

Molla Nepes'in "Zöhre-Tahir Dessanı" Üzerinde Dil ve Biçem (Üslup) İncelemesi

Ayşe Gürer

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsüne Türk Dili ve
Edebiyatı Yüksek Lisans Tezi olarak sunulmuştur.

Doğu Akdeniz Üniversitesi
Eylül 2019
Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü onayı

Prof. Dr. Ali Hakan Ulusoy
L.E.Ö.A. Enstitüsü Müdür Vekili

Bu tezin Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans derecesinin gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarım.

Prof. Dr. Adnan Akgün
Türk Dili ve Edebiyatı Bölüm Başkanı

Bu tezi okuyup değerlendirdiğimizi, tezin nitelik bakımından Türk Dili ve Edebiyatı Yüksek Lisans derecesinin gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarız.

Yrd. Doç. Dr. Gülseren Tor
Tez Danışmanı

Değerlendirme Komitesi

1. Doç. Dr. Gürkan Gümüştam

2. Yrd. Doç. Dr. Gülseren Tor

3. Yrd. Doç. Dr. Tayyibe Uç

ÖZ

Bu tezde, Türk halk hikâyeleri içinde önemli bir yere sahip olan Tahir ile Zühre hikâyesinin, klasik Türkmen şairi Molla Nepes tarafından kendine has üslubuyla kaleme aldığı “Zöhre –Tahir” metni, dil ve üslup açısından incelenmiştir. Yaptığımız kaynak taramaları sonucunda hikâyenin dil ve üslup açısından herhangi bir çalışmasının yapılmadığı tespit edildiğinden böyle bir inceleme gerçekleştirilmiştir.

Türkmen Türkçesi, Türk dilinin Oğuz grubu lehçelerindedir ve bir dönem Çağatayca'yı yazı dili olarak kullanıp, bu etkide geliştiği için hem Doğu Türkçesinin hem Batı Türkçesinin özelliklerini taşımaktadır. Metnimiz klasik Türkmencenin bir ürünü olduğundan ve şairimizin Şark edebiyatına hâkim olması, Arapça ve Farsçayı çok iyi bilmesi nedeniyle söz varlığı içinde Arapça ve Farsça sözlere sıkça yer vermiştir. Özellikle Nepes'in Türkçe sözcüklerle eş anlamlı Arapça ya da Farsça sözcükleri yan yana kullandığı dikkatleri çekmektedir. Tüm alıntı öğelerin metin içindeki ortalama yüzdeleri de saptanmıştır.

Çalışmamız beş bölümden oluşmuştur. Giriş kısmını oluşturan birinci bölümde, Türkmence, Molla Nepes, Tahir ile Zühre Hikâyesi hakkında genel bir bilgi ve incelediğimiz hikâyenin metin bilgisi bulunmaktadır. İnceleme kısmı olan ikinci bölümde, “Zöhre ve Tahir” hikâyesinin söz varlığı, dil ve biçimi alt başlıklarla gruplandırılarak incelenmiştir. Üçüncü bölümde, diğer üslup belirleyicilerinden olan, söz sanatı sayılabilecek anlam olaylarına örnekler verilmiştir. Dördüncü bölümde metnin dizini yer almaktadır. Dizinde metnin söz varlığını ortaya koymak amaçlandığı için, yinelenen sözlerin her geçtiği yer gösterilmemiştir. Beşinci bölümde de incelemenin sonucu bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Klâsik Türkmençe, Zöhre Tahir, Molla Nepes, Söz Varlığı.

ABSTRACT

The story of Tahir and Zuhre has an important place in Turkish folk tales. In this thesis, the text "Zöhre-Tahir" which was written by the classical Turkmen poet Molla Nepes with his distinctive style has been studied in terms of language and style. During the literature review, it was found that there is no study which examines the language and style of this text.

Turkmen Turkish is a dialect of Oğuz group of Turkish language. Also, Turkmens used Chaghatay as a written language and Turkmen Turkish improved under the affect of Chaghatay. For that reason, Turkmen Turkish includes the characteristics of both Eastern and Western Turkish. Additionally, Nepes used Arabic and Persian words frequently in the text "Zöhre-Tahir" since he was good at oriental literature. Particular attention is drawn to the fact that Nepes uses synonymous Arabic, Persian and Turkish words together. The average percentages of all foreign words in the text were also determined.

This study is composed by five chapters. The first chapter contains overviews on Turkmen Turkish, Molla Nepes, the tale of Tahir-Zühre and the text that was studied. In the second chapter which is examination part, the vocabulary, language and stylistics of the text are examined by dividing it into subsections. The examples of meaning events which can be considered as art of speech are given in the third chapter. The index of the text is placed into the forth chapter. Since it was aimed to put forth the vocabulary of the text, not all of the repeating words are indicated. Finally the fifth chapter contains the results of the study.

Keywords: Classical Turkmen, Zöhre Tahir, Molla Nepes, Vocabulary.

TEŞEKKÜR

Lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca, kıymetli bilgi, birikim ve tecrübeleri ile bana yol gösteren, destek olan, disiplinli ve özverili çalışmalarını örnek aldığım değerli danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Gülseren Tor'a en içten dileklerle teşekkür ederim.

Arapça ve Farsça sözcüklerin Türkmencedeki değişimi, sözlüklerde geçmeyen Türkmençe sözcüklerin anlamlarını çıkarmam konusunda, Latin harfli metindeki kimi yanlışları düzeltmemde, aradaki mesafe ve saat farkına bakmaksızınengin bilgilerini esirgemeyen saygıdeğer Doç. Dr. Yusuf Azmun Hocama sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tezimin en başından son noktasını koyduğum güne kadar teknik konularda yardımını bir an olsun esirgemeyen, manevî desteğiyle beni kampçılardan değerli ofis arkadaşım Arş. Gör. Emre Rıfat Yıldız'a da özel teşekkürlerimi sunuyorum.

En umutsuzluğa düştüğüm anlarda, vaktiyle kulağıma fısıldadığı sözlerle beni doğrultan rahmetli anneciğime, başarımın âyan ve mutluluğumla da onun ruhunun şâd olduğuna inanıyorum. Çalışmalarım boyunca maddî manevî destekleriyle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan gizli gücüm, canım aileme de kalpten teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vii
KISALTMALAR	xi
ŞEKİL LİSTESİ	xii
ÖNSÖZ	xiii
1 GİRİŞ	1
1.1 Türkmençe	1
1.2 Molla Nepes ve Edebî Kişiliği	2
1.3 Tahir ile Zühre Hikâyesine Genel Bir Bakış	6
1.4 Metin Bilgisi	7
1.4.1 Metnin Kuruluşu	8
2 İNCELEME	13
2.1 Metnin Dil Bilgisel Özellikleri	13
2.1.1 Ses Özellikleri	13
2.1.1.1 Alıntı Sözcüklerde Ses Olayları	15
2.1.2 Biçim Özellikleri	18
2.1.2.1 Ad Çekim Ekleri	18
2.1.2.1.1 İyelik Ekleri	18
2.1.2.1.2 Ad Durum Ekleri	18
2.1.2.2 Eylem Çekimleri	19
2.1.2.2.1 Kişi Ekleri	19

2.1.2.2.2 Zaman Ekleri	20
2.1.2.2.3 İstek Kipleri	21
2.1.2.2.4 Ekeylem	22
2.1.2.2.5 Eylemin Birleşik Çekimi	23
2.1.2.3 Eylemsiler	24
2.1.2.3.1 Masterlar	24
2.1.2.3.2 Ortaç Ekleri	24
2.1.2.3.2 Ulaç Ekleri	24
2.2 Üslup	25
2.2.1 Söz Varlığı	25
2.2.2 Söz Varlığını Oluşturan Öğeler	26
2.2.3 Farsça - Arapça Sözcükler	26
2.2.4 Çekirdek Sözcükler	28
2.2.5 Eskiçil (Arkaik) Öğeler	28
2.2.6 Türemiş Sözcükler	29
2.2.7 Eş Anlamlı – Eş Sesli (Sesteş) Sözcükler	30
2.2.8 Birleşik Eylemler	31
2.2.9 İkilemeler	31
2.2.10 Deyimler	34
2.2.11 Atasözleri	34
2.2.12 Dualar, Beddualar ve Kalıp Sözler	35
2.3 Özel Adlar	35
2.3.1 Kişi adları	36
2.3.2 Yer adları	37
3 DİĞER ÜSLUP BELİRLEYİCİLERİ	39

3.1 Söz Sanatı Sayılabilecek Anlam Olayları	39
3.2 Benzetme.....	39
3.3 Deyim aktarması	40
3.4 Ad Aktarması	41
3.5 Anıştırma.....	41
4 DİZİN.....	44
5 SONUÇ	138
KAYNAKLAR	144
EKLER.....	148

KISALTMALAR

Ar.	Arapça
Bkz.	Bakınız
DS	Derleme Sözlüğü
EAT	Eski Anadolu Türkçesi
ET	Eski Türkçe
Far.	Farsça
Fr.	Fransızca
MBTS.	Misalli Büyük Türkçe Sözlük
Moğ.	Moğolca
Osm.	Osmanlıca
s.	Sayfa
Soğd.	Soğdca
T.	Türkçe
Tac.	Tacikçe
TDK	Türk Dil Kurumu
vb.	ve benzeri
Yun.	Yunanca

ŒEKİL LİSTESİ

Œekil 1. Kelimelerin Kökenlerine Göre Dağılımı	27
--	----

ÖNSÖZ

Tahir ile Zühre, bütün Türk Dünyasının ortak halk öykülerindedir. Bu öykünün Türkmen halk öyküleri arasında da önemli bir yeri vardır. Klasik Türkmen Edebiyatı şairlerinden Molla Nepes, “Zöhre-Tahir” öyküsüne kendisini de dahil ederek, bu halk öyküsü üzerinde eklemeler ve süslemeler yapmış; eseri klasik Türkmençe ile yazıya geçirmiştir. Bu çalışmada, Molla Nepes’in “Zöhre-Tahir Dessani”nin dil özellikleri üzerinde durulmuş ve biçem (üslup) açısından incelenmeye çalışılmıştır. Kaynak taramalarımız sonucunda, halk öyküsü Tahir ile Zühre’nin daha çok edebî açıdan değerlendirildiği, varyantlarının karşılaştırıldığı görülmektedir; bu eser üzerinde dil açısından herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu araştırmada şu sorular göz önünde bulundurulmuştur: Sözcük kuyumculuğuyla yazıya geçirilen halk öyküsünde nasıl bir biçem tercih edilmiştir? Eserde öykü biçemi mi ağır basıyor, destansı bir söyleyiş mi hâkim? Bu eserin biçem belirleyicileri nelerdir?

Çalışma, Molla Nepes’in “Zöhre-Tahir Dessanı” adlı öyküsüyle sınırlandırılmış ve veri tabanını bu eserin söz varlığı oluşturmuştur. İncelenen metin günümüz Türkmençenin alfabesi ile yazılmıştır. Bu yüzden karışıklığı önlemek amacıyla gerek incelemede, gerekse dizin bölümüne alınan kelimelerdeki Türkmençe /y/ sesi, Türkiye Türkçesindeki karşılığı olan /ı/ biçiminde gösterilmiştir. Eserin söz varlığını oluşturan dil birimleri sınıflandırılarak ele alınmış, yeri geldikçe art zamanlı bir çalışmaya da gidilerek, aynı zamanda sözcük ya da söz öbekleri Türkiye Türkçesiyle de karşılaştırılmıştır.

Bölüm 1

GİRİŞ

1.1 Türkmençe

Türkmen Türkçesi, Türkiye, Azeri ve Gagavuz Türkçesinin de içinde olduğu Oğuz grubu dillerindedir. Eski Oğuzcaya ait özellikler gösteren Türkmençe, Çağataycanın tesirinde gelişmiş bir yazı dilidir. Bu yüzden Türkçenin doğu ve kuzey kolunda yer alan lehçelere ait özellikler de taşımaktadır (Kara, 2001: 1).

Türkmen Türkçesinin kelime haznesini, Türkçe kelimelerin yanı sıra Arapça, Farsça ve Rusça kelimeler oluşturmaktadır. Ekim devriminden sonra Arapça ve Farsça kelimelerin geçişi dururken, Rusça kelimelerin sayısı hızlı bir şekilde artmıştır (Kara, 2007: 235). Bunun yanı sıra Türkmen dili, Türkmenistan’da yaşayan ve ana dillerini kullanan yabancıların dilinden de etkilenmiş ve böylece Türkmençe-Rusça, Rusça-Türkmençe, Özbekçe-Türkmençe-Rusça, Kazakça-Türkmençe-Rusça ve diğerlerinin karışımıyla farklı dil şekilleri de ortaya çıkmıştır (Nepesova, 2004: 1).

Türkmenler, yazılı edebiyattan önce, zengin bir sözlü edebiyat geleneğine sahiptiler. Bunlar başta, destanlar, masallar, atasözleri, bilmeceler ve “ayım” denilen türkülerdi. Klâsik Türkmen edebiyatının ilk orijinal örneklerini büyük Türkmen şairi Mahtumkulu vermiştir ve kendisinden sonra yetişen Türkmen şairlerinden Seydi, Zelili ve Molla Nepes’i etkilemiştir (Kara, 2001: 3). Bu konuda Gurbandurdı Geldiyev, Kardeş Kalemler Aylık Avrasya Edebiyat dergisindeki “Aşk Mülkünün Şahı” adlı yazısında, 18. ve 19. yüzyılların, Klasik Türkmen Edebiyatı’nın altın asırları olarak

kabul edildiğini, 19. asır Türkmen edebiyatının, 18. asrın varisi olduğunu belirtmiştir. Özellikle de Mahtumkulu'nun edebî mirasını 19. asır şairlerinin üniversitesi olarak nitelendirmiştir (2010: 24).

Türkmenler yazılı edebiyatın başlangıcında, 1928'e kadar Arap, 1928-40 yılları arasında Lâtin, 1940 sonrası Kiril alfabesini kullanmışlar, 1993 tarihinde aldığı bir kararla Lâtin alfabesini esas alan yeni Türkmen alfabesine geçmeyi kabul etmiş ve sonradan yapılan birkaç değişiklikle 1 Ocak 2000'de tamamiyle Lâtin alfabesine geçilmiştir (Kara, 2007: 234).

Türkmen yazar ve şairler, İkinci Dünya Savaşı sonrası edebiyat öğretimine daha çok önem vermiş ve tercüme çalışmaları artmıştır. Türkmen edebiyatının önemli iki romanının yanı sıra, Molla Nepes'in Zöhre-Tahir'i de tercüme edilmiştir (Kara, 2001: 5).

1.2 Molla Nepes ve Edebî Kişiliği

Molla Nepes 19. yüzyıl Türkmen şiirinin önemli isimlerindedir. Nepes'in hayatı hakkında çok az bilgi bulunmaktadır. Özellikle Türkiye'de akademik araştırmaların pek fazla yapılmadığı edebî şahsiyetlerdendir.

Şair 1810 yılında Marı'da (Merv) Teke Türkmenleri'nin mensubu olarak dünyaya gelmiştir, başka bir bilgiye göre, Toktamış boyuna mensup Kadirberdi adlı bir tüccarın ailesinde dünyaya geldiği tahmin ediliyor. Kadirberdi aynı zamanda hocalık yaparak mahalle okulunda çocuklara ders vermiştir. Onun Ağacık Bahşi, Ödekberdi, Hakberdi ve Molla Nepes adlı dört oğlu olmuştur. Edebiyat tarihçilerinin görüşüne göre, Molla Nepes'in gerçek adı Tanrıberdi'dir (Asker, 2010: 26).

Babası Kadirberdi gelecekteki şairin eğitimine özellikle dikkat etmiştir. Köyde aldığı derslerden başka kendi bizzat Nepes'in eğitimi ile ilgilenmiştir. Daha sonra

eğitimini, Merv'in meşhur eğitimcilerinden olan Molla Mehmet Salih'ten almıştır. Kadirberdi onu Buhara'ya göndermiştir. Genç şair, bu şehirdeki medresede tanınmış alimlerden ders almış, Türk (Çağatay), Arap ve Fars dilleri ile birlikte aynı devirde tedris olunan ilimleri, ilahiyat (Kuran, fıkıh, tefsir), riyaziyat, hesap, hendese, nücüm, kimya, dil, edebiyat, tarih, coğrafya alanında derin bilgiler elde etmiştir (Asker, 2010: 26).

Asker'e göre Molla Nepes, klasik şark şiirinin Hoca Ahmet Yesevî, Nesimî, Fuzulî, Nevayî, Yunus Emre, Nizamî, Sadî, Hafız, Camî gibi önemli isimlerinin eserlerini, halk edebiyatını, destan ve nakillerini öğrenmiş, edebiyat görüşlerini, edebî türlerini iyi bir şekilde benimsemiştir. Molla Nepes, eğitim için gittiği Hive'den yurduna dönmüş ve aile kurmuş (2010: 26).

Türkmenler arasında 'Aşk Mülkünün Şâhı' olarak tanınan Molla Nefes'in ölüm tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Doğum ve ölüm tarihleri ile ilgili tartışma bugün de devam etmektedir. Resmi edebiyat kayıtlarında Molla Nefes'in doğum tarihi olarak 1810, ölüm tarihi olarak 1862 kabul edilir. Ancak Garriyev 1860'ta, Aşirov ise 1875'te vefat ettiğini öne sürmektedir (Demirci, 2017: 316; Aşirov, 2010: 10-12).

Ölümüyle ilgili bir başka görüşü de Geldiyev'in yazısında görüyoruz. Yazı şu şekildedir. "Ömür boyu kara güçlerden ve savaşlardan nefret edip sevgi ve saygı ile yaşamayı nasihat eden Molla Nepes, sonunda nefret ettiği şeyin kurbanı oluyor. O 1861 yılında eli kılıçlı vatan savunmasına çıkıp Merv savaşına katılıyor, savaştan ağır yaralanıp 1862 yılında da vefat ediyor"(2010: 25). Birçok araştırmacı buna rivayet olarak bakmaktadır.

Molla Nepes'in sanatı ve sanatçı kişiliği hakkında da birçok görüş ileri sürülmüştür. Günümüze ulaşmayan eserleri hakkında da görüşler vardır; fakat ispat edilememiştir. Nefes'in şiirleri ilk olarak "Ruzname-i Maverai-i Bahr-ı Hazar" adlı

gazetede yayımlanmıştır. Bu gazetenin 196, 202, 205, 214, 217, 230. sayılarında "Yay İndi", "Hiç Görmedim İllerde", "Ovadan Gelin", "Tapılmaz" gibi şiirleri yer almıştır. Onun şiirleri müstakil bir kitap olarak ilk kez 1940'ta Ahundov Gürgenli tarafından yayımlanmıştır, bu eserde şairin 27 şiirine yer verilmiştir (Demirci, 2017: 316; Aşırov, 2010: 10-11). Onsorı bir yazısında eseri hakkında şu bilgileri paylaşmıştır. “ Molla Nefes'in 94 şiirinden oluşan bir eseri, ardından 73 şiirinin yer aldığı başka bir eseri yayımlanmıştır. Bundan başka, araştırmacılar, şairin, bu kitaplara girmeyen 50 şiirinin daha olduğundan söz etmektedir; ancak bugüne kadar şairin, divanının tenkitli metni basılmadığından bu divan hakkında henüz bilgimiz yok” (2010: 31).

Nefes'in aşk, sevgi gibi lirik tarzlarda yazdığı şiirlerine daha sık rastlanır. Bu aşk zaman zaman ilahî aşk olmuştur. Molla Nefes'in vatandaşlık, vatanseverlik şiirleri de millî ruh taşır. O dönemde Türkmenistan'ı ve bütün Türkistan'ı istilaya girişen Rusya'ya, ara sıra baş gösteren İran saldırılarına karşı da yazmış olduğu bilinmektedir. Fakat şiirlerinin büyük bir kısmı bize ulaşmamıştır. Özellikle 1920-1930'lu yıllarda Sovyetler Birliği'nde Türk halklarının aydınlarına karşı yürütülen kanlı kıyımlar, Türk tarihine ve kültürüne vurulan ağır yaralar birçok şairlerimiz gibi Molla Nefes'in günümüze kadar sağlıklı bir şekilde ulaşmasını engellemiştir. Sovyet Bolşevik ideolojisi ile çatışan birçok eserin neşredilmemesi, gizlenmesi, gün yüzüne çıkarılmaması, hatta yakılması ile neticelenen bu tavırdan Molla Nefes'de nasibini almıştır (Asker, 2010: 28).

Molla Nefes'in yaşam felsefesinin temeli güzelliğe dayanır. Şiirlerinde insan ruhu ile ilgili konuları ele alır. İnsan yaşayışı, ömrü ve ömrün anlamı, yaşam felsefesine dayanır. Her insanın ömrünün güzel ve anlamlı geçmesini öğütler. Bunun için insanın kalbinde, insana, dünyaya memlekete ülkeye sevgi, hayır ve güzellik yer alması gerektiğini söyler. Bu felsefe, halkımızın çok eskiden beri içinde olan,

atalarımızdan gelen güzel bir özelliğidir der. İnsanın kanında taşıdığı, kalbine sinen ahlak değeri vatan sevgisidir. Vatan sevgisi onun iliğine kadar işlemiştir.

Şairin fikrinde, ülkeye, memlekete, kabiliyetli, akıllı önderler lazımdır. Kendi üstadı Mahdumkulu gibi sazı sözü ile Türkmen birliği uğrunda mübareze eden Molla Nefes, "Yaraşmaz" şiirinde bu duygularını yazmıştır (Demirci, 2017: 324; Asker, 2010: 9).

*Agzıbirlik gerek döwletli ilat,
Agzalalık ulug ile ýaraşmaz,
İş ötgen soň kılıb ah ile bidat,
Soňundan efganı nala ýaraşmaz.
Hana ilat gerek, ile ser gerek,
İl bähbidin bilen şir-i ner gerek,
Her söhbetiň teni reňi bir gerek,
Bir mejlis içinde ala ýaraşmaz (Demirci, 2017: 325; Aşırov, 2010: 226)*

Türkiye Türkçesi:

*Sözbirliği gerek zengin halka,
Sözünü etmek büyüklüğe fayda etmez,
İş geçtikten sonra ah vah etmek olmaz,
Sonradan bağırarak çağırmak fayda etmez,
Han'a halk gerek, memlekete başkan gerek,
Memleket yararı bilen erkek aslan gerek
Her söhbetin teni rengi bir gerek
Bir meclis içinde, karışıklık uygun düşmez.*

İnsanın kalbinin güzellik dünyasına açılışını, helal insanın ahlak ölçeklerini "Ner Gezgin" adlı uzunca şiirinde anlatır. Şair şiirinde şöyle söyler: " Bu dünyaya geldin mi, adam gibi olup yaşa, adam olup yaşayacak olursan da, insancılık kural ve kanunlarına uy. Değerin, yapılan işin, hareketin, sözün, bütün duruşun güzel olsun." Molla Nefes yaşamın lezzetini, insan ömrünün anlamının güzelliğinde görür. Şair dünyaya, insana, vatan sevgisi bırakmıştır. Felsefelerini duygu ile birleştirip, usta

sözler ile süsleyip insanların kalbine girdi ve halkın hafızasında, ruhunda sonsuza dek yadigâr kalacaktır.

Ruhî- edebî sözlerinin asıl sebebi, insanı kötülükten korumak, hayıra yorup, doğru yolu göstermektir. Bunun neticesinde hedeflediği, kâmil, ahlaklı insanları çoğaltmaktır. Molla Nefes'in "Zöhre- Tahir dessan"ında da edebiyatın bu baş meselesi ortaya çıkar. Şair büyük akıl danışılan kişi ve insanperver kişilikle "Zöhre- Tahir dessan"ında insanları adalete, hayra çağırır, güzelliği sevmeyi, insan mertebesini, insan sevgisini yukarı çıkarabilmeyi söyler.

1.3 Tahir ile Zühre Hikâyesine Genel Bir Bakış

"Tahir ile Zühre", halk hikâyeciliği geleneğiyle yazılmış ve Türk halk hikâyeleri içinde önemli bir yere sahip olmuştur. Halk hikâyelerinden, Kerem ile Aslı, Yusuf ile Züleyha gibi bu hikâyenin de yazarı bilinmemektedir. Hikâye diğer halk öyküleri gibi sözlü olarak söylenmiştir. Şiirlerle işlenmiş olması ve saz eşliğinde söylenmesi, ritmik açıdan akılda kalıcılığı arttırsa da, dilden dile zaman içinde değişmiştir. Her bölge hikâyeyi kendi inanç ve kültürüyle donatmış, kimi kahramanların adını değiştirmiş ve benimsemiştir. Bu durum bölgeden bölgeye değişen özellikler göstermesine yol açmıştır.

Hikâyenin hangi devirde ve nerede meydana geldiği bilinmiyor. Bu konuda araştırmacıların çeşitli çalışmaları olsa da kesin bir bilgiye varılamamıştır. Hikâyenin Azerbaycan, Özbek, Türkmen, Kırım, Türkmenistan ve Anadolu'da ayrı ayrı varyantları bulunmaktadır. Fikret Türkmen, Tahir ile Zühre metni üzerine kapsamlı bir çalışma yaparak 24 ayrı varyantı incelemiştir. Türkmen bu çalışmasında coğrafi olarak bir sahaya bağlı kalmayıp Anadolu ve Anadolu dışındaki Türk boyları ile Ermeni,

Arnavut gibi Türklerle yakın kültür içinde olan milletlerdeki rivayetleri de çalışmasına aldığı belirtmiştir (Türkmen, 1998: 5).

1.4 Metin Bilgisi

Metin, Fransızca “texte”, İngilizce “text” sözcüklerinin kökenlerine baktığımızda Latince (kumaş) anlamındaki “textus” sözcüğünden geldiği görülebilir. Kumaş nasıl ipliklerden dokunarak bir bütün oluşturuyorsa, metin de kendisini oluşturan öğelerin birbirlerine aşama aşama eklenmesiyle, “dokuma” süreci sonunda ortaya çıkar (Akbayır, 2007: 219). Metnin ipliklerine, yani onu oluşturan yapı özelliklerine baktığımızda, metni daha iyi çözümleyebiliriz. Metnin türü, kuruluş şekli ve dilbilgisel özellikleri başlıca metin bilgisini oluşturan öğelerdir. Bizler de bu başlıklar çerçevesinde Nepes’in ele aldığı “Zöhre-Tahir” hikâyesini incelemeye çalışacağız.

Molla Nepes’in kendine has üslubuyla zenginleştirdiği bu “dessana” geçmeden önce şu konu belirtilmelidir: Bu tip eserlere, Türk Cumhuriyetlerinde destan, Türkiye’de ise hikâye denilir. Şahin’e göre, “Türkiye dışındaki, Türk topluluklarındaki destan anlayışıyla Türkiye’deki destan anlayışı arasında bazı farklılıklar vardır. Ülkemizde kahramanlık konulu geleneksel anlatılar için “destan” terimi, aşk konulu anlatılar içinse “halk hikâyesi” terimi kullanılmaktadır. Diğer Türk topluluklarında böyle bir ayırım söz konusu değildir. Bu yüzden Türkiye dışındaki Türklerin destan geleneği üzerinde yapılan çalışmalarda terim problemleri ortaya çıkabilmektedir”(2011: 1). Şükrü Elçin’in Mehmet Aça’dan aldığı bilgiye göre Türkiye dışındaki Türk toplulukları arasında destan teriminin farklı söylenişlerini bir yazısında ele almıştır. Bunlar şu şekildedir: Kumuk Türkleri “Dastan”, Yakut Türkleri, “olongho”; Altay Türkleri, “kay çörçök”; Tıva Türkleri, “tool”; Hakas Türkleri,

“alıptıǵ nımah”; Kırgız Türkleri, “comok”, “epos, “dastan”; Kazak Türkleri, “epos”, “cır”, “dastan”, “añız”; Uygur Türkleri, “dastan”; Özbek Türkleri, “dastan”; Türkmen Türkleri, “dessan”; Azerbaycan Türkleri, “dastan”; Başkurt Türkleri, “epos”, “dastan”, “kobayır”, “poema”, “kissa”; Tatar Türkleri (Sibirya, Kazan, Kırım ve Dobruca) “dastan” (Kırım ve Dobruca Tatarları) “destan”, “epos” gibi terimler kullanmaktadırlar (2003: 18-19).

1.4.1 Metnin Kuruluşu

İncelediğimiz hikâyenin hem anonim anlatısı, hem de şairlerin yazıya geçirdiği şekli mevcuttur. Zöhre Tahir’in halk anlatısı dışında Türkmenler için ayrı yeri olan bir öykü daha vardır. Bu öyküyü Klasik Türkmen Edebiyatının temsilcilerinden, “Aşk mülkünün şâhı” olarak kabul edilen Molla Nepes, klasik Türkmençe ile yazıya geçirmiştir. Metin manzum ve mensur birlikte kullanılarak işlenmiştir. Manzum kısımların çoğu dizelerinde, konuşan kişinin betimlemeleri görülmektedir.

*Gam derýasyna gark olan,
Şa janyňa gazap kylan,
Söwer ýaryndan aýrylan,
Mejnun dek diwana bolan,
Leyli kimin bagryn tilen,
Yşkyň tygyn jana çalan,
Gül meňzi sargaryp solan,
Deregin bilmez hiç gelen,
Aşraty ýok biziň, bilen,
Bilmen tirikmu ýa ölen,
Biziň, bilen wada kylan
Ol ähti ýalgany getir (s.54).*

***

*Könlünde ýüz müň arman, gözleri huny-girýan.
Wahyt diýr, Zöhre janyň men beýle halda gördüm (s.60).*

Bu durum mensur bölümlerde de görünmektedir. Onuň şöhesi aýdan, günden ziyadadır (4/35), onun husnunuň owazası Kapdan - Kapa, magruptan - maşrıga, asmandan - zemine yetişip, älem - jahana doldı “onun yüzünün güzelliği Kaf dağından Kaf dağına (dünyanın bir ucundan diğeri ucuna), batıdan doğuya, gökten zemine değıp, dünyaya doldu”(5/1) burada Zühre'nin ne kadar güzel olduğunu betimlemelerle anlatmaktadır. İnçe bil, badam gabak, pisse dahan, nazik beden gız (90/21).

Manzum kısımlarda olduğı gibi mensur kısımlarda da uyaklı söyleyişlere rastlanır; bu uyaklarla metinde ritim sağlanmıştır. Duygular, düşüncelerle birlikte, olayların akışı da şiirsel bir anlatımla verilmiştir: “Gonanını gol bildi, geçenini ýol” (77/15). Manzum biçimler dörtlük, beyit ve bent şeklinde görülmektedir. Şiirlere geçilmeden önce, anlatıcı, manzum biçimde konuşacak kişi için, “bir söz aýdı, bir ebýat okadı, bir söz diýdi, bir ebýat aýdar boldı, gör bak nâme diýr, bir gazal aýtdı, bir muhammes aýtdı” sözleriyle aktarmaktadır. Genellikle duygular manzum, olaylar ise mensur biçimde aktarılmıştır. Aşıklar şiirlerle atışıyor ve şiirlerle konuşur oluyor.

Tahir:

*Dokuz aýlyk ýoldan sen diýp gelmişem,
Oýanmadyň bu efgana, Zöhre jan!
Günde ýüz tirilip, ýüz müň ölmüşem,
Gelmegeýdim bu jahana, Zöhre jan!*

Zöhre:

*Günler gezdim ýarym geler diýp,
Ýoluň garap, aklym haýran eýledim.
Baglaryma bilbil zarym gonar diýp,
Bu güň güllerime seýran eýledim (s.93)*

Nepes, Türkmen millî kültürüyle öyküye eklemeler ve süslemeler yaparak edebiyat dünyasına sunmuştur. Nepes'in bu ekleme ve öykü üzerinde gerçekleştirdiği yenilikleri yani diğeri varyantlarından ayrılan başlıca özelliklerini şu şekilde açıklayabiliriz.

Öyküyü anlatan Molla Nepes, sadece öykünün anlatıcısı değildir; öykünün içinde bir kahraman olarak da bulunmuştur. Hatta kimi bilgilere göre “Bossantäj” adlı eşini de öyküye dahil ettiği söylenmektedir. Geldiyev bir yazısında “ Mollanepes, genç yaşlarda âşık olup sevgilisi ile evlenmek bahtına ulaşan az sayıdaki klasik şairlerden biridir. Şairin sevip evlendiği kızın adı Bostantaç imiş. Onlar bütün ömürlerini mutlu bir şekilde geçirmişler. Mollanepes’in sevgi bahtiyarlığı birçok şiirinde ve “Zöhre Tahir” destanında edebî beyanını bulmuştur” (2010: 25) sözleriyle bu konuya değinmiştir. İncelediğimiz öyküde “Bossantäj”, Molla Nepes’in eşi olarak karşımıza çıkar. Ancak Nepes’in öykü dışındaki hayatıyla bir ilgisi olup olmadığını, hayatı hakkında detaylı bilgiye ulaşamadığımızdan, söyleyemiyoruz. Eserde Molla, Zöhre ile Tahir’in konuşması arasına girerek öğütler verir. Akıl danışılan kişi ve Tahir ile Zöhre’nin hocası rolündedir. Aşkın zorluklarına katlanmak gerektiğini söyleyerek, aşıklara sabrı tavsiye eder. Aşağıdaki dörtlük Molla Nepes’in hikâye içinde Zöhre’ye söylediği şiirden alınmıştır.

*Nepes diyer, dünyä geldim—geçipmen,
Yşk bahryndan yedi derýa içipmen,
Müneçjim ylymyndan kitap açipmen,
Takyk geler, Zöhre janym, gayt indi! (s.22)*

Türkiye Türkçesi:

*Nefes der, dünyaya geldim --- geçiyorum
Aşk denizinden yedi derya içiyorum
Münedcim(astrolog) iliminden kitap açıyorum
Gerçekten gelir, Zöhre canım geri dön*

Nepes’in yazdığı hikâyede Tahir iki kızla evlenir. Biri Zöhre, diğeri Bağdat padişahının kızı Mahım’dır. Halk hikâyelerinde genellikle çok eşlilik yoktur; fakat Molla Nepes, Mahım’ın Tahir’i koruması ve Zöhre’ye kavuşturmasına yardım

etmesinden dolayı Tahir'den ayırmaz; Mahım'ı evliliğini koruyarak ödüllendirir (Geldiyev, 2010: 34).

Fikret Türkmen “Tahir ile Zühre (İnceleme-Metin)” çalışmasında hikâyenin 24 ayrı varyantını epizotlarına ayırıp detaylı bir şekilde karşılaştırarak işlemiş ve genel olarak Özbek varyantıyla Nepes'in ele aldığı Türkmen varyantının benzerlikler gösterdiğini, ancak Molla Nepes'in çeşitli dil oyunları, yaratıcılığı ve eklediği kahramanlarla hikâye akışında değişiklikler oluşturduğunu belirtmiştir. Bu değişikliklerin birkaçına yukarıda değindik. Bir diğeri ise, Tahir ve Zühre'nin öldükten sonra dirilmiş ve böylece olay akışının değişmiş olmasıdır. Öyküde Tahir ile Zühre'nin ölümü üzerine, Hz. İsa ve Hz. Hızır duruma müdahale eder ve kahramanlar tekrar dirilir. Hikâye, bunun gibi birçok olağanüstü olaylara ev sahipliği yapmasıyla; masalsi ve destansı özellik kazanmıştır. Örneğin, Tahir, Zöhre'den haber alınca yola çıkmaya karar verir. Bu yolculuk öncesi, Mahım Can'nın Tahir'e sihirli bir kemer (Belkıs'ın cinler padişahına yaptırdığı bu kemeri takan kimse ebediyen genç kalır) takması, yolda ak sakallı bir pîrin ortaya çıkması, bu yolculukta Sağıra Çeşmesi adı verilen sihirli bir çeşmenin olması (bu çeşmeden su içen, dokuz aylık yolu dokuz günde gidebilir), (Türkmen, 1998: 60) bu durumu açıklamaktadır. Nepes, metinde geçen kutsal kişiler dışında, başka halk hikâyesi kahramanlarını da “dessana” dahil etmiştir (daha geniş bilgi için bkz. Anıştırma).

Nepes'in “Zöhre-Tahir dessanı” üzerine Demirci'den aldığımız bilgiye göre Asker şöyle der: “Halk arasında tahminen X-XII. asırlardan beri yayılmaya başlayan, aşkın, muhabbetin ve hümanizmin ebedî ve edebî abidesi olan bu eser, Molla Nefes tarafından tamamıyla yeniden işlenerek orijinal bir hâle getirilmiş, Türkmen hayatının, ruhunun, medeniyetinin ve etnografyasının ansiklopedisi seviyesine çıkarılmıştır. Molla Nefes, destanı tam bir kuyumcu titizliğiyle parlatmış, onun temasını,

kahramanlarının karakterini yüceltmiş, şiirlerini yeniden yazmıştır. Buna göre de Molla Nefes denilince ilk olarak Zühre-Tahir destanı, ZühreTahir destanı denilince ise Molla Nefes akla gelir” (2017: 319).

Hikâye Türkmen varyantında “Zöhre- Tahir”, Anadolu varyantında “Tahir ile Zühre”, diğer varyantlarda ise değişik adlarla bilinmektedir. Tahir Mirza, Taji bilen Zohra gibi (Türkmen, 1998: 10). Fakat çoğu hikâyede “Tahir” yani erkek adı önde gelirken, Türkmen varyantında “Zöhre” kadın adı önde kullanılmıştır. Kadına saygısı, sevgisi ve onu yüceltme duygusu Nepes’te her daim görülmüştür. Bu durum da bunun göstergesidir.

Bölüm 2

İNCELEME

2.1 Metnin Dil Bilgisel Özellikleri

Türkmen Türkçesi Oğuz grubu lehçelerindedir; fakat zaman zaman Doğu grubu özelliği de gösterir. Bu da Türkmenlerin vaktiyle Çağataycayı yazı dili olarak kullanmalarına bağlanabilir. Zöhre- Tahir Dessanı'nda da hem ses hem de yapı özellikleri bakımından Doğu ve Batı Türkçesi özelliklerini yan yana görebilmekteyiz.

2.1.1 Ses Özellikleri

Ünlüler

Türkmencede, Eski Türkçedeki aslı uzunluklarla birlikte Arapça ve Farsçadan alıntı sözcüklerdeki uzun ünlüler de korunmuştur. Ancak bu uzunluklar yazı dilinde gösterilmemektedir: *gamgin* (<Ar. Far. gam - gîn) “gam çeken, gamlı, üzgün, kederli” (1/1). Bugün Türkmencede *gamgyn* (ğamğıyn) şeklinde telaffuz ediliyor, *dañdan* (dañdān söyleniyor) “sabah, sabahın köründe” (1/10). Metnimizde bazı kelimeler söylendiği gibi kaleme alınmasından dolayı kelime sonundaki uzunluk /w/ sesi eklenerek gösterilmektedir. Yusuf Azmun hocamız bir yazısında konuyla ilgili olarak şöyle der, “/u/ ve /ü/ sesleri sözcük sonunda bulunduğu zaman, ya da birinci heceyi izleyen hece bir ünsüzle başladığı zaman /u/ ve /ü/ sesleri sonlarına gelen /w/ sesiyle birlikte uzun söylenir: *arzuw* (<Far. ârzû): istek, heves, arzu (19/20).

Talat Tekin'e göre {tè-} eyleminin kapalı /e/'si uzun ünlüdür. Türkmençe'deki "diý-" sözcüğünde bu ses değeri /ý/ ünsüzü ile karşılanmış olabilir. *diý-*(< tè-) "demek, söylemek" (1/1), *diýer erdiler*, "diydi" (2/1)

Metnimizde ünlü genişlemeleri de görülür; okı->oka- "okumak" (4/20), ayrılık >ayralıg "hasret" (19/10).

Ünsüzler

Metnimizde Doğu Türkçesi özelliklerinin en başında, Oğuz grubunda /v-/ye değişen önses /b-/ ünsüzünün, ek başı ve hece başı /g/ ünsüzünün korunması gelmektedir. Metnimizde sıklıkla karşılaştığımız bu özellikteki kelimelerden birkaçı şu şekildedir:

/b-/ ünsüzünün korunması

bar "var" (1/1)

barlık "var olma, varoluş" (3/40)

ber- "vermek" (4/5)

Metnimizde {ol-} eylemi her zaman {bol-} yani /b-/ sesi korunarak geçmemektedir; zaman zaman {ol-} biçimiyle de görmekteyiz: *Atam ol-sa* (10/25), *mest ol-muş* (13/10), *hayran ol-up* (14/15), *behişt ol-sa* (72/15).

Ek başı ve hece başı /g/ ünsüzünün korunması

al-gan "alan" (4/35)

ıy-gen "yiyen, yiyici, yemek" (21/30)

öl-gen "ölen" (29/15)

düş-gen "düşen" (35/15)

bozul-gan "bozulan" (1/20)

sarıg+ar-mış "sarar-mış"(14/20)

ýalgan "yalan" (5/25)

bir birge “biri birine” (11/25)

Ek başı /g/ ünsüzünün zaman zaman düştüğü de görülür: *bar ed-en* (1/20), *bol-an-dan* (6/10).

Kalın ünlülü sözcüklerde önses *ķ->ğ-* değişimi, Azerbaycan Türkçesinde, Anadolu ağızlarının batı grubunda olduğu gibi Türkmencede de görülür: *ķarşı > ğarşı* (1/10), Ar. *ķadīm > ğadım* “eski, önceki” (1/10), *ķal- > ğal-* (1/10), Ar. Far. *ķabr+istân > ğabristan* “kabristan, mezarlık” (1/10), *ķotar- > ğutar-* “bitmek, son bulmak, sona ermek” (2/5), *ķol > ğol* “el, kol” (2/15), *ķuş > ğuş* (2/20), *ķarşı > ğaşı* (2/20), *ķız > ğız* (2/35), *ķızıl > ğızıl* “parlak kırmızı renk” (6/10), *ķork- > ğork-* (8/20).

Türkmen Türkçesinde ön ses /b-/ ünsüzü, kendisinden sonra gelen geniz ünsüzünden dolayı, Azerbaycan Türkçesinde olduğu gibi /m-/ye değişir: *baña > maña* (2/1), *beñze- > meñze-* (34/20), *ben > men* (16/15).

Türkiye Türkçesinde /p-/ sesine değişen önses /b-/ ünsüzü “Zöhre Tahir” de korunur: *biş-* “pişmek” (5/15), *barmak* “parmak” (6/15).

Art damak /ñ/ si ise, Türkmencede, hem sözcük bünyelerinde hem de eklerde korunmaktadır: *Oña* “zamir” (1/1), *dañdan* “sabah, sabahın körü” (1/10), *köñül* “gönül” (2/1), *soñ* “sonra” (3/10), *gaş+ıñ* “kaşın” (86/5).

2.1.1.1 Alıntı Sözcüklerde Ses Olayları

Yabancı sözcüklerin Türkçenin ses sistemine uydurma çabasında en çok görülen ses olayı ünlü uyumudur. Metnimizde geçen ünlü uyumu örneklerinden **incelme:** Far. *çäre > çärä* “çare” (23/35), Far. *küçe > köçä* “sokak” (48/30), Ar. rahmet *> rähmet* “acıma, esirgeme, koruma” (2/15), Ar. ma'lûm *> mälim* “bilinen, belli” (2/30), Far. Ar. nâ-ma'lûm *> nämälim* “bilinmeyen, bilinmemiş” (2/30), Far. Ar. hem-sohbet *> hemsöhbet* “birbiriyle sohbet eden, konuşan, arkadaş” (4/1). **Kalınlaşma:** Far.

bâde > *bada* “şarap, içki” (2/25), Far. sâzende > *sazanda* “çalgıcı” (3/35), Ar. tâhir > *Tahir* “temiz, temiz olan anlamında erkek adı” (4/10), Ar. kâmet > *kamat* “boy” (5/5).

Yuvarlaklaşma

Alıntı öğelerde w ünsüzünün yanındaki düz ünlüyü yuvarlaklaştırmasıyla ünlü yuvarlaklaşması olayı görülür. Far. âvâze > *owaza* “duyum, söylenti, haber” (4/1), Far. âvâz > *owaz* “ses, seda” (3/10), Ar. rivâyet > *rowayât* “söylenti, rivayet” (1/1), Ar. heves > *höwes* “arzu, istek” (3/40), Ar. cevâb > *cogap* “yanıt, cevap” (1/10), Ar. devlet > *döwlet* “bir hükümet idaresinde teşkilatlandırılmış olan” (2/20).

Ünlü Türemesi

Türkçede sözcük sonunda her iki ünsüz yan yana gelmez. Alıntı sözcüklerde de tek hecede sözcük sonunda yan yana iki ünsüz geldiğinde arada bir ünlü türemesi görülür. Far. muhr > *möhür* “mühür, imza” (3/5), Far. mihr > *mahir* “sevgi, sempati” (3/15), Ar. kıavs > *kowus* “yay, keman” (3/30), Ar. zihn > *zehin* “zihin, anlama, bilme” (4/20). Bununla birlikte ön ses türemesi de görülmektedir. Far. ziyân > *usyân* “zarar, kayıp” (5/20).

Ünsüz Tekleşmesi

Alıntı öğelerde görülen çift ünsüzler tekleşmektedir. Ar. dürr > *dür* “inci” (6/15), Ar. hinnâ > *hina* “kına” (6/15), Ar. eziyyet > *ezyet* “üzme, sıkıntı çekme” (13/35), Ar. sırr > *sır* “giz” (16/25), Ar. hâkk > *hak* “nafile, boş” (24/20), Ar. hâtt > *hat* “mektup, çizgi, yazı” (60/15).

Ön Ses Ünsüz Türemesi

Yabancı sözcüklerde ön ses türemesi de gözlemlenir: *yesir* (<Ar. *esîr*)(48/35)

Ünsüz Düşmesi

Metnimizdeki bazı yabancı sözcüklerde ünsüz düşmesi olayı görülmüştür: Ar. şah > *şa* “şah, padişah” (4/15), Far. âheste > *asta* “yavaş” (13/30), Ar. zîynet > *zınat* “süs, eşya, değerli” (14/15)

Yabancı sözcüklerdeki tüm /v/ sesleri çift dudak /w/ si olarak görülür.

serwer (<Far. server): baş, başkan, reis, ulu. (1/25)

owaza (<Far. âvâze): duyum, söylenti, haber (4/1)

diwana (<Far. dîvâne): deli, budala, alık (4/25)

minewwer (<Ar. münevver): aydınlatılmış, aydın (1/25)

watan (<Ar. vatan) : yurt (1/5)

enwer (<Ar. envâr): ziyalar, aydınlıklar, ışıklar, parlaklıklar (2/20)

Türkmen Türkçesinde önses /b-/ ünsüzü, kendisinden sonra gelen ünsüz, geniz ünsüzüyse, Azerbaycan Türkçesinde olduğu gibi /m-/ye değişir. Bu değişim alıntı öğelerde de görülmektedir: Far. beyâbân > *beyewana* “çöl, sahra” (1/10), Far. âbâdân > *owadan* “güzel, hoş, bakımlı bayan” (3/10).

Alıntı öğelerdeki önses /ç/ nin /ş/ ye değişimi de görülür: Far. çamçerâg > *şamçırâg* “fitil, mum” (22/20).

Türkmen Türkçesinde Arapça ve Farsçadan giren sözcüklerdeki /f/ ler /p/ olur. Ar. fahr > *pahr* “övünme, böbürlenme, kıvanç, büyüklük, fazilet” (1/25), Ar. fakîr > *pakır* “zengin olmayan” (3/15), Ar. felek > *peleg* “gökyüzü” (3/35), Ar. fikr > *pikir* “fikir, düşünce” (4/5).

Yabancı kökenli sözcüklerde /-‘-/ sesi Türkmençe’de /g/ sesine dönüşmektedir. Ar. ta‘bîr > *tagbır* “ifade, anlatma, rüya yorma” (2/15), Ar. sâ‘at > *sagat* “saat, vakit” (3/10), Ar. lâ‘l > *lagıl* “kırmızı, al” (3/10), Ar. ta‘lîm > *taglim* “öğrenme, öğretme,

öğretim, okutma, yetiştirme, ders verme” (4/20), Ar. za‘ ferân > *zagpıran* “renk, safran rengi, sarı” (6/20), Ar. ma‘ şûk > *magsuk* “sevilen, sevilmiş” (8/10).

2.1.2 Biçim Özellikleri

2.1.2.1 Ad Çekim Ekleri

2.1.2.1.1 İyelik Ekleri

İyelik ekleri ünlü uyumuna uygun olarak kullanılır:

I.tekil kişi *Zöhre gız+ı+m* (20/38), iyelik II. tekil ve III. çoğul kişi ekleri de art damak ünsüzüdür: *Zahm ata+ň* (20/30), III. tekil kişi *yene öň+ü+n+e geçdi* (10/20), *at+ı+ni eýerläp* (20/5). İyelik I. çoğul kişi *tarap+ı+mız+dan* (28/1), II.çoğul kişi *sayä+ňız* (103/25), *toy- tomaşaları+ňız+dır* (126/35), III. çoğul kişi *Begler öz baş+lari+ni zordan gutardılar* (105/25).

2.1.2.1.2 Ad Durum Ekleri

Doğu Türkçesi özelliği de taşıyan metnimizde çıkma durum eki {-dAn} biçimindedir, {-dIn} biçimine rastlanmamıştır: *bolan+dan* (6/10), *bu gun seni söwer ýar+dan ayırdı* (20/30).

Tamlayan durum eki ise{-iň } ve {-niň} biçiminde görülür. *Wezir-iň hem gujagy* “vezirin de kucağı” (2/5), *jennet+iň güli* “cennetin gülü”(10/5), *gijä+niň ayı* (3/15), *ýüzü+niň şöhesi* (4/10), *garrı+niň gaharı* (8/20). Batı grubu lehçelerinde ben ve biz adıllarına gelen tamlayan durum eki {+im} biçiminde beklenirken, Türkmen Türkçesinde {+iň} biçiminde görülür: *mähribanım sen men+in* (21/25).

Yönelme durum eki Doğu Türk lehçelerinde olduğu gibi {-gA} biçiminde ve Batı Türk Lehçelerindeki gibi de karşımıza çıkmaktadır: *il+ge* (22/30), *patışa+ga näme jogap berermen» diýip, ýene bag+a girip* (13/30), *girdab+a düşüp* (21/10).

Türkmencede belirtme durum eki {-nI} biçimindedir: *Tahır gelyän zenzeläniň nämedigi+ni, kimdendigi+ni düşünmez erdi* (27/1), *sözün+ni* (93/30). Belirtme

durum eki iyelik III. tekil kişiden sonra {-n} biçiminde de görülür: *Zöhre şu yerde nâder+i+n bilmân* (19/10), *Muştak boldum ýarıň ýüz+ü+n görmäge* (21/10). Belirtme durum eki, Batı grubu Türk lehçelerinde olduğu gibi {-I} biçiminde de görülmektedir: *Meniň gulamıma munça könlüň+i berip, meniň namıs-arım+ı yere çaldın* (19/35). Eski Anadolu Türkçesinde olduğu gibi eksiz belirtme de görülür: *Aýralık ataşy jigerim(cişgerimi) daglap* (21/15).

Eşitlik durum eki {-ça}nın örneği azdır. *bar+ça* (111/30), *mun+ça* (19/35), *ni+çe* (127/29). Araç durum eki genelde getirildiği sözcükle kalıplaşmış durumunda görülmektedir: *saz bilen* (93/26).

2.1.2.2 Eylem Çekimleri

2.1.2.2.1 Kişi Ekleri

“Zöhre Tahir Dessanı’nda eylemlere gelen adıl kaynaklı I. Tekil kişi olarak daha çok {-mAn}ekine rastlanır: *ýazıpdır-men* (4/5), *aydar-men* (33/20), *berer-men* (45/44), *ýazıpdır-men* (4/5), *aydar-men* (33/20), *berer-men* (45/44). Türkmence beklenen adıl kaynaklı I. tekil kişi eki olarak {-In} seyrek de olsa karşımıza çıkmaktadır: *öldür-er-in* “öldürürüm” (104/25). Bunun yanı sıra metnimizde I. tekil kişi ekine, *gork-ar-am* (106-1) ve *gork-ma-n-am* (106/1) örneklerindeki biçimleriyle de karşılaşmaktayız. Bu durum da bize, metnimizin Batı ve Doğu Türkçesi özelliklerinin bir arada kullanıldığını göstermektedir.

II. Tekil kişi eki {-sen} biçiminde de görülmektedir: *çıkarsen* (30/20), *salırsen* (26/15).

I. çoğul kişi eki {-mIz} *dur-maz-muz* “durmayız” (123/35), *bol-ar-muz* “oluruz” (123/35). Bu biçim yanında {-Is} eki de kullanılır *al-ar-ıs* “alırız” (18/15). Diğer adıl kaynaklı II. ve III. çoğul kişi ekleri günümüz Türkmen Türkçesinde olduğu

gibi II. kişi {-sİñIz}, III. kişi {-lAr} biçimi varlığını gösterir: *yetirer-siñiz* (8/15), *aglaşdı-lar* (13/35).

İyelik kaynaklı II. tekil ve çoğul kişi eklerinde art damak n'si korunur. Belirli geçmiş zaman ile koşul kipi II.tekil ve çoğul kişi eki günümüz Türkmen Türkçesinde olduğu gibi art damak ünsüzüyledir. I. çoğul kişi eki Türkiye Türkçesindeki gibi {-k} dir: *sen şermısar et-di-ñ meni* (22/30), *nika gıy-dı-k* (104/21), *git-di-ñiz* “gittiniz” (60/25).

2.1.2.2.2 Zaman Ekleri

Metnimizde belirli geçmiş zaman eki {-dI} dir: I. tekil kişi *tap-ma-dı-m* (21/20), II. tekil kişi *oyan-ma-dı-ñ* (93/27), III. tekil kişi *gal-ma-dı* (21/15). I. çoğul kişi *düş-me-di-k* (18/16), II. çoğul III. çoğul kişi *gudla-dı-lar* (3/40). Belirli geçmiş zaman III. tekil kişi eki bazen düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyar: *bol-du-lar* (104/26).

“Zöhre Tahir Dessanı”da belirsiz geçmiş zaman eki hem {-mIş} hem de {-Ipdir} biçimbirimleriyle karşılanmaktadır: I. tekil kişi *geç-miş-em* (12/35), *düş-müş-em* (10/10), III. tekil kişi *gel-miş* (6/20), *gid-ipdir* (100/38),. Bununla birlikte belirsiz geçmiş zaman I. çoğul kişi eki Türkmen Türkçesinde {-Ipdir-Is} biçimindeyken metnimizde *düş-üpdır-miz* “düşmüşüz” (104/20) olarak yer alır.III. çoğul kişi görkez-ıpdır-ler “göstermişler” (126/15). Bu biçimbiriminden {-dIr} in kaldırıldığı da görülür: *otur-ıp-sen* “oturmuşsun” (112/14).

Şimdiki zaman eki günümüz Türkmen Türkçesinde olduğu gibi {-yAr}ın yanında {-yIr} biçiminde de görülmektedir: *isle-yür-in* (47/25), *doka-yar-in* (8/15) *görme-yür-sen* “görmüyorsun” (38/35), *gel-yür* (27/30), *gid-yür-ler* “gidiyorlar” (20/9); *agla-yır-sız* “ağlıyorsunuz”(86/37)

Gelecek zaman eki olarak, Eski Uygur Türkçesinden beri kullanılan {-gAy} eki geçmektedir: II. tekil kişi *bol-gay sen* (108/20), III. tekil kişi *köñli açıl-gay* (49/20),

II.çoğul kişi *ber-gey siz* (121/1), III. çoğul kişi *eyesiz goýma-gay-lar* (60/35). Ayrıca incelediğimiz metinde {-AcAk} gelecek zaman ekine rastlanmamıştır. Gelecek zaman eki olarak {-gAy} kullanılırken, {-cak} ortaç eki olarak görülmektedir: (bkz. ortaç eki).

Geniş zamanın I. tekil kişisi *ayd-ar men* (30/20), II. tekil kişi *jan ýak-ar sen* (31/10), I. çoğul kişisi {-Ar-mIz}, *söy-er-miz* (79/30), gidermiz (git-er-miz) “gideriz” (102/10), *nışan tap-ar-mız* (44/30). Bunun yanında I. çoğul kişi olarak {-Is} biçiminde görülür: *sür-er-is* (113/35), *bol-ar-mız*(123/37).

II. çoğul kişi *kandan gel-er-siz* (122/15), III. çoğul kişi *nagma düz-er-ler* (39/10) biçiminde görülür. Geniş zamanın olumsuzu ise {-mAs/z},{-mAr} ve bu biçimlerin yanında {-mA} biçimi de kullanılmıştır: *döz-mes-men* “dayanmam” (112/30), *gez-mes-men* “gezmem” (112/30), *bol-maz-sen* (13/40), *gezip bil-mer-sen* (14/1), *gal-ma-n-am* (75/15), *çare bol-maz* (111/21), *dur-maz-mız* (123/36)

2.1.2.2.3 İstek Kipleri

Bilindiği gibi emir kipinde bir ek hem emri hem de kişiyi bildirmektedir. Metnimizde {-eý} ve {-aýın} emir kipi I. Tekil kişi eki olarak görülmektedir: *ayd-ayın* (9/35), *ýör-eý* (19/5). Ünlüyle biten sözcüklerden sonra emir kipi I. tekil kişi {-yIn} biçiminde de görülür: *men neýläyin* (124/11). II. tekil kişiye emir eki ise hem {-gII} biçiminde hem de {-gIn} biçiminde görülmektedir: *habar ber-gil* “haber ver”(4/35), *mälim etme-gin* “mağlum etme” (5/32). {-gII} ekinin dudak uyumuna uyduğu da görülür: *öt-gül* “affet”(129/1), *eyle-gil* “eyle” (129/1) II. tekil kişiye emir eksiz de yapılmaktadır: *naumit bolma* (100/24), III. tekil *köy-sün* “yaksın” (102/37) I. çoğul kişiye emir eki ise metnimizde {-Alı} ve {-Allıñ} görülmektedir; *bar-alı* (46/20), *öldür-eliñ* (102/1).II. çoğul kişi *bar-ıñ* (126/30) {-ıñ} yanında {-ıñlAr} *tur-ıñlar*

(126/30) ve { -ñIz} biçimi de vardır: *eylä-ñiz* “eyleyiniz” (78/5). III. çoğul kişi *jübt bol-sun-lar* (3/2), *ısar et-sin-ler* (126/14).

İstek kipi için, {-mAkçI} biçim birimi kullanılmaktadır. *Geçir-mekçi bol-* (1/10), *git-mekçi bol-* (4/30), *ber-mekçi bol-* (60/25). Bunun yanında {-A} biçim birimi de görülmektedir: *gez-e-m* “gezeyim” (76/10), *düş-e-m* (111/10) *işit-e-señ* (51/16).

Gereklilik kipi Türkmece {-malı/-meli} ekiyle yapılır. *Gör-meli-dir* (50/10), *onu öl-dür-meli* (104/25). Aynı zamanda {-meli} ortaç eki olarak kullanılır (bkz. ortaç ekleri). Gereklilik kipi {-sa gerek} biçimiyle de kurulmaktadır: *bol-sa gerek* (90/15), *oda köy-dür-se-m gerek* (105/36) bunun yanında {-mak gerek} biçimine de rastlanır: *habardar bol-mak gerek* (101/37).

Koşul kipi {-sA} biçim birimi kullanılmaktadır: I. Tekil kişi *eyle-se-m* (76/10), II. Tekil kişi *bol-sa-ñ* (61/35), III. tekil *bol-sa* (103/10) I. çoğul kişi *öldür-me-se-k* (102/3), II. çoğul kişi *bol-sa-ñız* (3/4), III. Çoğul kişi *goy-ma-sa-lar* (3/25).

2.1.2.2.4 Ekeylem

Ekeylemin bildirme kipi (geniş ve şimdiki zaman) çekiminde ekeylem de zaman eki de kullanımdan kalkmıştır. {-men} eki ekeylem bildirme kipi I. Tekil kişisi olarak da görülür, *ejiz-men* “acizim” (11/35). I. kişi de {-Am} biçimine de rastlanır: *yazıklı men-em* (111/2). Ekeylem bildirme kipi I. kişinin olumsuz çekimi ise {degil-em} olarak karşımıza çıkar: *gül degil-em* (35/10). Ekeylem bildirme kipi II. Kişi *sen-sen* “sensin” (1/15), *aşık-sen* “aşıksın” (70/30), III. tekil kişi *güller munasıp-dır* (14/15), II. çoğul kişi *namahram-sıñız* (111/28).

Türkiye Türkçesinde ekeylem bildirme kipi III. kişide kullanılan {-dIr} 1 metnimizde diğer kişilerde de görebilmekteyiz: *griftar-dır-men* “tutulmuşum”(86/34),

I. çoğul kişi eki {-dIr-Is} olarak görülürken, *pakır-dır-ıs* “fakiriz” (10/5), *taypasından-dır-ıs* “tayfasındanız” (86/25).

Ekeylemin belirli geçmiş zamanın I. tekil kişi *sormagay erdim* (7/25), II. tekil kişi *ham er-di-ñ* (128/10), III. Tekil kişi *yok erdi* (1/1), III. çoğul kişi geçirer **er-di-ler** (4/25).

Ekeylem belirsiz geçmiş zamanı II. tekil kişi eki ise {e-ken-sen} “imişsin” *bihabar e-ken sen* “ habersizmişsin” (34/35), *sen hak aşık e-ken-sen* (77/40), *bihabar e-ken sen* (34/40), III. tekil kişi *Patışahı-älem, gızıñızñ ozaldan bize köñli bar e-ken* (113/35), *maña kısımat e-ken-i* “bana kısımetmiş”(40/25) biçiminde görülür.

Ekeylemin olumsuzu, metnimizde (er-mez>imes) “değil”, *aşık bolan imes-men* (12/15), (er-mez>ermes) *ayın ermes* (8/30) biçiminde ve bunun yanında *sag değil-em* (12/35) şeklinde de görülmektedir. Ekeylemin olumsuz çekiminde de Doğu ve Batı grubu özellikleri bir arada görülmektedir.

2.1.2.2.5 Eylemin Birleşik Çekimi

Tahir ile Zühre’de eylemin birleşik çekimleri {er-} eylemiyle yapılmaktadır. Metnimizin birleşik çekimin bütün kişilerle çekimi bulunmamaktadır. Sadece metinde kullanılan örnekler verilecektir: Belirsiz geçmiş zamanın hikâyesi I. tekil kişisi, {-ip er-di-m}, *gör-ü-p er-di-m* “görmüşüm” (34/40)

Metnin bir hikâye olması sebebiyle geniş zamanın hikâye çekimine daha çok rastlanmaktadır: *gıgır-ar erdi* (54/40), *Gez-er erdi* “gezerdi” (4/5), *anla-dır erdiler* (<anla-t-ır er-di-ler)(11/5) olarak karşımıza çıkar.

Gelecek zamanın hikâyesi *sorma-gay erdim* (7/25), *ur-ma-gay erdim* “vurmayacaktım” (8/1), *görme-gey erdim* “görmeyecektim” (7/20), *dil-me-gey erdim* “dilmeyecektim, parçalamayacaktım” (7/30) birleşik çekimde {er-} ekeyleminde kullanımdan kalktığı da görülür: *gelme-gey-di-m* “ gelmeseydim” (93/20).

Koşulun hikâyesi *Zöhräniñ ornuna men öl-se-m-di* “ölseydim” (116/35).

2.1.2.3 Eylemsiler

2.1.2.3.1 Mastarlar

Eylem adı yapan {-mAk}’a ve iş adı yapan {-Iş} ve {-Ma} biçimbirimine rastlanır: *gaýt-mak* (39/26), *uruş “şavaş”* (126/23), *dokuma* (8/15).

2.1.2.3.2 Ortaç Ekleri

Zöhre-Tahir’de geniş zamanın ortacının daha sık kullanıldığı görülmektedir. Aynı biçim birim hem {-gAn} hem {-An} hem de {-yAn} biçiminde görülmektedir: *bagla-gan* (85/5), *dur-an* (85/5), *goşul-yän* (4/20), *gel-yün(gelen)* (122/10). Bu örneklerin yanında {-Ar} ve {-mAz} biçimbirimleri de ortaç eki olarak kullanıma rastlanır. *gör-er bolsa* (11/5), *gel-er çag* (16/15), *nä et-er-i-n* (ne yapacağını) (82/10), *Zöhreniñ oyan-maz+lığına* (93/10).

Metnimizde {-cAk} zaman eki olarak değil, ortaç eki olarak kullanılmaktadır: *bildirmejegiñe* (<bildirme-jek+i+ñ+e) (98/5), *otur-jak bolsa* (39/10), *beyle iş boljagın* (< bol-jag-i-n) (115/5), *erte gel-jek sapası* (31/10). *bol-jak-ın* (115/5), *öldür-jek* (124/25)

eger ölme-dik(ölmemişdik) bolsalar (120/25).

öl-meli yerim (29/5), *bu welayatda gal-malı boldum* (130/10), *öl-meli yerim boldı* (28/5) , *geçir-meli boldum* (65/25).

2.1.2.3.2 Ulaç Ekleri

Metnimizde {-Ip} sık kullanılan bir ulaç ekidir: *gayd-ıp* “dönüp” (3/5), *köydür-ıp* “yakıp”(5/20), *bol-up*“olup”(7/15), *düş-üp* “düşüp”(11/10).

“Zöhre-Tahir”de geçen diğer ulaç ekleri de aşağıda örneklendirilmiştir: *Bol-gaç* “olunca olduğu zaman” (55/30). Bu biçim yanında {-AndA} ulaç eki de metnimizde görülür: *bol-anda* (12/1), *düş-ende* (13/1). *Bol-galı* “olalı” (56/10).

Olumsuz ulaç ekleri olarak {-mAy} ve {-mAn} ekleri kullanılmıştır. *Otur-a bil-mey* (103/5), *din-may* (18/25), *gulak sal-man* (8/15).

Ayrıca ünlü ulaç ekiyle kurulan bileşik eylemler de metnimizin söz varlığında bulunmaktadır (bkz. birleşik eylemler).

Türkmen Türkçesinde ulaç ekleri, kişi ekleri de aldığı görülür: *tä öl-inçä-m* (ta ölünceye kadar) (43/30), *öl-inçä-m* (öldüğüm zaman) (47/15).

2.2 Üslup

Sözlü veya yazılı bir metnin üslubu hakkında bir sonuca varılmak istendiğinde, dile ait bazı sorunlarla karşılaşılır. Üslubu dilden ayrı düşünmek mümkün değildir; fakat bir metni tamamiyle dilbilimin metotlarıyla incelemek de üslup araştırması olarak söylenemez (Aktaş, 2014: 9).

Aktaş, üslup inceleme yönteminde verdiği bir örnekte “hatıralarımın” yerine “bu yazı serisinin”; “yazının”, “kitabımın”, “anılarımın” kelimelerinden biri yazılabilirdi. Anlamda bir değişiklik olmazdı. Bu kelimenin tercihi yazarın gerçekleştirmek istediği niyetle ilgilidir” (2014: 57) diyerek tercih edilen kelimelerin önemini anlatmak istemiştir. Bir metin içindeki kelimenin yüklediği duygu, sanatçının yaşadığı devir, kullanmayı tercih ettiği sözcük ve sözcük grupları, sıralanış biçimi gibi unsurlar, bize sanatçının üslubu hakkında ışık tutar. Bu doğrultuda gerekse üslubun tanımı, gerekse yöntemi için bir çok görüş olsa da özet olarak aynı noktada birleşilmiştir. Üslup sanatçının dili kullanma biçimidir. Söz varlığı da üslup belirleyicilerinden biridir.

2.2.1 Söz Varlığı

Söz veya sözcükler, insanların evrende kendisini ifade etmesine yarar ve söz varlığının en temel birimidir. Fakat bir dildeki söz veya sözcüklerin tamamı, o dilin

söz varlığını ortaya koymak için yetersizdir. Bir dilin söz varlığı denince, yalnızca o dilin sözcüklerini değil; deyimlerin, kalıplaşmış sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütünü anlamak gerekmektedir. Aynı dil içinde bile değişik lehçe ve ağızlarında farklı sözcükler, anlatım biçimleri, deyimler, atasözleri ile karşılaşılır (Aksan, 2006: 7-9). Bir eserin söz varlığı incelendiğinde sanatçının yaşadığı döneme, o dilin kültürüne ve tarihine ışık tutulur.

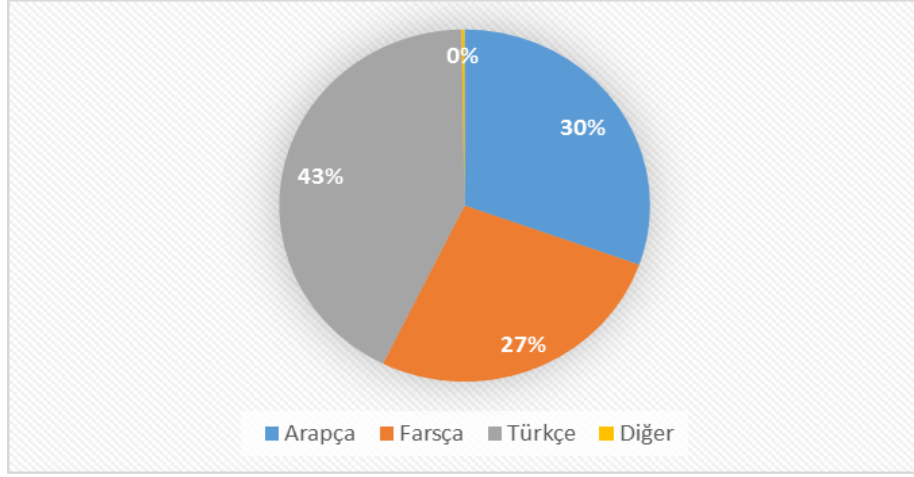
2.2.2 Söz Varlığını Oluşturan Öğeler

Söz varlığı yani söz hazinesi sadece sözden ibaret değildir, yapısalılık açısından bakıldığında söz varlığının alanı genişlemiş olur. “Söz varlığını oluşturan öğeler nelerdir?” dediğimizde birçok araştırmacının farklı başlıklar sunduğunu görürüz. Bir eserin dolayısıyla o eseri oluşturan sanatçının ya da bir topluluğun söz varlığı denildiğinde, çeşitli kelime gruplarına, kalıplaşmış sözlere, çekirdek sözcükler olarak değerlendirdiğimiz günlük yaşamda sıklıkla kullanılan kelimelerin neler olduğuna, atasözlerine, deyimlerine ve ikilemelerine bakılmalıdır. Aslında söz varlığını oluşturan temel öğeler genel olarak bu alt başlıkları kapsasa da, incelenecek çalışmanın amacı ve bize verdiği malzeme doğrultusunda bu başlıkların genişletilebileceğini de konuyla ilgili yaptığımız araştırmalar sonucunda söyleyebiliriz. Ayrıca bir dilin söz varlığının bir kısmını alıntı öğeler oluşturmaktadır. Metnimiz Klasik Türkmen Türkçesi ile kaleme alındığından bu öğelere sıklıkla rastlamak mümkündür.

2.2.3 Farsça - Arapça Sözcükler

İncelediğimiz metinde yabancı sözcükler yoğunluk gösterir. Arapça, Farsça, Türkçe, Moğolca, Tacikçe, Yunanca, Çince kökenli sözcüklerin olduğu metnin dizin bölümünden elde ettiğimiz verilere göre, 1868 sözcükten, 568'i Arapça, 500'ü

Farsçadır. Bu sayıların detaylı bir grafiği Şekil 1’de verilmiştir. Metnimizdeki bu öğeler özgün biçimleriyle kullanılmamış, Türkçenin ses sistemine uydurulmuştur.

Şekil 1. Kelimelerin Kökenlerine Göre Dağılımı

Alıntı öğeler ses değişimlerine uğradığı gibi anlam değişimlerine uğrayabilmektedir. Türkmen Türkçesinde de kullanılan bazı Arapça, Farsça kelimelerde anlam değişimi görülmektedir. Arapça kökenli “Maslahat”, iş, emir, husus, madde, keyfiyet anlamına karşılık gelirken, Türkmençe metnimizde “öğüt, tavsiye, akıl” anlamında kullanılmıştır (1/5). Ar. kerem, “asâlet, asillik, soyluluk” iken Türkmencede cömertlik, bağışlama duygusu (1/20) anlamlarına karşılık gelir. Türkmen T. rövüş “hâl, durum, görünüş” < Far. revîş “yürüyüş, tarz, üslup, tutum” anlamında kullanılır (27/30). Ar. ene ‘ben’ den gelen metnimizde geçen {enaýı}(28/10) kelimesi, Türkiye Türkçesinde argo olarak kullanılan “kolayca aldatılabilen, aşırı ölçüde aptal, bön, avanak” anlamındadır. Türkmencede “benimsenecek kadar güzel” şeklindeki düşünceden türeyerek “hoş, sevimli, güzel” anlamını taşımaktadır. Ayrıca gulp (<Yun. kulp) “kulp, kazan, testi, ibrik, fincan gibi kapların, genellikle halka biçiminde olan, kaldırırken, taşırken tutulacak yeri”

anlamında iken metnimizde ‘kilit’ anlamında kullanılmıştır (17/35). Ancak iki anlamın da Türkmencede kullanıldığını belirtmeliyiz.

2.2.4 Çekirdek Sözcükler

Bir dilin söz varlığı hangi öğelerden oluşuyor dersek ilk anılması gerekenler ‘temel söz varlığı’ ya da ‘çekirdek sözcükler’ adını verdiğimiz öğelerdir. Bunun sınırı çizilirken de insan temel olarak alınması gerekir. İnsanın organları başta olmak üzere en doğal gereksinimlerini karşılayan kavramlar (Aksan, 2006: 26), günlük konuşma dilinde sıkça kullanılan sözcükler çekirdek sözcüğü oluşturmaktadır. İymek-içmek “yemek içmek”(9/15), salam iber- “selam vermek” (41/25), goý- “koymak” (16/5), ber- “vermek” (19/20), diý- “demek, söylemek” (19/25), bar- “varmak” (20/15) gol “kol” (13/25), ýüz “surat” (14/20), men (16/15), sen (17/10), ýüz mün “yüz bin” (15/20), iki (2/1), on (6/15). Tüm çekirdek sözcükleri burada veremiyoruz; fakat dizin bölümünde yer almaktadır. Yukarıda verdiğimiz örneklerden de görüldüğü gibi metnimizdeki tüm çekirdek sözcükler Türkçedir.

2.2.5 Eskicil (Arkaik) Öğeler

Günümüzde Türkçede kullanılmayan, unutulmuş olan kimi sözcükler, Türkmen Türkçesinde, kullanılmaktadır. Metnimizdeki eskicil öğelere örnek vermek gerekirse:

bile "ile" (bağlaç) (1/5)

áýt- “söylemek” (1/15)

bar “var” (1/15)

köp “çok” (1/1)

çın (<Çin chên) “hakikat, gerçek, doğru” (2/35) (Ölmez,1991:91)

ökün- “pişman olmak” (4/5)

telbe “deli, çılgın” (10/15)

tap- “bulmak” (4/10)

andağ (<anı teğ) “böyle, öyle onun gibi” (1/1)

barça “bütün, her şey, hepsi” (2/15)

döz- “dayanmak” (112/30)

biti- “yazmak” (5/15)

Bağımlı biçim birimlerde de eskicil öğeler görülmektedir. Metnimizde görülen emir kipi I. tekil kişi eki {-AyIn} yanında ýör-eý {-ey} (19/5) biçiminde de görülmektedir. Türkmencede II. Tekil kişiye emir eksiz yapılabildiği gibi {-gIn} biçiminde de kullanılmaktadır. Zöhre Tahir’de ise {-gIn} biçimi yanında {-gII} biçiminde de geçmektedir. gir-gil “gir” (29/30), git-gil “git” (18/30). {-ey}, {-gil} biçimleri günümüz Türkmençe T. de kullanılmamaktadır. Bunun yanında I. çoğul kişiye emir eki ise metnimizde {-AlIñ} görülmektedir; öldür-eliñ (102/1). Gelecek zaman eki Türkmençeye göre {-cAk} beklenirken, metnimizde {-gAy} biçiminde görülür. Sorma-gaý erdim (7/25), berme-geý erdim (7/20), dilme-geý erdim (7/30).

2.2.6 Türemiş Sözcükler

Türkçe yapı bakımından bağlantılı bir dil olarak değişmeyen bir köke ve pek çok son ekin art arda eklenmesiyle çok çeşitli ayrıntılara inebilen kavramlar oluşturabilen bir dildir (Aksan, 2006: 45). Bir metnin söz varlığına bakılırken bu türetme gücü de göz önünde bulundurulmalıdır. Türkçe ve alıntı öğelerdeki adlara gelen yapım ekiyle yeni bir sözcük türetilmiş olur: garın+daş “kardeş” (46/25), şa+lığ “şahlık” (38/30). Eylemler sık sık eylemden eylem yapan ek ile genişletilebilmektedir. Anlamında değişim görülmez: gur-a- “kurmak” (3/15), sor-a- “sormak, araştırmak” (4/30).

Farsça eklerle de sözcük türetilir: lale+zar “lalelik, lale bahçesi” (59/35) burada Farsça {-zar} eki lale ismine eklenerek yer adı olarak türemiştir. Yine aynı şekilde –

cı, -ci anlamı veren Farsça {-ban} eki “bağ” anlamında kullanılan bend ismine eklenerek türemiştir. Far. bend+bân >bendwan “Bağımlı, boyun eğen” (5/15). <Far.bâğ-bân>bagban “Bahçıvan, bağcı” (12/20). Bir başka örnekte ise Arapça, kökenli bir isme Farsça {-âne} eklenerek türemiştir. Ar. Far. âşık+âne> aşigana “âşıkça, âşık olana yakışır yolda” (13/35). Farsça ön ek ile türemiş sözcükler de metnimizde görülmektedir. Bî-hûş> beyhuş “aklını yitirmiş, kendinden geçmiş” (13/35), Far. bî-nişân> binışan “nişansız, işaretli” (57/20), Far. bî-pervâ> biperwa “çekinmeksizin, sakınmadan” (30/30).

2.2.7 Eş Anlamlı – Eş Sesli (Sesteş) Sözcükler

Metnimizin söz varlığında yazılışları farklı; fakat anlamları aynı olan kelimelere rastlamak mümkündür. Bu özellik, birkaç örnekle görülen bir durum değil, metnin tamamında sıklıkla geçen bir durumdur. Şairin, gerek sözcük tekrarından kaçınmak gerekse söz varlığındaki zenginliği sunmak için bu yola başvurmuş olabileceği düşünülebilir. Bu eş anlamlı kelimelerin bir kısmında, Farsça ya da Arapça kökenli bir kelime ile Türkçe karşılığının birlikte kullanılması gibi durumlar gözlemlenir.

- Ýaradan (1/15), Far. ħudâ[y] >hudaý (1/10), Ar. ħaqq > hak (1/30), Ar. Allah>alla (16/15), Ar. Rabb>reb (14/5), Far. perverd-gâr>perwerdigâr (16/25).
- Far. âşikâr>âşigâr (8/30), Ar. ayân> aýan (2/20), Far. peydâ> peýda (3/15), Ar. zâhir>zahir (13/35).
- Çin. chên>çın “hakikat, gerçek, doğru” (Ölmez,1991:91), (2/35), Ar. hakikat (8/35).
- Far. cihân>jahan (1/30), Ar. dünyâ> dünyâ (2/1), Ar. devrân>dövrân (4/15), Ar. âlem> âlem (1/25).

- Far. tille>tilla (6/15), altın (10/25), Far. zer (43/1).
- Ar. cennet>Jennet (3/15), Far. behişt (1/13).

Eş anlamlı kelimelerin yanında eş sesli (sesteş) kelimeler de metnin söz varlığında görülmektedir.

- Far. gül “gül çiçeği” (3/10), gül- “gülmek” (9/15).
- yüz “ üst yüzey” (3/35), yüz “surat” (1/15), yüz “yüz sayısı” (18/1).
- al “hile” (7/1), al “kırmızı” (38/10).
- Bal “arının ürünü bal” (1/20), bal (<Far. bâl) “kanat” (38/15)

2.2.8 Birleşik Eylemler

Metnimizin söz varlığında bulunan birleşik eylemler, hem bir adla yardımcı eylemlerle kurulan, gürrüñdeş bol- “sohpet etmek” (1/5), ähdi-aman eýledi “yaşama, hayatta kalma sözü” (2/30), tamam bol- “son bulmak, sona ermek” (6/10), berkarar bol- “kararlı olmak” (124/35), köñlüni al- “gönlünü almak” (16/20), habar al- “haber almak” (35/1), hem de asıl eylem ve yardımcı eylemlerle kurulan (ulaçlı birleşik eylem) birleşik eylemler, getire bil- “getirebilmek” (119/15), goýberermen (9/30), otura bil- “oturabilmek” (103/5) görülmektedir.

Al- yardımcı eylemi yeterlilik eylemi olarak da kullanılıyor. Bu yardımcı eylemle kurulan ulaçlı birleşik eylem, Çağtaycada da, Özbekçede de ve metnimiz “Zöhre Tahir”de de görülmektedir: goş-a al- “koşabilmek” (6/30), gurşa-p al- “etrafını almak, kuşatabilmek” (126/5).

2.2.9 İkillemeler

İkileme, anlatım gücünü artırmak, anlamı pekiştirmek, kavramı zenginleştirmek amacıyla aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya anlamları birbirine yakın yahut karşıt olan ya da sesleri birbirini andıran iki sözcüğün yan yana kullanılmasıdır

(Hatipoğlu, 1971: 9). Nepes, “Zöhre Tahir” hikâyesi içinde, gerek düzyazılarında, gerekse şiirlerindeki anlatımı güçlendirmek ve pekiştirmek için yakın ve eş anlamlılarla kurulanlar başta olmak üzere ikilemelere yer vermiştir.

Yakın anlamlı sözcükle kurulan ikilemeler

iýmek- içmek “yemek içmek” (9/15)

il-gün “insanlar, halk” (18/20)

toý- tomaşa “düğün eğlence” (3/15)

mutrup - bazıgär (<Ar.muṭrib, Far. bâzîger) “çalgıcı, şarkıcı, oynatıcı” (3/35)

enbiya- öwlüyâler (<Ar. enbiyâ', evliyâ') “peygamber, ermiş kişi”(20/35)

mekir-hileler (<Ar.mekr, hîle) “kurnazlık, hile” (60/10)

Eş Anlamlı sözcüklerle kurulan ikilemeler

Älem-jahana (<Ar .âlem, Far. cihân), “dünya âlem” (4/1)

pakır-pukaralara (<Ar. fakîr-fukarâ'), “fakir, fakirler” (3/15)

gep- söz “söz, lakırtı” (13/40)

Ýandırıp köydürüp “yakıp yakıp” (5/20)

nalaýı-efganı (<Far. nâle-i efgan) “inleme ve inilti” (21/25)

çöl- beyewana (T. çöl- Far. beyâbân), “çöl, sahra” (1/10)

Ad durum ekiyle kurulan ikilemeler

gün- günden “günden güne” (3/40)

kapdan- kaba “bir ucundan bir ucuna, dağdan dağa” (4/1)

magrupdan- maşrığa “batıdan doğuya” (4/1)

Zıt anlamlı sözcüklerle kurulan ikilemeler

ogul-gız “çocuk, kuşak, çoluk çocuk” (1/5)

aşık-mağşuklığı “seven, sevilen”(8/10)

ulı-kiçi “büyük, küçük” (17/30)

gije-gündiz “gece, gündüz”(26//5)

Yansımali sözcüklerle kurulan ikilemeler

zar-zar “ağlama eylemi” (15/5)

hasır-husur “çabuk, hızlı, acele” (34/35)

ahı-waý “ah vah” (33/25)

Bağlama grubu biçiminde kurulan ikilemeler

Bu tür ikilemelerin her ikisinin de Farsça ya da Arapça; biri Arapça diğeri Farsça sözcüklerle kurulduğu görülmektedir. Atıf vav'ının yerine /y/ “/ı/” kullanılmıştır. Bu haliyle tamlama kesresi gibi görünmektedir.

sırrı-pınhan (<Ar. sırr, Far. pinhân) (sırr u pinhân) “giz ve sır” (2/25)

zowkî-sapasın (<Ar. zevk-i sefâ') “ zevk ve sefa” (21/1)

sudî ziyân (<Far. sūd “yarar”, Far. ziyân) “yarar ve zarar” (23/1)

wısalu-hijran (<Ar. vişâl, Ar. hicrân) (visâl u hicrân) “kavuşma ve ayrılma” (11/10)

leylu naharım (<Ar. ley, Ar. nehâr) “gece ve gündüz” (22/25)

şamu-säher (<Far. şâm, Ar. seher) “gece ve gündüz, sabah ve akşam” (7/25)

Atıf vav'ı Türkçe sözcüklerin arasında da kullanılmaktadır: ýazu-gışıñ “yaz kış”(32/1). Aynı anlamlardan oluşan ikileme de atıf vav'ı ile birleşik sözcük halini almıştır; ähtipeýman (< Ar. 'ahd+ Far. peymân < 'ahd u peymân) “ahit, söz yemin (3/1).

Tamlamalarla kurulan söz grupları

kemendi-darıñdan (<Far. kemend, dâr) “Dar ağacının ipi” (12/5)

köşki- eywan (<Far. köşk-i eyvân) “köşkün çardağı” (28/25)

ähtiwepa (<Ar.) “ahd-i vefâ sözünde duran, vefalı” (4/5)

ähtnama (<Ar. Far. ahd-nâme) “ahid-nâme, anlaşma şartlarını ve iki tarafın imzasını taşıyan belge” (4/5)

2.2.10 Deyimler

Deyimler, dili konuşan toplumun anlatımdaki gücünü ve başarısını, benzetmeye, nükteye olan eğilimini ortaya koyan önemli öğelerden birisidir (Aksan,2006:31). Metnimizde gerek düzyazılarda, gerekse şiirlerdeki anlatımı kuvvetlendirmek amacıyla sık sık geçmektedir.

ayak sakla- “beklemek, yürümek” (4/30)

üzünü tut- “yönelmek, yüzünü o yöne çevirmek” (1/15)

aklını yitir- “aklını kullanamamak” (3/40)

yele ber- “heder etmek, mahvetmek, boşa harcamak” (4/5)

dil-gözden sakla- “kötü sözden, kötü gözden korumak” (4/10)

aradan çık- “ölmek”(4/15)

bağrı para (ol-) “bağrı parça olmak” (127/1)

şadına düş- “aklına düşmek” (127/25)

ot-ga düş- “yanmak” (128/10)

başını al- “başını almak” (128/25)

başını ber- “başını vermek” (128/25)

şüregine daş ur- “şüregine taş basmak” (117/5)

baş eg- “baş eğmek, saygı göstermek” (61/1)

zahmet çek- “güçlkle karşılaşmak, sıkıntıya katlanmak” (11/1)

şayını tut- “hazırlığını yap anlamında kullanılan bir deyim” (60/10)

jiger dağla- “çok büyük bir üzüntü duymak” (22/15)

2.2.11 Atasözleri

Bir dilin söz varlığının ürünü olan atasözleri bir toplumun deneyimini, dünya görüşünü ve anlatım gücünü yansıtan yüzyıllarca aktararak yaşayabilen sözlerdir (Aksan, 2006: 33). Metnimizde çok fazla olmamakla birlikte birkaç örneği mevcuttur.

Egri ağaç öz yatışına gider “eğri olan, ağaç gibi kendi yolunda büyür”(13/40)

Öli arslandan diri sıçan yağşıdır “canlı fare, ölü aslandan daha iyidir”(112/10)

Aşna bolmak asan, ayrılışmak müşgül “tanıdık olmak kolay, ayrılmak zor” (61/25)

Zer gadırını zergâr biler “altının kıymetini kuyumcu bilir (51/30).

Göwheri itiñ boynuna daksañ, göwher hem aglar, it hem “Mücevheri köpeğın boynuna taksan, mücevher de köpek de ağlar”(47/35).

Öleniñ ızında ölmek bolmaz “ölenin arkasından ölmek olmaz” (112/10) Türk halk ağzındaki “ölenle ölünmez” in karşılığıdır diyebiliriz.

2.2.12 Dualar, Beddualar ve Kalıp Sözlere

“Zöhre Tahir” hikâyesi içinde çeşitli dua, beddua ve kalıp sözler bulunmaktadır. Halk kendi bünyesinde de bu gibi kalıp sözleri kullanmaktadır. Diyaloglarla örölü metne bu sözler samimiyet katmaktadır. Dinî unsurları olaya katarak sunduğu dilek, istek, temenni gibi düşünceler, halkın olayı veya hikâyeyi benimsemesine yardımcı olmaktadır. Ey bibim, saña Alla uzak ömür bersin! “Ey hanfendi Allah sana uzun ömür versin” (33/20) iyi dilek, dua olarak geçerken, kör bolsun atamniñ gözi “kör olsun babamın gözü” (107/20), rakıp derbe-der bolsun “düşman derbe der, sefil olsun” (29/30) gibi sözler beddua olarak karşımıza çıkar.

Söz varlığı içinde yer alan kalıp söz yani ilişki sözler, bir toplumun bireyleri arasında kullanılması âdet olan kelime gruplarına denir (Aksan,2006;34). Metnimizde, hoş gal “hoşça kal” (107/35), salam “selam” (42/5), başım saña sadaka bolsun “başım yani canım sana sadaka olsun feda olsun” (38/35) ilişki sözlerine örnek gösterilebilir.

2.3 Özel Adlar

Bir kişiye, benzerlerinden farklı özellik taşıyan varlığa veya topluluğa verilen adlara denir (TDK). Bir toplulukta yaşanan insanların isimleri yani isim tercihleri, bu

isimlerin anlamları doğrultusunda bize az da olsa o topluluğun kültürü ve din tercihi açısından bilgi vermektedir. Yer adları da tıpkı kişi adları gibi bize o topluluğun kültürü, tarihi, coğrafyası hakkında bilgi verir. Bazı yer adlarının hikâyeleri vardır bu hikâyeler de bizim o kültürü ve tarihi anlamamıza ışık tutar.

2.3.1 Kişi adları

Metnimizde, **Yusup** (<Ar.Yûsuf) “Yusuf ile Züleyha hikâyesinin erkek kahramanı” (28/20), **Züleyha** (<Ar. zuleyhâ) “su perisi” (28/20) gibi halk hikâyesi kahramanlarının adı da geçmektedir (daha detaylı bilgi için bkz. Anıştırma). Bunun yanı sıra mitolojik isimler de yer almaktadır. Eskimo mitolojisinde bir tanrıça ismi olan **Sadna** (<Ar. sedna) “isim, deniz tanrıçası” (18/10) metinde geçmektedir. Doğu efsanelerinde yaşayan, o zamanki dünyanın yarısını 13 yılda fethetmiş, Makedonya kralı olan, **Iskender** yani Büyük İskender (61/1) in adı da söz edilmektedir. Yine adaletiyle tanınan İslam dini öncesinde, asıl adı Nuşirevan ismindeki İran hükümdarı metnimizde Nowşirwança (30/1) olarak geçmektedir.

Anıştırma örneklerindeki kişi adları dışında aslında bir nevi anıştırma örneği sayılabilecek, dinî kitap, olgu ve olaylarda karşımıza çıkan, efsanevî, ulvî kişi ve paygamber adları da geçmektedir: **Jirjis** “öldürülen mifiki peygamberin adı olarak geçmekte (mifik) Azerice efsanevi demek” (16/1), **Zekeriya** “İsrâil peygamberi” (16/1), **Nuh** “Kuran’a göre Âdem’den sonra gelen dördüncü peygamber, din kitaplarında yer alan tufan olayının baş kişisi” (18/1), **Meryem** (<Ar.) “Hz. İsa’nın annesi” (21/10), **Süleyman** “Süleyman (a.s)” (28/20), **Muhammet** (<Ar. Muhammed) “tekrar tekrar övülmüş manasına gelen isim, Peygamberimizin adı” (60/20), **Mustapa** (<Ar. muştafâ) “ıstifâ edilmiş, seçilmiş. Hz. Muhammed’in adlarından” (60/20), **Gülzada** (<Far.gul-zâde) “gül den meydana gelmiş, güzel kadından doğmuş” (18/10).

Ayrıca özel ad olarak metin içindeki karakterlerin adları geçmektedir. **Bahir** (<Ar.) “isim, belli, açık, güzel, deniz, derya” (1/1), **Şahjahan** (<Far. Şâh-ı cihân) (isim) “Cihan şahı, tüm dünyanın şahı”(3/5), **Zöhre** (<Ar. zühre) “çoban yıldızı, Venüs” (3/35), **Tahir** (<Ar. Tâhir) “temiz, temiz olan anlamında erkek adı” (4/10), **Şahhuban** (Far. Şâh-ı hûbân) (isim) “anlamı güzeller şahı” (3/10), **Bossantâç** “Mollanefes’in eşinin adı” (3/25), **Wahit** (<Ar. vahîd): özel ad (53/5), **Garaçomak** (48/1), **Ermanus** (47/20), **Garabatır** (47/20), **Hanım** (62/20), **Gülkamar** (<Far. gul + Ar. kamer) “isim, Gülay” (18/10), **Göwher** (<Far. guher) “isim, cevher”(18/10) **Gülragna** (<Far. Ar. gul- ra'nâ) “gül gibi, güzel, hoş görünen, kadın adı” (33/10), **Gülziba** (<Far. gül-zîbâ) “süslü, gülle bezeli, kadın adı” (33/10), **Bulkıs** (<Ar. Belkîs) “Süleymân aleyhisselâm zamânında Yemen'de Sebe' şehrinde hüküm süren Himyerîlerden bir kadın sultan” (28/20), **Mahım** “Şah'ın kızının adı” (29/30), Moýsepit (78/20) vb.

2.3.2 Yer adları

Metnimizde kişi adları dışında özel ad olarak yer adları bulunmaktadır. Meşhur coğrafi bir bölge veya bahçe adlarıyla şehir adları gözlemlediğimiz yer adlarıdır.

Bagdat (<Ar. Bağdâd) “Irak'ın başkenti” (29/25)

Fırat “Fırat nehri” (29/35)

Kengan (<Ar. Ken 'ân) “Hz. Yakub'un memleketi, Filistin” (30/35)

Kerbela (<Ar. Kerbelâ) “Irak'da İmam Hüseyin'in şehid edildiği ve türbesinin bulunduğu yer” (58/5)

Tatar (<Far.) “Tatarlar ya da Tatar Türkleri, daha çok Rusya içerisinde yaşayan Türk halkı” (1/1)

Bagı-Rızwan (<Ar. Bağ-ı Rıdvân) “cennet bahçesi” (34/5)

Bagı Erem (<Far.) “İrem bağı, İrem bahçeleri. Bağ-ı irem. Doğu mitolojisinde, tanrılık davası güden Şeddad Bin âd'ın Yemen dolaylarında kurduğu yapay cennet. İçmek için bir araya gelenlerin tercihleri olan akarsuların çağladığı, ağaçlık, çiçek bahçeleri ve köşklele bezeli kır ortamları için irem bağı denir”(3/10)

Bagımeýdan (Bağ-ı meydan) “Kûhek tepesinin garp tarafındaki eteğinde Bağ-ı Meydan adlı bir bahçe” (13/1).

Bölüm 3

DİĞER ÜSLUP BELİRLEYİCİLERİ

3.1 Söz Sanatı Sayılabilecek Anlam Olayları

Edebî eserde sanatlı söyleyişler görülmektedir. Zöhre Tahir metninin de büyük bir kısmı şiirlerle örülmüştür. Bu yüzden başta benzetme olmak üzere çeşitli anlam olayları görülmektedir.

3.2 Benzetme

Benzetme, bir şeyin niteliğini anlatmak için o niteliği eksiksiz taşıyan bir şeyi örnek olarak gösterme işi, benzeti, teşbih (TDK). Mensur kısımların çoğunlukta olduğu, manzum kısımların da yer yer mensur gibi olan metnimizde, benzetme sanatının yoğunlukta olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Metnimizde dek “gibi” edatıyla kurulan benzetmeler dikkati çekmektedir; hazan uran gül dek “sonbahar vuran, sonbaharda olan gül gibi” (112/30), aç gurt dek “aç kurt gibi” (126/25), ýüzi zagpıran dek saraldı “yüzü safran gibi sarardı” (6/20), oğlanlar ýıldızlar dek erdi “oğlanlar yıldızlar gibi erdi”(4/20).

Eý yüregimniň kuwwatı, gözümniň röwşeni, diriligimiň sermayası “yüreğimin kuvveti, gözümün ışığı, hayatımın, yaşamımın sermayesi” (106/35) örneğinde de Zöhre, Tahir’e benzetmelerle örülü bir sesleniş yapmaktadır. Bir başka örnekte Tahir’in annesi Tahir’e benzetmelerle örülü bir sesleniş gerçekleştirir: Eý gözümüň röwşeni, golumnıň çırağı, başımın täji, bagrımnıň peýwendı, ýüregimniň direği

“gözümün nuru, kolumun elimin çırası, lambası, başımın tacı, yüreğimin direği...”
(10/35).

Yine dizelerde karşılaştığımız, şahdi-şeker söz “şeker gibi tatlı söz” (5/35), taze açılan ter gunçanı gördüñmi? “yeni açılan taze goncamı gördün mü?” (5/5) bu dizede Tahir, Zöhre’den bahsetmektedir. Onu taze açılan goncaya benzeterek, görüp görmediğini Gülkamar’a sormaktadır. Rakıplar ot saldı şirin janına “Düşmanlar, şirin canına ateş saldı” (51/35) de geçen dizede, benzetme ile yüreğinin canının ateş düşmüş gibi yandığını ifade etmektedir. Göz yaşınının reñkinden gül yüzi lalezardır (59/35) burada hem yüzü güle benzetilmiş hem de gözyaşının renginden ve yüzünde oluşan gözyaşı damlalarından dolayı, lale bahçesine benzetme yapmıştır.

3.3 Deyim aktarması

Deyim aktarması (Yun. Metafora) yani diğeri ismiyle anlam aktarması bir sözcüğün benzetme amacı ile başka bir sözcük yerine kullanılmasıdır. selwi-nahalım “selvi fidanı” (2/30), bu mahı enwere bir at goýuñ “bu ay gibi paylayan güzele bir ad verin” (3/20), ter gunca “taze gonca” (5/10) her üç örnekte de Zöhre’den bahsedilmektedir. Zöhre yerine ona yakıştırılan ve benzetilen selvi fidanı, ay kadar parlak ve güzel yüz, taze gonca sıfatları verilmiştir. Ayrıca metnin genelinde, Tahir’e bülbül, Zöhre’ye ise gül denilmiştir.

Bir başka örnek: indi düşdüñ otga, owal ham erdin (128/10) ham “olgunlaşmamış, çiğ” anlamındadır ve burada somutlaştırma yapılmıştır. Yine bir dize de bağıtım garadır (19/5) geçmektedir. Buradaki gara kelimesinin asıl anlamı “kara, siyah” dır. “kötü” anlamında kullanılarak deyim aktarmalarından somutlaştırma yapılmıştır.

Tahir guzum (128/25), ey köşeklerim (126/35) seslenme ünlemi olarak görülen bu örneklerde aynı zamanda hayvandan insana aktarma olayı görülmektedir. Guzu “kuzu”, köşek “deve yavrusu” anlamına karşılık gelir.

3.4 Ad Aktarması

Benzerlik ilgisi olmaksızın, bir sözün başka bir söz yerine kullanılmasına ad aktarması denir. Metnimizde görülen, başını ver- (128/25) eyleminde anlam açısından ad aktarması yapılmıştır. Gözünden ganlı yaş döken (129/20) örneğinde de ağlamak kavramı göz, yaş ve dökmek sözcükleriyle bağlantı kurularak aktarılmıştır. gulak sal- (8/15) örneğinde de bu eylem “dinlemek” yerine kullanıldığından ad aktarması gözlemlenir. Gulak sal- (8/15) kelime grubu da dinlemek olayına karşılık gelmektedir.

3.5 Anıştırma

Klasik söz bilimdeki söz sanatlarından biri olan anıştırma, bir olayı, bir durumu akla getirecek sözü bilerek kullanmaktır (Kıran, 2006: 400). Molla Nepes’in Şark edebiyatına hakim olması, destan ve nakilleri bilmesi eserine de yansımıştır. Eserinde ağırlıklı olarak klasik halk hikâyeleri kahramanlarını gerek benzetme unsuru olarak, gerekse hikâyede bir kahraman gibi anmaktadır. Metnimizde geçen anıştırma örnekleri aşağıda sıralanmıştır.

Warka- Gülşa “Varka ile Gülşah hikâyesi”(28/20)

Wamık (<Ar.): Vamık ile Azra öyküsünün erkek kahramanı (28/35)

Uzra (<Ar. azrâ): Vamık ile Azra öyküsünün kadın kahramanı (28/35)

Gammar Arzı jan: Arzu ile Kamber hikâyesi (28/35)

Yusub (<Ar. Yusuf): Yusuf ile Züleyha hikâyesi erkek kahramanı (30/35)

Züleyha (<Ar. zuleyhâ): Yusuf ile Züleyha hikâyesi kadın kahramanı (28/20)

Leyli (<Ar. Leylâ): Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin kadın kahramanı (12/20)

Rüstem (<Far.): Şehname’de geçen Rüstem kahramanı (38/20)

Hatam Taý: rivayete göre 6. Asırda Arapların arasında yaşayan cömert adam (30/1).

Metnimizde “Seypel Methaljamal” (28/20) adı da geçmektedir. Yusuf Azmun hocamızdan aldığımız bilgiye göre, “Klasik Türkmen edebiyatında bir kitabın adı seyp-el-melek, medh-el-jemal. Buradaki seyp kılıç anlamına gelen Arapça seyf’tir. Aslı seyf-el-melik olan tamlama padişahın kılıcı demektir; medh-el-jemal de güzelliğe övgü anlamına gelir.”

İncelediğimiz metnin söz varlığı, dolayısıyla kaleme alan Klasik Türkmen şairi Molla Nepes’in söz varlığını önceki sayfalarda başlıklar halinde inceledik. Sözlü edebiyat kültüründen olan bu hikâyeyi Nepes, kendi edebî mirasıyla donatmış, öyküye eklemeler yapmakla kalmamış var olan metin ile şiirleri de değiştirerek yeniden ele almıştır. Kaynak taramalarımız sonucunda elde ettiğimiz Nepes’in eğitimi ve edebî kişiliği hakkında söylenenleri eserinde hissetmek mümkündür. Türkmen dilinin tarihsel sürecinin izleriyle, Nepes’in eğitimi, kelime tercihini, yaptığı edebî oyun ve sanatlarını da etkilemiştir. Türk (Çağatay), Arap ve Fars dilleri ile birlikte divan edebiyatına hâkim olması, ilahiyat (Kuran, fıkıh, tefsir), riyaziyat, hesap, hendese, nücüm, kimya, dil, edebiyat, tarih, coğrafya alanında derin bilgilere sahip olması bu durumu açıklamaktadır. Alıntı öğelerin bulunması, derinlik katan sanatlı söyleyişler, Fuzuli, Bakî, Nesimî gibi şairlerden aşına olduğumuz benzetmelerin görülmesi, bize divan edebiyatını çağrıştırmıştır. Yer adları, kişi adları ve anıştırma örneklerinde de görüldüğü gibi şair hem halk hikâyelerine, destanlara, dinî kişi ve olaylara hem de çeşitli efsanevi olaylara, kültürlere, astrolojiye ve mitolojiye hâkimdir. 2.2.6’ da da belirttiğimiz gibi şair gerekse tekrardan kaçınmak için gerekse söz varlığındaki zenginliği kanıtlamak için kökenleri aynı veya farklı eş anlamlı birçok sözcük kullanmıştır. Yine toplumun ve söz varlığının bir parçası olan deyimler, atasözleri,

dua, beddua ve kalıp sözler metinde geçen ögelerdir. Bu yüzden her ne kadar Arapça Farsça kelimeler bulunmasından dolayı günümüz Türkiye ve Türkmen Türkçesine göre ağır bir dili olsa da, okuyan her kesime hitap edebileceğini söylemek yerinde olur.

Bölüm 4

DİZİN

ab (<Far. âb)	su (35/15)
abadı (<Far. âbâdî)	mamurluk, şenlik, bayındırlık (25/35)
aç-	açmak (2/15)
adam (<Ar. âdem)	şahıs, insan, erkek kişi (1/5)
adem (<Ar. âdem)	yokluk, bulunmama (14/10)
adıl (<Ar. ‘âdîl)	eşit, eş, müsavî (29/35)
aftap (<Far. âf-tâb)	güneş, güneş ışığı, gün (3/15)
ag	ağ, tuzak (16/20)
agdık	fazla, aşkın (39/20)
agır	ağır, fazlaca yüklü (11/15)
agız	ağız (3/10)
agla-	ağlamak (3/5)
agna-	debelenmek, yatıp yuvarlanmak (71/25)
agsam (<Soğd.)	akşam (45/15)
agtar-	araştırmak, yoklamak, karıştırmak (45/5)
agýar (<Ar. ağıâr)	yabancılar (40/5)
ağaç	toprağın derinliklerine kök salan, dallı budaklı gövdesi yüksekliklere ulaşan, uzun ömürlü bitki (28/5)

âhd (<Ar. ahd)	söz verme, and, yemin (2/30)
ahır (<Ar. ahîr)	en son, en sondaki (6/10)
ahırzaman (<Ar. âhir-zamân)	bu dünyanın son günü. (5/1)
ahı-waý (<Far. âh u vâý)	ah vah (ikileme) (33/25)
ahı-zar (<Ar. âh ü zâr)	ağlayıp inleme (16/10)
âhl (<Ar.)	herbiri, hepsi, bütün (21/25)
âht (<Ar. ‘ahd)	söz verme, and, yemin (3/5)
âhtipeýman (<Ar. ‘ahd+ Far. peymân)	ahit, söz, yemin (3/1)
âhtiwepa (<‘ahd-ı vefâ)	vefalı olmayı gerektiren verilen söz (4/5)
âhtnama (<Ar. Far. ahd-nâme)	ahid-nâme, anlaşma şartlarını ve iki tarafın imzasını taşıyan kâğıt (4/5)
ahun (<Far. âhünd)	hoca, din adamı, imam (4/15)
ahwal (<Ar. ahvâl)	oluşlar, bulunuşlar, durumlar (2/5)
ajal (<Ar. ecel)	muayyen olan vâde, ömrün sonu, ecel (24/30)
ajap (<Ar. ‘aceb)	güzel, çok iyi (14/25)
ak	beyaz (5/10)
ak-	(sıvı ya da çok ince taneli şeyler için) bir yerden başka bir yere doğru gitmek (2/20)
akıl (<Ar. ‘aql)	akıl, us (3/40)
akıl-huş	akıl fikir (34/15)
akmak (<Ar. ahmaḳ)	pek akılsız, sersem (47/35)

akrap(<Ar. aḳreb)	astroloji biliminde, semânın kuzey yarı küresinde görülebilen büyük bir burç (3/30)
al	hile (7/1)
al	kırmızı (38/10)
al-	almak (1/5)
al-	yardımcı eylem, destek almak(7/1)
ala	ala, alaca, karışık renkli (5/10)
aldan-	aldanmak, yanılığa düşmek (7/1)
âlem(<Ar. ʿâlem)	dünya, cihan (1/25)
âlemgoşar	gökkuşağı (13/25)
aleyhıssalam (<Ar. aleyh-is-selâm)	“ona selam olsun!” manasında peygamberin adı anılırken kullanılan bir söz (16/1)
aleyik (?)	(122/10)
alın	alın, aleni, açık (10/35)
aljıra-	eli ayağına dolaşmak, tedirgin olmak (66/35)
alkış	iyi niyet, takdir etme, dua (eski Türkçenin beğenmek anlamına gelen alkamak sözcüğünden gelen ve bir şeyin beğenildiğini, onaylandığını anlatan el çırpma devinimi)(3/25)
Alla (<Ar. Allâh)	Allah, Tanrı (15/15)
Allaýarlaş- (<Ar. vedalaşmak (15/5)	
Allah+Far. yâr+ T. laş-)	
alma	elma (4/10)
altın	altın (10/25)

altmış	sayı sıfatı, sayı, altmış (13/40)
aman (<Ar. emân)	sağ, esen, hayatta kalmak (2/30)
amanat (<Far. emânat)	emniyet edilen kimseye bırakılan eşyalar, emanetler (48/30)
anaýat (<Ar. ‘inâyât)	lûtuflar, ihsanlar, iyilikler. (2/5)
anbar(<Ar. ‘anber)	güzel koku (39/5)
ança	anca (11/10)
andağ (<anı teğ)	böyle, öyle, onun gibi, şöyle(1/1)
añla-	anlamak, sezmek, sezinlemek (13/30)
añrı	geri, arka taraf (71/20)
apat (<Ar. âfet)	büyük felaket, bela (19/30)
apet (<Ar. âfet)	belâ, çok güzel (42/1)
är	er, koca (81/5)
ar (<Ar. ‘âr)	utanma duygusu (12/35)
ara	iki şeyin ortası, zarf (3/10)
aradan çık-	vefat etmek, ölmek anlamında (4/15)
aram (<Far. ârâm)	dinlenme, yerleşme, duraklama (16/30)
arayış (<Far. arâyiş)	bezeniş, süs (34/15)
arça (<arcı)(?)	kırlarda bulunan bodur bir çeşit ağaç (83/15) (DS. I. cilt/302)
arka	ön yüze karşıt olan yan (15/25)
arman	ulaşılamayan amaç (8/30)
arman (<Far. ârmân)	özlem, hasret, zahmet, sıkıntı ifade eden ünlem (16/35)

art-	artmak, çoğalmak (11/5)
arz (<Ar. ‘arz)	ortaya koyma, sunma (8/20)
arzi- hal (<Ar. ‘arz-ı hâl)	durumunu sunma, halini belirtme (36/25)
arzuw (<Far. ârzû)	istek, heves, arzu (19/20)
arzuw-janan (<Far. ârzû, canan)	arzulu, istekli sevgili (12/20)
asan (<Far. âsân)	kolay (2/15)
asman(<Far. âsmân)	gök, semâ (3/15)
ast	alt (15/1)
asta-asta (<Far. âheste âheste)	yavaş yavaş (13/30)
aşak	aşağı kısım, alt kısım (23/15)
âşgâr (<Far. âşikâr)	belli, açık, meydanda (8/30)
aşıfta (<Far. âşufte)	aşk yolunda aklını yitiren (60/5)
aşigana (<Ar. Far. âşik-âne)	âşikça, âşik olana yakışır yolda (13/35)
aşna (<Far. âşnâ)	bildik tanıdık; bilen, tanıyan, aşînâ(11/30)
aşrat (Ar. ‘işret)	eğlence (31/25)
aşya	kuş yuvası (28/20)
at	ad, isim(1/1)
at	at, beygir (17/15)
ata	dede, baba (9/35)
ataş (<Far. âteş)	od, ateş (41/1)

ataşı-suzan (<Far.âteş-i sūzân)	yakıcı ateş(11/10)
atla-	atlamak (1/10)
aw	av (9/20)
awara (<Far. âvâre)	başıboş, serseri, boş gezen. İşsiz güçsüz. (10/15)
awla-	avlamak (9/20)
awlag	av yeri, avlanılacak yer (31/1)
ay	otuz günü kapsayan zaman, bir ay. (3/10)
ay	dünyanın uydusu, gök cismi, ay (3/20)
ayag (<Far. ayāġ)	kadehi (44/1)
ayak	ayak, bedeni taşıyan uzuv (4/30)
ayal (<Ar. ‘iyâl)	kadın, eş, zevce(3/5)
ayan (<Ar. ‘ayân)	belli, açık, meydanda (2/20)
ayır-	bölmek, birbirinden farklı yere koymak veya saklamak (3/30)
aylan-	gezmek, dolanmak, dönmek (13/30)
ayna (<Far. âyîne)	ayna (50/1)
ayralık-	ayrılık, hasret (11/30)
ayrıl-	bir yerden, bir kimseden, bir şeyden uzaklaşmak (5/1)
ayşı-aşrat (<Ar. ‘ayş ü ‘işret)	yiyip içme (66/5)
ayt-	söylemek (1/15)
azab (<Ar. azâb)	işkence, keder (87/20)

azar (<Far. âzâr)	ağrı, sızılı, sancılı; incinme, incitme (18/35)
azat (<Far. azâd)	kurtulmuş, serbest olan, köle olmayan (3/15)
azız (<Ar. ʾazîz)	muhterem, sayın, sevgili (5/25)
azm (<Ar. ʾazm)	kasıt, niyet, karar (14/5)
baba	çocuğu olan erkek, peder (37/1)
Babahan	özel ad (1/1)
bad (<Far. bâd)	yel, rüzgâr (43/15)
bada (<Far. bâde)	şarap, içki (2/25)
badam (<Far. bâdem)	badem (68/1)
bag (<Far. baĝ)	büyük bahçe, bosatan (6/10)
bagban (<Far. bâĝ-bân)	Bahçıvan, baĝcı, bahçe bekçisi (12/20)
Bagdat (<Ar. Baĝdâd)	Irak'ın başkenti (29/25)
Bagı Erem (<Far.)	İrem baĝı, İrem bahçeleri. Baĝ-ı irem. Doğu mitolojisinde, tanrılık davası güden Şeddat Bin âd'ın Yemen dolaylarında kurduğu yapay cennet. İçmek için bir araya gelenlerin tercihleri olan akarsuların çağladığı, ağaçlık, çiçek bahçeleri ve köşklerle bezeli kır ortamları için irem baĝı denir.(3/10)
Bagımeýdan (Baĝ-ı meydan)	Özel isim. Kûhek tepesinin garp tarafındaki eteğinde Baĝ-ı Meydan adlı bir bahçe (13/1)
bagır	baĝır, göğüs, ciğer (9/35)
Bagı-rızwan(<Ar.Baĝ-ı Rıdvân)	cennet bahçesi (34/5)
baĝısla-	baĝıslamak, bahşetmek (13/1)

bağş (<Far. baḥş)	bağış, ihsan (36/10)
bagt (<Far.baḥt)	talih, baht (19/5)
baha (<Far. behâ)	fiyat, paha (37/20)
bahalı (<Far. bahâ)	pahalı (6/20)
Bahr (<Ar.)	isim, belli, açık, güzel, deniz, derya (1/1)
bahrî baz (<Far.bahrî bâz)	av kuşlarından birinin adı (31/1)
bakire (<Ar. bâkire)	kızıoğlan, kız, el değmemiş (8/1)
bal	bal arılarının bitki ve çiçeklerden topladıkları bal özünden yapıp kovanlarındaki petek gözlerine doldurdukları, tatlı madde (1/20)
bal (<Far. bâl)	kanat (38/15)
bala	küçük çocuk, yavru (17/1)
balık	omurgalılarından, suda yaşayan, solungaçla soluk alan hayvanların genel adı (22/20)
bar	var(1/1)
barabar (<Far. berâber)	beraber, bir arada, birlikte, aynı (3/15)
bara-bara	gitgide, gittikçe (76/30)
barça	bütün, herşey, hepsi (2/15)
barış	gidiş (27/30)
barış-	uyuşmak, anlaşmak (1/10)
bâri	beri, bu yana (6/30)
barlık	var olma, varoluş (3/40)
bar-mak	parmak (6/15)

bäs	yariş, galibiyet, üstünlük (6/25)
bas-	basmak (3/5)
baş	baş, kafa (1/5)
bäř	beş (26/25)
başga	başka, diğeri olan, sıfat (3/25)
başlık	baş, başkan, kılavuz (33/10)
başuj	baş ucu (71/25)
bat-	batmak, dibe doğru gitmek (18/25)
batıl (<Ar. bâtil)	boş, beyhude, yalan (31/25)
bawar (<Far. bâver)	inanç, inanış (51/1)
bazar (<Far. bâzâr)	pazar, çarşı (53/40)
bazıgâr (<Far. bâzîger)	oyuncu (3/35)
beçe (<Far.)	insan veya hayvan yavrusu (56/10)
bed (<Far.)	fena, yaramaz, çirkin, kötülük (71/5)
beden (<Ar.)	beden, vücut, gövde (55/15)
bedew (<Fars. be-dev)	at, hızlı at (62/10)
beg(<beğ (<bey)	bey(4/25)
begenç	sevinç memnunluk (3/15)
begres (<Far.)	çûha sık dokunmuş yün ya da yarısı yün kumaş ya da kadife (30/30)
begzada (<Far.	(Farsçadan Türkçeleşmiş birleşik isim) soylu kimse,
beg+zade)	Beyoğlu, babası reis veya âmir olan, asil (55/1)
behişt (<Far.)	cennet (13/1)
bejer-	yapmak, düzeltmek (62/20)

bela (<Ar. belâ)	felaket, musibet (19/25)
belend (<Far. bulend)	yüce, yüksek, üstün(3/35)
belent (<Far. belend)	bülend, yüksek, yüce (82/30)
beli (<Far. belî)	evet (60/15)
beliyyât (<Ar. beliyyât)	zorluk, zor durum, felaketler, kederler (38/15)
belle-	öğrenmek, işaret koymak, belirlemek (76/25)
bendwan (<Far. bend+bân)	1. Baraj, bent, 2. Bağımlı, boyun eğen (5/15)
bent	baraj, set, bent, şiir kıtası. (12/15)
ber-	vermek (4/5)
berbat (<Far. ber- bâd)	perişan, harap, viran (49/1)
bereket (<Ar.)	bolluk (14/1)
berk (<Far. berg)	yaprak (14/5)
berkarar (<Far. ber + Ar. qarâr)	devamlı, yerine oturmuş; doğru karar (3/1)
berkit-	katılaşmak, sertleşmek, sağlamlaştırmak (17/35)
berna (<Far. bernâ)	genç, delikanlı, yiğit (30/25)
beru (<Ar. berî)	salim, kurtulmuş (21/20)
bes (<Far.)	tamam, kâfi, yeter (64/25)
besle-	beslemek, yedirmek (16/5)
beşer (<Ar.)	insan, âdemoğlu (42/35)
beter (<Far. bed-ter)	daha çok, daha fazla, daha kötü (11/15)
betnam (<Far. bed-nâm)	utanmaz, rezil (39/25)

beýaz (<Ar.beyâż)	aklık, süt rengi, beyaz (45/5)
beýewana (<Far.	Çöl, sahra (1/10)
beyâbân)	
beýhuş (<bî-hûş)	aklını yitirmiş, kendinden geçmiş (13/35)
beýle (böyle)	zarf (2/25)
bezirgen (<Far.	bezigan, tacir (35/20)
bâzergân)	
bezm (<Far. bezm)	ikili, eğlenceli, meclis, dernek (49/10)
biakıl (<Far. bî + Ar.	akılsız (54/30)
‘aql)	
bibi	(Yong-Sng li’ye göre ocuk diline ait olan bu sözün Far. bîbî sözcüğünden geçtiği sanılmaktadır) sayın, bayan, hanım, ev kadını (33/20) (1999: 140)
biçare (<Far. bî-çâre)	aresiz, zavallı (41/5)
bidar (<Far. bîdâr)	uyanık, uyumayan (58/30)
bigana (<Far. bîgâne)	yabancı (40/1)
bihabar (<Far. bî-haber)	habersiz, bilgisiz (7/25)
bihet (<Far. bî +Ar.	hadsiz, sınırsız, pek çok (23/1)
add)	
bikarar (<Far. bî + Ar.	kararsız, rahatsız. (10/15)
arâr)	
bil	bel (17/35)
bil-	bilmek (1/1)
bilbil (<Far. bulbul)	gzel öten kuş (3/10)

bildir-	bildirmek, haber vermek (1/10)
bile (< bir+le)	bağlaç (1/5)
bilim	ilim, bilgi, bilim (8/1)
bimar (<Far. bîmâr)	hasta, sayrı (48/15)
binä (<Ar. binâ)	yapı (34/20)
bina (<Far. bînâ)	gören, görücü, keskin gözlü (56/5)
binewa (<Far. bî-nevâ)	nasipsiz, çaresiz (49/1)
binşan (<Far. bî-nişân)	nişansız, işaretli (57/20)
bipaýan (<Far. bîpâyân)	sonsuz (17/25)
biperwa (<Far. bî-pervâ)	çekinmeksizin, sakınmadan (30/30)
bir	belgisiz sıfat(1/1)
bir birge	biri birine (11/25)
biraz	zarf (4/30)
bir-biri	biri ötekiyle ilişkili olarak, biri ötekini izleyerek ya da ötekinin yanı sıra. (2/25)
birýan (<Far. biryân)	yanmış, kızarmış (16/30)
biseýran (<Far. +Ar. bî-seyrân)	gezmek için, seyretmek için (60/5)
biş-	pişmek (5/15)
bişek (<Far. + Ar. bî-şekk)	şüphesiz (55/30)
bişiril-	pişirilmek (27/30)
bişumar (<Far. bî-şumâr)	hadsiz, sayısız, pek çok (22/30)

bit-	bitmek, yerine geçmek, gerçekleşmek (6/15)
bitakat (<Far. bî-tâkat)	takatsız, güçsüz (71/25)
biýr (< berer)	verir (17/15)
biz (< böz)	bez, pamuk veya keten ipliğinden yapılan dokuma.(8/10)
bizar (<Far. bî-zâr)	bıkmış, usanmış (9/15)
bızıban (<Far. bî-zebân)	dilsiz (83/25)
biziñ	iyelik zamiri “ bizim ” (1/5)
bol-	bulmak (8/1)
bol-	olmak (1/1)
bosaga (?)	eşik, (Türkmencede “i:şik” olduğuna göre “bosaga” alıntı sözcük olmalıdır) (87/5)
Bossantâç	özel isim, Mollanefes’in eşinin adı.(3/25)
bostan (<Far. bostân)	sebze bahçesi (2/25)
boý	boy, bir şeyin başı ve sonu arasındaki uzaklık (4/20)
boýun	boyun, kafa ve gövde arası (47/35)
boz	gri, külrengi, kır (22/15)
bozul-	bozulmak, bozulmuş (1/15)
bök-	atlamak, sıçramak, hoplamak (8/15)
böl-	bölmek, ayırmak (4/10)
böri	kurt, yavru kurt (78/15)
börü (bkz. böri)	(81/5)
bu	işaret zamiri(1/1)
bu ha	bu ise (32/10)

bukul-	gizlenmek, saklanmak (13/35)
Bulkıs (<Ar. Belkıs)	Süleymân aleyhisselâm zamânında Yemen'de Sebe' şehrinde hüküm süren Himyerîlerden bir kadın sultan (28/20)
burç (<Ar. burc)	gök bilimi Zodyak üzerinde yer alan on iki takımyıldıza verilen ortak ad(3/35)
buşla-(muştula->muşula->muşla->buşla-)	müjdelemek (3/15)
buý (<Far. bûy)	koku (71/5)
buý (<Far.)	koku (86/15)
buýrar-	buyur (33/10)
buýruk	zorlayıcı kesin içerikli söz, emir (3/25)
bürgüt	kartal (83/1)
bütün	bütün, tüm (38/35)
bäri	beri, bu yana (30/5)
cıda(<Far. cüdâ)	ayrı, ayrık(1/25)
cogâp (<Ar. cevâb)	yanıt, cevap (1/10)
ça	bu kuyu anlamındaki çâh'tan türemiş olmalı (Yusuf Azmun) (28/15)
çäbik (<Far. çâbuk)	çabuk, seri (65/25)
çag	vakit, dönem, çağ (39/5)
çaga	insan ya da hayvan yavrusu, çocuk (2/5)
çagır-	seslenmek, bir yerden bir yere getirtmek (3/25)
çagla (<çak+la-)	tahmin etmek, tasavvur etmek (45/25)

çağlı-	aynı dönem / vakti hoş, gönlü şat (12/15)
çäk (<Far. çâk)	yırtıklık (14/25)
çal-	vurmak; çalmak(20/1)
çar (<Far. çâr)	dört (Türkmencede tarap/ yan sözcükleri ile birlikte kullanılır) (19/30)
çärä (bkz. çäre, çare)	çare (23/35)
çarbag (<Far çehâr- bâğ)	park (45/5)
çäre (<Far. çâre)	yol, yardım (1/1)
çare (bkz. çäre)	Çare, tedbir, yol. (10/20)
çarh (<Far. çarh)	tekerlek, çarkifelek (22/5)
çarwa (< çâr-pâ-dâr >	hayvancılıkla uğraşan köylü, göçebe hayvancılık
çârpâdâr > çarpa >	(39/10)
çarwa	
çaş-	dağılmak, şaşmak (27/15)
çäş (<Far. çâşt)	kuşluk vakti (13/30)
çaw	ses, şöhret (13/10)
çaykan-	çalkalanmak (28/5)
çekge	şakak kemiği (69/1)
çem	uygun pozisyon (20/15)
çemen (< çimgen)	çimenlik, yeşillik (13/20)
çenli	dek, kadar (ilgeç) (15/1)
çent (<Ar. çend)	birkaç, her ne kadar (20/1)
çep (<Far.)	sol (86/25)
çeşm (<Far.)	göz (27/5)

çetr (<Far.)	gölgelik, çadır; şemsiye (65/25)
çeyne-	çiğnemek, ısırarak (58/30)
çıda-	dayanmak, tahammül etmek (20/5)
çık-	çıkarmak (1/10)
çın (<Çin. chên)	hakikat, gerçek, doğru (2/35) (Ölmez,1991: 91)
çınar (<Far. çenâr)	Çınar ağacı (83/15)
çıra (<Far. çerâg)	fitil, mum (3/15)
çırag (bkz. çıra)	(36/10)
çilt (<çalt)	hızlı (2/15)
çisginli (?)	(82/25)
çist (<Far. çust)	çabuk, hareketli, çevik (65/25)
çisti-çâbik (<Far. çust u	çabuk, hızlı, acele (34/5)
çâbük)	
çiş (<şiş)	demirden ya da ağaçtan yapılmış, kimi zaman bir silah gibi de kullanılabilen, ince ve uzun, bir ucu sivri çubuk (23/30)
çoh	çok, fazla (5/15)
çöl	çöl, bozkır, tarım yapılamayan yer (1/10)
çüý	çivi (29/35)
dabbet-il-arz (<Ar.	İslam eskatolojisinde ahir zamanda ortaya
dâbbetü'l-arz)	çıkacağına inanılan yaratık (16/5)
dad (<Far. dād)	feryat (17/35)
dag	(I) dağ (11/10), (II) (<Far. dâg) yara (75/20)
dağıt-	dağıtmak (6/30)

dahan (<Far. dehân)	ağız (68/1)
dähr (<Ar. dehr)	dünya (55/15)
dak- (< tak-)	takmak, koymak, bir yere yerleştirmek (3/30)
däl	ilgeç, değil (3/25)
dal (< tal)	dal, ağaç dalı (13/15)
dalda	destek, dayanak (7/1)
däli	deli (mec.) (8/35)
dam-	damlamak (35/15)
dañ	tan, şafak (68/35)
dana (<Far. dâna)	bilgili, iyi bilen (14/25)
dañdan	sabah, sabahın köründe (1/10)
dänmez	inkâr etmez, dönmez, vazgeçmez, kararından vazgeçmez, fikir değiştirmez (3/5)
dar (<Far. dâr)	dar ağacı. (12/5)
dara-	taramak (67/10)
daragt (<Far. dırağt)	tarak, ağaç (6/10)
daralma-	darılmamak, rahatı, huzuru kaçmamak (29/20)
daş	dış (6/1)
daş (<taş)	taş (15/5)
dat	tad, tad alma (11/10)
daým (<Ar. dâim)	daima, her zaman (30/30)
defg (<Ar.def*)	öteye itme, savma, def et (6/25)
deg-	değmek, dokunmak (6/30)
değiş-	şakalaşmak (8/25)

degre-daş	dört yan, etraf (83/5)
dek	gibi, misali (6/20)
dek	tek (4/10)
delalat (<Ar. delâlet)	yol gösterme, kılavuzluk, çağre (1/15)
delmur- (<delmir-)	delirircesine bekleyiş içinde olmak, özlemek (19/35)
delmür-	sağa sola bakınmak (bir şey istemek için) bkz. delmur- (22/35)
dem (<Far.)	soluk, nefes, an, vakit, zaman (34/35)
dembe-dem (<Far. dem- be-dem)	vakit vakit, dâimâ (5/30)
deñ	denk, eşit.(10/5)
derbe- der(<Far. der- beder)	serseri, perişan (29/30)
derbeder (<Far. der- beder)	kapı kapı gezen, serseri (58/25)
dere	dere, vadi (82/30)
dergâh (<Far. der-gâh)	tekke (1/15)
derhal (<Far. derhâl)	hemen, o anda, şimdi (14/30)
derkar (<Far.)	gerekli, lazım (37/10)
derman (<Far.dermân)	ilaç, çare (28/20)
derrew (<Far. der-rev)	hemen, derhal (2/30)
dert(<Far. derd)	dert, gam, keder, kasâvat, tasa, kaygı(1/15)
derweze (<Far. dervâze)	büyük kapı, avlu kapısı (50/15)
derýa Far.deryâ)	deniz, nehir. (15/1)

dest (<Far.)	el, kol (6/30)
deşt (<Far.)	bozkır, kır, ova; çöl (71/30)
deşwar (<Far. duşvâr)	ağır, zor, güç (11/30)
dın-	dinmek, durmak (18/25)
didar (<Far. didâr)	yüz, cemal, didar, güzel yüz. (12/10)
dide (<Far. dîde)	göz (85/10)
dide (<Far. dîde)	göz (21/15)
digâr (<Far. diger, diğer)	başka, öteki (46/10)
dik-	dikmek (8/15)
dil	anlaşma, konuşma, lisan (4/10)
dil (<Far.)	gönül (71/30)
dilber (<Far. dil-ber)	gönlü alıp götüren, güzel (6/20)
dildar (<Far. dil-dâr)	birinin gönlünü almış, sevgili (6/20)
dile-	dilemek (1/10)
dileg	dilek, rica (73/10)
dilreba (<Far. dil-rubâ)	gönül kapan, gönül alan (4/35)
dilsitan (<Far. dil-sitân)	gönül alan ve zapteden güzel, kendine meftun eden (21/20)
diñ-	kulak vermek, dikkatle dinlemek. (2/5)
direg	dayak, destek, mesnet, direk. (10/1)
direl-	dirilmek, canlanmak (16/1)
diş	çene kemiklerinin üstüne dizili, ısırıp koparmaya ve çiğnemeye yarayan sert, beyaz organlardan her biri(3/10)

diwana (<Far. dīvâne)	deli, budala, alık (4/25)
diý	söyle (55/5)
diý-	der, diyor (6/5)
diý- (< t-)	söylemek (1/1)
diýar (<Ar. diyâr)	memleket, ülke (75/30)
diz	kaval, baldır ve uyluk kemiklerinin birleştiği yer (71/25)
dodak	dudak (55/15)
dog-	doğmak (2/20)
doga (<Ar. du‘â)	Allah’a yalvarma, dua, muska, tılsım(8/15)
dogan	kardeş, aynı karından olan (18/20)
dogrı	doğru (9/30)
doka-	dokumak (8/10)
dokma	dokuma tezgâhı (8/15)
dokuz	sayı sıfatı (3/10)
dokuzlanjı	dokuzuncu, sıfat (3/35)
doldur-	dolmasını sağlamak, dolu duruma getirmek (6/10)
don	cüppe, entari, üst giyim (Türkmenlerin kırmızı renkte şalvara benzer giysisi) (6/20)
dōst (<Far.)	sevilen kimse (1/30)
dowa (<Ar. devâ‘)	deva, derman (31/25)
dowam (<Ar. devâm)	dâim olma, bir halde bulunma, sürme (3/5)
dowamat (<Ar.)	Devamlı, sürekli, ilelebet. (12/30)
dowzah (<Far. dūzah)	cehennem (11/15)

dök-	dökmek, saçmak, serpmek, boşaltmak (5/25)
dön-	geri gelmek, geriye yönelmek (1/20)
dönder	geri döndürmek, çevirmek (5/5)
döwlet (<Ar. devlet)	bir hükümet idaresinde teşkilatlandırılmış olan (2/20)
döwran (<Ar. devrân)	dünya, felek, zaman (4/15)
duçar (<Far. dūçār)	uğramış, tutulmuş, yakalanmış (47/5)
duman	sis, pus, duman (9/5)
dur-	durmak, bulunmak (18/20)
duş	yakın, civar, denk (30/40)
duşman (<Far. duşmen)	düşman, yağı (4/15)
duý-	duymak, işitmek (11/20)
duz	tuz, formülü NaCl olan, doğada bol olarak bulunan, kokusuz, suda eriyen, yiyecekleri tatlandırmada ve korumada kullanılan billursu madde (24/10)
düğün	düğüm (72/20)
dünya (<Ar. dünyâ)	içinde yaşadığımız âlem, yer yuvarlağı (2/1)
dür (<Ar. dürr)	inci (6/15)
dürdâne (<Far. dür- dâne)	inci tanesi (77/5)
dürli	türlü (24/25)
dürri- jowahırı (<Ar. dürr u cevâhir)	dürr “inci”, cevâhir ise “cevherler, elmaslar, kıymetli taşlar” anlamındadır. (6/15)

düş-	yer çekiminin etkisiyle boşlukta, yukarıdan aşağıya inmek(1/25)
düş-	inmek (12/1)
düwmä	su üzerindeki kabarcık (77/10)
düýe	deve (131/1)
düýn	dün, bugünden bir önceki gün (5/1)
düýp	dip, temel (22/5)
düýş	rüya, düş (2/5)
düz	düz, düzgün, doğru (88/15)
düz-	sıralamak, düzmek, dizmek (23/30)
äga (<Far. ägâh)	bilgili (126/17)
ebjet (<Ar. ebcéd)	Arap abecesinde, her harfi bir rakamı karşılayan anlamsız sekiz sözcüğün oluşturduğu bir hesaplama dizgesi; bu dizgede, baştaki elif harfinden başlanarak Arap abecesindeki her harfe, birden ona kadar birer birer, ondan yüze kadar onar onar, yüzden bine kadar da yüzer yüzer artırmak yoluyla bir değer verilmiştir; eskiden cebirde nicelikleri göstermekte kullanılırdı (24/15)
ebr (<Far.)	bulut (15/10)
ebýat (<Ar. ebyât)	beyitler (7/15)
eda	yardım (72/20)
eda (<Ar. edâ‘)	yardım (80/10)
efgan (<Far. efgân)	acı ile haykırma, inleme, bağırma (21/25)

efsana (<Far. efsâne)	hikâye (78/1)
eger	eğer, bağlaç (2/35)
egle-	tutmak, geciktirmek, eğlemek (5/10)
egni (>egin+i>egni)	sırtı, omuzu (30/30)
egser (<Ar. ekser)	çok, her zaman, daima (61/15)
ejiz (<Ar. âciz)	aciz, çaresiz (11/35)
ek-	ekmek (30/15)
eksi (<Ar. aksî)	ters, zıt (71/20)
el	kolun bilekten parmak uçlarına kadar olan, tutmaya, iş yapmaya yarayan bölümü (1/20)
el ur-	1-sinirlenerek vurmak, 2-kendine ait olmayan bir şeyi almak (18/1)
elem (<Ar.)	keder, dert, acı (21/25)
elfaz (<Ar. elfâz)	melodi, sesin toplamı, kelimeler, sözler (72/1)
elip (<Ar. elif)	boyun uzunluğun, dikliğini anlatan bir sıfat (13/15)
elkıssa (<Ar. el-kışşa)	sözün kıssası, sözden anlaşıldığına göre (2/5)
elmıdam (<Ar. el-mudâm)	devam eden, her zaman, sürekli, daima (22/30)
eltaf (<Ar. elţâf)	merhamet, iyilikler, kalp ruh güzellikleri, nezaketler (7/5)
elti	hanım, yüksek mevki sahibi birinin eği, iki kardeşle evli kadınlardan her biri(3/25)
elwan (<Ar. elvân)	renkler, çeşitler, açık kırmızı renk (5/5)
emel (<Ar. amel)	iş (3/15)

emma (<Ar. ammā)	bağlaç “ama” (1/1)
enar (<Far. enâr)	nar meyvesi (36/35)
enaýı (<Ar. ene ‘ben’ den)	hoş, sevimli, güzel (28/10)
enbiýa (<Ar. enbiyâ')	müstakil şerîat sahibi olmayan peygamberler, yalvaçlar (20/35)
enbiýanı fr. ambiance)	hava (17/5)
ençe (< ança)	o kadar, çok, onca (66/15)
endam (<Far. endâm)	vücut, beden, boy bos (4/25)
enduh (<Far. endüh)	gam, keder, tasa (79/10)
ene	babanne, anne, ana (5/5)
eneke	dadı, çocuk bakıcısı (4/10)
engam (<Ar. in ‘am)	hediye, para (3/15)
enjum (<Ar. encüm)	yıldızlar (40/35)
eññur (<Far. engūr)	üzüm, ağaçtan alınan salkım üzüm (39/10)
enşallah (<Ar. in-şâ’- allah)	Allah isterse (20/1)
entek (<Far. endek)	şimdilik, daha, biraz (20/15)
enwer (<Ar. envâr)	ziya, aydınlık, ışık, parlaklık (2/20)
epdeg	Kur’an’ın yediden bir bölümü (6/15)
era	ara, arasında (Bu sözcük, Rusça’ya, oradan da Türkmence’ye geçmiş yabancı bir sözdür. “era” ara sözünün yanlış okunmasından türemiş bir sözdür. Çagataycada var (Yusuf Azmun) (7/30)

eraham (<Ar. erḥam)	en merhametli (25/30)
erem (<Ar. irem)	âd kavmi zamanında Şeddâd tarafından, cennete benzetilerek yapılan bir bahçe olup Şam'da veya Yemen'de bulunmuş olduğu söylenir (9/5)
eren	kendini Tanrı'ya adanmış olduğu için benliğinden, öz varlığından sıyrılmış, Tanrı'ya ermiş kimse (62/30)
erit-	eritmek (44/20)
erk	irade, arzu, istek, azim (12/5)
erkan(<Ar. erkân)	direkler, temeller, esaslar, yüksek mevkililer (19/35)
erkek	dişi olmayan, adam (53/1)
Ermanus	özel isim (47/20)
erre (<Far.)	bıçkı, destere [dest-erre] (16/5)
erş-	başkalaşmak, farklılaşmak, değişmek (8/20)
erte	yarın (31/15)
ertir (<erte (ertesı gün)	sabah, yarın(4/25)
ir (erken)	
esbap (<Ar. esbâb)	öte beri, aygıt, eşya, malzeme (68/1)
esse (<Ar. ḥişşe)	kat, misli, misil (3/35)
eşit-	işitmek, dinlemek (2/30)
eşk (<Far.)	gözyaşı (41/35)
eşki-al (<Far. eşk + T. al)	kırmızı, kanlı yaş (58/20)
et	kas, adele, et (63/1)
et-	bir durumu ortaya çıkarmak, etmek (4/5)

etek	pantolon dışında giysinin belden aşağıya değin olan bölümü (8/1)
eý	Ünlem
eýe	iyeye, sahip (45/20)
eýer	binicinin rahat oturmasını sağlamak için binek atlarının sırtına konulan, biçim ve tip yönünden türleri bulunan nesne (20/5)
eýwan (<Far. eyvân)	ayvan, çardak, büyük sofra, köşk (28/25)
eýyam(<Ar.eyyâm)	günler, gündüzler, zaman (3/25)
ezel (<Ar.)	öncesizlik. İbtidası ve başlangıcı olmayan, her zaman var olan (12/5)
ezil-	ıslanmak(32/25)
eziz (<Ar.‘azîz)	değerli, saygın (16/25)
ezýet (<Ar.eziyyet)	üzme, sıkıntı çekme (13/35)
Ferhdad (?)	metinde şehir adı olarak geçmekte (85/20)
Fırat	özel isim, fırat nehri (29/35)
firdöws (<Ar. firdevs)	cennet (40/35)
gabak (< kapoak)	göz kapağı (29/1)
gabrıstan (<Ar. kabır+)	kabrıstan, mezarlık (1/10)
Far. -istân)	
gaç-	kaçmak (13/30)
gaçgag	kaçak (77/30)
gadam (<Ar. kâdem)	adım (8/5)
gadım (<Ar. kadîm)	eski, önceki(1/10)

gadır (<Ar. kadîr)	saygı, hürmet, kadir, kıymet, değer (51/30)
gaflat (<Ar. ğaflet)	gafillik, boş bulunma, dalgınlık, dikkatsizlik, ihmal, habersiz (8/25)
gahba (<Ar. ğahbe)	alçak, namussuz (22/1)
gal-	kalmak, kalmış olmak(1/10)
gala (<Ar. kal'a)	kale, hisar (54/30)
galam (<Ar. ğalem)	kalem, yazı yazmaya yarayan nesne. (3/5)
galandar (<Far. ğalender)	dünyadan elini eteğini çekip her şeyi hoş gören (36/1)
galat (<Ar. ğalat)	yanlış, yalan, galat (11/5)
gam (<Far. ğam)	keder, tasa, kaygı, dert (6/25)
gamgin (<Ar. gam+ Far. - ğîn)	gam çeken, gamlı, üzgün, kederli (1/1)
gamhor (<Ar. ğam-hâr)	gam çeken (6/25)
Gammar	Arzu ile Kamber hikâyesinin erkek kahramanı (28/35)
gamza (<Ar. ğamze)	süzgün bakış; yanak veya çene çukuru (64/30)
gan	kan (5/25)
ganat	kanat (19/10)
gand (<Ar. ğand)	şeker (55/15)
ganhor (<T. ğan+Far. - hor)	gaddar (21/10)
gaplañ (<kaplan)	kaplan (82/35)
gar-	karmak, karıştırmak (39/10)

gar (<kar)	havada bulunan su buharın donmasıyla oluşan buz billurları (82/30)
gara	kara, siyah (19/5)
gara-	bakmak (<ET kara-) (34/10)
Garabatır	özel isim (47/20)
Garaçomak	özel isim (48/1)
garakçı	yağmacı, haydut (13/30)
garaş-	bekleşmek, birini, bir şeyi beklemek, yolunu gözlemek (6/10)
garawul (<Moğ. karağul)	bekçi (27/35)
garg (<Ar. ğark)	batmak, gömülmek (19/30)
garındaş	yakın olan, akraba (18/20)
garıp (<Ar. ğarīb)	kimsesiz, zavallı (8/15)
garrı (< karı)	yaşlı, yaşlı kadın, karı (8/10)
garsa	çabuk, hızlı hızlı (20/15)
garşı (< karşı)	karşı, doğru, yön (1/10)
gaş	kaş (3/10)
gaş	kaş, karşı, ön (12/25)
gaşı	karşı (2/20)
gati	sert, katı (11/10)
gatr	katır (20/10)
gayá (kaya)	kaya, büyük taş (28/30)
gaybana (<Ar. ğâyib + Far. -âne)	uzaktan, görmeden (58/5)

gaýgı (< kaygı)	üzüntü, endişe duyulan düşünce, tasa (26/1)
gaýg	kayık, gemi (34/20)
gaýrı (<Ar. ğayrî)	başka, diğer, gayrı (19/1)
gaýt-	dönmek (3/5)
gaz	kaz kuşu (31/1)
gazal (<Ar. ğazel)	Klâsik şark şairlerinin en çok kullanılan ve (5-15) beyitlik nazım şekli(1/15)
gazap (<Ar. ğazab)	dargınlık, kızgınlık, darılma, öfke, hiddet (46/25)
geç-	geçmek, zamanı aşmak, geride bırakmak(3/10)
geçir-	geçirmek, vakti geçirmek (1/10)
geda (<Far. gedâ)	dilenci, yoksul (7/35)
gegâr(?)	(39/15)
gel-	gelmek(1/5)
gelin	yeni evlenmiş olan kadın (5/15)
geñeş	öğüt, tavsiye, akıl danışma (33/10)
gep	konuşma, söz (5/5)
ger	eğer (17/10)
gerden (<Far. gerden)	vücudun, omuzlarla baş arasında kalan ön bölümü. (61/10)
gerdiş (<Far.)	dönme, dönüş, dolaşma (26/30)
gerek-	gerekmek, lüzumlu olmak, lazım olmak (68/5)
gert (<Far. gerd)	toz, toprak (75/25)
getir-	gelmesini sağlamak (2/5)
geý-	giymek (6/15)

geým	elbise, giyim, kıyafet (69/1)
geýin-	giyinmek (17/35)
gez-	gezme, gezinmek (4/5)
gıgır-	bağırarak, seslenmek (27/35)
gıjalat (<Ar. ħacâlet)	utanma, utanç (20/10)
gımmat (<Ar. kıymet)	değer, bedel, para (6/15)
gır-	yok etmek, öldürmek, kazımak, rendelemek (8/20)
gıra	kenar (18/5)
gıs-	kısmak, ezmek, büzmek, daraltmak (18/5)
gısım (<T. kıs-ı-m)	kısım, avuç (9/20)
gış	kış mevsimi (32/1)
gız	kız, kız çocuk (2/35)
gızıl	parlak kırmızı renk (6/10)
gije (gıce)	gece (1/10)
gir-	girmek, içinde olmak, bulunmak (4/10)
girdap (<Far. girdâb)	hortum, anafor, suyun çıkırlaştığı yer (18/5)
giriban (<Far. girîban)	elbise yakası (14/25)
giriftar (<Far.giriftâr)	yakalanmış, tutulmuş (22/30)
girýan (<Far. giryân)	ağlayıcı, ağlayan (6/20)
git-	gitmek (1/5)
giýa (<Far. giyâh)	bitki (39/15)
giýew (<küdegü)	güvey, damat (47/30)
goç	koç (40/5)
gol	el, kol (2/15)

golda-	kollamak, yardım etmek (38/30)
goltug	koltuk altı, omuz başının altında, kolun gövdeyle birleştiği yer (18/1)
gon-	konmak (15/15)
gop-	kopmak (29/1)
gork-	korkmak (8/20)
goşa	çift (6/30)
goşul-	birleşmek, katılmak (4/25)
gowga (<Far. ġavġâ)	kavga, hırgür, gürültü (15/20)
gowı	iyi (34/20)
gowşa-	zayıflamak (29/35)
gowşur-	ulaştırmak, teslim etmek (14/1)
gowurga	kavurga, kavrulan buğday(9/20)
goý-	koymak, bir şeyi bir yere bırakmak, belli bir yere yerleştirmek, ad vermek (3/20)
goýber-	koyvermek (9/30)
göç-	bir yerden başka yere taşınmak, göç etmek (45/30)
göger-	yetişmek, göğermek (62/1)
gör-	göz yardımıyla bir şeyin varlığını algılamak, görmek (2/5)
görk (<körk)	güzellik, görkem (33/15)
görkez-	göstermek (87/15)
görmegeý	yakışıklı (7/20)
göter-	birini, bir şeyi kaldırmak(1/20)

göwher (<Far. guher)	1. Akıl, edep, asıl, cevher. 2. Elmas, cevher, mücevher, inci (10/30)
Göwher (<Far. guher)	özel ad, cevher (18/10)
göwün (<göñül)	göñül, yürek, can. (12/35)
göwüs (<gögüs)	gögüs (50/25)
göyâ (<Far. gûyâ)	güya, gibi, sanki (13/25)
göz	görmeye yarayan organ (2/5)
gözel	güzel, hoş, büyüleyici (6/35)
gözgi (<gözü)	ayna (DS. VI.Cilt / 2181) (yanlışlıkla “aynı” olarak yazılmıştır) (71/30)
griftar (<Far. giriftâr)	yaklanmış, tutulmuş, müptela (11/10)
guba	renge kırmızıya çalan(31/1)
guba gaz	yaban kazı (31/1)
gubarla-	sisle örtülmek (82/30)
gucuş- (<kuçuş-)	kucaklaşmak (7/15)
guç-	kucaklamak (51/1)
gudrat (<Ar. kudret)	kuvvet, güç, mucize, Allah’ın ezeli gücü (1/20)
guftar (<Far. guftâr)	söz (59/20)
gujak	açık durumdaki kollarla göğüs arasındaki bölüm. (2/5)
gul	kul, köle (3/15)
gulaç	kulaç (34/25)
gulak	kulak (6/15)
gulam (<Ar. gulâm)	köle, genç (19/35)

gulluk (<ḳulluk)	kul olma durumu (65/25)
gulp (<Yun. kulp)	kulp, kazan, testi, ibrik, fincan gibi kapların, genellikle halka biçiminde olan, kaldırırken, taşırken tutulacak yeri. Türkmençe ‘kilit’ anlamında kullanılmıştır. (17/35)
gumru (<Ar. kumrî)	kumru (34/5)
gunça (<Far. ğonce)	gonca, tomurcuk, açılmamış çiçek (3/10)
gur-	kurmak (3/15)
gurban (<Ar. kurbân)	Allah’ın rızasını kazanmaya vesile olan şey(4/35)
guri	kuru (27/5)
gursaḳ	göğüs kafesi, kursak (22/5)
gurşun	kurşun (8/15)
guş	kuş (2/20)
ġuşak	kuşak, bele dolanıp bağlanan uzun ve enlice kumaş parçası (17/35)
gutar-	bitmek, son bulmak, sona ermek (2/5)
gutla-	ḳutlamak, övme, övüş, dua (3/25)
gutlı	iyilik, uğur getirdiğine inanılan, uğurlu (72/30)
gutul-	düzelmek, iyileşmek, kurtulmak (47/1)
guwan-	iftihar etme, gurur duymak (7/1)
guwwas (<Ar. ġavvaş)	dalgıç, suda yüzen, yüzücü (34/25)
guý-	dökmek (8/15)
guzı (bkz. guzu)	(10/1)
guzu	kuzu, koyun yavrusu (8/15)

güftar (<Far. güftâr)	söz (38/15)
gül-	gülmek (9/15)
gül (<Far.)	çiçek, gül çiçeği (3/10)
gülâp (<Far. gül+âb)	gülâp, gülsuyu (6/15)
gülçâhre (<Far. gül- çehre)	gül yüzlü (68/10)
gülguzar (<Far. gul + Ar. fıẓâr)	gül yanaklı (10/15)
gülgün (<Far. gul-gûn)	gül renkli, pembe (13/25)
Gülkamar (<Far. Ar.)	isim, Gülay (4/30)
Gülragna (<Far. Ar. gul- ra'nâ)	gül gibi, güzel, hoş görünen, kadın adı (33/10)
Gülşa	masal kadını (28/20)
gülşen (<Far. gulşen)	gül bahçesi, kadın adı (49/15)
gülüstan (<Far. gül- istân)	gül bahçesi (6/15)
Gülzada (<Far.gul-zâde)	Özel ad, gülden meydana gelmiş, güzel kadından doğmuş (18/10)
gülzar (<Far. gulzâr)	Gül bahçesi, gül tarlası. (12/15)
Gülziba (<Far. gül-zîbâ)	süslü, gülle bezeli, kadın adı (33/10)
güman (<Far. gümân)	zan, sanma, sezme(2/25)
gün	24 saat, bir gün (1/5)
gündiz	gündüz, aydınlık gün (3/15)

günäkär (<Far.	Günah işleyen (127/5)
günahkâr	
gürrüñ (bkz. gürrüñdeş)	(4/1)
gürrüñdeş	sohpetçi, sohbet eden iki kişi (1/5)
güwä (<Far. guvâh)	şahit, garanti, kefil (47/30)
güýç	güç kuvvet (29/1)
güýç (<güç)	kuvvet, tesir, güç (51/10)
güzar (<Far. güzâr)	geçme, geçiş (72/5)
güzer (<Far. guzer)	geçme, geçiş (61/35)
güzer (<Far. güzâr)	geçit (16/15)
habar (<Ar. haber)	son ve yeni bilgi havâdis (3/20)
haçan (< kaçan)	ne zaman anlamındaki soru belirteçi (9/30)
hadısa (<Ar. hâdise)	vâkıa, yeni bir şey, macera olan bir nitelik bir durum (4/25)
hajat (<Ar. hâcet)	talep, istek, gereklilik (26/1)
hak	doğru, haklı (2/25)
Hak (<Ar. Hâkk)	Allah, tanrı (1/30)
hakikat (<Ar. hâkîkat)	bir şeyin aslı, gerçek (8/35)
hâkim (<Ar. hâkim)	her şeye hükmeden (80/35)
hâki-paý (<Far. hâk- pây)	ayağının toprağı (43/20)
hal (<Ar. hâl)	şimdiki zaman, oluş, bulunuş, durum (1/25)
hal (<Far. hâl)	insan teninde oluşan koyu renkli ben (7/10)
halat (<Ar. hâlet)	hâl, sûret, keyfiyet(2/5)

halawat	tatlı düşünce (29/15)
halayık (<Ar. ḥalâ'ik)	insan, halayık, satın alınan kadın hizmetçi, cariye (3/30)
halı	halı, yere serilen kalın kilim (6/20)
halıpa (<Ar. ḥalife)	öğrenciye sanat öğreten usta, öğretmen (11/1)
hâli	biraz önce, demin (20/25)
halk (<Ar. ḥalk)	aynı ülkede yaşayan, aynı uyrukta olan insan topluluğu.(8/10)
halk et-	yaratmak, türetmek (83/15)
hâmı (<Ar. hâmi)	himâye eden, koruyan, koruyucu, gözeten(1/25)
hamlıg (<Far. ḥam)	kambur, bükük (41/30)
hammam (<Ar. ḥammâm)	hamam, banyo (34/15)
han (< ḥân)	hükümdar, hakan (37/1)
handan(<Far. ḥandân)	gülen, gülücü (14/5)
Hanım	özel ad (62/20)
hanjar (<Ar. ḥancer)	hançer (11/30)
hantama	Dileyen, uman, isteyen (87/30)
hapa (<Far. ḥafe)	keyfi bozulmak, dertlenmek (7/15)
har (<Far. hâr)	kötü durum, aşağılanmışlık (10/30)
har (<Far. ḥâr)	diken (12/10)
haram (<Ar. ḥarâm)	şeriatçe, dince yasak edilmiş şey (1/5)
harasat (<Ar. 'araşât)	zararlar, toz taşıyan güçlü rüzgâr (29/1)

harı- muğılan (<Far.	deve dikenini (49/10)
hâr-ı muğlân)	
Hasan (<Ar. ḥasan)	çok güzel olan, erkek adı (13/30)
hasil (<Ar. ḥâşıl)	meydana gelen, ortaya çıkan (28/25)
hasır-husur	çabuk, hızlı, acele (34/35)
hasret (<Ar. ḥasret)	özlem (16/20)
hassa (<Far. ḥaste)	hasta (48/15)
hasta (<Far.)	hasta, sağlığı bozulan (24/15)
hat (<Ar. ḥaṭṭ)	mektup, çizgi, yazı (60/15)
hata (<Ar. ḥaṭâ)	yanlış, hata, kusur (14/25)
Hatam Tay	rivayete göre 6. Asırda Arapların arasında yaşayan cömert adam (30/1)
hay-hay	yavaşça, sakince anlamını veren ünlem (20/15)
hayır (<Ar. ḥayr)	iyilik, iyi, faydalı iş (46/30)
hayran (<Ar. ḥayrân)	şaşmış, şaşırılmış, çok tutkun (6/20)
hayısı (< kayu-sı)	hangi (23/35)
haywan (<Ar. ḥayvân)	dirilik, canlılık (41/30)
hazan (<Far. ḥazân)	güz, sonbahar (16/10)
hazına (<Ar. ḥazîne)	devlet malının, devlet parasının saklandığı yer (35/30)
hâzir (<Ar. hâzır)	şimdi, şu anda, hazır (47/30)
hazna (<Ar. ḥazîne)	güzel kadın (40/30)
hazret (<Ar. ḥazret)	sayın, hazret (16/1)
hebes (<Ar. ‘ abes)	boşu boşuna, beyhude, neticesiz (64/25)

heft (Ar.) heft-yek>	7 sayısı, heft-yek. 1. Kur'an'ın yedide biri olan
eftyek > efdyek > efdek >	küçük kitap, 2. Küçük defter gibi kitaplara da denir
epdek > epdeg	(Yusuf Azmun) (2/15)
hekim (<Ar. şakîm)	âlim, bilgin herşeyi bilen, felsefeci tabib, doktor (3/20)
helâk (<Ar. helâk)	ölme, yok olma, helak olma (18/15)
hem (<Far.)	-dak,-deş, -i bir (4/35)
hem (<Far.)	bağlaç “ da”(1/1)
hemayat	yardım, kollama, himaye (1/25)
hemhana (<Far. hem- hâne)	bir yerde yaşayan (75/15)
hemme (<Far. heme)	cümle, bütün, herkes (18/10)
hemra (<Far. hem-râh)	yoldaş, arkadaş (38/20)
hemsöhbet(<Far. Ar. hem-sohbet)	birbiriyle sohbet eden, konuşan, arkadaş (4/1)
heniz (<Far. henüz)	henüz, şimdiye kadar (17/30)
hepde(<Far. hefte)	yedi sayısı, hafta, yedi gün (3/10)
her	sıfat (2/20)
hergiz (<Far.)	asla, hiçbir zaman (13/25)
hesel (<Ar. âsel)	bal (55/15)
heser	tutku, şevk, heyecan, kendisine bağlayan duygu (4/20)
hey	“hiç, yok canım, imkânı yok” vb. anlamlarda kullanılır (20/1)

hezil (<Ar. hezl)	zayıf, arık, bitkin (8/20)
hıjap (<Ar. hicâb)	utanma, sıkılma (24/5)
hılwat (<Ar. halvet)	yanlız, تنها kalma, tenhaya çekilmek (60/30)
hına (<Ar. hinnâ)	kına (6/15)
hıraman (<Far.	yürüyen, giden (60/20)
hırâmân)	
hırıdar (<Far. hırîdâr)	müşteri, satın alan (71/15)
hırıdar (<Far. hırîdâr)	müşteri, bir şeyi almaya isteği, hevesi olan, alıcı (17/20)
hıyal (<Ar. hayâl)	insanın kafasında tasarlayıp canlandığı şey (4/1)
hıyanat (<Ar. hıyânet)	güveni kötüye kullanma, vefâsız, hain (50/15)
hızmatkâr (<Ar. Far.)	hizmet eden kimse, hizmetçi (3/1)
hi	şaşırmayı, şaşkınlığı anlatan ünlem (76/35)
hiç (<Far. hîç)	zarf “yok denecek kadar az olan” (1/1)
hidýe (<Ar. hediyye)	hediye, armağan (36/30)
hijr (<Ar. hicr)	ayrılık, men etmek, bırakmak (42/10)
hijran (<Ar. hicrân)	ayrılık (11/10)
hijran (<Ar. hicrân)	ayrılık (6/5)
hil (<Far. hîl)	çeşit, tür (14/1)
hile (<Ar. hîle)	oyun, aldatma (60/10)
hiżr (<Ar. hicr)	ayrılık (55/10)
hor (<Far. hâr)	yaşamdaki güçlük, hakirlik, sıkıntı, zulüm (24/35)
horaz (<Far. horûs)	horoz (44/30)
horjun	heybe, hurç (50/20)

horluk	Farsça hor kökünden gelen yaşamdaki güçlük, sıkıntı, zulüm anlamında (87/20)
hormat (<Ar. hürmet)	saygı (85/25)
hoş (<Far. hoş)	güzel, iyi, tatlı (1/10)
hoşgâhi (<Far. hoş- gâh)	hoş vakit, güzel zaman (21/25)
hoşnut (<Far. hoşnûd)	memnun, razı (17/25)
Hotan (<Far.)	Çin (37/15)
howala-	havalanmak (29/10)
howandar (<Far.	yakın akraba, yakın arkadaş (36/5)
hâhende > hâhanda >	
hahandar > howandar)	
howsala (<Ar. havşala)	endişeli, telaşlı, korkulu durum (28/10)
höküm(<Ar. hukm)	hüküm, emir, komuta (3/5)
höwes (<Ar. heves)	arzu, istek (3/40)
höwür (<ögür)	eş, birbirini tanıyan, arkadaş (25/20)
hub (<Far. hûb)	güzel, iyi (21/25)
hubroý (<Far. hûb-rûy)	güzel yüzlü (58/1)
Hudây(<Far. hudâ[y])	tanrı, din, allah (1/10)
humar (<Ar. kumâr)	para karşılığı oynanan oyun; mec.keyif, istek, maksat (83/10)
humáy (<Far. humâ[y])	devlet kuşu, saâdet (24/25)
hun (<Far. hûn)	kan (7/30)
hunhor (<Far. hûn-hâr)	kan içici, gaddar, cani (7/5)

huni-jiger (<Far. hûn-ı ciger)	bağrı kanlı, yüreği yanan, ciğeri yanan (7/30)
hup (<Far. hûb)	iyi, hoş, güzel (26/15)
hur (<Ar. hûr)	cennet kızları, hurîler (62/10)
huraman (<Far. hırâmân)	salına salına yürüyen (14/10)
hurşid (<Far. hûrşîd)	güneş (68/15)
husn (<Ar. hüsn)	güzel, iyi, güzellik (4/1)
huş (<Far. hûş)	akıl, fikir (13/35)
hüjre (<Ar. hücre)	medrese öğrencilerinin ders gördükleri ve yaşadıkları tepesi kubbe görünümlü yer (46/5)
hümmet (<Ar. himmet)	gayret, çaba (8/1)
hünji (< inci)	inci (3/10)
hüyr- gulman (<Ar. hûrî + ğılmân)	cennet hurileri (37/15)
ıhtıyar (<Ar. ihtiyar)	seçme, seçilme (3/30)
ıkbal (Ar. iqbâl)	kısmet, talih, yazgı (22/1)
ikew (<ikev)	ikisi birlikte (67/25)
ıktıda (<Ar. ıktıdâ')	uyuma, tâbî olma (82/25)
ılah (<Ar. ilâh)	mitolojide tanrı (25/30)
ılga-	koşmak (30/15)
ılm (<Ar. 'ilm)	ilm, ilim, bilim, biliş (3/20)
iltifat (<Ar. iltifât)	güzel söz söyleme, övme (64/20)

imarat (<Ar. ‘imârât)	bina, imaretler, yoksullara yiyecek dağıtmak üzere kurulmuş hayır evleri (1/15)
man-	inanmak (77/30)
nçe	ince (32/25)
njama-	incilmek, gücenmek (29/20)
ns (<Ar. ins)	insan (13/30)
nsan (<Ar. insân)	adam, insan (7/30)
ns-jyns (<Ar.ins-cinn)	mahlûk, yaratık (13/30)
ırak	uzak (16/20)
ıs	koku, çiçek kokusu (27/35)
ısga-	koklamak (6/15)
ısrğa	küpe (6/15)
İskender	özel ad (61/1)
ıstihan (<Far. ustuhân)	kemik (69/10)
ışık (<Ar. ‘ışık)	sevgi, aşk (3/35)
ız	iz, bir şeyin etkisi sonucu kalan eseri (2/10)
ız	iz (76/15)
ızhar (<Ar. ızhâr)	gösterme, meydana çıkarma (37/10)
ızla-	ağlamak (7/35)
ızzat (<Ar.‘ ızzet)	üstünlük, yücelik, azîz olma (27/25)
iber-	göndermek, yollamak (20/5)
ibtida (<Ar. ibtidâ')	başlangıç (32/1)
iç	herhangi bir cismin, alanın, durumun sınırları içinde bulunan bir yer (3/15)

iç-	içmek (9/15)
içre	içinde, içine, arasında (12/15)
ihsan (<Ar. iḥsân)	iyilik etme, bağışlama (3/20)
iki	sayı sıfatı (2/1)
ikisi	zamir (1/1)
il	el, yabancı, diğer (9/20)
îl	il, memleket, halk (1/25)
il-	göze görünmek, ilişmek (60/40)
ilat	nüfus, ahali, halk (22/25)
ileri	herhangi bir şeye göre daha ötede olan yer, geri karşıtı(3/30)
il-gün	insanlar, halk (18/20)
ilsiz-günsüz (<il kün “il gün”)	Kimsesiz (23/30)
iltap (<Ar. elṭâf)	(bkz. eltaf) iyilik, güzellik (29/20)
ima (<Ar. îmâ)	ses veya beden hareketleriyle bir şeyi anlatmak için yapılan işaret (38/25)
iman (<Ar. îmân)	inanma, inanç (13/20)
imes (i-mes)	değil. İmek fiilin olumsuz çekimi imes (’değil’) kelimesiyle yapılır (12/5)
in	genişlik, en (40/25)
indi (<émdi < amtı)	şimdi, “zarf” (MBTS. /557) (4/1)
ine	işte şu (60/15)
injir	incir (83/83)

intifa (<Ar. intifâ')	hayır, fayda, faydalanma (31/10)
intizar (<Ar. intizâr)	bekleme, beklenilme (4/30)
ir (<er)	erken, sabah, erkenden (4/25)
isle-	istemek (9/25)
isleg	istek (11/35)
isim (<Ar.ism)	ad, isim (14/25)
iste-	istemek, arzu etmek (9/1)
işik	eşik, kapı (3/1)
it	köpek (23/10)
it	köpek (12/15)
iy-	yemek yemek (9/15)
ja (<Far. câ)	yer (56/1)
jadı (<Far. cādû)	cadı, büyü, sihirbazlık (30/35)
jahan (<Far. cihân)	dünya (1/25)
jahangir (<Far. cihân-gîr)	dünyanın büyük bir bölümünü savaşıarak ele geçiren (kimse, ulus) (30/1)
jahl (<Ar. câhil)	cahil, bilgisiz (40/1)
jan (<Far. cân)	cân, bütün, hayat, yaşayış (2/35)
janan (<Far. cânân)	sevgili, yâr (11/20)
janawar	Hayvan, yaşlı ve hasta hayvanlar için kullanılan hitap (88/5)
jaý	çay, bina, mesken, ev, yapı (16/15)
jaý (<Far. cây)	yer (43/20)
jebir (<Ar. cebr)	azab, ceza, zulüm (60/35)

jellat (<Ar. cellâd)	cellat, İdama mahkûm olanları idam etmeğe vazifeli olan adam (14/30)
jem(<Ar. cem')	toplama, yığma, çoğul (2/15)
jemal (<Ar. cemâl)	yüz güzelliği (58/25)
jeñ (<Far. ceng)	savaş vuruşma (3/35)
jenap (<Ar. cenâb)	şeref, onur ve büyüklük terimi olarak kullanılır (14/1)
jennet(<Ar.)	cennet, uçmak, bahçe, çok ferah ve havadar yer (3/10)
jepa (<Ar. cefâ)	eziyet, inciltme (21/1)
jepbar (<Ar. cebbâr)	1. zorlayıcı, zorba; 2. Kuvvet ve kudret sahibi, Allah (26/5)
jerahat (<Ar. cerâhat)	yara (11/30)
jeren	ceylan, geyik (5/10)
jeset (<Ar. cesed)	ölü, insan ölüsü (27/5)
Jeýhun	Ceyhun, Amuderya (22/20)
jeza (<Ar. cezâ)	karşılık, ceza (17/30)
jıbarlı	çiseleme (82/25)
jıda (<Far. cüda)	ayrı düşmüş, ayrılmış; çok, fazlaca (29/15)
jılaw	dizgin (51/10)
jıns (<Ar. cıns)	çeşit, türlü, soy (13/35)
jiger (<Far. ciger)	ciğer, bağır (7/30)
jiltli (<Ar. cild + T.+li)	ciltli, kaplı (6/15)
jılwe (<Ar. cilve)	naz, cilve, görünme, kırım (7/5)

Jirjis	özel ad, öldürülen mifiki peygamberin adı (“mifik” Azerice efsanevi) (metnin dizininden) (16/1)
jism (<Ar. cism)	beden, gövde, madde (41/30)
jogap (<Ar. cevâb)	sorulan şeye verilen karşılık (4/30)
jora	kadın arkadaş, kızın kız arkadaşı (33/10)
joş (<Far. cûş)	coşma, galeyana gelme (8/5)
jowahir (<Ar. cevâhir)	cevherler, elmaslar (35/20)
jübüt (<Far. cuft)	çift, eş (3/1)
jülge	vadi (39/15)
jümle (<Ar.)	cümle; bütün hep (5/20)
kä	kah....kah (13/25)
kabul (<Ar. qabûl)	alma, içeri alma, razı olma (3/35)
kada	kural, kaide (72/5)
kadd (<Ar. qadd)	boy, uzunluk (13/15)
kadır (<Ar. kâdir)	güçlü (16/15)
kagız (<Far. kâğaz)	kâğıt (3/5)
kahar (<Ar. qahr)	nefret, kızgınlık, öfke (8/20)
kahr (<Ar.)	yok etme, çok üzülme (23/1)
kak-	çakmak, kakmak (29/10)
kakıl-	çakılmak (65/10)
kâkil (<Far. kâkül)	kâkül (43/10)
kaknus (<Far.)	adı şark masallarında geçen gayet iri bir kuş olup çok delikli olan gagasından, rüzgâr estikçe türlü sesler çıkarırmış (58/30)

käm (<Far. kâm)	dilek, arzu, maksat (41/35)
kamar (<Ar. kamer)	astroloji biliminde ay (3/30)
Kamarılzaman	özel isim (80/30)
kamat (<Ar. kâmet)	boy (5/5)
kanagat (<Ar. kanâ'at)	kısmete razı olma, kanma, kanış (40/20)
kapas (<Ar. kâfas)	ağır, boğucu, sıkıcı (29/10)
Kapdan- kaba	Kaf'tan Kaf'a (dağdan dağa) (4/1)
kâr (<Far. kâr)	iş (48/20)
karar (<Ar. karâr)	bir iş ya da sorun konusunda düşünülerek verilen kesin yargı (6/10)
karızdar (<Ar. karz +Far. -dâr)	borçlu, verecekli (39/25)
kar-kara	özel isim (6/15)
kasam (<Ar. kâsam)	yemin, ant (3/5)
kasas (<Ar.)	öç, intikam (127/30)
kasd (<Ar. kâşd)	yağmalama, talan (42/10)
kâse (<Far. kâse)	çiniden, porselenden, topraktan yapılan çanak (33/15)
kasıt (<Ar. kâşid)	kasteden, tasarlayan, isteyerek (44/10)
kâşki (<Far. kâş + ki)	keşke (7/20)
katg-tarık (<Ar. kat', tarîk)	yol kesen, haydut (79/25)
katıl (<Ar. kâtil)	öldüren (21/30)
katra (<Ar. kâtre)	damla, damlayan şey(16/25)

kawum- gardaş	akrabalar, yakınlar (36/5)
kaý-	kaymak, akıp gitmek (22/20)
kaýd	ayağa vurulan zincir, pranga (72/30)
kaysı (<Far. kaysī)	kayısı meyvesi (32/20)
kazı (<Ar. kâdzî)	kadı, şerîat hakimi (47/30)
kebab (<Ar. kebâb)	ateşte ve kap içerisinde pişirilen et, kebab (23/30)
keç (<Far. kec)	eğri (24/30)
kelam (<Ar. kelâm)	söz, lakırtı (61/20)
kelb (<Ar.)	köpek, it (58/5)
keleme (<Ar.)	kelime (8/20)
kem (<Far.)	az, noksan, eksik (42/1)
kem (<Far.)	kusur, noksan, eksiklik (85/25)
kemal (<Ar. kemâl)	olgunluk, yetkinlik, tamlık (4/10)
keman (<Far. kemân)	yay, kavis, yayı andıran her şey (26/35)
kemend (<Far.)	eskiden idam için boyna geçirilen yağlı kayış (12/5)
kemer (<Far.)	bele takılan kuşak, kayış (6/15)
kemine (<Far. kemîne)	noksan, eksik, küçük (35/30)
kempir	yaşlı kadın (8/25)
kenar (Far.)	kıyı, kenar, sahil kıyısı, son, nihayet (69/25)
kenek	yontulup, ağır olması için çukur yerine kurşun dökülen aşık kemiği (8/15)
Kengan (<Ar. Ken ‘ân)	Hız. Yakub’un memleketi, Filistin (30/35)
keniz (<Far. kenîz)	câriye, halayık (3/15)
kepder (<Far. kebûter)	güvercin (39/15)

kerat (<Far. kerâd)	eski, yırtık elbise (55/25)
Kerbela (<Ar. Kerbelâ)	Irak'da İmam Hüseyin'in şehid edildiği ve türbesinin bulunduğu yer. (58/5)
kerem(<Ar.)	cömertlik, bağışlama duygusu; asâlet, asillik, soyluluk(1/20)
kerim(<Ar. kerîm)	cömert, ulu, büyük (26/1)
kerwen (<Far. kârvân)	Birbirini takip ederek giden insan veya hayvan sürüsü (54/35)
kerwensaray (<Far. kârvân- serây)	kentlerarası uzak anayollarda kervanların konaklaması için yapılmış büyük han (60/40)
kes-	kesmek (54/35)
kesb (<Ar.)	çalışıp kazanma (14/1)
kesgir	keskin (39/25)
keşt (<Far. gešt)	seyretmek, dolanmak, görmek (14/15)
kethuda (<Far. kedhüdâ)	kâhya (13/40)
kıblagâh (<Ar. + Far. kıble +gâh)	kıblenin bulunduğu semt (61/1)
kıl-	kılmak, eylemek (7/35)
kırk	sayı sıfatı, kırk (18/10)
kısmat (<Ar. kısmet)	kısmet, nasip, hisse, pay (11/25)
kıyamat(<Ar. kıyâmet)	mahşer günü, kıyamet (16/5)
kibi	gibi (21/25)
kiçi	küçük(17/30)
kim (<Far.)	bağlaç(1/1)

kime	kimseye(1/10)
kin (<Far. kîn)	Gizli düşmanlık, garaz (83/20)
kinedar (<Far. kîne-dâr)	kin tutan, kinci (80/30)
kirpik	gözkapağının kenarlarındaki kıllar, müjgân (40/35)
kise (<Far. kîse)	küçük-büyük torba kab, kese (10/35)
kişâ	kişi-y-e (13/35)
kow-	kovmak, bunduğu yerden göndermek (60/30)
kowlamak	kovmak, kovalamak (12/15)
kowus (<Ar. kavv)	yay, keman (3/30)
köçâ (<Far. küçe)	sokak (48/30)
köl	göl (31/1)
kömek	yardım (25/1)
köñül	gönül, sevgi, istek, düşünüş, anma, hatırlama vb. kalpte oluşan duyguların kaynağı (3/20)
köp	çok(1/1)
köpri	köprü, iki yakayı birbirine bağlayarak yolu bir yandan ötekine eriştirmek için yapılan ahşap, kâğıt, beton ya da demir yapı (23/15)
köşk (<Far.)	köşk, saray, büyük ev (22/1)
kövle-	oymak, kazmak (128/11)
köy-	kavurmak, yakmak (5/20)
köy (<Far. küy)	mahalle, birinin bulunduğu yaşadığı yer (12/20)
Kuran (<Ar. kur`ân)	Hız. Muhammed'e inen kutsal kitap (4/20)
kuwwa (<Ar. kuvve)	güç, kuvvet (19/10)

kuýaş	güneş (<kunyaş>kuyaş) (EU/190) (18/25)
kuýun(?)	kasırğa (71/30)
kül	kül (10/30)
külli (<Ar. küllî)	çok, bütün, ziyade, genel, fazla (26/1)
kümüş (<gümüş)	parlak beyaz renkte, kolay işlenen, tel durumuna gelebilen, değerli bir element (34/20)
kıbla (<Ar. kıble)	namaza başlarken yönelinen Mekke tarafı (25/30)
kä	ya...ya, kah....kah (21/10)
kär (<Far. kâr)	iş (19/1)
lačın	doğan, şahin (29/10)
lagıl (<Ar. lâl)	kırmızı, al (3/10)
lagl (<Ar. la‘l)	yakut, küpe (7/25)
lahta (<Far. lahte)	bir şeyin parçası, cüzü (55/10)
lahza (<Ar. lahza)	bir an, dem, lahza (17/25)
lajerem (<Ar. lâ-cerem)	çaresiz, şüphesiz, kuşkusuz, elbette (8/1)
lajıwert (<Ar. lâceverd)	lacivert, koyu mavi, gök rengi (13/25)
lal (<Far.lâl)	dilsiz (26/1)
lälezar (<Far. lâle-zâr)	lalelik, lale yetişen yer, lale bahçesi (9/20)
läş (<Far. lâşe)	leş, ölü, ceset (23/35)
laý (<Far. lâý)	kil, balçık, çamur (22/20)
laýık(<Ar. layîk)	Nitelikleri, özü, hareketleri, davranışlarıyla bir şeyi elde etmeye hak kazanmış olan(3/20)
leb(<Far.)	dudak (3/10)

legen (<Far.)	metal ya da ağaçtan yapılmış, derinliği az, geniş kap (26/25)
lerzan (<Far. lerzân)	titrek (14/20)
lerze (<Far.)	titreme, titreyiş (4/25)
leýl (<Ar. leyl)	gece (22/25)
Leyli (<Ar. Leylâ)	Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin kadın kahramanı (12/20)
libas (<Ar. libâs)	esvap, elbise (6/15)
magripdan-maşrıga	“batıdan doğuya” anlamıyla (4/1)
magrub (<Ar. mağrib)	garp, batı tarafında olan memleketler (4/1)
mağşar (<Ar. maşşer)	kıyamet yeri (16/5)
mağşuk (<Ar. ma şûk)	sevilen, sevilmiş (8/10)
mah (<Far. mâh)	ay, kamer (3/20)
mahal (<Ar. maḥal)	zaman, dönem (41/15)
Mahım	özel isim, Şah’ın kızının adı (29/30)
mahıtaban (<Far. mâh-ı tâbân)	yeni ay, parlak ay (60/20)
mâhir (<Far. güneş)	sevgi, sempati (3/15)
mahlukat (<Ar.mahlûkât)	yaratıklar, Allah’ın yarattığı canlılar (28/15)
mâhnet (<Ar. mihnet)	zahmet, eziyet, gam, keder, sıkıntı (6/1)
mâhrem (<Ar. maḥrem)	sevimli, sevgi dolu (20/1)
Mâhriban (<Far. mihr- bân)	şefkatli, merhametli, muhabbetli, güler yüzlü (6/25)

mahrum (<Ar. maḥrûm)	bahtsız, nasipsiz (41/10)
mähweş (<Far. meh-veş)	ay gibi (55/30)
mähwüş (<Ar. mehveş)	karışıklık, kalabalık yer (41/5)
mahzen (<Ar. maḥzen)	içinde eşya saklanacak yer; yer altı, bodrum, hazine (18/20)
maksad (<Ar.maḳşad)	kasdolunan, istenilen şey (2/15)
makul (<Ar.ma'ḳul)	akıllıca, akla uygun, akıllıca iş gören (3/20)
mal (<Ar. mâl)	bir kimsenin değerli ve gerekli şeyi, para, varlık, servet, eşya (1/20)
malim (<Ar. mâlûm)	bilinen, belli (2/30)
maña (< baña)	zamir (2/1)
manzar (<Ar. manzar)	bakılan, görülen, seyredilen, nazar eden (45/10)
mar (<Far. mâr)	yılan (40/30)
Maru-Şahu-jahan (<Far.)	Cihan şahı, Cihanın yılanı. / Türkmenistan'ın Orta asırlarda Maru-Şahu-Cihan unvanını alan, Selçuklunun merkez başkenti, son hükümdar Sultan Sancar (Sencer)'in türbesinin bulunduğu harabe şehir. Tarihte Marguş (2500 m.ö.), Margiana (Yunanlar-Aleksandr zamanı, 100-300 m), Merv (orta asırlar), Mary (marı,1600 den son) ismini alan coğrafik bölgenin merkezi (3/25)
masgara (bkz. mashara)	maskara, soytarı, rezil olma (38/30)
mashara (<Ar. maşara)	Maskara, ayıp, utanç verici, yüzkızartıcı. (12/1)
maslahat (<Ar.)	danışma, fikir alış verişi (1/5)

maşrık (<Ar. maşrık)	Güneş'in doğduğu taraf, doğu (4/1)
matamhana (<Ar. mâtēm-hâne)	yas evi (59/1)
matlap (<Ar. maṭlab)	talepolunan, meram, maksat (34/35)
mäwa (<Ar. mē'vâ)	yer, mekân (28/15)
maýıl (<Ar. meyl)	eğilme, akıntı, gönül akışı, istekli (3/40)
mazmun (<Ar. mazmûn)	ince, nükteli, sanatlı söz (37/15)
medet (<Ar. meded)	yardım (11/35)
medetkâr (<Ar. meded +Far. -kâr)	yardımcı (36/5)
mehweş (<Far. meh-veş)	ay gibi, güzel, kadın adı (72/5)
mejal (<Ar. mecâl)	güç kuvvet (19/10)
mejhul (<Ar. mechûl)	bilinmeyen, meçhul (45/5)
mejlis (<Ar. meclis)	toplantı yeri (26/10)
mekan (<Ar. mekân)	yer, mekân, ev (15/30)
mekdep (<Ar. mekteb)	yazı yazacak yer, okul (4/15)
mekir (bkz. mekr)	(60/10)
mekr (<Ar.)	hile, kurnazlık (7/1)
melamat (<Ar. melâmet)	azarlama, sitem, ceza, serzeniş (11/20)
melek (<Ar.)	nurdan yaratılmış, fitratları sâfi, masum mahluk (42/35)
memleket (<Ar.)	ülke, devlet toprağı, bir kimsenin doğup büyüdüğü yer (1/20)
men (< ben)	I.tekil kişi zamiri (1/15)

meñiz	beniz, yüz, çehre (13/35)
meñzâr	benzer (56/25)
meñzeýir	benzemek (34/20)
menzil (<Ar.)	yol, mesafe, inilen yer, konak, ev (18/20)
merdan (<Far. merdân)	mertler, insanlar, erkekler, yiğitler (8/5)
merhamat (<Ar.	acıma, merhamet etme (25/30)
merhamet)	
Merýem (<Ar.)	Hız. İsa'nın annesi (21/10)
mesahıp	sohpetçi, dertdaş (79/15)
mesgen (<Ar. mesken)	konut, ev (15/20)
mest (<Far.)	kendinden geçmiş, sarhoş (10/35)
mestan(<Far. mestân)	sarhoşlar (2/15)
methaljamal (<Ar.	güzelliğin övgüsü (28/20)
medh-ul cemâl)	
metjit (<Ar. mescid)	namaz kılınacak yer, küçük cami (54/40)
meý(<Far. mey)	şarap (2/15)
meýdan (<Ar. meydân)	geniş, açık, düz yer, alan (7/30)
meýlis	meclis, ziyafet, gece eğlancesi (62/5)
mežnun (<Ar. mecnun)	çıldırılmış, deli, divane (41/35)
mıdam(<Ar. mudâm)	her zaman, daima(3/40)
mıdar (<Far. müdârâ)	yüze gülme, dost gibi görünme (19/5)
mıhman (<Far. mihmân)	misafir (27/25)
mınajat (<Ar. münâcât)	Allah'a duâetme, yalvarma (2/15)
mınasıp (<Ar. munâsib)	uygun, yerinde (14/10)

mırat (<Ar. murâd)	arzu, istek, dilek (2/20)
mısapır (<Ar. musâfir)	yoldan gelen, yolcu (36/15)
minewwer (<Ar. münevver)	aydınlatılmış, aydın (1/25)
misl (<Ar.)	kat, misli (13/1)
miwe (<Far. meyve)	meyva, yemiş (44/1)
miyan (<Far. miyân)	orta, ara, bel (68/1)
miyesser (<Ar. muyesser)	kolaylıkla elde edilen, nasip olmak (9/30)
mizan (<Ar. mîzân)	terazi, terazi burcu, semânın kuzey yarımküresinde görülebilen ve Sünbüle burcunun yanında bulunan bir yıldız kümesinden küçük bir burç (3/30)
molla (< monlā)	ahunluk mertebesine ulaşmamış din adamı, imam (4/15)
Mollamelgun	özel isim (87/1)
Mollanepes	Molla Nefes 19. asır Türkmen şiirinin önemli isimlerinden biridir. Şair 1810 yılında Marı'da (Merv) Teke Türkmenlerinin mensubu olarak dünyaya gelmiştir. Toktamış boyuna mensup Kadirberdi adlı bir tüccarın ailesinde dünyaya geldiği tahmin ediliyor.Edebiyat tarihçilerinin görüşüne göre, Molla Nefes'in gerçek adı Tanrıberdi'dir (3/25)
Moýsepit	özel isim (78/20)
möhür (<Far. muhr)	mühür, imza (3/5)

möwç (<Ar. mevc)	kabarmak, dalgalanmak, artmak, kudurmak (21/10)
möwt (<Ar. mevt)	ölüm (56/10)
mugılan (<Ar. umm-i +Far. ğülân)	devlerin anası (49/10)
muhammes (<Ar.)	her bendi beş mısra olan manzûme (22/25)
Muhammet (<Ar. muḥammed)	tekrar tekrar övülmüş manasına gelen isim Peygamberimizin adı (60/20)
muhupbet (<Ar. maḥabbet)	muhabbet, sohpet (39/20)
mukatdem (<Ar. muḳaddem)	önde, önce gelen (19/15)
mumtaz (<Ar. mumtâz)	imtiyazlı, ayrı tutulmuş, üstün (25/15)
muña (<b-)	buna (4/10)
munda	bunda (zamir) (6/1)
mundag	bunun gibi (30/25)
munı	bunu, bu adılının belirtme durumu (4/10)
munuñ	bunun “zamir” (4/10)
murassıg (<Ar. muraşsaḡ)	bezegli, süslü, kıymetli taşlarla bezenmiş (37/20)
murdan (?)	(72/10)
murg (<Ar.)	kuş (71/30)
murg (<Far. mürġ)	kuş (43/5)
murguzar (<Far. merġzār)	kuzu bol olan yer, çimenli yer (38/5)
mursal (<Ar. mursal)	gönderilmiş, yollanmış (17/5)

murt (< burut)	bıyık (47/30)
Mustapa (<Ar. muştafâ)	istifâ edilmiş, seçilmiş. Hz. Muhammed'in adlarından (60/20)
muş (<Far. mûş)	fare (43/5)
muşakgat (<Ar. meşakkat)	felaket, dert, bela, sıkıntı (11/10)
muşdak (<Ar. müştâk)	özleyen, göreceği gelen (86/35)
müştak (<Ar. muştâk)	iştiyaklı, özleyen, arzulu (22/10)
mutrup (<Ar. muṭrib)	çalgıcı, şarkıcı (3/35)
muztarıp (<Ar. muztarib)	ızırıklı, acı çeken (14/20)
mübârek (<Ar. mübârek)	bereketli, feyizli (87/25)
mübârek (<Ar. mubârek)	kutlu, bereketli (13/5)
mübtela (<Ar. mübtelâ)	düşkün, tutkun (48/35)
müjjerret (<Ar. mücerred)	tecrîdedilmiş, soyulmuş, çıplak (36/1)
müjgân (<Far. müjgân)	kirpik, kirpikler (21/30)
mülk (<Ar.)	ev, dükkân, arazi (35/20)
müñ	bin (6/20)
mün-	binmek, binip gitmek (54/35)
müneçjim (<Ar. muneccim)	yıldızların hareket ve vaziyetlerinden fal bakan kimse (21/5)

mür (<Ar. murr)	acı (33/20)
mürçe (<Far. mürçe)	küçük karınca (68/1)
mürze (<Far. Mîrzā)	sekreter, yazıcı; tahsildar (4/10)
müslim (<Ar. muslim)	İslam dininden olan müslüman (55/30)
müşgil (<Ar. müşkil)	ağır, zor, çetin, engel(2/15)
Müşk (<Far. muşk)	güzel koku (37/15)
Müşteri (<Ar. Muşterî)	Sakit, Erendiz, Jupiter, Mars (3/35)
müşde (<Far. mujde)	muştı, sevinç haberi (55/35)
naçar (<Far. nâ-çâr)	âciz, zavallı, çaresiz, kadın, kız kardeş (16/20)
nadan (<Far. nâdân)	Cahil, bilmez, haddini bilmez (12/20)
nâder (< ne+ eder)	ne, ne yapmak (19/15)
nägä (<Far. nâ-gâh)	Ansızın, vakitsiz, birdenbire (76/5)
nägehan (<Far. nâ- gehân)	ansızın, birdenbire (31/20)
nagış (<Ar. nağş)	desen (28/10)
nagma (<Ar. nağme)	ahenk, ezgi, ses, şarkı (38/15)
nahak (<Far. Ar. nâhak)	haksız (10/20)
nahal (<Far. nihâl)	fidan (2/30)
nahar (<Ar. nehâr)	gündüz (22/25)
nähili (nätüysli)	nasıl, hangi (3/1)
näjüre (ne + Far. cür +e)	nasıl (4/5)
nakd (<Ar. nağd)	hemen verilen, var olan, nakit (56/5)
nakgaş (<Ar. nağğâş)	nakış işleyen nakış yapan, ressam (45/10)

nakıl	Arapça nakleden, taşıyan anlamında Türkmençe “atasözü” (13/40)
nala (<Far. nâle)	inleme, inilti (21/25)
nalış (<Far. nâliş)	inleyiş, inleme, inilti (1/15)
namahrem (<Far. nâ+ Ar. maħrem)	mahrem olmayan, nikâh dışmeyen (40/15)
nâmâlim (<Far. nâ+ Ar. ma'lûm)	bilinmeyen, bilinmemiş (2/30)
namart (<Far. Na-merd)	korkak, mert olmayan (10/35)
namaz (<Far. namâz)	İslam dinine göre, Müslümanların günde beş kez ve bayramlarda, kurallarını yerine getirerek yapmaları buyurulan ibadet (25/30)
nâme	ne, ne oldu (2/10)
namıs (<Ar. nâmus)	namus, şeref (12/35)
nan (<Far. nân)	ekmek, yufka (49/25)
nar (<Far. enâr)	nar (6/30)
nar (<Ar.)	ateş (7/5)
narı	uzak (7/5)
naşat (<Far. nâ+şâd)	neşesiz, hüznü, üzüntü (69/5)
natuwan (<Far. nâ- tuvân)	zayıf, güçsüz (57/30)
nâweki-müjgân (<Far. nâvek-i mujgân)	kirpiklerin oku (21/30)
naý (<Far. nây)	ney, kamyş (69/10)

nazar (<Ar. nazār)	bakma, göz atma; düşünme, göz değme (3/25)
nazargâh (Ar. nazār +Far. gâh)	nazar, bakma, göz atma; gözetleme yeri (5/10)
nazenin (<Far. nâzenîn)	güzel, alımlı kız (32/35)
nâzik (<Far. nâzik)	ince, kibar, saygılı (34/30)
nâzli (<Far. naz +{+lı})	işveli, nazlı, cilveli (22/30)
neçün	ne için, niçin (5/5)
neda (<Ar. nedâ)	ses (80/10)
nefer (<Ar.)	adam, kişi, insan (9/15)
nem (Far.)	nem, ıslaklık (27/30)
neneñ	ne, nasıl (4/5)
nergis (Far.)	çiçek adı (12/25)
nesibâ (<Ar. naşīb)	pay, hisse, kader (40/35)
nesl (<Ar.)	nesil, kuşak (37/15)
neşe (<Ar. neş'e)	sevinç, mutluluk (83/10)
neyle-	neylemek (52/25)
nezd (<Far.)	yanında, göre, nazarında (55/15)
nıgmat (<Ar. ni'met)	bağış, iyilik, lütuf (34/5)
nışan (<Far. nişân)	nişan, işaret, belirti (44/30)
niçe	birkaç (15/1)
niçik (<ne+çe _ök >neçük>niçik)	nasıl (5/10)
nigar (<Far. nigâr)	güzel sevgili (32/35)
nika (<Ar. nikâh)	nikâh, evlenme (11/25)

nisar (<Ar. nisâr)	saçma (23/1)
niyet (<Ar. niyyet)	niyet, meram etme (1/10)
nobat (<Ar. nöbet)	nöbet, sıra (34/5)
nokta (<Ar. nuқта)	nokta (7/10)
now (<Far. nev)	genç (8/25)
now juwanı (<Far. Nev-civân)	genç (5/15)
nowbahar (<Far. nev-bahâr)	ilkbahar (15/10)
Nowşirwança	özel ad, eski İran padişahının adı (30/1)
Nuh	Kuran'a göre Âdem'den sonra gelen dördüncü peygamber, din kitaplarında yer alan tufan olayının baş kişisi (18/1)
nukra (<Ar. nuқre)	külçe halinde gümüş (23/35)
nukta (<Ar. nokta)	nokta, benek (86/5)
nun (<Ar.)	nun harfi gibi bükülmüş (41/30)
nur (<Ar. nûr)	aydınlık, parıltı, parlaklık (2/25)
nük (<Far. nuk)	uç, okun, kirpiğin ucu (21/30)
od	ateş (4/25)
oglan	erkek çocuk (47/25)
ogşa-	benzemek (13/15)
ogşaş-	okşamak (85/35)
ogul	erkek çocuk, oğlan (1/5)
ok	ok, mermi (9/20)

oka- (<oku-)	okumak, bir yazıyı meydana getiren harf ve işaretlere bakıp bunları çözümlmek veya seslendirmek (4/20)
okla-	atmak, fırlatmak (18/10)
ol	o (2/35)
on	sayı sıfatı (6/15)
on iki	sayı sıfatı (3/30)
on dört	on dört, sayı (3/10)
oña	zamir (1/1)
onda	o zaman, o durumda (65/20)
o	I.Tekil kişi (1/1)
orun	özel yer, makam, mevki(1/25)
orta	orta (54/35)
oşal	işte o. (41/10)
ot	(I) ateş, alev (9/15), (II) ot, yeşillik, bitki (14/20)
otaga	kızların başlığının tepesine takılan süs (6/15)
otağ	padişah çadırı (39/1)
otur-	oturmak (1/10)
owadan (<Far. âbâdân)	güzel, hoş, bakımlı (kadın) (3/10)
owal (<Ar. evvel)	önce, ilk, birinci (1/15)
owaz (<Far. âvâz)	ses, seda (3/10)
owaza (<Far. Âvâze)	duyum, söylenti, haber (4/1)
owkat (<avkât)	vakitler (41/30)

owsar	dizgin, yular; genç ineğin başına takılan demir dişli yular (58/10)
oýan-	uyanmak (2/5)
oýat-	uyandırmak (50/5)
oýgan- (bkz. oyan)	uyanmak (72/20)
oýna-	oynamak (8/20)
ozal	daha önce, daha evvel (4/5)
öç	öç, intikam duygusu (28/35)
öç-	sönmek (31/30)
ökün-	pişman olmak (4/5)
öl-	ölmek dünyadan ayrılmak (6/1)
öldür-	öldürmek (24/1)
ölinçä	ölene kadar (42/30)
ölüm	ölüm (10/35)
ömr (<Ar. úmr)	yaşayış, hayat (9/10)
öñ	bir şeyin ön kısmı, arkanın zıttı (9/20)
ön-	bitmek, yetişmek, ortaya çıkmak; önüp ösmek “büyüme” (2/1)
öñki	önceki (10/5)
öp-	öpmek (2/35)
öpüş-	karşılıklı öpme eylemi, öpüşmek (7/15)
ör-	örmek (34/30)
örän	oldukça, çok, pek (11/1)
örte-	yakmak, birine ceza vermek acı çektirmek (9/5)

örten-	bir şeye üzölmek, yanmak (11/10)
öt-	geçmek, geçip gitmek (8/15)
öwlad (<Ar. evlâd)	oğul, kız, çocuk; sölale, nesil (1/25)
öwlyüä (<Ar. evliyâ')	kerâmet sahibi olanlar, erenler (20/35)
öwröl- (<evir-i-l-)	evrilmek, dönmek, çevrilmek (23/10)
öwüs- (<öväüş-)	esmek, rüzgâr esmek (35/15)
öý	ev, daire (5/10)
öýlän	öğlen (5/1)
öz	kendi (2/30)
özara (birleşik kelime)	kendi içinde, kendi arasında (1/5)
özge	başka, diğler, öteki (8/15)
paç (<Far. bâc)	haraç (32/30)
pähm (<Ar. fehmi)	anlama, anlayış (24/20)
pahrı (<Ar. fahr)	övünme, böbürlenme, kıvanç, büyüklük; fazilet (1/25)
päk (<Far. pâk)	temiz, arı, duru (46/10)
pakır (<Ar. faķîr)	zengin olmayan, zavallı (3/15)
päki (<Far. pâkî)	ustura (16/25)
päki-daman (<Far. pâk dâmen)	eteği temiz, namuslu (60/20)
päl (<Ar. fi 1)	niyet, fikir, kasıt (24/25)
pälwan (<Far. pehlevan)	pehlivan, yiğit (126/26)
panı (<Ar. fâni)	ölümlü (41/5)
para (<Far. pâre)	para, parça (10/20)

parahat (<Osm. ferâgat)	sakin, mutlu, rahat (56/10)
parz (<Ar. farz)	Tanrı emri, borç, ödev (25/1)
pasl (<Ar. faşl)	bölüm ayırma, dört mevsimden herbiri (7/10)
paslı bahar (fasl-ı bahâr)	bahar mevsimi (7/10)
pata(<Ar.fâtiha)	ölenin yakınlarına üzüntü bildirmek için yapılan ziyaret (53/10)(Yusuf Azmun)
patışa (<Far. pād-şâh)	şah, padişah, çar(1/1)
payan (<Far. pâyân)	son (17/25)
paýhas (<Tac. feyhâs)	sağduyu, akıl, mantık (34/20)
paýı-gergindan (<Far. pây-gergedan)	gergedan ayağı (45/35)
pazl (<Ar. fazl)	fazla, ziyade, artık (25/30)
pelâket (<Ar. felaket)	Felaket, korkunç, üzücü (126/40)
pelek (<Ar. felek)	gökyüzü, kader (3/35)
pelekýat (<Ar. felekiyyât)	gök ilmine ait şeyler astronomi (3/20)
pent (<Far. pend)	öğüt, nasihat (9/10)
per (<Far.)	kuşların iri tüyü, kanat (29/10)
Perhadu-Mejnun	Ferhad ve Mecnun (12/15)
peri (<Far. perî)	cinlerin çok güzel veya alımlı olarak farzedilen dişilerine verilen ad, çekici güzel kadın (32/5)
periweş (<Far. perî-veş)	peri gibi, çok güzel, sevgili (21/20)
perizat (<Far. perî-zâd)	peri çocuğu olacak kadar güzel, çok güzel (37/15)
perman (<Far. fermân)	emir, buyruk (21/15)

perwa (<Far. pervâ)	korku, çekingenlik (63/25)
perwana (<Far. pervâne)	pervane, küçük kelebek (11/5)
perwaz (<Far. pervâz)	uçma, uçuş (25/20)
perwer (<Far. perver)	besleyen, besleyici, büyüten (46/10)
Perwerdigâr (<Far. perverdigâr)	Tanrı (16/25)
perýat (<Far. feryâd)	bağırma, çığlık (17/35)
perzend (<Far. ferzend)	çocuk, nesil, döl (1/1)
pes (<Far. pest)	kısa, alçak (53/1)
peyda (<Far. peydâ)	meydanda ,açıkta (3/15)
peýkam (<Far. peykân)	temren, okun ucundaki sivri demir (21/30)
peýker (<Far.)	yüz, çehre, surat (42/10)
peýwent (<Far. peyvend)	bağ, bağlantı (9/35)
Pıgamber (<Far. peygâm-ber)	Allah tarafından haber getiren (1/30)
pıgan (<Far. figân)	ağlama, ızdırap ile bağırıp çağırma, inleme (9/5)
pınhan (<Far. pinhân)	gizli (2/25)
pırak (<Ar. firak)	tümenler, bölükler, cennetler, takımlar (76/20)
pırkat (<Ar. firqat)	ayrılık (22/35)
pıtrat (<Ar. fıtrat)	yaradılış, mizaç (34/15)
pida (<Ar. fedâ)	fedatme, uğruna kaybetme (7/35)
pikir (<Ar. fikr)	fikir, düşünce (4/5)
pir (<Far. pîr)	yaşlı, bilgili (11/35)
pisse (<Far. piste)	fıstık (68/1)

pişe (<Far. pîşe)	iş, hüner (40/20)
pitne (<Ar. fitne)	fitne, isyan (10/5)
piyale (<Far. piyâle)	kadeh, şarap bardağı (26/25)
poz-	bozmak (24/30)
puç (<Far. pūç.)	Boş, yararsız, kötü, anlamsız (10/1)
pudag	budak, dal (44/5)
pugtalan (<Far. puhte + le-n-)	güçlendirilmiş olmak, kuvvetlendirilmek (34/30)
pukara (<Ar. fuḡarâ')	fakirler, yoksullar (3/15)
pursat (<Ar. furşat)	fırsat, zaman (15/5)
puşman (<Far. peşîmân)	pişman (87/5)
ragna (<Ar. ra'nâ)	güzel, nazik, latif (30/25)
rahat (<Ar. râhat)	üzüntüsüz, tasasız (79/35)
râhber (<Far. reh-ber)	yol gösterici, kılavuz (64/5)
rahman (<Ar. rahmân)	bütün canlılara merhamet eden Allah (25/30)
rahmet (<Ar. raḥmet)	acıma, esirgeme, koruma (2/15)
rakıp (<Ar. raḳîb)	düşman (11/20)
rast (<Far. râst)	doğru (5/5)
rawı (<Ar. râvî)	rivayet eden, söyleyen, hikâye eden, anlatan (1/1)
reb (<Ar. rabb)	Rab, tanrı, Allah (10/30)
rebat (<Ar. ribât)	konak, han, ev (19/25)
rehim (<Ar. raḥm)	merhamet, esirgemen, koruma (9/10)
rehm et- (<Ar. raḥm + et-)	merhamet etmek, acımak (24/30)

rekagat (<Ar. rekʿat)	namazda bir kıyam, bir rükû ve iki sücûddan ibaret hareket (25/30)
rem (<Far.)	ürkme, titreme (14/5)
reñ (<Far. reng)	renk (38/10)
reñgin (<Far. rengîn)	renkli (41/35)
renj (<Far. renc)	sıkıntı, azap, dert (11/10)
reñk (<Far. reng)	boya (7/1)
resûl (<Ar. resûl)	elçi, peygamber, yalvaç (1/30)
reşk (<Far.)	kıskanma, haset (14/5)
riswa (<Far. rusvâ)	masgara (24/5)
rişte (<Far.)	iplik, ilgi, bağ (6/25)
rizi-riz (<Far. rize-rize)	kesinti, kırıntı parça (26/15)
rowa (<Far. revâ)	uygun, layık olmak (16/10)
rowana (<Far. revân)	yürüyen giden akan, su gibi akıp giden (6/10)
rowâyat (<Ar. rivâyet)	söylenti, rivayet(1/1)
roy (<Far. rûy) (royı zemin)	yer, zemin, yeryüzü (33/30)
roz (<Far. rûz)	gün (54/25)
rozgâr (<Far. rûzgâr)	rûzgâr, yel (42/1)
röwşen (<Far. rûşen)	1. aydın parlak, ışıldayan; 2. belli, meydanda, açık (9/35)
röwüş (<Far. reviş)	tarz, görünüş, şekil (27/30)
rugsat (<Ar. ruḥṣat)	izin, ruhsat (23/15)
ruh (<Ar. rûḥ)	can, nefes (38/30)

ruhsar (<Far. ruḥsar)	yüz, çehre (7/15)
ruz (<Far.rûz)	gün, gündüz (21/30)
Rüstem (<Far.)	erkek adı (38/20)
râhm (<Ar. raḥm)	acıma, esirgeme, koruma (2/20)
saba (<Ar. şabâ)	gün doğusunda esen hafif rüzgâr (41/25)
sabır (<Ar. sabr)	sabır, dayanma, katlanma (5/30)
saç	baş derisini kaplayan kıllar (3/10)
saç-	saçmak, dağıtmak (6/25)
sadaka (<Ar.)	şadaka, zekât (38/35)
sadap (<Ar. şadef)	sedef, inci kabuğu, kadın ismi (33/10)
Sadna (<Ar. Sedna)	özel ad, deniz tanrıçası (18/10)
sag	saki, şarap dökten (39/20)
sag	sağ, yaşayan (84/85)
sagat (<Ar. sâ'at)	saat, vakit (3/10)
sagin-	düşünmek, duraksamak, tereddüt etmek (33/25)
sagira (<Ar. sagîra)	küçük (76/30)
saglık	sağlık (11/35)
sahawat (<Ar. saḥâvet)	cömertlik, elaçıklığı (1/20)
sâher (<Ar. seḥer)	tan yeri ağarmadan biraz önceki vakit. (2/5)
sâhet (<Ar. sa'd)	uğurlu (2/15)
sahı (<Ar. sâhî)	hata işleyen, yanılan (30/1)
sahıp (<Ar. şâhib)	sâhip, herhangi bir şey üzerinde iyeliği bulunan, onu yasalara uygun olarak dilediği biçimde kullanabilen kimse (26/15)

sähra (<Ar. şahrâ)	bozkır, sahra (9/20)
sakgal	sakal (86/25)
sakı (<Ar. sâkî)	su veren; içki sunan (7/15)
sakla-	elinde bulundurmak, gizlemek, saklamak (17/30)
sal-	koymak, yerleştirmek (2/5)
sal (<Far. sâl)	yıl (24/30)
salam (<Ar. selâm)	esenlik, selam (51/20)
salamat (<Ar. selâmet)	esenlik, sağ salim (11/35)
salım	an, az vakit (55/5)
salih (<Ar.)	yarar, elverişli, iyi, uygun, yakışır (1/20)
san	sayı, adet, miktar (8/15)
sancıl-	sokulmak, batırılmak, dürtülmek (33/30)
sandık (<Ar. şandûk)	sandık (15/1)
sapa (<Ar. şafâ')	sefa, eğlence (21/1)
sapak (<Ar. sebak)	ders (5/15)
sapakdaş (<Ar. sebak- daş)	okulda birlikte ders görenler (61/20)
sapar (<Ar. sefer)	seyehat etmek, başka memlekete gitmek (15/5)
saral-	sararmak (6/20)
saray (<Far.)	padişahların oturduğu konak; ev (27/15)
sargar-	sararmak (14/20)
sargı	sargı, sargı bezi (43/15)

sarı	güneş ışığının ayrışma tayfında yeşille portakalrengi arasında olan renk, limon kabuğunun ya da altının rengi(33/1)
sarp (<Ar.)	bir şeyi harcama, kullanma, tüketme (51/10)
sawcı	haberci, kız istemek için kız evine gönderilen erkek (38/30)
saya (<Far. sâye)	gölge (2/20)
saykal (<Ar.)	parlak, cilalı (34/30)
sayt et- (<Ar. sayyâd)	avlamak (71/30)
sayyat (<Ar. şayyâd)	avcı (24/30)
saz (<Far. sâz)	çalgı, müzik aleti (27/20)
sazanda (<Far. sâzende)	çalgıcı (3/35)
sebâp (<Ar. sebep)	sebep, neden (15/25)
seda (<Ar.)	ses (25/25)
semawat (<Ar. semâvât)	semalar, gökler (69/10)
semender	efsanevi hayvan, küllerinden ya da daha doğrusu hücrelerinden her daim yeniden doğan bir canlı (82/1)
semer (<Ar.)	meyve, tohum (72/10)
semiñ (<Ar. semîn)	pahalı, kıymetli (62/1)
sen	II.tekil kişi zamiri (1/15)
sena (<Ar. senâ)	övgü, methiye (28/15)
senem (<Ar. şanem)	put, güzel kimse (7/25)

señghara (<Far. seng-i hârâ)	mermer taşı, pek sert taş (82/15)
sep-	serpmek (34/40)
ser (<Far.)	baş, başkan (21/25)
serasına (<Far. serâsime)	sersem (43/20)
seret- (<Ar. seyr+ T. et-)	seyretmek, incelemek, bakmak (30/10)
serferaz (<Far. ser-firâz)	başını yukarı kaldıran, yükselten, üstün olan (31/5)
sergerdan (<Far. Ser-gerdân)	başı dönen sersem, şaşkın (6/1)
serhoş (<Far. ser-hôş)	sarhoş (59/30)
serişde (<Far. serrişte)	araç, vasıta, çare, malzeme (53/30)
serkerde (<Far. ser-kerde)	elebaşı, lider (18/15)
serkeşte (<Far. ser-geşte)	başı dönmüş, ne yapacağını bilmeyen (30/35)
sermaýa (<Far. ser-mâye)	anapara, mal (37/30)
serpaý (<Far.)	saygı göstergesi olarak verilen giyim kaftan, hil'at (49/25)
serpil-	geriye çekilmek, gerilemek (23/15)
serwer (<Far. server)	baş, başkan, reis, ulu (1/25)
serwi (<Far. serv)	servi, selvi, ağaç adı (2/30)
ses	işitme organının duyabileceği titreşim (83/25)
set para (<Far. şad pâre)	yüz parça, parçaparça (19/5)

seyil (<Ar. seyr)	gezinti, eğlence; piknik (13/5)
seyilgâh (<Ar. seyl-gâh)	sel yatağı, selin aktığı yer (75/5)
seýp (<Ar. seyf)	Klasik Türkmen edebiyatında bir kitabın adı seyp-el-melek, medh-el-jemal. Buradaki seyp kılıç anlamına gelen Arapça seyf'tir. Aslı seyf-el-melik olan tamlama padişahın kılıcı demektir; medh-el-jemal de güzelliğe övgü anlamına gelir (Yusuf Azmun) (28/20)
seyr (<Ar. seyr)	seyir, izleme, seyr etmek, izlemek (10/15)
seyran (<Ar. seyrân)	gezme, gezinti, gezmek (5/15)
sıgn-	sığınmak, korunmak için güvenli bir yere çekilmek (25/20)
sıl (<Ar. seyl)	sel (bkz. sil) (62/15)
sına (<Far. sîne)	göğüs, yürek (6/35)
sıpat (<Ar. şıfat)	sıfat, özellik (13/1)
sır-	dolanmak, gezmek (18/15)
sır (<Ar. sırr)	sır, giz (5/10)
sırdaş (<Ar. sırr-daş)	sırları bir olan, birbirinin sırrını bilen (4/35)
sıya (<Far. siyâh)	siyah, mürekkep (3/10)
sil (<Ar. seyl)	sel, yaş, su(49/15)
sil-	silkmek, silkelemek (20/15)
sim (<Far. sîm)	gümüş (43/1)
simin (<Far. sîmîn)	gümüş (55/15)
Siñli (<ET. siñil)	kız kardeş (34/20)
siz	zamir(2/30)

sogap (<Ar. sevâb)	hayırlı hareket, hayır işleme, Allah tarafından mükâfatlandırılan hareket (46/30)
soltan (<Ar. sulţân)	hükümdar, sevgili (17/25)
soltanat (<Ar. saltanat)	sultanlık, padişahlık, hükümdarlık (49/1)
soñ	sonra (3/10)
sona	sunu, güzel ördek, erkek ördek (5/1)
sona	güzel ördek (85/1)
soñra	sonra, şimdi değil daha ileri bir zamanda (3/5)
sor-	herhangi bir konuda, birine soru yönelterek bilgi istemek (4/30)
sowal (<Ar. su'âl)	sorma, soruşturma, soru (43/15)
sowsan (<Far. sûsen >susven>sovsan>sowsan)	zambak çiçeği (5/1)
sowul-(< savul-)	çekilmek, savulmak (4/15)
söhbət (<Ar. sohbət)	konuşma (18/30)
sök-	sökmek (54/35)
söw-	sevmek (62/25)
söwda	sevda, ticaret (11/15)
söwer (< sever)	sevgili (10/15)
söýe-	dayamak, yaslamak (53/35)
söýgi	sevgi, aşk (22/20)
söýünji	sevinçli haber (3/15)
söz	bir duyguyu, bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan sözcük ya da sözcük dizisi (2/5)

subhan (<Ar. subḥ'an)	Allah, tanrı (29/10)
subḥı (<Ar. ṣubḥî)	sabaha ait, sabahla ilgili (44/30)
sud (<Far. sūd)	yarar, fayda (23/1)
suhan (<Far. suḥân)	söz, lakırdı (30/25)
sukut (<Ar. sukūt)	düşme, aşağı inme (44/25)
sulh (<Ar. ṣulḥ)	gönül, barış, barışma (47/35)
surat (<Ar. sur'at)	çabukluk, hız (14/20)
surat (<Ar. ṣûret)	şekil, görüntü, resim (6/15)
suwlu	sulu, taze (6/15)
suý (<Far. sūy)	taraf, yan (8/1)
Süleyman	peygamber adı, Süleyman (a.s)(28/20)
süñ	endam (40/10)
sünbül (<Far. sunbul)	çiçek adı, gül adı, güzellerin saçı (6/25)
sür-	yönetip, yürütmek, sürmek, devam etmek (3/5)
sürme	göz kenarına sürülen siyah boya, sürme (6/15)
sürt-	sürtmek, yakmak (45/35)
sütem (<Far. sitem)	haksızlık, zulüm, eziyet, çıkışma (26/35)
süteýedi(?)	(45/35)
süýt	süt (24/15)
şa (<Far. šâh)	padişah, şah (4/10)
şad (<Far. šâd)	sevinçli (2/1)
şadıyan (<Far. šâd)	neşeli, sevinçli, mutlu (7/15)
şagal	çakal (53/10)
şah (<Far. šâh)	padişah (2/1)

şahana (<Far. şâhâne)	hükümdara yakışacak şekilde olan, çok mükemmel (34/5)
şâhd (<Ar.şehd)	bal (4/35)
şâher (<Far. şehir)	şehir (1/10)
Şahıhuban (<Far. Şâh-ı hûbân) (isim)	anlamı güzeller şahı (3/10)
Şahıjahan (<Far. Şâh-ı cihân) (isim)	Cihan şahı, tüm dünyanın şahı(3/5)
şahımar (<Far. şâh-ı mâr)	(bkz. şamar) yılanların padişahı (22/30)
şâhr (<Far. şahr)	şehir (1/15)
şâhri- jürjan	İran'da bir şehir (78/25)
şahlık (<Far. şâh +lık)	padişahlık, şahlık (38/30)
şam (<Far. şâm)	akşam(7/25)
şamar (<Far. şâh-mâr 'büyük yılan')	(I) yılanların şahı (7/1). (II) mec. sevgilinin saçı (12/25)
şamçırag (<Far. çam- çerâg)	fitil, mum (22/20)
şamu-sâher	gece gündüz, sabah akşam (7/25)
şana (<Far. şâne)	tarak (67/10)
şasuwar (<Far. şâh- suvâr)	ata iyi binen binici (22/25)
şat (<Far. şâd)	mutluluk, sevinçlik, memnuniyet (4/20)
şây (<Far. şâhî)	eski İran sikkesi, bezek, takı (5/5)

şaylañan (?)	bezelen, süslenen (6/15)
şazada (<Far. şeh-zâde)	prens, şehzade (5/15)
şeb (<Far.)	gece (6/5)
şebnem (<Far.)	çiy (13/10)
şejagat (<Ar. şecâat)	yiğitlik, kahramanlık (78/25)
şek (<Ar. şekk)	şüphe, kuşku (77/30)
şeker (<Far.)	tatlı olan maddelerin genel adı (4/35)
şekgak	şüphe getirici (77/35)
şemal (<Ar. şimâl)	rüzgâr, yel (21/10)
şemg (<Ar. şem‘)	mum (58/25)
şems (<Ar.)	güneş (3/30)
şemşat (<Far. şemşârd)	bir ağaç adı (40/30)
şer (<Ar. şerr)	kavga, çekişme, niza (41/1)
şerap (<Ar. şerâb)	içilecek şey, şarap (2/25)
şerbet (<Ar.)	içilecek tatlı şey (1/20)
şerigat (<Ar. şerî‘at)	doğru yol, Allah’ın emri (37/35)
şermısar (<Far. şerm-sâr)	rezil olmuş, masgara olmuş (22/30)
sernigun (<Far. ser-nigûn)	başsağı olmuş, ters dönmüş (126/28)
şert (<Ar. şart)	koşul, durum, yemin (16/20)
şewket (<Ar. şevket)	büyüklik, heybet (61/1)
şeyda (<Far. şeydâ)	aşktan aklını kaybetmiş, düşkün, şaşkın (22/5)
şeyle	şöyle (4/1)

şeytan (<Ar. şeytân)	şeytan, iblis (13/35)
şıpa (<Ar. şifâ)	şifa, iyi olma, hastalıktan kurtulma (31/30)
şıpagat (<Ar. şefâ‘at)	birinin suçundan geçilmesi veya dileğinin yerine getirilmesi için edilen aracılık (2/1)
şıtap (<Far. şitâb)	çaltlık, hızlılık, çabukluk (14/20)
şikar (<Far. şikâr)	av (43/5)
şirin (<Far. şîrin)	tatlı, sevimli, cana yakın (10/25)
şol	bu, şu (1/10)
şonda	o sırada, o anda, onda, orada (10/20)
şowh (<Far. şūh)	güzel, cilveli (41/35)
şöhle (<Ar. şu‘le)	şule, ışık (3/15)
şu	işaret zamiri (1/10)
şugla (<Ar. şu‘le)	alev, ateş (32/30)
şugul (<Ar. şuğl)	iş, görev, uğraşacak meşgul olacak şeyler (13/30)
şum (<Far. şûm)	şom, uğursuz, kötü, fena (23/30)
şunkar (?)	doğan, şahin kuşu (22/15)
şükr (<Ar.)	görülen iyiliğe karşı gösterilen memnunluk, minnettarlık (1/20)
tä	ünlem mesafe bildirir (64/5)
taammil (<Ar. taḥammul)	dayanma, katlanma (16/30)
taban (<Far. tâbân)	ışıklı, parlak (41/30)
tabşır-	teslim etmek, emanet etmek (4/10)

tâç (<Ar. tâc)	hükümdarların başlarına giydikleri cevahirli başlık (4/10)
tagam (<Ar. ta'm)	tat, lezzet (49/25)
tagbır (<Ar. ta'bîr)	ifade, anlatma, rüya yorma (2/15)
taglîm (<Ar. ta'lîm)	öğrenme, öğretme, öğretim, okutma, yetiştirme, ders verme (4/20)
tagn	hayret, şaşma, şaşırma, ayıplama (24/20)
tagt	taht (5/10)
tagzîm (<Ar. tâzîm)	büyükleme, ululama, büyük sayma, selamlama (37/20)
Tahr (<Ar. tâhir)	temiz, temiz olan anlamında erkek adı (4/10)
takat (<Ar. tâkat)	dayanma gücü (11/35)
takdir (<Ar. taqdîr)	yazgı, kader (10/25)
takîk (<Ar. taḥkîk)	doğru, emin, sağlam, güvenilir (13/30)
tâki (<Far. tâ ki)	öyle ki, sonunda, yeter ki (29/20)
talañ	yağma, talan, çapul (64/10)
talap (<Ar. talep)	isteme, istek (72/10)
tâley' (<Ar. tâli')	alinyazısı, kader, talih, takdir (2/10)
talh (<Far. talḥ)	acı (41/35)
talwas et- (<Far. telvâs)	hasretini çekmek, arzu etmek (53/35)
tamam (<Ar.) bol-	son bulmak, sona ermek (6/10)
tañ	garip, şaşırtıcı (20/25)
tanap (?)	halat, ip, urgan (84/25)
tanı-	tanımak (54/30)

tap-	bulmak (4/10)
tar (<Far. târ)	tel, ip, saç teli (6/25)
tarap (<Ar.taraf)	yan, yön, doğrultu (6/10)
taret (<Ar. tahâret)	temizlenme (25/30)
tarıp (<Ar. ta 'rif)	anlatma (13/1)
tarla	sınırları belirli ve tarıma elverişli olan toprak parçası (39/15)
tart-	çekmek. bir şeyi germek (10/25)
tasatdık (<Ar. taşadduk)	sadaka olarak verilme (22/1)
taşla-	fırlatmak, atmak (15/1)
Tatar (<Far.)	Tatarlar ya da Tatar Türkleri, daha çok Rusya içerisinde yaşayan Türk halkı. Günümüzde Rusya içinde yer alan Tataristan Cumhuriyeti'ndeki İdil Tatarları, Rusya'ya bağlı Kırım Özerk Cumhuriyeti'ndeki Kırım Tatarları gibi etnik gruplar kendilerini Tatar olarak adlandırmaktadır. Bunun dışında Çin'in azınlıklarından biri olan Tatarlar da bilinmektedir. Rusya, Ukrayna, Polonya, Moldova, Litvanya, Beyaz Rusya, Bulgaristan, Çin, Kazakistan, Romanya, Türkiye ve Özbekistan gibi ülkeler Tatarların yaşadıkları yerlerdir. “Tatar” sözcüğü, çeşitli zamanlarda değişik anlamlarda kullanılmıştır. Ruslar, yüzyıllar boyunca Rusya Avrupası'nda yaşayan Türk soylu Müslümanlar için, Batılı yazar ve

araştırmacılar, Türkistan'da ve Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan Türkler için, Osmanlılar ise, on altıncı yüzyıldan başlayarak Kuzey Türkleri için kullanmışlardır. (1/1)

Tawus (<Ar. şâvus)	tavus kuşu (34/15)
taý	yön, istikamet (21/10)
taýpa (<Ar. ta'ife)	halk topluluğu, boy (11/1)
taýýar (<Far. teyyâr)	hazır, bitmiş (28/1)
tâze (<Far. tâze)	yeni, taze, körpe (5/5)
tebdil (<Ar.tebdîl)	değiştirme (130/18)
tebib (<Ar. şabib)	doktor, hekim (27/1)
Teke	Özel isim, Teke boyu. Büyük Türkmen boylarından biri olan Teke boyu mensupları, günümüzde Ahal ve Marı vilâyetlerinin asıl halkını meydana getirmekte ve Gızılarbat'tan Murgap ırmağının kıyılarına kadar geniş bir coğrafyada yaşamaktadırlar (11/1)
tekyegâh (<tekyegâh)	tekke, dergâh (16/35)
telbe	deli, çılgın (10/15)
telbis (<Ar. telbîs)	bahane (53/10)
telmur-	telaşlanmak, dönüp dolaşmak bkz.delmur- (26/10)
temenna (<Ar. temennâ)	dileme, dilek, istek (56/15)
temiz (<Ar. temyiz)	kirli olmayan (26/15)
ten (<Far.)	insan vücudunun dış yüzü (2/35)
ter (<Far.)	yaş, nemli, taze (52/10)

terbiye (<Ar.)	besleyip büyütme, eğitim, görgü (3/40)
terhos (<Far. der-hâst)	istek dileme (25/15)
terk (<Ar.)	bırakma, bırakılma, koyuverme (1/5)
ters	1. Bir şeyin öbür yüzü; 2.yanlışı kötü, ters iş (51/5)
teslim (<Ar. teslîm)	sahibine verme, hakkını verme (16/30)
teşe (<Far. tîşe)	keser (32/10)
teşne (<Far.)	su içesi gelen, susayan (38/1)
tığ	kılıç, bıçak gibi keskin uçlu (16/25)
tilla (<Far. tille)	işlenmemiş altın (6/15)
til (<Far. dil)	gönül, yürek, kalp (34/10)
tilki	tilki, köpekgillerden hayvan (53/10)
tilsim (<Ar. tîlsîm)	tılsım, esrarlı bir kuvvet, büyü, sihir (65/30)
tir- (bkz. yıgmak)	toplamak (12/20)
tirgüz-	diriltmek (72/5)
tirik	diri, yaşayan (21/30)
tisginmek	sarsılmak, irkilmek, silkinmek (42/15)
titre-	titremek (71/20)
tiz	tez, çabuk, biran önce (4/5)
tolgan- (< tolgun-)	üzülmek, sıkılmak (33/30)
tolkun	dalga (23/10)
tomaşa (<Far. temâşâ)	manzara tablo, bakıp seyretme (3/15)
top	top, tomar (15/1)
toprak	kum, kuru toprak (71/25)
totı (<Far. tütî)	papağan (38/15)

tow (<Far. tâb > tâv > tov> tow)	yaradılış, tabiat, huy, mizaç (47/30)
towla- (<Far. tâb-la-)	kıvırmak, eğirmek, döndürmek, burmak (47/30)
toý	yemekli eğlenceli şölen, bayram, düğün (3/15)
toz	çok küçük ve hafif parçacıklara bölünmüş toprak, toz(17/15)
tört	dört (26/25)
töwella (<Ar. tevellî)	dil dökme, kandırma; öğüt, nasihat (20/1)
tubı (<Ar. tûbâ)	ağaç; cennette kökü havada dalları yerde ağaç (55/30)
tufı (<Ar. tıfl)	çocuk (1/25)
tug	Bayrak (126/28)
tugdar	Bayraktar bakrak tutan (126/28)
tupan (<Ar. tûfân)	Nuh Peygamber zamanında yağdığı, günlerce sürdüğü ve bütün dünyayı su altında bıraktığı anlatılan yağmur (18/1)
tur-	ayağa kalkmak (2/30)
turpa (<Ar. tûrfe)	taze, güzel (31/1)
tut-	tutmak, yakalamak (1/15)
tuýur (<Ar. tûyûr)	kuşlar (25/25)
tümen	büyük küme, yığın, on bin; İran para birimi (6/20)
uç	uç, bir şeyin baş ya da son noktası (28/10)
uç-	uçmak (74/1)
ugra-	yola çıkmak, yola düşmek, gitmek (6/10)

ukı	uyku, uyuma (2/5)
ulama (<Ar. ʿulemâ')	âlimler, ilim sahipleri (3/20)
uh (< uluğ)	ulu, büyük, yüce(1/1)
ulus	halk, millet (62/1)
umga (?)	dağ geyiğinin erkeği (83/10)
umıt (<Far. umid)	ummaktan doğan duygu, ümit (37/5)
unut-	unutmak (76/35)
ur-	vurmak, dövmek (8/1)
urug	boyun bir bölümü (11/1)
uruş	Savaş (126/23)
ussa (<Far. ustâd)	usta, bir zanaatı öğrenmiş olan (39/15)
ustad (<Far.üstâd)	üstat, usta (11/35)
usýan (<Far. ziyân)	zarar, kayıp (5/20)
uzat-	uzatmak, bir şeyi birine vermek için elini öne yöneltmek (27/15)
Uzra (<Ar. ʿazrâ)	1.bakire sevgili 2. Vamık ile Azra öyküsünün kadın kahramanı (28/35)
üç	sayı sıfatı, üç (18/1)
üçin	ilgeç, amacıyla, ereğiyle, üzere (3/40)
ümür (?)	sisli, puslu, hava (82/30)
ürk-	ürkmek, korkmak (32/20)
üst	bir şeyin görülen yanı, yüzü (8/15)
üşbu	iş bu (5/20)
ütelgi	laçın ailesinden yırtıcı bir kuş türü (31/1)

vezir (<Ar.)	vezir (1/1)
wada (<Ar. va‘de)	söz verme (10/1)
wadı (<Ar. vâdî)	çöl (56/10)
wagt (<Ar. vaqt)	vakit, zaman (1/10)
wäh (<Ar. veh)	vah, yazık, ay (14/25)
wahasrata (<Ar. vâ hasretâ)	eyvah, yazık (40/30)
Wahıt (<Ar. vahîd)	özel ad (53/5)
wähm (<Ar. vehm)	kuruntu, zan, şüphe (13/20)
waka (<Ar.vâkı ‘a)	vaka, olay (16/25)
wa kıl- (?)	(56/15)
wallahı (<Ar. v‘allâhi)	vallahi, söylenen sözün doğruluğunu belirtmek için, Tanrı tanıktır, Tanrı’yı tanık tutarım ki, Tanrı tanık olsun anlamında bir ant sözü olarak kullanılır (3/5)
Wamık (<Ar.)	1.seven, âşık. 2.Vamık ile Azra öyküsünün erkek kahramanı (28/35)
Warka	Gülşah’ın sevgilisi (28//20)
wasıl (<Ar. vâsıl)	erişen, ulaşan, kavuşan (76/25)
wasl (<Ar. vaşl)	ulaşma, kavuşma (14/15)
wasp (<Ar. vaşf)	övgü, övme (14/25)
was-wasa (<Ar. vesvese)	kuruntu (13/35)
watan (<Ar. vaţan)	yurt (1/5)
Way	ünlem (64/30)
We	ve (1/10)

webal (<Ar. vebâl)	günah (24/20)
wehm (<Ar. vehm)	mübhem ve mânasız korku (12/10)
wekil (<Ar. vekîl)	birinin, işini görmesi için yerine bıraktığı veya yetki verdiği kimse (20/1)
welaýat (<Ar. velâyet)	viyalet, eyalet (1/1)
weli (<Far. velî)	ancak, fakat (37/30)
wepa (<Ar. vefâ)	sözünde durma (6/35)
wesme (<Ar. vesme)	rastık (6/15)
wesselem (<Ar.ve's-selâm)	İşte o kadar, artık bitti (19/15)
weýran (<Far. vîrân)	yıkık, harap olmuş (19/25)
wısal (<Ar. vişâl)	yetişmek, sevgiliye kavuşmak (7/35)
wuhuş (<Ar. vuḥûş)	yabanî (25/25)
wüzerâ (<Ar. vüzerâ')	vezirler (47/25)
ýa	ya, veya (13/30)
ýa huw	ünlem (17/35)
ýad (<Far.yâd)	hatırlama, anma (24/30)
ýada-	yorulmak, bitkin düşmek (65/35)
ýadığâr (<Far. yâd-gâr)	andaç, bir nesneyi veya kimseyi hatırlatacak şey (65/1)
ýag	Arap harfli metinde 'baga' olarak geçmektedir (Bkz. bag). Bu kelime Arap harfli metin dikkate alınarak incelenmiştir (35/5)
ýagdaý	durum, vaziyet (37/25)

ýaglık	eşarp, başörtüsü (17/35)
ýagma (<Far. yaǧmâ)	talan (56/5)
ýagşı	iyi (10/5)
ýagtı	aydın, aydınlık (27/20)
ýak-	yakmak (72/20)
ýaka	sahil, kıyı, kenar (18/1)
ýakut (<Ar. yâķūt)	değerli süs taşı (6/15)
ýalançı	yalancı / dünya (6/15)
ýalbar-	yalvarmak (22/25)
yalgan	yalan (54/15)
ýalı (<yañlıǧ)	gibi (20/1)
ýaman	kötü, fena (8/20)
ýan	birlikte, beraberinde olma (3/30)
ýan-	yanmak, tutuşmak (3/15)
ýañı	biraz önce, demin (6/30)
ýapış-	sıkıca yakalayıp bırakmamak, sıkı sıkı tutmak, sarılmak, yakalamak, yapışmak (18/1)
ýar (<Far. yâr)	sevgili, eş, dost (4/40)
ýara	yara, mecaz anlamda büyük acı, dert, üzüntü (19/5)
ýaradan	Tanrı, Allah (1/15)
ýaraş-	yakışmak (8/25)
ýarat-	yaratmak, var etmek (26/1)
ýasa-	yapmak, imal etmek (26/20)
ýasawul	koruyucu, muhafız (14/30)

ýashana (< yas + Far. - hâne)	yas evi, acı keder evi (61/25)
ýaş	doğuştan beri geçen ve yıl birimi ile ölçülen zaman (4/10)
ýaş	gözden akan damla, gözyaşı (2/20)
ýaşan-	gerçekleşmesi, yaşanması, yaşandığı vakit (1/10)
ýaşıl	yeşil (83/20)
ýaşır-	gizlemek, saklamak (111/26)
ýat-	yatmak, uyumak (2/10)
ýat (<Far. yâd)	hafıza, bellek (11/10)
ýáy	yay (56/25)
ýaylag	yayla (39/15)
ýaz	ilkbahar, yaz (9/20)
ýaz-	yazmak (4/5)
ýedi	sayı, sıfat (3/35)
ýeg (<Far. yek)	bir, tek (72/1)
ýegsan (<Far. yeksân)	bir şekilde, birlikte (14/15)
ýeke (<Far. yeke)	bir, tek (25/20)
ýeke-ýeke (<Far. yek)	tek tek (34/10)
ýel	rüzgâr, yele (6/30)
ýele	rüzgar tutmayan, rüzgârsız (4/5)
ýelmaýa	bir deve türü (50/20)

ýemr (<Ar. õmr)	õmür (56/5)
ýene (<yan-a)	gene, daha, yine, bir de (3/35)
ýer	yer, mekân (1/10)
ýer	bulunduğu yer, üzerine bastığı taban (2/30)
ýesir (<Ar. esîr)	tutsak, kul, köle (48/35)
ýet-	yetişmek, ulaşmak, bir yerden bir yere gitmek (1/10)
ýetim (<Ar. yetîm)	babası veya anası babası ölmüş çocuk; yalnız, tek (51/10)
ýetmiş	sayı sıfatı (15/1)
ýıg-	toplamak; biçmek; bozmak (65/15)
ýigna-	saklamak, gizlemek, toplamak (3/20)
ýık-	alaşağı etmek, devirmek, indirmek, yıkmak (42/5)
ýıl	sene, 365 günlük süre (37/25)
ýıldırım	şimşek biçiminde görülen, havayla yer arasındaki elektrik boşalması (23/15)
ýıldız	çekirdeğinde oluşan füzyon sonucunda açığa çıkan enerjiyi uzaya ışınım biçiminde yayan, ışıklı gök cisimlerinden her biri (3/30)
ýirt-	yırtmak, parçalamak, koparmak (71/20)
ýigit	güçlü, yürekli, kahraman, alp (39/10)
ýigrimi	sayı sıfatı, yirmi (18/1)
ýitir-	yitirmek, kendisinde bulunan kimi özelliklerin, niteliklerin yok olması durumuna uğramak, kimi özellikleri yok olmak (3/40)

ýok	var olmayan, bulunmayan şey (1/1)
ýokarı	aşığı sözünün tersi, yukarı (8/15)
ýol	karada, havada, suda bir yerden bir yere gitmek için aşılan uzaklık (1/20)
ýol-	yolmak, koparmak (50/10)
ýola	defa, kere, kez (37/15)
ýor-	fala bakmak, fal açmak, yorumlamak (2/15)
ýowuz (< yabız)	kötü, yaman (24/25)
ýöne	ama, fakat(3/30)
ýör	haydi (8/5)
ýör-	yürümek (13/10)
ýumrul-	çökmek, yıkılmak, viran olmak (69/5)
ýurd	yurt, memleket, bir halkın üzerinde yaşadığı toprak parçası (2/1)
ýurt	köyün göçtüğü ya da konduğu yer, ülke, yurt (4/5)
Ýusup (<Ar. Yûsuf)	özel isim Yusuf ile Züleyha hikâyesinin erkek kahramanı (28/20), Mısır'ın idaresini ele alan güzelliğın sembolü peygamber (30/35)
ýük	ağırlık (11/10)
ýürek	kalp; gönül (3/40)
ýüz	(I) surat (1/15), (II)üst, yüzey (3/35),(III) sayı sıfatı, yüz (18/1)
ýüzlen-	yönelmek, yüz verip o yöne doğru yönelmek (1/10)
ýüzük	yüzük (6/15)

ýüzünden	yüzünden, zarf (2/30)
zag (<Far. zâĝ)	kara karga (59/25)
zagpıran (<Ar. za' ferân)	renk, safran rengi, sarı (6/20)
zagan	kuzgun (15/15)
zahir (<Ar. zâhir)	açık, belli, görünen (13/35)
zâhmet (<Ar. zamet)	sıkıntı, meşakat, güç (11/1)
zâhr (<Far. zehr)	zehir, aĝu (1/20)
Zâl	özel ad, lakap (38/20)
zam (<Ar. zamm)	arttırma, ekleme, katma(43/1)
zar (<Far. zâr)	iniltili, acıklı, hazin, zavallı (10/15)
zarb (<Ar. zârb)	güç kuvvet, saldırı, darp (29/35)
zar-zar	zır zır ikileme (15/5)
zat (<Ar. zâd)	1. şey, nesne; 2.kendi (1/20)
zaýa (<Ar. zâyi‘)	harap, bozuk (53/10)
zeberjet (<Ar. zeberced)	zümürten daha açık yeşil olan ve zümrüt kadar değeri olmayan bir süs taş (37/15)
zebun (<Far. zebûn)	zayıf, güçsüz (43/20)
zehin (<Ar. zihn)	zihin, anlama, bilme, kuvvetli hafıza (4/20)
zekat (<Ar. zekât)	İslâmın beş şartından biri, mal ve paranın kırkta birinin her yıl sadaka olarak dağıtılması (7/25)
Zekeriýa	Zekeriyyâ kelimesinin aslı İbrânîce Zekarya'dır. İslâmî kaynaklarda da kelimenin İbrânîce olduğu ve Zekeriyyü, Zekeriyyâ şeklinde telaffuz edildiği belirtilmektedir. İsrâîl peygamberidir. Soyü,

Süleyman aleyhisselâma ulaşır. Kudüs'te bulunan Mescid-i Aksâ'da Tevrât yazar ve kurban kesmeyi idâre ederdi. Mûsâ -aleyhisselâm'ın dînini kuvvetlendirirdi. Marangozluk yapar, el emeği ile geçinirdi. Kavmi tarafından şehîd edilmiş olup türbesi Halep'tedir.

zelel (<Ar. zarar)	ziyan, zarar (13/30)
zemin (<Far.zemîn)	yer yüzü (4/1)
zenzele (<Ar. zelzele)	deprem, ırgalama, sarsma; gürültü, patırtı (28/1)
zer (<Far.)	altın (43/1)
zerdap (<Far. zerd-âb)	beyaz şarap, cerâhat, irin (86/15)
zerefşan (<Far. zer-efşân)	altın saçıp duran (14/20)
zergâr (<Far. zer- ger)	kuyumcu (51/30)
zernigar (<Far. zer-nigâr)	altın gibi sevgili (22/30)
zerre (<Ar. zerre)	pek ufak parça, molekül (31/10)
zerrin (<Far. zerrîn)	altından yapılmış, altın (6/15)
zeyilli (?)	gibi, bu gibi, benzer (51/25)
zıban (<Far. zeban)	dil (77/15)
zınat (<Ar. zîynet)	süs, eşya, değerli (14/15)
zından (<Far. zindân)	karanlık yeraltı hapisanesi (25/5)
zınhar (<Far. zinhâr)	1. Sakın, asla;2. Sözünde durmayan, aman dileyen (51/1)

zıyade (<Ar. ziyâde)	artma, çoğalma, artan fazla kalan (2/25)
zıyan (<Far. ziyân)	zarar, kayıp (8/15)
zıyat (<Ar. ziyâd)	fazlalık, daha büyük, daha çok (33/15)
ziba (<Far. zîbâ)	süslü, sevimli, güzel (7/20)
zibi-ziwir (<Ar. zib ü+ Far. ziver)	bezek, süs eşyası, süs (6/15)
zilal (<Ar. zülâl)	saf, tatlı su (35/15)
zili-bam (<Far. zîr u bem)	ince ve kalın ses (38/10)
zine be- zine (<Ar. zinâbe)	süslü olarak (35/30)
zinet (<Ar. zîynet)	süs, değerli eşya (37/25)
ziyarat (<Ar. ziyâret)	görmeye gitme, görüşmeye gitmek (3/30)
zor (<Far.)	acı, berk, güç, sağlam, sert (40/5)
zowk (<Ar. zevk)	eğlence, keyif (21/1)
Zöhre (<Ar. zühre)	çoban yıldızı, venüs (3/35)
zulal (<Ar. zülâl)	saf, hafif, soğuk, güzel su (77/5)
zulum (<Ar. zulm)	eziyet, cefa, zulüm, baskı (12/1)
žuwan (<Far. civân)	juwan, civan yani genç anlamında kullanılmış (8/25)
Züleyha (<Ar. zuleyhâ)	kız ismi, su perisi anlamında (28/20)
zülp (<Far. zülf)	zülûf, şakaklardan sarkan saç lülesi (6/30)
zürýad (<Ar. zürriyyât)	nesiller, kuşaklar; soylar, döller (2/1)

Bölüm 5

SONUÇ

Molla Nepes 19. asır Türkmen şiirinin önemli isimlerindendir. Hayatı hakkında çok az bilgi bulunmaktadır. Resmi kaynaklardaki bilgiye göre 1810 yılında Marı (Merv)'de dünyaya gelmiş, 1862'de vefat etmiştir. Dönemin meşhur eğitimcilerinden eğitim alan Nepes, birçok ilimden derin bilgiler elde etmiştir. Bu bilgilerini eserlerine yansıtmış, kendisinden sonra gelen şairlere örnek olmuştur. Molla Nepes'in yaşam felsefesinin temeli güzelliğe dayanır. Şiirlerinde insan ruhu ile ilgili konuları ele alır. İnsan yaşayışı, ömrü ve ömrün anlamı, yaşam felsefesine dayanır. Ruhî- edebî sözlerinin asıl sebebi, insanı kötülükten korumak, hayıra yorup, doğru yolu göstermektir. Molla Nefes'in "Zöhre- Tahir Dessanı"nda da edebiyatın bu meselesi ortaya çıkar. Şair büyük akıl danışılan kişi ve insanperver kişilikle "Zöhre- Tahir Dessanı"nda insanları adalete, hayra çağırır, güzelliği sevmeyi, insan mertebesini, insan sevgisini yukarı çıkarabilmeyi söyler.

Nepes sözlü edebiyat kültüründeki Tahir ile Zühre hikâyesini, kendisini de öykü içine dahil ederek, metne nakış işler gibi tüm edebî servetini işleyerek yazıya geçirmiştir. Hikâyede yaptığı bazı değişiklikler ve olağanüstü olaylar metnin akışında değişikliğe sebep olmuştur. Örneğin incelediğimiz metinde "Zöhre ve Tahir" öldükten sonra Hz. İsa ve Hz. Hızır duruma müdahale etmiş ve kahramanlar tekrar dirilmiştir.

Klasik Türkmençe ile yazılan bu eserde alıntı ögeler de bulunmaktadır. Arapça ve Farsça çoğunlukta olmak üzere, az sayıda Moğolca, Tacikçe, Yunanca, Çince

kökenli sözcüklere rastlanır. Metnin dizin bölümünden elde ettiğimiz veriye göre ortalama 1868 sözcükten, kökenini ve/veya anlamını bulamadığımız sözcüklerle beraber 795'i Türkçe, 568'i Arapça, 500'ü Farsça ve 5'i diğer dillerdendir. Alıntı öğelerin birçoğu metnimizde özgün biçimde kullanılmamış, Türkmen Türkçenin ses sistemine uydurulmuştur. Bu alıntı öğeler aynı zamanda anlam değişimine de uğramıştır.

Molla Nepes'in "Zöhre-Tahir Dessanı"nda ses açısından Türkmen Türkçesi yazı dilinin genel özellikleri görülmektedir. Eski Oğuzcada kalın ünlülü sözcüklerde ön ses /k-/ korunurken, Türkmen yazı dilinde Azerbaycan Türkçesi ve Anadolu'da Batı grubu ağızlarında olduğu gibi k->ğ- değişimi görülür. Bu değişim, Zöhre-Tahir'da da bulunmaktadır. Eski Oğuzcada kalın ünlülü sözcüklerde t->d- değişimi tutarsızdır. Aynı durum Zöhre-Tahir'da da görülür. Türkmen Türkçesinin belirleyici özelliklerinden olan Arapça ve Farsça alıntılarda görülen f > p değişimi, /v/ ünsüzünün hep çift dudak /w/ si olması, Molla Nepes'in dilinde de görülmektedir. Türkmen Türkçesindeki yabancı kökenli sözcüklerde görülen hemze, ayın ve /h/ seslerinin /ğ/ye değişimi Zöhre-Tahir'da da bulunmaktadır. Türkiye Türkçesindeki kimi iç ve son ses /-v-, -v/ ler Türkmen Türkçesinde /-y-, -y/ ye değişir (*eb>év>öy*). Sözcük içinde /-st-/ seslerinden /-t-/ ilerleyici ünsüz benzeşmesiyle /-s-/ye değişir: -st->-ss- (*destan>dassan*). Türkmen Türkçesinde önses /b-/ ünsüzü, kendisinden sonra gelen ünsüz, geniz ünsüzüyle, Azerbaycan Türkçesinde olduğu gibi /m-/ye değişir (*ben>men, beñze->meñze-*). "Bu" adının çekimli biçimlerinde de b->m- değişimi görülür. Oğuz grubu lehçelerinden Azerbaycan ve Türkiye Türkçesi yazı dillerinde $\eta > n$ 'ye değişirken, Türkmen Türkçesinde / η / ünsüzü hem sözcük bünyesinde, hem de eklerde korunur: meñiz (13/35), soñ (76/10); etdiñ (110/36), saçıñ (110/9). Türkmen Türkçesinde kalınlık-incelik uyumu tamdır denilebilir. Türkiye Türkçesindeki uyuma

aykırı olan eklerin de uyuma girdiği görülür. Dudak uyumunun zaman zaman bozulduğu görülmektedir. Aynı ekin bazen uyuma girdiği bazen ise girmediği dikkatleri çekmektedir: *soldumı?* (119/25), *boldı* (119/27). {-dIr} metnimizde düz ünlülü kullanılmaktadır. Yuvarlak ünlülü sözcüğe geldiğinde de dudak uyumu bozulmaktadır: *öwsüpdır* (119/28). Belirtme durum eki {-ni} hep dar düz ünlülüdür. Yuvarlak ünlülü sözcüğe geldiğinde dudak uyumu bozulur: *sözümni* (122/2). Eski Anadolu Türkçesinde dudak uyumuna girmeyen kimi eklerin metnimizde uyuma girdiği görülür: *tulgul* (122/2), *ýarýolunda* (123/21)

Eski Oğuzcada olduğu gibi Türkmencede de ünsüz uyumu yoktur. Bu özelliklerin yanında Doğu Grubu Türk Lehçelerinden izler de görülmektedir. Ön ses b->v- değişimi Eski Oğuzcada gerçekleşmiş olmasına karşın, Türkmen Türkçesinde ön ses b- korunur: *bar*, *bar-*, *bar-*, *ber-*. Bunun yanında Oğuz grubunda ol- biçiminde olan bol- eyleminde ön ses /b/ ünsüzünün metnimizde genellikle korunduğu görülür. {bol-} biçimi yanında üç örnekte {ol-} eylemi de görülmektedir: *Atam ol-sa* (10/25), *Ek başı ve hece başı /g/ ünsüzü de Eski Oğuzcada düşmüştür; fakat “Zöhre-Tahir Dassanı”nda /g/ ünsüzünün kimi zaman korunduğu da görülür: golda-gan* (81/10), *sakgal* (86/29). *Ek başı ve hece başı /g/ ünsüzlerinin düşmesine de rastlanır: bar eden* (<et-en) (1/20). Korunması durumu Doğu grubu özelliği iken, {ol-} ve {-An} biçiminde görünmesi Batı grubu özelliğidir.

Gelecek zaman belirleyicisi Türkmen Türkçesi yazı dilinde {-cAk}'ken, Zöhre-Tahir'da {-gAy}'dir. Metnimizde {-cAk} ortaç eki olarak geçmektedir. İstek ve niyet bildiren {-mAkçI} biçimbirimin, istek kipi işleviyle Zöhre-Tahir'da da kullanıldığı görülmektedir. Bunun yanında istek kipini karşılamak üzere {-A} biçimbirimine de rastlanır. Türkmen Türkçesi yazı dilinde II. tekil kişiye emir eki {-gIn} biçimindeyken, Zöhre-Tahir'da {-gIl} biçimi de geçmektedir. Zöhre Tahir'da

belirsiz geçmiş zamanı karşılamak üzere hem {-İpdİr}, hem de {-mİş} biçim birimi kullanılmaktadır.

Metnimizde hem ses hem yapı açısından Doğu ve Batı grubu özelliklerini yan yana görebilmekteyiz. Adıl kaynaklı kişi eklerinin kullanımı da Doğu Türk Lehçelerine yaklaşıır. Örneğin I. tekil kişi eki Doğu grubundaki {-men} *yazıdır-men* (4/5) biçiminin yanında, batı grubundaki {-Am} *gork-ar-am* (106-1) biçimi de görülür. Türkmen Türkçesi yazı dilindeki adıl kaynaklı I. tekil kişi eki {-In} biçimbirimine birkaç yerde rastlamaktayız.

Ekeylem bildirme kipinde de kişi ekleri daha çok Doğu Grubu lehçeleri biçimiyle kullanılmaktadır: *sen-sen* “sensin” Ekeylemin olumsuz çekimi hem {er-mes/imes} hem de {dääl} biçimbirimleriyle sağlanır. *âşık bolan imes-men* (12/15), *sag değil-em* (12/35).

Nepes, “Zöhre Tahir” hikâyesi içinde, gerek düzyazılarında, gerekse şiirlerindeki anlatımı güçlendirmek ve pekiştirmek için yakın ve eş anlamlılarla kurulanlar başta olmak üzere ikilemelere sıkça yer vermiştir. Bunun dışında ad durum ekiyle kurulan ikilemeler *gün- gündən* “günden güne” (3/40), zıt anlamlı sözcüklerle kurulan ikilemeler *gije-gündiz* “gece, gündüz”(26/5), yansımali sözcüklerle kurulan ikilemeler, *hasır-husur* “çabuk, hızlı, acele” (34/35) ve bağlama grubu biçiminde kurulan ikilemeler de görülmektedir. Bu tür ikilemelerin, iki Farsça yada Arapça; biri Arapça diğeri Farsça sözcüklerle ve biri Türkçe diğeri alıntı bir sözcükle de kurulduğu görülmektedir.

Zöhre-Tahir Dessanı’nda alıntı öğeler olmakla birlikte Türkçenin anlatım gücünün tanıkları olan deyimlerde yoğun olarak kullanılmaktadır. Konuşma dilinin hâkim olduğu metnimizde ilişki sözlerine de sıkça rastlanır. Hitap sözleri, dualar, beddualarla da konuşurulan kahramanların ruhsal durumu açığa vurulur. Dinleyiciye

ders verilmek istendiği durumlarda hikmetli ve etkili sözler olan atasözlerine de yer verilir. Metnimizin söz varlığında kişi ve yer adları da bulunmaktadır. Bu kişi adlarının bir kısmı anıştırma olarak karşımıza çıkar. Yusuf ile Züleyha, Leyla vü Mecnun gibi halk hikâyesi âşıkları, tanrıça ismi ve peygamber isimleri dikkat çeken özel adlardır. Metinde mitolojik adlar ve terimlere de rastlanır. Bağdat, Fırat gibi yer isimlerinin yanında Bağ- Rızwan, Bağ Erem gibi bağ bahçe isimleri de yer adı olarak geçmektedir.

Metin manzum ve mensur olarak kurulmuştur, mensur kısımların yoğunlukta olduğu metnimizde söz sanatı sayılabilecek birtakım anlam olayları görölmektedir. Çoğu dizelerde, konuşan kişinin renkli betimlemeleri yer almaktadır. Bu betimlemeler de çok ilginç benzetmeler bulunmaktadır. Ayrıca düzyazı kısımlarında da şiirsel bir anlatım dikkati çeker. Uyak, redif metne ritim katmış, böylece akıcılık ve akılda kalıcılık sağlanmıştır.

Nepes, sözlü edebiyat kültürünü yansıtan bu hikâyeyi söz varlığıyla donatarak, yeniden yaratmıştır. Yaratmakla kalmamış “Zöhre- Tahir”e âdeta nefes üflemiştir. Hikâyeye eklenen olağanüstü varlıklar, olaylar eserin masalsı ve destansı yönünü göstermektedir. Nepes, metnin gerek düzyazı, gerek şiir bölümlerinde söz ve anlam sanatlarıyla Türkçenin gücünü yansıtmıştır. Hem halk, hem divan şiirinden beslenen Nepes, destandan mitolojiye, astrolojiye değin derin kültürünü göstermiştir. Nepes, kendinden önceki Mahtumkulu, Fuzûli, Bakî, Nesimî gibi şairlerden beslendiği gibi kendinden sonrakileri de etkilemiştir.

Türk ve Dünya Edebiyatında efsane aşk hikâyelerinde (Pol ve Virjini, Romeo ve Julyet, Kerem ile Aslı, Yusuf ile Züleyha, Hüsrev ü Şirin, Ferhat ile Şirin...) erkek adı önceliklidir. Hatta “Zöhre- Tahir” in Anadolu varyantında yine Tahir’e öncelik verilmiştir. Kısacası Türkmencede ve Nepes’te “Zöhre”ye öncelik tanımak kadına

verilen değer ve saygının somut göstergesidir. Tıpkı Fuzulî'nin Leyla vü Mecnun mesnevisinde, Leyla'ya öncelik tanınması gibi Nepes de kadına öncelik tanımıştır.

KAYNAKLAR

Aktaş Ş. (2014), *Edebiyatta Üslûp ve Problemleri*, Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları:148.

Aksan, D. (2006), *Türkçenin Sözcüğü*, 4. Basım, Ankara: Engin Yayınevi.

Arat, R. R. (1979), *Kutadgu Bilig III İndeks* (İndeksi hazırlayanlar: Kemal Eraslan, Osman F. Sertkaya, Nuri Yüce), İstanbul: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları:47.

Asker, R. (2010), *Büyük Türkmen Şairi Molla Nefes*, Kardeş Kalemler, Mart 2010, 26-28.

Azmun, Y. (2016), *Söz Kökümüz-Öz Kökümüz*, İlmî edebiyat- Stokholm: “Gün” neşiriyatı.

Caferoğlu, A. (1968), *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*, İstanbul: TDK Yayınları sayı 260.

Clauson, S. G. (1972), *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth- Century Turkish*, Oxford: At The Clarendon Press.

Demirci, M. (2017), *Büyük Türkmen Şairi Molla Nefes*, Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 6(1), 312-330.

Develioğlu, F. (1999), *Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 16. Basım, Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.

Dilçin, C. (1983), *Yeni Tarama Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumları Yayınları:503.

Dinç, S. (2013), *Türkmen Türkçesi Üzerine Bir “Kaynakça” Denemesi*, Uluslararası Türkçe Edebiyat Dergisi, 2(1), 166-180.

Geldiyev, G. (2010), *Aşk Mülkünün Şahı*, Kardeş Kalemler, Mart 2010, 24-25.

Gökçeğözoğlu, A. (2015), *Zühre-Tahir Hikâyesinin Türkmen ve Kumuk Varyantlarının Epizotlarına Göre İncelenmesi*, A. Ü. Türkiyat Araştırma Enstitüsü Dergisi, (54), 427-449.

Gökçimen, A. (2010), *Mollanepes'in Tahir Zöhre Hikâyesi*, Kardeş Kalemler, Mart 2010, 32-34.

Hatipoğlu, V. (1971), *İkileme*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları:328.

<http://www.edebiyatfatihi.net/2014/04/tahir-ile-zuhre-hikayesinin-tahlili.html>

Kara, M. (2001), *Türkmence (Giriş-Gramer-Metinler-Sözlük)*, 2. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınları:380.

Kaya, D. (1995), *Tahir İle Zühre Hikâyesi*, Türk Halk Kültüründen Derlemeler, 169-194.

- Kıran, Z. ve Kıran, A. (2006), *Dilbilime Giriş*, 3. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Li, Y. (1999), *Türk Dillerinde Akrabalık Adları* (Yayımlayan Mehmet Ölmez), İstanbul: Simurg Yayıncılık.
- Mämmetcumayev, A. (2010), *Zühre İle Tahir Süjesinde Göre Türkmen Edebiyatındaki Masallar, Rivayetler, Halk Destanları*, Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi, 1 (6), 385-400.
- Onsorı, A.D. (2010), *Destan Şairi Molla Nefes*, Kardeş Kalemler, Mart 2010, 29-31.
- Ölmez, M. (1991), *Altun Yaruk III. Kitap (= 5. Bölüm)*, Ankara: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi:1.
- Pilten, Ş. (2009), *Türkmen Türkçesinde Tamamen İzaflı Zamanlar*, Dil Araştırmaları, (4), 67-86.
- Talat, T. ve diğerleri (1995), *Türkmençe – Türkçe Sözlük* (Yayımlayan Mehmet Ölmez), Ankara: Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi:18.
- Tietze, A. (2002), *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı*, İstanbul: Simurg Yayınları.
- Türkmen, F. (1998), *Tahir ile Zühre (İnceleme- Metin)*, 2. Baskı, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayını:165.

Uğurlu, M. (2002), *Türkmen Türkçesi Üzerine Yeni Araştırmalar*, Bilig, Kış s.20, 185-204.

Yalçın, N. (2010), *Türkmen Destanları ve Destancılık Geleneği*, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, (33), 131-134.

EKLER

TSSR YLYNLAR AKADEMIÝASY

Magtymguly adyndaky Edebiýat instituty

MOLLANEPES

“Zöhre – Tahyr”

dessany

Çapa taýýarlanlar: N. AŞYROW,

B. GARRYÝEW, A. KEKILOW

TSSR YLYNLAR AKADEMIÝASYNYŇ NEŞIRÝATY

Aşgabat 1963

Rawylar andag rowaýat kylyrlar kim, Tatar diýen bir uly welaýat bar erdi. Onuň Babahan atly patyşasy bar erdi. Bu patyşanyň hem weziri bar erdi, oňa Bahyr wezir diýer erdiler. Bularyň ikisiniň hem perzendi ýok erdi. Olar perzentsizlikden köp gamgyn bolar erdiler, emma hiç çäre tapyp bilmez erdiler.

5 Bir gün patyşa bile wezir özara gürründeş bolup, maslahat edişdiler. Patyşa wezirine:

— Eý Bahyr wezir, biziň ikimizde hem ogul-gyz ýok, perzentsiz adama bu welaýat haramdyr, gel, ikimiz başymyzy alyp, bir tarapa gideli, bu watany terk edeli — diýdi.

10 Wezire bu maslahat hoş gelip, «bolýar» diýip, jogap berdi.

Şu niýet bilen patyşa we wezir ikisi, hiç kime bildirmän, daňdanlar atlanyp, şäherden çykyp, çöl-beýewana garşy ýüzlenip gitdiler. Şol baryşlaryna gün ýaşan wagty gadymdan galan bir uly gabrystanlyga ýetişdiler. Bular gijäni şol gabrystanlykda geçirmekçi boldular. Ikisi bu ýerde oturyp, Hudaýdan perzent diläp, 15 nalyş çekdiler. Patyşa Hudaýdan ogul diläp, bir gazal aýtdy.

Dergahyňa ýüzüm tutdum, ýaradan,
Sen meniň derdime delalat¹ eýle.
Sen-sen owal meni ýokdan bar eden,
Bozulgan şährimni ymarat eýle⁸⁹.

20 Şükrüm köpdür, dönmek bolmaz ýoluňdan,
El göterdim memleketden, malyňdan.
Keremli zatyňdan, gudrat goluňdan,
Bir perzendi—salyh sahawat⁹⁰ eýle.

25 Zähr içer men, şerbetim ýok, balym ýok,
Jyda düşdüm, watanyň ýok, ilim ýek,
Ornum tutan öwladym ýok, oglum ýok,
Halyma hamy bol*, hemaýat⁹¹ eýle.

30 Seniň tufylyňdan jahan minewwer⁹²,
Pahry jahan⁹³ sen-sen, äleme serwer⁹⁴,
Hakyň dosty sen-sen, Resul pygamber,

* Halyma rehim kyl.

Iki dünýä maňa şypagat⁹⁵ eýle.

5 Ýurduň şahy men, Babahan adym,
Bahyr wezirimdir, köňülde şadym,
Önmedi ornumda ogul—zürýadym,
Ikimize perzent anaýat⁹⁶ eýle.

Elkyssa, Babahan sözüni gutardy. Bu gije gabrystanlykda boldular, emma gözlerine uky gelmedi. Diňe säher wagtlary gözleri uka gitdi.

10 Bahyr wezir düýşünde bir ahwal gördi: patyşanyň gujagyna bir çagany we Bahyr weziriň hem gujagyna bir çagany getirip saldylar. Şol halatda wezir oýandy, yzy bilen patyşa hem ukudan oýandy. Patyşa aýtdy:

— Eý wezir, näme ahwal gördüň?

Bahyr wezir:

— Eý patyşam, bir ahwal gördüm, täleýiň açyldy!—diýip, bir gazal aýtdy:

15 Eý şahym, ýatyrdym bir ahwal gördüm,
Rähmet meýi meni mestan eýledi.
Maksadyň hak berdi, tagbyryň ýordum,
Barça müşgilleriň asan eýledi.

20 Heften, sähten, çilten⁹⁷ barça jem boldg,
Goluň açyp, haka mynajat⁹⁸ kyldy,
Diledi myradyn—hudaýdan aldy,
Her kime bir zürýat aýan eýledi.

25 Döwlet guşy saýa saldy başyňa,
Rähm eýledi gözden akan ýaşyňa,
Iki enwer⁹⁹ dogup geldi gaşyňa,
Nurundan jahany bostan eýledi.

Iki enwer* bir-birindep zyýada,
Leblerinde şerap, golunda bada¹⁰⁰,
Ahwalym berhakdyr¹⁰¹, ýetdik myrada,
Meniň könlüm beýle güman eýledi.

30 Bahyr diýer, budur gören ahwalym,
Sizlere nämälim, özüme mälim.
Bir gün çykar iki serwi¹⁰²-nahalym,
Biziň bile ähdi-aman eýledi.

35 Elkyssa, patyşa bu sözi eşidip, derrew ýerinden turdy hem weziriň ýüzünden öpüp:

— Eý Bahyr wezir! Eger ahwalynyň çyn bolup, hudaýtagala ikimize hem ogul berse,

* Iki nurdur.

ol ikisi dost bolsunlar, bir ten, bir jan bolsunlar. Eger ikisi-de gyz bolsa, olar dogan bolsunlar. Eger-de biri ogul we biri gyz bolsa, onda olar jübt bolsunlar! — diýdi.

Onda Bahyr wezir:

— Eý patyşahym, döwletiň berkarar bolsun! Siz bir patyşa bolsaňyz, men hem bir işigiňizdäki hyzmatkär bolsam, bu nähili ähtipeýman bolar? — diýdi. Onda patyşa hiç wagt sözünden dänmezligine kasam etdi. Soňra eline galam-kagyz alyp, «wallahy aglam» diýip, äht baglap, möhür basyp, weziriň eline berdi. Weziriň bu işe wagty hoş boldy. Ikisi şähre gaýdyp geldiler.

*****

10 Gelip, patyşa ornunda oturyp, höküm sürmekligini dowam etdi.

Patyşanyň aýallarynyň birine Şahyjahan diýer erdiler, weziriň aýalynyň adyna hem Şahyhuban diýer erdiler. Günlerde bir gün Şahyjahan hamyladar boldy. Onuň yzy bilen, bir hepdeden soň, Şahyhuban hem hamyladar boldy.

Aradan dokuz aý, dokuz gün, dokuz sagat geçenden soň, patyşanyň bir gyzy boldy. 15 Bu gyzyň agzy gunça, lebleri lagyl, gözleri mestana, galam gaşly, hünji dişli, syýa saçly, ýüzi jennetiň güli, owazy Bagy Eremini bilbili, owadanlygy on tördi gijäniň aýyna barabar erdi, şöhesi asmana düşer erdi, gören adamlarda bir mähir peýda bolar erdi. Şol wagt bir keniz patyşaga söýünjilige baryp: «Eý patyşahy älem! Döwlet çyragyň ýandy: Şahyjahandan bir aftap¹⁰³ emele geldi!» diýip buşlady. Patyşa bu sözi eşidip, begenjinden 20 kenize köp engamlar¹⁰⁴ berip, ony azat etdi we şähriň içinde toý gurady, köp gullaryny azat etdi, pakyr-pukaralara köp engamlar berdi. Bu toý-tomaşa dokuz gije-gündiz dowam etdi.

Soňra patyşa pelekýat¹⁰⁵ ylmyndan habarly ulamalary¹⁰⁶, hekimleri ýygnap, bularyň her birine laýyk engam-yhsanlar¹⁰⁷ berip: «Bu mahy¹⁰⁸ enwere bir at goýuň» diýdi. Biri: 25 «Aý goýalyň» diýdi, biri: «Gün goýalyň» diýdi, emma bu atlaryň hiç biri köňle makul bolmady.

Şol eýýamda bir adam bar erdi, adyna Mollanepes Maru-Şahu-jahan diýer erdiler. Onuň aýalyna Bossantäç elti diýer erdiler. Olaryň ikisine hem hudaý rahmet nazaryny salan erdi. Patyşa: «Diňe şol adamlar at goýmasalar, başgalaryň goýan ady 30 köňlüme makul däl» diýip buýruk etdi. Ondan soň eltini çagyrdylar; elti gelip gyzy gutlady. Elti alkışlaryny gutarandan soň, aýallaryň biri aýtdy:

— Eý elti, patyşanyň gyzyna at goýmak ygtyýary size berildi. Bu gyza siz at dakýň, emma adynyň bir ýanyndan aý we güni aýyrmaweriň!

Elti ileri oturyp, gyzyň ýüzünü açyp, zyýarat etdi we aýtdy:

— Eý halaýyklar, bu gyz, aýyň, günün barabary gyz däldir, ýöne on iki ýyldyz bardyr — Şems diýerler, Kamar diýerler, Akrap diýerler, Mizan diýerler, Kowus diýerler, 35 aftap burçundan dogarlar. Ýene hem bir ýyldyz bardyr, adyna Şahy-Müşteri diýerler; onuň şöhesi aýdan, günden zyýadadyr. Ýene hem bir ýyldyz bardyr, ol dokuzlanjy pelegiň ýüzünde dogýar; adyna Zähre Jeňni diýerler, özi mutrup — bazygär¹⁰⁹ bolar — yşky 40 belsnt sazandadyr, ýüzüniň şöhesi aý-günüň şöhesinden ýedi esse zyýadadyr. Bu gyzyň adyna Zöhre goýalyň — diýdi. Halaýyklar kabul etdiler: «Ýüzi Zöhre, ady hem Zöhre bolsun!» diýip gutladylar. Gyzyň adyna Zöhre goýdular,

Soňra Zöhräni ýanynyň iki ýüz kenizi bilen Mollanepesiň aýaly Bossantäje terbiýelemäge berdiler.

45 Zöhre gyzyň ýüreginde yşk höwesi barlygy üçin, onuň mydama aglamakdan başga işi ýok erdi. Emma ýüzi gün-günden zyýada bolup, gören adam akylyny ýitirip, maýyl¹¹⁰

bolar erdi.

Onuň husnunyň¹¹¹ owazasy Kapdan¹¹²,—Kaba, magrupdan—maşryga¹¹³, asmandan- zemine ýetişip¹¹⁴, älem-jahana doldy.

5 Indi gürrüňi Babahandan eşidiň. Patyşa, gyzy bolan soň, köňlüne şeýle hyýal getirdi: «Bahyryň ogly bolsa, men näme edermen? Jennet gülüni bir düýä hemsöhet¹¹⁵ etmek näjüre bolar? Men bir ýurduň patyşasy bolsam, Bahyr meniň gulum bolsa, men oňa gyzymy neneň berermen! Emma gyzymy oňa bermesem hem ähtiwepam bar. Ozal akylomy ýele berip, bu işleri pikir etmän beýle ähtnama ýazypdyrmen!» diýip, köp öküdi. «Emma meniň bu ähtiwepa edenimi kim görüpdü? Eger Bahyryň ogly bolsa,

10 onuň başyna tiz ýeteýin!» diýen pikir bilen gezer erdi.

Bir gün Bahyryň ogly boldy. Munuň husny aýdan, günden zyýada, ýüzüniň şöhesinden jahan minewwer boldy: şalar görse, başlaryndaky täjini muňa laýyk tapar erdiler. Zöhre bile ikisi bir almany iki bölüp goýan dek boldy. Wezir hem toý-tomaşa tutdy: oglunyň adyna Mürze Tahyr goýdular. Muny hem enekä tabşyrdylar. Enekeler bu

15 ikisini dil-gözden saklap, kemala getirdiler. Tahyr we Zöhre ýedi ýaşa girdiler.

Günlerde bir gün Bahyr wezir aradan çykdy. Weziriň ýerinde duşman oturdy; döwran bulardan sowuldy.

*****

20 Indi sözi Babahan şadan eşidiň. Patyşa Mollanepes ahuny molla tutdy, halaýyklar oglanlaryny molla berdiler. Şahyjan Zöhre jany we Şahyhuban hem Tahyry molla tabşyrdy. Zöhre bile Tahyr mekdepde bolan wagtlarynda mekdebe, molla we jemi oglanlara bir şatlyk ýetişer erdi, olar oglanlaryň arasynda aý bile gün dek erdi, oglanlar daşynda ýyldyzlar dek erdi; bularyň boýy hem, husny hem we zehinleri hem barabar erdi, molla bir ýola taglym¹¹⁶ berse, özleri biler erdiler, wagtlaryny hoşlap, kuran okar

25 erdiler.

Zöhre bilen Tahyryň arasynda yşk heseri peýda boldy, ikisi bir-birlerini görenlerinde yşk ody bularyň ýüreginden geçer erdi, bir sagat bir-birini görmeseler, diwana bolar erdiler, irden turup mekdebe gelen wagtlyary bile gelip, giden wagtlyary hem bile gider erdiler, günlerini şeýle geçirer erdiler.

30 Bir gün Tahyr beg ertir bilen Zöhre jana goşulýan ýerine geldi, emma Zöhre gyz gelmedi. Tahyr begiň endamyna lerze¹¹⁷ düşüp: «Zöhräme bir hadysa sataşdy — gelmedi» diýip, intizar¹¹⁸ bolup durar erdi. Şol halatda mekdepde bile okaýan Gülkamar atly bir gyz Tahyryň ýanyndan geçip gitmekçi boldy. Aşyk Tahyr aýtdy:

— Eý Gülkamar jan, biraz aýak sakla. Gülkamar durdy. Şol ýerde Tahyr beg Zöhre

35 jandan habar sorap, bir gazal aýtdy, Gülkamar jan hem jogap berdi.

T a h y r:

Gülkamar jan, habar bergil bizlere.
Hemsyrdasyň¹¹⁹ Zöhre jany gördüňmi?
Gurban olam şahdi-şeker¹²⁰ sözlere.
40 Köňlüm algan dilrebany¹²¹ gördüňmi?

G ü l k a m a r:

Ýarym gelmez diýip, güman eýleme,
Geler Zöhre janym, gamgyn olmagyl.

Toý günleriň ahyrzaman eýleme,
Geler Zöhre janym, gamgyn olmagyl.

T a h y r:

5 Düýn öýläň aýryldym sowsan sonadan,
Men bilmedim, gep ýetdimi eneden,
Neçün ýüz dönderdi mekdephanadan
Täze açylan ter gunçany gördüňmi?

G ü l k a m a r:

10 Rast kamaty¹²² elwan¹²³ şaýlar içinde,
Iliň nazargähi¹²⁴ toýlar içinde,
Tagtyn gurmuş ýagşy öýler içinde,
Geler Zöhre janym, gamgyn olmagyl.

T a h y r:

15 Ala göz, ak jeren aklymny aldy,
Eglendi, gelmedi, niçik syr boldy,
Sapaklar bişmeýen, bendiwan galdy,
Şahyň gyzy, şazadany gördüňmi?

G ü l k a m a r:

20 Toýa seýran etdi gyzlaryň hany,
Ýanynda gyz-gelin, çoh now juwany¹²⁵,
Ýandyryp, köýdürip jümle jahany,
Geler Zöhre janym, gamgyn olmagyl.

T a h y r:

25 Niçik toýdur üşbu günler tutulan,
Yhsanyň ornuna usýan¹²⁶ bitilen,
Zöhre jan bent olup, aý-gün tutulan,
Jandan ayz ol janany gördüňmi?

G ü l k a m a r:

30 Men saňa sözlär men syrry-pynhanym¹²⁷,
Saňa ýalغان diýsem, dökülsin ganym,
Ýetişer dembe-dem, sabyr eýle, janym,
Geler Zöhre janym, gamgyn olmagyl.

T a h y r:

Tahyr diýer, başym mähnet daşynda,
Aglap öler boldum ýedi ýaşymda,
Özüm munda, köňlüm ýaryň gaşynda,
Zöhre atly sergerdany gördüňmi?

5

Gülkamar:

Gülkamar diýr, başym sizlere bende,
Gördüm köňüllerni hijran şebinde¹²⁸,
Seniň köňlün—ýarda, ýar köňli—sende,
Geler Zöhre janym, gamgyn olmagyl.

10 Elkyssa, bu sözler tamam bolandan soňra Gülkamar jan mekdebe tarap ugrady.
Tahyr beg bu ýerde galyp, iki sagat garaşyp durdy, emma Zöhre gelmedi. Ahyr karary
ýetmän, Zöhre gyzyň bagyna rowana bolly. Ol bagda serwi diýen bir belent daragt bar
erdi, Tahyr beg şu daragta çykyp, Zöhräniň ýoluny gözläp oturdy. Bir wagtdan soň Zöhre
15 gyz kenizleri bilen älem-jahany şöhleden dolduryp geler erdi. Ol golundaky gyzyl almany
ysgap, gyzyl tylladan jiltli epdegi göterip geler erdi, zerrin kemer, lybasy¹²⁹ tamam
şaýlaňan, bar-maklarynda on ýüzük, her ýüzügi gymmat dürden, gollary hynaly,
gaşlary wesmeli, gözleri sürmeli, ýüzi gülap suwly, gulaklary ysyrgaly, başynda gyzyl
20 ýakutdan otaga, kar-kara suratynda bitilen dürri-jowahyry gül dek açylyp, ýalançyny
gülüstan edip geler erdi Tahyr beg Zöhräniň bu gelşine, zibi-ziwerden¹³⁰ geýen
donlaryna tomaşa edip, ýüzi zagpyran dek saraldy we akyly haýran, gözleri girýan bolup,
bir söz diýdi:

Husny müň tümen bahaly,
Dilberim dildarym¹³¹ geldi!
Sormaga gelmiş bu haly,
25 Gam defgy¹³², gamhorym geldi.

Lebinden yygmat saçyla,
Mähriban bolup açyla,
Sünbül¹³³ bäs etmez saç ile,
Jan riştesi¹³⁴ tarym geldi.

30 Goý bäre destiň¹³⁵ almaly,
Biz üçin ýany almaly,
Ak ýüzi goşa almaly,
Alma bilen narym geldi.

35 Ýel degse, zülpüň dagydyr,
Synamda¹³⁶ yşkyň dagydyr,
Yetmez men ýaryň dagydyr,
Gözel wepadarym geldi.

6

Guwandym reňgi-alyňa,
Aldandym mekri-alyňa,
Golun daldalap alyňa,
Zülpleri şamarym¹³⁷ geldi.

5 Jilwesi¹³⁸ älem narydyr,
Eltafy¹³⁹ bizden narydyr¹⁴⁰,
Elinde alma-narydyr,
Gözlern hunhorym¹⁴¹ geldi.

10 Jemaly älem ýarydyr,
Her zülpi älem ýarydyr,
Gören diýr: «Kimiň ýarydyr?» :
Ol pasly baharym geldi.

15 Ak ýüzünde nukta¹⁴² haly,
Tahyryň geçer ne haly,
Sormaga gelmez bu haly,
Saky¹⁴³ gül ruhsarym¹⁴⁴ geldi.

Elkyssa, Tahyr beg sözünü tamam etdi. Şol wagt Zöhre gyz hem ýetişdi. Aşyk Tahyr daragtdan düşdi, ikisi bir sagat öpüşip, guçuşyp, şadyýan bolup oturdylar. Şondan soň Tahyr Zöhräniň giç gelmegine hapa bolup, bir ebýat aýtdy:

20 Eý şemsi¹⁴⁵ enwer ýüzli gül,
Görmegeý erdim kâşiki.
Owwalda men saňa köňül
Bermegeý erdim kâşiki.

25 Eý bilbili Bagy Erem,
Eý mähriban ziba¹⁴⁶ senem!
Laglyň zekatyn dembe-dem
Sormagaý erdim kâşiki.

30 Yşkynda men, eý, bihabar,
Aglap gezip şamu-säher,
Hijran çekip, huny-jiger,
Dilmegeý erdim kâşiki.

35 Sen jilwe eýläp jan era,
Diwana men ynsan era,
Başym salyp meýdan era,
Girmegeý erdim kâşiki.

Yzlap wysaly¹⁴⁷ men, geda,
Kyldym ayz janyň pida,

Hümmet¹⁴⁸ etegin bilime
Urmagaý erdim käşiki.

5 Tahyr diýer, eý bakerem!
Boldy süýi¹⁴⁹ lajerem¹⁵⁰,
Merdan durup, yşka gadam
Goýmagaý erdim käşiki.

Elkyssa, Tahyr bu sözüni gutardy, Zöhre gyzyň yşky joş urup:
— Eý Tahyr jan, janym ýoluňda gurbandyr. Ýör, mekdebe gideli! — diýip,
mekdep tarapa ugradylar.

10 Bu ikisiniň aşyk-magşuklygy älem-jahana meşhur boldy. Babahan bilen Bahyryň
ähtiwepa edeni şäher halkyna mälim erdi, emma Tahyr bilen Zöhre gyzyň bu işden
habarlary ýok erdi.

Bir gün Zöhre bilen Tahyr mekdepden geler erdiler. Bularyň ýoly bir biz dokaýan
garry kempiriň üstünden erdi. Ol garry aýal aşyklaryň öňünden çykyp aýtdy:

15 —Eý guzularym! Men bu ýerde biz dokaýaryn, siz meniň dokmama zyýan
ýetirersiňiz. Bizimiň üstünden ötmän, özge ýerden ýol salyň. Men garybyň dogasyny
alyň! —diýdi.

Garrynyň bu sözlerine Tahyr gulak salman, aşygyny dikip, elindäki gurşun guýlan
kenegini atyp goýberdi. Kenek aşyga degip, ýokary bökdi we baryp dokma-nyň iki sany
20 erşini gyrdy. Muňa garrynyň gahary telip: «Eý guzularym! Biz garyp, siz begzada; size
ýaman söz diýmäge gorkarmen, her halda iki keleme arzym bar» diýip, bir ebýat aýdar
boldy:

25 Tahyr jan, hezil etme maňa,
Hezil eýle Zöhre jan bilen.
Oýnap degişmek ýaraşmaz*
Kempire now žuwan bilen**.

30 Her kim oýnar öz deňins,
Baş urma dünýä jeňine,
Gaflatda¹⁵¹ galyp soňuna,
Ötmegeý sen arman bilen.

Araňyzda bir söz bardyr,
Şa-wezire äşigärdir,
Şäher halky bihabardyr,
Aýan ermes güman bilen.

35 Ýaman ýoldur yşkyň ýoly,
Bolar sen diwana, däli,
Hakykatyn sorgul weli

* Degişmek ýaraşmaz saňa.

** Bir kempir juwan bilen

Eneň Şahghuban bilep.

5 Döwran üstüňizde durmaz,
Könlüň istän ýere ýörmez,
Şa Zöhräni saňa bermez,
Ýele gider duman bilen.

Ýüzleri jennetiň güli,
Zülpleri sowsan-sünbülü,
Owazy*** Erem bilbili,
Örtär seni pygan¹⁵² bilen.

10 Garrylaryň pendin alsaň,
Garyplara rehim kylsaň,
Zöhre jana aşyk bolsan,
Öter ömrüň hijran bilen.

15 Garry aýdar, budur sözüň,
Çoh neferler¹⁵³ gördi gözüm,
Sen—oglum, Zöhrejan—gyzym,
Ähtiňiz bar peýman bilen.

Tahyr bu sözüni eşidip, ýüregine ot düşdi we oýnamakdan, gülmekden we iýmek-
içmekden bizar boldy. Soňra enesiniň ýanyna baryp aýtdy:

20 —Eý ene, sährada ýaz çykypdyr, güller açylypdyr, jahan lälezar bolupdyr. Iller
sähraga seýle gidýärler. Maňa bir gysym gowurga edip berseň, men hem sähraçykyp, aw
awlap gelsem.

Enesi pakyr gowurga edip, bir okara salyp: «Al guzym!» diýip, öňünde goýdy.
Tahyr almady we aýtdy:

25 —Eý mähriban enem! Maňa gowurgany öz eliň bilen ber, men seniň öz eliňden
alyp iýmegi isleýirmen. Enesi: «Ýagşy, bolýar» diýip, öz eli bilen uzatdy. Şol wagt Tahyr
beg enesiniň gysymynyň daşyndan tutup gysdy.

Enesi:

— Ah, elim köýdi, goýber — diýdi.

30 Onda Tahyr:

— Eý ene, bir syr bar, habar ber. Hudaýtagala miýesser etse, haçan maksada
ýetermen? Eger dogry diýse goýberermen — diýdi.

Enesi:

—Goýber, guzym, golum ýandy... Dogrusyny aýdaýyn — diýdi.

35 Tahyr enesiniň goluny goýberip:

— Eý ene, atam bilen patşanyň näme ähti bardy?-diýdi.

Enesi:

—Eý gözümiň röwşeni, golumnyn, çyragy, başymyn täji, bagrymnyň peýwendi,

*** Tawuşy.

ýüregimniň diregi, hudaýtagalanyň maňa beren ýalňyz perzendi, saňa rastymy aýtman, kime aýdaýyn? Eý guzym! Babahan bilen Bahyr weziriň ähtipeýman edeni dogrudyr. Emma Babahan ähtinden dänendir, ol zaman, ol eýýam ötdi, ataň hem aradan çykdy, aradan çykmanka hem el göteripdi... Sen hem el götergil. Ol wadalar puç bolandyr.
5 Olar şadyr, şalar şa bilen laýykdyr. Biz bir pakyrdyrys, sen hem öz deňiňi taparsen. Zöhre jana köňül berme, pitnelik peýda bolar, duşmanlyk artar! — diýdi.

Onda Tahyr:

—Eý ene! Owaldan habardar etseň, ýagşy bolar erdi. Indi yşk meniň ygtyýarymny alypdyr, janymny Zöhre gyzyň ýolunda pida edermen!—diýip, yşky öňküden hem beter
10 bolup, bu gazaly aýtdy. Gör, bak näme diýr:

Men bu gün düşmüsem yşkyň ýoluna,
Ene, mende ne ygtyýar bar indi?
Zöhre janyň ak ýüzünde halyna
Köňlüm höwes, gözüm intizar indi.

15 Yşkyň ody örtär teni-zarymny¹⁵⁴,
Bilbilem seýr edem gülgüzarymny,
Bir zaman görmesem söwer ýarymny,
Telbe köňlüm bolar bikarar indi...

20 Köýünde kuýan¹⁵⁵ dek awara bolsam,
Çäresin tapmaýan, biçäre bolsam,
Zöhräniň gaşynda ýüz para bolsam,
Myradym, maksadym şonda bar indi.

25 Ýalňyz özüm, ýüz duşmandyr şanyma¹⁵⁶,
Ahyr bir gün galar nähak ganyma,
Şahyň rehmi gelmez şirin janyma,
Aşyklara hakdyr medetkär¹⁵⁷ indi.

30 Yşkyň ody düşse, jahany örtär,
Atam olsa, takdyr bir ýana tartar,
Altyn ýerde ýatsa, şöhlesi artar,
Göwher külde galyp, bolmaz har indi..

Hak aşyk men, yşk ýolunda ötermen,
Ýa reb, maksadyma haçan ýetermen,
Zöhre bilen seýle бага gitermen,
Açylypdyr bagda gülgüzar indi.

35 Hiç bir kimse habar almaz halymdan,
Namart menem, eger dönsem ýolumdan,
Tahyr diýr, mest men, gorkman ölümden,
Gursalar alnymda ýüz-müň dar indi.

Elkyssa, Tahyr sözünü gutaryp, kisesine bir gysym gowurga salyp, mekdebe garşy

10

ugrady. Mekdepdäki jemi oylanlaryň halypasy Zöhre ikisi erdi. Mollalarynyň ady Mollanepes Maru-Şahu-jahan erdi, özi teke urugynyň ýazy taýpasyndan erdi. Ol köp ýollardan habardar erdi, hem örän yşkbaz bolup, yşk ýolunda köp zähmetler çekip erdi, Bu molla Zöhre bilen Tahyrň bir-birlerine aşykdyklaryny biler erdi.

5 Bir gün molla:

— Eý Zöhre jan, Tahyr begiň hem sapagyndan bihabar bolmagyl — diýip, özi bir ýana çykyp gitdi. Görer bolsa, iki aşyk biri-biriniň galadyny aýdyşan bolup, öz mähirlerini aňladyr ediler.

10 Bularyň yşky gun-günden artyp, Zöhre jan çyra dek ýanyp, Tahyr beg perwana dek örtenip, ikisi ataşy-suzana¹⁵⁸ griftar¹⁵⁹ bolup, wysalu-hijran ýatlaryna düşüp, aýrylsalar bir-birlerini ýatlap aglar ediler.

Ahыр bir gün Zöhre aýtdy

15 — Eý Tahyr jan, yşkyň ýoly gaty muşakgat ýol bolar, bu ýolda renji-muşakgat köp görülse gerek... Ança aşyklar yşk elinden dat edip geçendir, yşkyň ýüki dagdan hem agyrdyr, ody dowzah odundan hem beterdir. Bu yşky allatagala ikimiziň başymyza salypdyr. Aşyklyk merdiň işidir, merdana bolmak gerek! — diýip, Zehre jan bir gazal aýtdy:

20 Tahyr jan, bu ýolda merdana bolgul,
Bu gün yşkyň söwdasyna düşmüşem,
Janym gurban saňa, janana bolgul,
Bu gün yşkyň söwdasyna düşmüşem.

25 Rakyp¹⁶⁰ duýsa, bizi kylar äşgäre,
Melamat¹⁶¹ köp bolar, tow düşer ara,
Men dönmenem, eger bolsam ýüz para!
Bu gün yşkyň söwdasyna düşmüşem.

Owal kysmat bize kyldy bu derdi,
Ähti-nika eýläp, bir-birge berdi,
Atam ähtin bozdy, bizden ne gördi?
Bu gün yşkyň söwdasyna düşmüşem.

30 Neçüýn bu wysalda köp ýygladyň zar?
Getirsen köňlüňe bir aýralyk bar,
Aşna bolmak asan, aýralyk deşwar¹⁶²,
Bu gün yşkyň söwdasyna düşmüşem.

35 Yşkyň hanjaryndan synam jerahat¹⁶³
Islegim saglygyň, bolgun salamat.
Indi mende ne sabyr bar, ne takat...
Bu gün yşkyň sewdasyna düşmüşem.

40 Bir ejizmen, kim eşider bu dadym?
Meger medet berse pirim, ustadym,
Zöhre jan diýr, sen-sen maksat-myradym,
Bu gün yşkyň söwdasyna düşmüşem.

Elkyssa, Zöhre jan bu sözüni gutaryp aýtdy:

— Eý Tahyr jan, bir wagt başyňa ölüm ýa zulum düşse, atam dek ähtiňden dänmegil. Eger-de wagtyň hoş bolanda «aşyk men» diýip, başyňa iş düşende, dönseň, 5 meni we özüňi ile masgara edersen...

Onda Tahyr:

—Eý Zöhre jan! Men saňa öz erkim bilen aşyk bolan imesmen, meniň saňa aşyklygym ezelidir — diýip, bir ebýat aýdar boldy:

10 Bir aşyky mestanyň men,
Gorkman kemendi-daryňdan!
Ölsem, seniň gurbanyň men,
Wehm etmegil dildaryňdan.

15 Sen bir gül sen, men haryň¹⁶⁴ men,
Çyn aşyky didaryň¹⁶⁵ men,
Mestana bilbil zaryň men
Kowlamasañ gülzaryňdan.

20 Yşk içre syna daglyýam,
Perhadu-Mejnun çaglyýam,
Bir itiň boýny baglyýam,
Bent olmuşam bir taryňdan...

Köyünde telbe nadanam,
Jan berip, arzuw-jananam,
Husnuň bagynda bagbanam,
Tirmişem alma-naryňdan...

25 «Leýli, Şirin sençe bardyr»—
Diýseler, ol söz bikardyr,
Telbe könlüm wähimdardyr
Ýüzde iki şamaryňdan.

30 Hak nazar salmyş özüňe,
Gaşyňa, nerkes¹⁶⁶ gözüňe,
Dowamat baksam ýüzüňe
Gözüm doýmaz didaryňdan.

35 Tahyr diýr, günde ýanamen,
Yşk oduna perwana men,
Sag degilem, diwana men,
Geçmişem namys-aryňdan.

Elkyssa, Tahyr beg bu sözüni tamam etdi, ikisi bir-biriniň göwnünde näme baryny bilip, bir-birinden razy bolşup, öpüşip, guçuşyp aglaşdylar. Şol wagt Tahyr aýtdy:

— Eý Zöhre jan, gel bu ýerde aglaşyp, gamgyn bolur oturmaly, бага seýle gideli.

Zöhräniň atasynyň bir bagy bar erdi, ony Zöhre jana bagyşlap erdi. Bagyň adyna Bagymeýdan diýer erdiler. Bu bagyň sypatyny taryp edip bolmaz erdi, misli behiştin baglary dek erdi. Gamgyn bolanlar barsalar, hoşwagt bolup, aglanlar gülüp çykar erdiler.

Tahyr beg Zöhre janyň mübärek ak golundan tutup: «Bagymeýdana seýrana gideli» diýip, bir gazal aýtdy:

Baglaryňda täze güller açylmyş,
Gel, Zöhre jan, bag seýline gideli.
Bilbiller mest olmuş, şebnem¹⁶⁷ saçylmyş.
Ýör, Zöhre jan, bag seýline gideli.

Syryň mälim etseň ýagşy-ýamana,
Çawuň düşer on sekiz müň jahapa;
Rakyp duýsa, bizni goýmaz döwrana,
Ýör, Zöhre jan, bag seýline gideli.

Elip dek kamatyň ogşatma dala,
Gurban olam, serwi kaddy¹⁶⁸-nahala,
Janym pida bolsun ak ýüzde hala,
Ýör, Zöhre jan, bag seýline gideli.

Bilbil seýran eder gülde, çemende,
Aýralyk wähminden könlüm pyganda,
Tahyr diýer, arman galmasyn janda,
Tur, Zöhre jan, bag seýline gideli.

Elkyssa, Zöhre gyz: «Her kim wada edip, wadasyndan-dönse, onuň imany ýokdur! Atam ähtinden dänse hem, men hergiz dänmen. Gel Tahyrym, bag seýline gideli» diýip бага gitdiler.

Ikisi Leýli-Mejnun dek, biri gyzyl, biri lajy-wert⁶⁹ gülgün¹⁷⁰ lybaslaryny geýip, göýä älemgoşar dek bolup, бага seýil edip, wagtalaryny hoşlap ýörer erdiler. Kä Zöhräniň goly Tahyryň boýnunda, kä Tahyryň goly Zöhräniň boýnunda erdi.

Emma bagyň Hasan Şugul atly bir bagbany bar erdi. Gün çäş wagty ol бага aýlanmaga bardy. Görse, bagyň içinden bir owaz peýda boldy. Bagban ol owazyň guşuňkydygyny, adamyňkydygyny ýa yns-jynsyňkydygyny aňlap bilmän, gaçyp daşary çykdy. Soňra: «Eger munuň takykyňa ýetmesem, birden бага garakçy zeled ýetirse, patyşaga näme jogap berermen» diýip, ýene бага girip, asta-asta ýöräp, agaçlara bukulyp, owaza ýakyn bardy. Görse, Tahyr bilen Zöhre... Zöhre gyz aşygyna¹⁷¹ owaz bilen şirin ebýat okaýar, owazyna yns we jyns haýran galýar. Bagban hem huşundan aýrylyp, bir sagat beýhuş bolup, soňra özüni rastlap: «Bulara ezýet ýetirmäýin. Bularyň gül kimin meňzini soldurmaýyn, kişä zahyr¹⁷² etmeýin» diýip, çykyp gaýtdy. Barýarka ýene bagbanyň könlüne şeýtan was-wasa salyp, öz-özüne aýtdy: «Eý Ha-san Şugul, seniň ömründe gep-söz gezdirmekden başga işiň bolmady. Altmyş ýaşdan soň kethuda bolmazsen! «Egri agaç öz ýatyşyna gider» diýen bir nakyl bardyr. Iki başdan sen bu

sözleri kişä aýtman gezip bilmersen. Her hili bolsa hem öňki bereket tapan kesbiňden el çekmegil. Bu işi tizden-tiz patyşaga habar ber!» diýip, Babahanyň ýanyna baryp, gol gowşuryp: «Şah-a! Bakerem-a! Bu hyzmatkär guluňyzyň jenap-alyňyza arzy bar» diýip, Zöhräni güle, Tahyry bilbile meňzedip, bir ebýat okady:

- 5   Gül bilen bilbil gelip, gül içre seýran kyldy gül,
Gül tomaşasyn görüp, öz berkini¹⁷³ gan kyldy gül.
- Gül bu günler halyna güllerni seýran eýledi.
Reşkiden rem eýlenip, azmy biýaban kyldy gül.
- 10   Men diýdim: «Ýa reb, ne gül sen, gülni haýran eýlegen».
Gul gülüp, sözläp özi hem bizni handan¹⁷⁴ kyldy gül
- Gül güle serwi-huraman gül bile eýläp huram¹⁷⁵,
Serwini eýläp adem¹⁷⁶ gülni huraman kyldy gül.
- Bilbile güller mynasyp, gül mynasyp bilbile,
Bilbile otlar salyp, husnun gülüstan kyldy gül.
- 15   Gül ýüzüğe gülni ogşatsam, güle ne aýyp erer,
Özüniň zynatyny ýer birle ýegsan kyldy gül.
- Gül, güle gül keşt eder, güller güle haýran olup,
Şebnem ermes gül era wasl içre girýan kyldy gül.
- Gül güle bäs eýlese, güller mynasypdyr güle,
20   Güle bilbil mest eder, älemni mestan kyldy gül.
- Gül şytaby¹⁷⁷ suratyndan¹⁷⁸ müztarap¹⁷⁹ gül her tarap,
Gül, otyrdan wahm edip, ornunda lerzan kyldy gül.
- Sünbülidir, ýa ki sargarmyş ýüzi gül tabydan,
Bilbile ýalňyz ýüz açyp, zülpün zerefşan¹⁸⁰ kyldy gül,
- 25   Ismi¹⁸¹ gül, ruhsary gül, diýsem hatadyr ol güle,
Wäh ajap danalary¹⁸² waspyndan¹⁸³ nadan kyldy gül.
- Bagbany men bu gün, bag içre gördüm bilbili,
Bilbiliň, surun¹⁸⁴ görüp, çäki giriban kyldy gül.
- 30   Elkysa, bagban bu habary aýdan zaman, patyşa muny aňlady: «Eý bagban,
ýagşy habaryň bar» diýdi.
Bagban gaýtdy.
Patyşa: dergazap bolup, tylla tagtyna çykyp, jellatlara: «Baryň, Tahyry getiriň»
diýip, perman etdi. Ýasawullar derhal¹⁸⁵ baryp, Tahyry bihabar otyrka, tutup, patyşanyň

ygtyýaryna alyp geldiler. Adamlar top-top bolup gelenlerinde, aýak astynda galyp, bir niçeleri öldüler. Şol wagt bir sandyk getirip, Tahyr biçäräni sözletmän, habar soraman, sandyga saldylar. Patyşa: «Derýa taşlaň!» diýip höküm etdi.

Tahyryň ahwalyna ýedi ýaşdan ýetmiş ýaşa çenli ähli şäher ili aglaşdylar.

5 Şu pursatda Tahyr:

— Eý ýasawullar, biraz sabyr ediň, bir sagat sandygyň agzyny açyň, bir zaman ýagty jahany göreýin, men bu gün sapar eder¹⁸⁶ men, Zöhre jandan aýrylar men, Zöhre gyz bilen allaýarlaşyp gideýin—diýdi. Şol halda Zöhre gyz ýüregine ot düşüp, gözünde ýaş, bagrynda daş, zar-zar aglap, halky bir tarapa sürüp, baryp Tahyryň garşysynda durup:

10 — Eý Tahyr jan, hyzmatyňa geldim, bu janym saňa gurbandyr, näme sözüň bar, aýdyber! — diýdi.

Tahyr jan, zar-zar, ebri nowbahar¹⁸⁷ ýyglap, bir ebýat aýtdy:

15 Zöhre jan, aglagyl aýralyk günü,
Gider boldum, alla ýaryň, hoş indi!
Hazan urup, soldy ömrüm gülşeni,
Gider boldum, alla ýaryň, hoş indi!

20 Sen bir gül sen, gonan zagu-zagandyr¹⁸⁸,
Gülden aýry bilbil işi pygandyr,
Tükenmez aýralyk, ahryzamandyr,
Gider boldum, alla ýaryň, hoş indi!

25 Geldim, näme gördüm dünýä içinde,
Garyp başym ýüz mün gowga içinde,
Sandykdyr mesgenim derýa içinde,
Gider boldum, alla ýaryň, hoş indi!

Atam gelip meniň arkamy tutmaz,
Gedalaryň işi şalardan bitmez,
Ol sebäpden aşyk myrada ýetmez,
Gider boldum, alla ýaryň, hoş indi!

30 Pelegiň işine haýran olup men,
Hijranyňda zary-girýan olup men,
Gözleriň ýaşyna gurban olup men,
Gider boldum, alla ýaryň, hoş indi!

35 Bu niçik zamandyr, niçik mekandyr,
Derýadan suw tapman, içdigim gandyr,,
Garyp enem, ady Şahyhubandyr,
Gider boldum, alla ýaryň, hoş indi!

Tahyr diýer, menden ýüzüň dönderme,
Owal köýen janym ýene ýandyрма,

Baglarymga zagu-zagan gondurma,
Gider boldum, Zöhre janym, hoş indi!

Elkyssa, Tahyr bu sözüni tamam etdi. Zöhre gyz: «Eý Tahyr jan! Eger meni her günde jirjis¹⁸³ kimin öldürüp direltselers hem, hazreti Zekeriýa aleyhyssalam dek başyma
5 erre goýup, para-para etseler hem, tä Dabbeti-larz turup, kyýamat magşara çenli maña senden başga dost-duşmanyň eli ýetmez» diýip, bir söz aýtdy:

Zagu-zagan* gonar diýip aglama,
Seniň üçin besledigim baglara.
Sen bolmasaň, munda durar çaglama,
10 Hazan degsin bu bostanly baglara.

Ýaradan eşitsin ahy-zarymny,
Oña tabşyrmyşam herne barymny,
Tirdigiň ter gülüň — alma-narymny
Rowa görmen garga bilen zaglara.

Ýene bu jaýlara güzer salmasaň,
Ýaryň bilen baş gün oýnap-gülmeseň,
Mundai gidip, geler çagda gelmeseň,
15 Men hem gidem**derýalara, daglara.

Kadyr alla bizi bar etdi ýokdan, —
20 Otdan, suwdan, ýelden, häkden-toprakdan,
Umydym köp ýene ýetseň yrakdan¹⁹⁰
Düşmegeýsen jellat guran aglara¹⁹¹.

Şertim budur, ýene bu jaýa gelseň,
Hasretli naçaryň könlüni alsaň,
25 Babahan öldürse, Zöhre diýip ölseň,
Menem tutam, eziz tenim tyglara.

Zöhre gyz sözüni tamam etdi. Bu wakany Şahyhuban eşidip:

– Eý barhudaýa! Päki perwerdigär-ä! Bu niçik syr boldy, bu niçik habar boldy...—
diýip, sandyk başyna geldi we gözünden katra-katra ýaşyn döküp:

30 – Ýene hem bir sagat taammyl kylyň¹⁹². Eý halaýyk! Bu ikisi meniň imanymdyr, janymdyr, ruhy-rowanymdyr, janymyň aramydyr, derdimiň dermanydyr. Bulardan jyda bolup gezenimden gezmänim ýagşyrakdyr. Eý halaýyklar! Meniň hakyma bir doga okaň, men haka jan teslim edeýin, bu meniň maksadymdyr: hiç bir ene meniň kimin zary-girýan, bagry birýan, akly haýran bolmasyn... Bular meniň başymyň täjji, golumyň çyrasy, men
35 baryp patyşaga arz edeýin, armanym galmasyn!— diýip, patyşanyň ýanyna bardy we: «Eý patyşa, biçäreleriň tekýegähi¹⁹³ sensiň!» diýip, bir söz aýtdy:

* Sarlar.

** Aglap gezem.

Patyşahym, saňa arzym söýläýin,
Gel, meniň balamny azat eýlegil!
Seni ýaradana gurban bolaýyn,
Gel, meniň guzymny azat eýlegil!

5 Azat eýle bir allanyň haky üçin,
Hak mursaly enbiýanys haky üçin,
Söwer gyzyň—Zöhre janyň haky üçin,
Meniň Tahyr janym azat eýlegil!

10 Bahyr wezir bilen eýlediň peýman,
Dönmegil ähtiňden, ger bolsa iman,
Aşyklar janynda goýmagyl* arman,
Gel, meniň Tahyrym azat eýlegil!

15 Tahyr janym bu gün on dört ýaşynda,
Sen sebäpli duşmanlary daşynda,
Ömür sürsün Zöhre janyň gaşynda,
Sen meniň Tahyrym azat eýlegil!

20 Bu gün oturmasyn atyň tozunda,
Akdyryp goýberme derýa ýüzünde,
Zöhre gyzyň jan biýr onuň zyznda,
Şa, meniň oglumny azat eýlegil!

Adalatly şada bir bolar ykrar,
«Şa men!» diýip, ähtiň bozmakda ne bar?
Ýazykly guluň men, boldum hyrydar,
Şa, meniň oglumny azat eýlegil!

25 Dünýä bipaýandyr¹⁹⁴ bolmaz paýany,
Ýudar bir lahzada¹⁹⁵ hany, soltany,
Hoşnut¹⁹⁶ edip goýber Şahyhubany,
Şa, meniň guzymny azat eýlegil!

Şahyhuban sözünü tamam etdi. Patyşa:

30 —Eý Şahyhuban! Daş gitgil! Seniň ogluňyň jezasy ölümdir! Heniz saklap
durmusyňyz? Tizden-tiz derýaga eltip taşlaň! — diýip, höküm etdi.

Ýasawullar Tahyr begi sandyga salyp, derýanyň ýakasyga alyp bardylar. Ol wagt
uly-kiçi şäher halky ýygnanyşyp:

35 — Ene hem bir arz edip göreliň — diýip, patyşaga arz etdiler. Emma sözleri
kabul bolmady, olar aglaşyp, dady-perýat edip gaýtdylar.

Sandygyň gulduny berkitdiler, sandygy suwa taşladylar. Şol wagt Zöhre gyz
gollarynda gara ýaglyk, bilinde gara guşak, tutuş gara geýniş, oda düşen perwana dek
bolup, zar-zar, ebri nowbahar ýyglap, sandyga ýapyşyp: «Ýa huw» diýip, özüni derýa

* Galmasyn.

taşlady. Şanyň gyzyna hiç kim el urup bilmedi. Munuň yzy bilen kenizlerden, halklardan hem üç yüz ýigrimi kişi özünü derýa taşladylar. Zöhre gyz kä çümüp, kä çykyp, baryp sandyga ýapyşdy. Şeýle tupan boldyki, göýä hazret Nuhuň tupany dek, köp adamlar derýanyň içinde we ýakasynda heläk boldular. Emma Zöhre gyz sandygy goltugyna gysyp, rowana boldy. Il-halk: «Tahyr jan gitdi, Zöhre jan hem bile gitdi...» diýip aglaşdylar.

Şol wagt sandyk bir girdaba ýetdi. Girdap sandygy aýlap, derýanyň gyrasyna çykardy. Şol wagt Şahyhuban ýetişişip, özünü derýa oklap, Zöhre gyz bilen sandygy tartyp, derýa ýakasyna çykardylar we beýhuş bolup ýykyldylar. Bularyň üstüne don ýapyp goýdular. Ýasawullar sandygy ýene derýa okladylar. Şol wagt sandykdan: «Eý Zöhre jan, hemme uly-kiçiler, alla ýaryňyz» diýip, owaz çykdy. Zöhre jan gözünü açdy, görse, sandyk derýada akyp barýar... Ol:

– Men hem Tahyr bilen gidermen — diýip, özünü derýa oklamakçy boldy. Zöhre janyň kyrk kenizi bar erdi. Bularyň içinde Gülzada, Gülkamar, Göwher we Sadna diýen dört serkerdesi bar erdi. Olar Zöhräniň dört tarapyndan tutup goýbermediler. Eý Zöhre jan, aşyk zähmet çekmän, myrada ýetmez, hijran çölüne düşmedik aşyk — aşyk bolmaz. Indi gitseň, heläk bolarsen. Tahyr derýanyň içi bilen gitse, biz daşy bilen gidermiz. Bir ýerde derýadan çykaryp alarys— diýdiler.

Zöhre gyz kyrk kenizi bilen derýanyň boýuny syrýp rowana boldy. Şol wagt Zöhre jan il-gün, dogap-garyndaşlary bilen allaýarlaşyp, bir söz aýtdy:

Hoş gal indi, ilim-günüm,
Bu menzilde durarym ýok.
Derýaga düşdi mahzenim¹⁹⁷,
Galmaga ygtyýarym ýok.

Çoh söwdaga saldym başym,
Dynmaý akar gözde ýaşym,
Batypdyr aýym, kuýaşym,
Çykmaýynça kararym ýok.

Kanda barsa, men barmasam,
Ýar bilen döwran sürmesem,
Tahyryň ýüzün görmesem,
Hiç söhbetde durarym ýok.

Ýar gitdi, sergerdan menem,
Yşkyň oduna örtenem,
Meni ýakdy atam-enem,
Il-gün sizden azarym ýok.

Menem derýada gezermen,
Kähi boýlap, kä ýüzermen,
Il-gün, sizden el üzermen,
Terk etdim, namys-arym ýok.

Gitmäge bilim-baglarmen,
Ganly jigerim daglarmen,
Söwer ýar-üçin aglarmen,
Gaýry bir kesbi-kärim ýok.

5 Zöhre diýr, bagtym garadyr,
Ýüregim ýüz mün ýaradyr,
Synalarym set paradyr¹⁹⁸,
Ýöreý diýsem, mydarym ýok.

10 Elkysa, Zöhre jan sözünü tamam edip, ýene ýolga rowana boldy, emma ýöremäge
mydary bolmady, yşk kuwwatyny alypdyr, aýralygyň wähmi şeýle ejizledipdirki, göýä
ganaty gyrlan guş dek mejalsyz erdi. Tahyryň garasy görünmez bolup baryr erdi.
Zöhre şu ýerde näderin bilmän, bir söz aýtdy:

15 Ýarym gitdi, ýalňyz galdym yzynda,
Ýa ýaradan, medet berer günüňdir.
Gül tenim kül boldy hijran tozunda,
Bu gün maňa kuwwat berer günüňdir.

20 Ýa pygamber, sallylahy wesellem,
Ýa hazreta, barçalardan mukatdem,
Bu halyma rehm eýleýip dembe-dem,
Bu gün maňa kuwwat berer günüňdir.

Arzuwym bar, gitsem, bile ýörmäge,
Kuwwatym ýok ýola gadam urmaga,
Mejalym ýok oturmaga, turmaga,
Bu gün maňa kuwwat berer günüňdir.

25 Weýran bolsun şähri Tatar galalar,
Tahyr üçin kanda rebat salalar...
Maňa gelsin saňa gelen belalar,
Bu gün maňa kuwwat berer günüňdir.

30 Zöhre diýr, galmady sabry-kararym,
Derýaga gark boldy söngüli ýarym,
Bu yşkyň apaty aldy mydarym,
Bu gün maňa kuwwat berer günüňdir.

35 Elkysa, Zöhre jan sözünü tamam etdi. Onuň nalyşyny Hudaýtagala eşitdi. Zöhräniň
endamynda kuwwat peýda boldy. Ondan soň Zöhre gyzyň ýüreginde ot, çar tarapa
delmurip, ýene turup, kenizleri bilen ýola rowana boldy.

Şähre: «Zöhre gyz kyrk kenizini alyp, ülkeden çykdy» diýen habar ýetişdi. Bu
habary patyşa eşidip, erkany-döwleti¹⁹⁹ bilen şäherden çykyp, gyzynyň öňüne geçip:

— Eý Zöhre jan! Meniň gulamyma munça könlüňi berip, meniň namys-arymy ýere

caldyň. Enşalla, öz barabaryňa goşup, myradyňa ýetirermen!—diýip, töwella etdi. Emma Zöhre atasynyň sözüne gulak salman geçiberdi. Şa wezir-wekilleri bilen her çent töwella etseler hem bolmady. Ondan soň patyşa: «Zöhre jan ýurtdan çykadyr, muňa töwella eder ýaly, şäherde heý bir mährem adam ýokmy?» diýdi. Onda bir kişi:

5 —Zöhre jan bilen Tahyry okadan bir molla bardyr, belki, şonuň töwellasyny alar — diýdi.

«Zöhre gyzy gaýtarmaly!» diýip, mollaga adam iberdiler.

Molla höküme çydap bilmän, atyny eýerläp, eltini hem syrtyna alyp, ýola rowana boldy we tiz Zöhre janyň zyzndan ýetip, öňüne geçip:

10 — Eý guzym! Ataňy munça gyjalata goýma — diýip, töwella etdi. Emma Zöhre gyz mollasynyň habaryny alman, beýle tarapyndan ýöräberdi. Molla:

— Bu-ha biziň öňki gören Zöhrämiz дәl... — diýip, ýene öňüne geçdi.

Emma Zöhre bu sapa eýle ýanyndan geçip, öňküden-de gatyрак ýöräberdi. Onda molla:

15 — Haý-haý elti! Zöhre jany tut! Ýene bir töwella edip galaly—diýdi. Elti özüni atdan taşlap, baryp Zöhre janyň elinden tutdy. Zöhre elini silkip aldy. Bili çem geldi — elti bilinden garsa gujaklap, goýbermän:

— Eý Zöhre jan! Entek aýak sakla, mollanyň töwellasyny eşit, ondan soň gidersen. Seni goýberermiz. Men hem seniň dek gaty aşyklygy görmesem hem, çalarak

20 güzerinden garap erdim! — diýdi. Şol wagt Mollanepes Zöhräniň öňüne geçip:

— Eý Zöhre jan! Men hem şu elti üçin yşk ýolunda köp gezip erdim. Yşkyň açary sabyr etmekdir—diýip, Zöhrä köňüllik berip, bir söz aýtdy:

Enşaalla, maksadyňa ýetersen,
 Aglamagyl, Zöhre gyzym, gaýt indi!
 25 Tahyr bilen gülüp, oýnap ötersen,
 Aglamagyl, Zöhre gyzym, gaýt indi!

Ataň eden işi älemge taňdyr²⁰⁰.
 Häli saňa şadyr, magşar gedaňdyr.
 Elti bir eneňdir, molla ataňdyr.
 30 Söwer guzym, Zöhre janym, gaýt indi!

Zalym ataň niçik işler gaýyrdy—
 Tahyry gark edip, derýa buýurdy,
 Bu gun seni söwer ýardan aýyrdy,
 Erte geler, Zöhre balam, gaýt indi!

Köp enbiýa-öwliýäler haky üçin,
 Müň bir atly bir allanyň haky üçin,
 Taglym alan ol kuranyň haky üçin,
 35 Al töwellam, Zöhre gyzym, gaýt indi!

Yşkyň ody düşse ýalan jahana,
 40 Ýakar, ýandyр, köýer üşbu zamana,
 Sen-sen yşkyn ýükün çeken merdana,

Merdana bol, Zöhre janym, gaýt indi!

Leýli çekdi ol Mejnunyň jepasyn,
Sürüp bilmeý ötdi zowky-sapasyn,
Kim görüpdür bu dünýäniň wepasyn,
5 Mähribanym, Zöhre gyzym, gaýt indi!

Nepes diýer, dünýä geldim—geçipmen,
Yşk bahryndan²⁰ ýedi derýa içipmen,
Müneçjim²⁰² ylymyndan kitap açypmen,
Takyk geler, Zöhre janym, gaýt indi!

10 Mollanepes sözünü tamam etdi. Zöhre jan mollanyň sözüne gulak asyp, aýak çekdi. Emma derýaýy-ganhor möwç urup, her möwji asmana çykyp, sandygy alyp ugrady. Şol ýerde bir girdap bar erdi. Oňa Girdaby-Merýem diýer erdiler. Sandyk şol girdaba düşüp, kä ol gyra, kä bu gyra urar erdi. Şol wagt şemal sandyk tarapyndan bolup, sandyk taýdan şemal bilen bir zaryn owaz peýda boldy. Halaýyklar gulak salsalar,
15 Tahyr pakyrdan şeýle zaryn sözler eşidiler erdi:

Zöhre jan, hijriňde köydüm, jany senden aýrylyp.
Çün bolup didelerim girýany, senden aýrylyp.
Bozulyp köňlüm öýi—weýrany senden aýrylyp.
Galmady takat maňa-permany senden aýrylyp.
20 Tapmadym bu derdime dermany, senden aýrylyp.

Ger gazap kyl, ger rähim kyl, mähribanym sen meniň,
Janym al, ýa jan beru, aramy-janym sen meniň
Kaddy zyba, bag era serwi-rowanym sen meniň,
Köňlüm algan bir periweş²⁰³ dilsitanym sen meniň,
25 Ýüz elem²⁰⁴, ýüz nalaýy-efgany, senden aýrylyp.

Köňlümiň hoşgähi sen-sen, gözlerimniň röwşeni,
Barça hublar serweri, yşk ähliniň täji-seri.
Barmydyr uşbu jahanda sen kibi zyba peri,
Zynaty roýy zeminniň hem asmanyň enweri*.
30 Akmyşam derýa bilen armany, senden aýrylyp...

Näwügi-müjgänleriň²⁰⁵ bagrymda peýkamdyr bu gün,
Aýralyk ahyrzamandyr, ruzy-hijrandyr bu gün,
Iýgenimdir zähri-katyl²⁰⁶, içgenim gandyr bu gün,
Bu tiriklikden maňa ölmeklik asandyr bu gün.
35 Bolmady bu müşgülim asany, senden aýrylyp;

Tahyr diýer, Zöhre jan sormaga gelmez halymy.
Senden özge kim biler başdan geçen ahwalymy?

* Ýa pelek hurşydydyr sen, ýa kamar, ýa müşteri.

Neýleýin, keç eýledi gahba pelek ykbalymy,
Käşiki görsem ýüzün, kysam tasatdyk malymy,
Ötdi bizden döwleti-döwrany, senden aýrylyp...

5 Elkysa, Tahyr begiň sözi tamam boldy. Derýanyň ýakasynda bir köşk bar erdi. Şol
wagt sandyk köşgüň düýbünden ýeter boldy. Derýa çarh urup, diwana bolup, sandygy
iki ýana taşlar erdi. Zöhre gursagyny ýere urup, zar-zar aglap, bir gazal aýtdy:

10 Dat edeýin Babahanyň elindep,
Bu gün meni söwer ýardan aýyrady.
Şeýda bilbil uçdy täze gülünden,
Bagym görki—bilbil zardan aýyrady.

Muştak²⁰⁷ boldum ýaryň ýüzün görmäge,
Rakyplar goýmady bile ýörmäge,
Kararym ýok oturmaga, turmaga,
Gül-çemenli hyrdardan aýyrady.

15 Ýarym gitdi, galdym munda gan aglap,
Aýralyk ataşy jigerim daglap,
Gonardy köşk üzre her dem soraglap,
Golum görki, boz şunkardan aýyrady.

20 Men bilmedim, ne girdaba ýetipdir,
Girdap içre kaýsy balyk ýutupdyr,
Şamçyragym kaýsy laýa batypdyr,
Pelek meni namys-ardan aýyrady.

25 Zöhre diýer, ýokdur sabrym, kararym,
Jeýhuna gark boldy, söýgüli ýarym...
Aglap geçdi ömri leýlu naharym²⁰⁸,
Tahyr atly şasuardan aýyrady.

Zöhre jan sözünü tamam etdi, derýa möwç urup, sandygy dogry alyp gidiberdi.
Zöhre gyz sandygy görüp, ilata ýalbardy, emma bolmady. Naçar ondan soň, zar-zar
aglap: «Dilberimden aýryldym!»... diýip, pelekden şikaýat edip, bir muhammes aýtdy:

30 Názli ýar, eý gulgüzar, çoh bikarar etdiň meni.
Ýygladyp zar, ilge äşkär, telbe har etdiň meni,
Elmydam husnuña zar, diwanawar²⁰⁹ etdiň meni,
Bişumar²¹⁰ derde giriftar, halka zar etdiň meni,
Zernigar, eý şahymar, sen şermysar²¹¹ etdiň meni.

35 Ýana-ýana, her ýana, perwana deý boldum bu gün,
Delmürüp, husnuň görüp, çoh sargaryp soldum bu gün,
Dert ile, hasret ile, pyrkat ile öldüm bu gün...
Ýary sen, dildary sen, gamhory sen—bildim bu gün.

Saňa ýar, janyň nisar, çoh intizar etdiň meni.

Her zaman zulm etse, ger, kahry ýaman bolgaý maňa,
Bigüman, bihetdi — san ahyrzaman bolgaý maňa
Bilmedim yşk elgiden sudy²¹²-zyýan bolgaý maňa.
5 Örteneň hijriňde, waslyň bipaýan bolgaý maňa,
Aýrylyp, aklym alyp, çoh bimyard etdiň meni.

Hoş sözüň, hoşroý yüzüň, nerkes gözüň janymdadyr.
Gaş kakyp, egri bakyp, bu şum rakyp şanymdadyr
Men seniň tirsem gülüň, bar istegiň ganymdadyr,
10 Şum rakypnyň hoşlugy bu zary girýanymdadyr.
Zöhre diýr, köp agladyp, itlerge zar etdiň meni.

Elkyssa, Zöhre jan sözüni tamam etdi. Sandyk bir girdaba düşüp, tolkun bilen
göterilip, derýanyň ýakasyna azm edip, lerzan urar erdi. Zöhre jan iki gözünü sandyga
dikip, sandyk nirä öwrülse, bu hem şol tapapa öwrülip barar erdi. Birden sandyk ol ýan,
15 bu ýan aýlanyp, gadym eýýamda köpri salnan ýere baryp, serpilip, ýene baryp, ahyr ol
bogazdan ýyldyrym dek geçip, aşak tarapa rowana boldy. Zöhre gyz muny görüp,
galmaga takaty bolman, ýügrüp mollanyň ýanyna baryp:

— Maňa rugsat ber, mollam! Tahyr gitdi... Tahyrdan galmaga takatym ýok! —
diýip, ýalbaryp, bir söz aýtdy:

20 Elkyssa, Zöhre jan sözüni tamam etdi. Sandyk bir girdaba düşüp, tolkun bilen
göterilip, derýanyň ýakasyna azm edip, lerzan urar erdi. Zöhre jan iki gözünü sandyga
dikip, sandyk nirä öwrülse, bu hem şol tapapa öwrülip barar erdi. Birden sandyk ol ýan,
bu ýai aýlanyp, gadym eýýamda köpri salnan ýere baryp, serpilip, ýene baryp, ahyr ol
25 bogazdan ýyldyrym dek geçip, aşak tarapa rowana boldy. Zöhre gyz muny görüp,
galmaga takaty bolman, ýügrüp mollanyň ýanyna baryp:

— Maňa rugsat ber, mollam! Tahyr gitdi... Tahyrdan galmaga takatym ýok! — diýip,
ýalbaryp, bir söz aýtdy:

Ýarym gitdi derýa bilen aýlanyp,
30 Goýber, ahun, ýarym bilen gideýin!
Ilsiz-günsüz bir sandyga jaýlanyp,
Goýber, mollam, ýarym bilen gideýii!

Ýarym gitdi, jan riştesi üzüldi,
Bagrym kebab bolup, çişge düzüldi,
Ejiz boldum, başym şuma ýazyldy.
35 Goýber, mollam, ýarym bilen gideýin!

Derýa atdy dür nukranyň²¹³ gaşyny,
Haýsy balyk ýutdy zziz läşini.
Çäräm ýokdur atam kylan işini,
Goýber, ahun, ýarym bilen gideýin!

Ýa bu meýdan içre öldürgil meni,
Başymga salmagyl aýrallyk günü,
Kyýamatlyk atam, diýmişem seni,
Goýber, mollam, ýarym bilen tideýin!

5 Zöhre diýer, gül ýüzümde hyjapdyr²¹⁴,
Yşk ryswasy bolup, bagrym kebapdyr,
Bu aýrallyk ölmegimge sebäpdür.
Goýber, mollam, ýarym bilen gideýin!

Elkyssa, Zöhre jan sözünü tamam etdi. Molladan ses çykmady, Zöhre jan molladan
10 sözünüň bitmezini bilip, ondan umydyňy üzdü. Ýanynda elti bar erdi, Zöhre eltiniň ýüzüne
garap:

—Eý iki dünýä kyýamatlyk enem! Men seniň duzuny iýip erdim, sen meniň
bu işime bir çäre et, golumy tut mollamdan rugsat alyp ber! — diýip, eltini
gujuklap ýalbaryp, bir söz diýdi:

15 Süýt ornuna şeker bergen enem sen,
Ahunyma arzy-halym arz eýle,
Hasta bolsam, halym sorgan enem sen,
Rugsat bersin, gider ýolum arz eýle.

20 Elipbiden, ylm okadym, ebjetden,
Aşyk boldum, dönmegim ýok bu setden,
Takatym ýok, janym çykar jesetdýon,
Nähak ganyň hem webalyň²¹ arz eýle.

25 Il tagn eder efganyňdan, sözümden,
Sorma derdim, pähm eýlegil ýüzümden,
«Tahyryň!» diýip, ganlar akar gözümden...
Ýowuz günüm, bu ahwalym arz eýle.

30 Synam üzre dürli-dürli ýaradyr,
Aýrallyk derdinden bagryň paradyr,
Humaý²¹⁶ bagtyň öz pälimden garadyr,
Pelek pozan keç ahwalym arz eýle.

Saýýat²¹⁷-ajal duzak gurdy daşyma,
Gahba pelek awy saldy aşyma,
Zöhre diýer, rehm et gözde ýaşyma,
Aglap öten mahy-salyň²¹⁸ arz eýle.

35 Elkyssa, Zöhre gyz sözünü tamam etdi. Elti:
— Eý Zöhre jan, men seniň nalyşyňa çydap bilmesmen — diýdi. Soňra ahuna
ýüzlenip:

—Ahun! Sen hem men sebäpli gören horlугyňy ýadyňa sal. Aşyklyk köp

müşgüldir. Yşk ody dowzahdan beterdir. Aşyklara kömek bermek parzdyr — diýip, bir gazal aýtdy:

5 Molla, saňa arz eýleýir Zöhre jan,
Goýber, mollam Zöhräm gitsin ýoluna.
Tahyr üçin janyn eýlemiş gurban,
Goýber, mollam Zöhräm gitsin ýoluna.

10 Tahyr jan bir sandyk içinde zyndan,
Garky-girdap olmuş, gözleri girýan²¹⁹.
Zöhre janym galmyş zyznda haýran,
Goýber, mollam Zöhräm gitsin ýoluna.

Gül dek ýüzi zagpyran dek solupdyr,
Jany çykyp, jeset munda galypdyr,
Diri güman etme — Zöhre ölüpdür...
Goýber, mollam Zöhräm gitsin ýoluna.

15 Terhos²²⁰ edip, özüň orta salyrsen,
Barça işi menden ýagşy bilirsen,
Aşyklaryň webalyňa galýrsen
Goýber, mollam Zöhräm gitsin ýoluna.

20 Ýary gaýry ýurda bolupdyr mumtaz,
Goldan uçdy, derýa düşdi algyr baz,
Höwründen aýyryp, kylmagyl perwaz,
Goýber, mollam Zöhräm gitsin ýoluna.

25 Atasy rähm etmez ýeke gyzyna,
Zöhre sygynmyşdyr hakyň özüne,
Gulak salgyl Bossantäjiň sözüne:
Goýber, mollam Zöhräm gitsin ýoluna.

Elkyssa, elti sözüni tamam etdi. Molla muňa näme jogap bererin bilmän, üstüni aldyrdy—molladan seda çykmady, Zöhre gyz nalyş etdi, yns-jyns, wuhuş²²¹, tuýurlar²²² nala geldi, pelekden melekler:

30 —Dergah-a, ylah-a, päki perwerdigär-a, bu iki aşyga özüň rehim et!—diýip arz etdiler. Şol wagt Mollanepes hem täze täret kylyp, iki rekagat namaz okap, kybla ýüzbe-ýüz bolup:

—Ylah-a, bu aşyklara erahymul-rahmanlyk pazly merhamatyňdan ýetir — diýip, zar-zar aglap, hajatyny Hudaýtagaladan diläp, bir muhammes okady:

35 Ýa ylah-a, barça gullar köňlüni sen şady kyl!
Özüňe dost eýleýip, dostuň öýün abady kyl,
Elmydam ýat eýleýin, sen hem guluňny ýady kyl,
Rehm edip ajyzlara, zalymlarňy berbardy kyl,

Ýa kerim sen, Zöhre janym gaýgydan azady kyl.

5 Külli älemni ýaratgan patyşahy-bakerem,
Gije-gündiz hajatym — senden dowamat isterem,
Lal olupdyr har²²³ içinde bilbili-Bagy-Erem,
Zöhre jan sorsa sowal, onuň jogabyn nä berem?
Ýa rahym, sen Zöhre janym gaýgydan azady kyl.

10 Gije-gündiz ýat ediban, isteýip jepbaryny,
Pyrkat ody köýdüripdir, husnunyň gülzaryny,
Şum rakyplar kast edip, ýardan aýyrdy ýaryny,
Rehim edip ajyzlara, her dem eşitgil zaryny,
Ýa kerim, sen Zöhre janym gaýgydan azady kyl.

15 Gitdi ýary gaşydan, derýa bilen mejlis gurup,
Gözleri yzynda girýan, çar tarapga telmuryyp,
Göýä bir perwanadyr, ataş era özün urup,
Tahyryndan aýrylyp, bilin büküp, boýnun burup.
Ýa rahym, sen Zöhre janym gaýgydan azady kyl.

20 Barça huplarnyň içinde hoşlyka, sahyp temiz,
Aýrallyk ody gara bagryn kylypdyr rizi-riz²²⁴,
Günde ýüz wagt telmuryyp, halyn sorarlar kyrk keniz.
Aglaýyp derýa lebinde, ýaryn istär Zöhre gyz,
Diýr Nepes, bu Zöhre janym gaýgydan azady kyl.

Elkyssa, bu sözden soň asmandan bir owaz peýda boldy. Garap görseler: gyzyldan ýasalan bir tagt, üstünde aşyklarnyň patyşasy. Şirin – Perhat, Leýli – Mežnun, her tarapdan ýüz keniz, ýere düşdüler we aýtdylar:

25 – Eý molla, gel bu hakykat şerabyny alyp, Zöhre gyz birlen özüňiz için! – diýdiler.

Molla baryp görse, gyzyldan legen, içinde dokuz piýala şerap: molla göterip tördüsini içdi we başisini Zöhre gyza berdi. Ikisi-de içip, beýhuş boldular. Ondan soň elti Mollany, Göwher keniz hem Zöhräni göterip, şähere gitdiler.

30 Indi habary Tahyrdan eşidiň. Sandyk derýanyň ortasy bilen akyp giderdi. Derýada bir girdap bar erdi. Sandyk şol girdaba düşüp, bir gije onda durdy, emma sandyga hiç zat zyýan bernedi. Soňra sandyk ýene ýola rowana boldy. Tahyr beg sandygyň ýola düşenini duýup, il-gün, dogan-garyndaşlaryndan aýrylanyna ýüregini daglap, oda düşüp, joş urup, bir söz aýtdy:

35 Şum pelekniň gerdişinden,
Içde çoh armanym galdy.
Aýryldym ýaryň gaşyndan,
Gaşlary kemanym galdy.

Pelek maňa sütem kyldy,
Gözel ýardan aýra saldy,

Dertler meniň bilen boldy,
Tebibim, dermanym galdy.

Sapaly menzil-mekany,
Ýarym gitdi, ýandy janym,
5 Gan dökdi çeşmi-girýanym,
Gülüm, gülüstanym galdy.

Ýar mekany özge boldy,
Wysal ýolun rakyp aldy,
Gury jeset munda geldi,
10 Ýar ýanynda* janym galdy.

Asman başyna ýykylyp,
Gözünden ýaşlar dökülip,
Kamaty nun dek bükülip,
Ol serwi-rowanym galdy.

15 Aýra düşüp, aklym çaşyp,
Rakypylar bilen baş goşup,
Ýar uzadyp, ýollar aşyp,
Mahy-mähribanym galdy.

20 Daş galdy tagtym, saraýym,
Derýadyr menzirim, jaýym,
Indi dogmaz günüm, aýym,
Ol ýagty jahanym galdy.

25 Mydam hyzmatda durdugym,
Saz bile söhbet gurdugym,
Janymdan eziz gördügim,
Yzzatly myhmanym galdy...

30 Tahyr diýer, dünýä ýalan,
Sen, sen synama ot salan,
Daşynda kyrk keniz bilen,
Aglap Zöhre janym galdy.

Tahyr sözüni tamam etdi. Sandyk akyp barar erdi. Ol şu röwüşde üç aý derýa bilen akdy. Tahyryň ýanynda bişirilip goýlan nahar köp erdi, emma suwy az erdi. Ol derýa suwunyň nemini sorup, mydar eder erdi.

35 Şol barşyna bir gülgüzarlyk ýere ýetişdi. Ol ýerde suw adamlary bar erdi. Ol suw adamlary sähraýy adamlardan köp gorkar erdiler. Olar: «Adam ysy gelýär!» diýip gaty kân gygyryşdylar we sesleriniň ýeten ýerinden kân-kân goşun ýygnap, bir sagatda üç ýüz müň goşun jemlediler. Soňra daşlaryna garawul goýup: «Bu adam biziň bir

* Gaşynda.

tarapymyzdan çykar, onuň bilen urşarmyz» diýip taýýar boldular. Şol wagt sandyk hem ýetişdi. Emma olar: «Bela bu sandygyň içindedir...» diýip, her kaýsy bir ýana gaçdy, uruşlary hem bolmady.

5 Tahyr gelýän zenzeläniň nämedigini, kimdendigini düşünmez erdi. Birazdan soň gulagyna owaz gelmedi. Tahyr olaryň gaçanyny duýdy; sandyk ol ýerde biraz saklandy.

Soň derýa ýene çaykanyp, tolkun atyp, sandygy alyp gitdi. Sandyk baryr erdi, ýene bir girdaba düşdi. Ol girdapda uly-uly balyklar bar erdi. Derýanyň kenarynda agaçlar gögerip durardy. Ol agaçlaryň başy asman bilen barabar erdi, kölegeleri suwuň üstüne düşer erdi. Agaçlaryň üstünde uly guşlaryň höwürtgeleri bar erdi. Ol agaçlaryň üstünden 10 iki sany guş çykyp, suwuň üstüne düşdüler. Görseler, daşy nagyşly bir ajap sandyk gelir. Guşlar muny enaýy görüp, höwürtgeleriniň üstüne çykardylar. Sandyk bu ýerde birnäçe gün galyp gurady. Tahyr begiň ýüregine howsala düşüp: «Munda bolanyndan, derýa bilen akyp gidenim ýagşy erdi, ahyry bir welaýatyň ujundan barar idim we biri görer idi. Emma bu agajyň üstünde meni kim görüp, kim eşider...» diýip, hudaýa ýalbaryp, bir 15 muhammes aýtdy:

Eý sahyby-mahlukat²²⁵, galdym bir ça içinde,
Bu halymga rähm eýle, uşbu mäwa içinde,
Bir sandyk içre zyndan, dilim sena içinde,
Yşkyň ýüki arkamda, kamatym ýa içinde,
20 Läşim her ýana tartar guşlar aşýa²²⁶ içinde.

Seýpel Methaljamal diýp, deňizde sürdi döwran,
Bulkys diýp Süleýman, seýr, etdi suýy-asman²²⁷,
Ýusup jan diýip Züleyha, dowamat çekdi arman,
Warka-Gülşa tapmady yşkyň derdine derman.
25 Myrat hasyl bolmady, ötdi arman içinde.

Aşyk Perhat Şirin diýp, aglap ýügürdi her ýan,
Daşlary lagl ederd, gözlerinden akan gan,
Gara daga gez urup, ýasandy köşki-eýwan,
Wysal diýip aglady, ýetişdi ruzy-hijran,
30 Şirin diýip jan berdi, Perhat gaýa içinde.

Mejnun däli-diwana istäp ol Leýli ýaryn,
Leýli gyzyň ýüzünde görerdi hak didaryn.
Mydam aglap gezerdi, çagyryp biribaryn.
Bir gün huda duş etdi, eşidip ahy-zaryn,
35 Şol wagtda jan berdi, Mejnun sähra içinde.

Wamyk Uzra yşkynda, şirin jandan geçerdi,
Ýüzün görmegen çagda, agzyndan ot saçardy,
Wamygyna rähm edip, kähä ýüzün açardy,
Gammar Arzy jan diýip, kä ýanyp, kä öçerdi,
40 Gör, Tahyr Zöhre diýip, akdy derýa içinde.

Elkyssa, Tahyryň nalyşyny Hudaýtagala eşidip, bir gün bir güýçli bahar şemaly turup, uly hasarat gopdy, ýel agaçlary biri-birine urup, Tahyry suwa düşürdi.

Derýa Tahyry ýene akdyryp barar erdi. Tahyr pakyr suwsuzlykdan gaty horlandy. Ol:

- 5 — Eý hudaý, bu derýa meniň ölmeli ýerim boldy...— diýip, pelegiň keçligine, bagtynyň şumlugyna ýanyr erdi. Ýene özüne aramlyk berip: «Sabyr — wagthoşlugyň açarydyr».

«Geler bolsa, geler Şamu-Yrakdan:
Gider bolsa gider gaşu-gabakdan».

- 10 «Her aşyk maksadyna sabyr ile ýeter. Men sabyrly bolaýyn» diýip, bir ebýat okady:

Kapas içre laçyn kibi howalap,
Per kakyp uçmagyl her ýana, köňlüm.
Zöhräniň didaryn alladan diläp,
Şükr eýle ýaradan subhana, köňlüm.

- 15 Ataş jyda bolmaz yşk içre hysdan,
Yşk içre ölgen ýeg yşksyz näkesden,
Ýaryň arzuwynda çyksyn kapasdan,
Halawut²²⁸ salmagyl bu jana, köňlüm.

- 20 Köňlüm, merdana bol, mertligiň söýle,
Çykarsen derýadan, akmaz sen beýle,
Ynjama, daralma, bir dem sabr eýle,
Ýeter sen maksatly mekana, köňlüm.

- 25 Täki baryp tirmey Tatar gülünden,
Jamy meý sunmasa iltap²²⁹ golundan,
Başym gitse hergiz dönmen ýolundan,
Bolsa bu gün ahyrzamana, köňlüm.

- 30 Dözmüşem bu janym hijran zährine,
Mydam intizaram wysal bährine,
Gitseň, tiz ýeter sen Bagdat şährine,
Mahym atly söwer janana, köňlüm.

Tahyr diýer, rakyp derbe-der bolsun,
Häki-zemin²³⁰ bilen serbe-ser bolsun,
Bu ýolda haýr olsun, ýa ki şer bolsun,
Girgil meniň bilen meýdana, köňlüm.

- 35 Tahyr sözüni tamam etdi, köňlüni bire baglap, ýola rowana boldy. Birden sandyk suw zarby bilen derýanyň ýakasynda bolan bir uly daşa baryp degdi — sandygyň çüýleri gowşady, emma özi döwülmedi, sandyk ýene akyp gitdi. Bu derýa Fyrat derýasyna

baryp goşular erdi. Fyrat derýasy Bagdat şäheriniň, ortasyndan geçip gider erdi. Sandyk Bagdat şäherine ýetişdi.

Bu şäheriň patyşasynyň adyna Adyl şah diýer erdiler. Adyllykda Nowşirwança²³¹, sahylykda Hatam Taýça²³² bar erdi. Ol patyşanyň üç gyzy bar erdi, ulusyna Jahangir, ortanjysyna Şähri jan we kiçisine Mahym jan diýer erdiler. Patyşa bularyň her birine bir köşk we kyrk keniz berip erdi. Olar patyşanyň görer gözi erdi.

Bir gije Mahym jan düýş gerdi. Düýşünde bir ýigit gündogar tarapa garap oturypdy. Mahym gyz oňa jan-tili bilen aşyk bolup, her niçe: «Bäriňi bak» diýse hem bakmaz erdi. Onda ýene Mahym:

«Eý janym! Haýsy şanyň ogly sen, haýsy aýyň bölegi sen, haýsy bagyň güli sen we haýsy gülüň bilbili sen, haýsy bakjanyň nary sen, haýsy gözeliň ýary sen, kaýdan uçup, kaý ýerge gonar sen, adyňa kim diýerler?» diýip sorady. Emma ol ýigit, gözi ýaşly, ýüregi başly, jogap bermedi. Mahym gyz ýene:

«Eý ýigit, rähim edip, maňa bir seret» diýip, aglap ýapypdy. Onda ol ýigit:

«Eý jan, men bir allanyň bendesi, yşk gülgüzarynyň bilbili men, özüm Tatar welaýatyndan, nesip tartyp geler men. Men bir güle aşyk, ýene hem ol gülüň wysalyňa gider men. Atamyň ady Bahyr, öz adym Tahyrdyr. Menden saňa jepa ýeter, wepa ýetmez» diýdi. Bu sözüň üstünde Mahym ah urup oýandy. Görse, hiç kim ýok, düýşi eken.

Mahym janyň ýüregine ot düşüp, enesiniň ýanyna ylgap baryp:

—Eý ene, men bir düýş gördüm, saňa aýdar men. Sen ony maňa ýorup ber — diýdi. Enesi:

—Ýagşy bolýar, balam — diýdi.

Mahym jan gören düýşüni beýan edip, bir muhammes okady:

Üşbu derýa içre gördüm bir ajap zyba ýigit,
Sözlegende, hoş suhandyr, bilbili-şeýda ýigit,
Nägehhan gördüm ýüzün mundag ajap berna ýigit,
Aldy janym ýüzi enwer, kamaty ragna ýigit,
Asly adamzadadan, hiç bolmagaý peýda ýigit.

Bir zaman gördüm žamalyn, aklymy haýran eder,
Pyrkat eýýamynda daýym, gözlerim girýan eder,
Ýarymy sandykda gördüm, suw era seýran eder,
Görmegen: «Gül dek ýüzün görsem!» diýip arman eder,
Men köýer men ol diýip, bizden ki biperwa ýigit.

Egnide begres lybasy, begmidir, soltanmydyr,
Ýa ki bir yşka köýen serkeşteýi-haýranmydyr,
Bilmenem bir jady mu ýa Ýusuby-Kenganmydyr,
Ýar diýip waspyn okaýdyr, dürmüdir, destanmydyr,
Her peri düýşüğe girmez beýle bir mürzä ýigit.

Neýleýin, aşyklygyn söwdasy düşdi başyňa,
Garadyr bagtym meniň—rähm etmedi gözýaşyňa,
Aýdabilmen bu syrym. genlär diýip deň-duşuma,
Günde ýüz görsem ýüzün, gelse, otursa gaşyňa,

Şamçyragdan, aýy-günden görki bir turpa ýigit.

Gollarynda bahry-laçyn, hem ütelgi bahry baz²³³,
Awlagy sowsan sona, köllerde gezgen guba gaz,
Sözlese, bilbil nowa, geldi gulagymga owaz,
5 Mahym aýdar, gözlerem men dagy-daşy serferaz,
Dünýäde özi kibi hiç bolmamış peýda ýigit.

Elkyssa, Mahym jan sözünü tamam etdi. Enesi aýtdy:
— Eý Mahym jan, gulak sal, men saňa düýşüňi ýorup bereýin — diýip bir söz
aýtdy:

10 Eý Mahym janym, bu düýşüň
Saňa zerre wepasy ýok.
Aglap, gözden dökme ýaşyň,
Bir zerre intifasy²³⁴ ýok.

15 Janam diýip jan ýakar sen,
Gözleriňden gan döker sen,
Bu gün mähnet kân çeker sen,
Erte geljek sapasy ýok.*

20 Bir bilbil gonmuş gülüne,
Baş gün seýr eder iline,
Nägehan düşse goluňa,
Bir göwherdir, bahasy ýok.

25 Yşk derýasyna düşüp sen,
Şazadaga ýolguşyp sen,
Müň dürli derde düşüp sen,
Bu derdiňň dowasy²³⁵ ýok.

Wepasy ýokdur bu sözüň,
Batyl ugra tutma ýüzüň,
Aşrat ýüzün görmez gözüň,
Süržek zowky-sapasy ýok.

30 Öçer ýigitlik çyragy,
Synaňda aýrylmaz dagy,
Saňa ýeter jepa tygy.
Dowa bolar, şypasy ýok.

35 Dowamat yşka ýanarsen,
Ýanar sen, kaçan sönersen!
Hijran meýinden ganarsen,

* Sürjek zowky-sapasy ýok.

Wysalga ibtidasy²³⁶ ýok.

Eneň ýordy, üşbu düýşüň,
Örtenersen ýazu-gyşyň,
Degil wepaly ýoldaşyň,
5 Köýmekligiň rowasy ýok.

Enesi sözüni tamam edip aýtdy:

— Eý Mahym jan, men seniň düýşüňi ýordum: saňa gündogar tarapdan bir gözəl ýigit geler, emma saňa onuň wepasy ýokdur, onuň öz derdi özüne ýeterlikdir, ol bir periniň dildarydyr, seniň bilen işi ýokdur. Bu düýşüňi hiç kişä mälim etmegin,
10 masgara bolarsen, gaty daşa teşe uran dek bolarsen.

Mahym jan her niçe özüne teselli berip oturjak bolsa hem, oturyp bilmedi, gije-gündiz aramy-karary galmady, elmydam gündogar tarapyny gözläp ýörer erdi, Soňra: «Enem muny ýorup bilmedi, ýorgudy bu-ha däl bolsa gerek. Muny gyzlara hem bir aýdyp göreýin. Olar näme diýýärler, sözlerini eşideýin, belki, olar başga tüýsli ýorarlary»
15 diýip, Mahym gyzyň yşky dembe-dem görterilip, takat getire bilmeý, kenizlerini istedi, olar gelip:

— Näme üçin beýle bikarar bolduň?—diýip soradylar. Onda Mahym gören ahwalyny beýan edip, bir gazal aýtdy:

Düýşümde bir bilbil gördüm,
20 Ürküp gelmiş gülzaryndan.
Kaýsy bagyň bilbilidir,
Kaýsy bakjanyň naryndan.

Görmüşem säher çaglary,
Synamga goýmuş daglary,
25 Başda gara gupaklary,
Inçedir sünbül taryndan.

Gurban bolarmen özüne,
Şeker ezilmiş sözüne,
Dowamat baksam ýüzüne,
30 Gözüm doýmaz didaryndan.

Ýüzi aý dek şugla salar,
Husny pelekden paç alar,
Ýa reb, ýarym kaçan geler,
Barsam derýa kenaryndan..

Ýakdy meni bir näzenin,
35 Pida bolsun roýy-zemin,
Hiç bir -kimse meniň kimin
Aýrylmasyn nigaryndan,

Könlümge ahy-zarydyr,
Ýüzleri maşryk²³⁷ sarydyr,
Bilmenem kimiň ýarydyr,
Habar gelmez didaryndan.

5 Hiç kimsä syryn bermese,
Mahymyň halyn sormasa,
Aşyk bir zulum görmese,
Aýra düşermi ýaryndan.

Elkyssa, Mahym jan sözünü tamam etdi. Mahym janyň kyrk kenizi bar erdi. Olaryň
10 içinde dört başlygy bar erdi, özleri gaty owadan erdi. Biriniň ady Sadap, biriniň ady
Gülzada, biriniň ady Gülragna we beýlekisiniň ady Gülzyba erdi. Bu dört gyzyň her biri
on gyzyň başlygy erdi.

Mahym gyz hyzmatyny şu dört gyza buýrar erdi. Gyzlar:

— Eý joralar, bu bir uly wakadyr, maslahat beriň! — diýip, biri-birine geňeş saldylar.

15 Gülzyba:

— Biz-ä bir ýaşy kiçi adam — diýdi.

Onda Mahym jan aýtdy:

— Eý Gülragna, seniň bu kenizlerden aklyň zyýat, görkün hem zyýat. Bu düýşi sen
ýor — diýip buýurdy. Gülragna keniz bir kâse şerap içip, mest bolup, zehinini jemläp:

20 — Eý bibim, saňa Alla uzak mür bersin! Bu düýşüň tagbyryny men köp ýagşy
áydarmen— diýip, bir gazal okady.

Bir şazada gelmiş maşryk şährinden,
Keş eýleýir gül-gunçaly jaýlary.
Ýardan aýra düşmüş* şahyň gahryndan,
25 Köpdür ýüreginde ahy-waýlary.

Nazar salyp sagyn, bile soluňa,
Ýaryň geler, rähm eýleýir halyňa,
Söýersen, söwdügiň düşer goluňa,
Hoş geçirsen bu günleri, aýlary.

30 Bagryna sanjylmyş bir gülüň hary,
Meger senden özge ýary bar, ýary.
Ne üçin gözlemiş ol maşryk sary
Seniň sary tolganmamış roýlary²³⁹.

35 Men tagbyr eýledim gören düýşüňe,
Daglaryň tarlany gonar başyňa,
Dembe-demden ýaryň geler gaşyňa,
Ol gün tutar tomaşaly toýlary.

* Jyda bolmuş.

Gülragna diýr, içdim golumda bada,
Sözüm ýokdur indi mundan zyýada,
Alla ýetir barça gulny myrada,
Hak salypdyr saňa üşbu köýleri.

5 Gülragna sözünü tamam etdi. Mahym jan çisti-çäbik²⁴⁰ yerinden turup, Gülragnaga baş-aýak şahana halat bagyşlady.

Adyl şanyň gyzlarynyň bir bagy bar erdi, oňa Bagy-Ryzwan diýer erdiler. Bu бага patyşanyň üç gyzy nobatma-nobat kenizleri birlen seýir eder erdiler. Güller açylyp, nygmatlar saçylyp, bahar eýýamy bolan wagtlar erdi. Bilbiller saz edip, gumrular dem
10 dartyp, totular owaz edip, bagyň gülläp açylyp duran wagty erdi.

Bir gün Mahym janyň, бага seýir etmek nobaty geldi. Mahym aýtdy:

– Eý gyzlar, başga wagt ýeke-ýeke seýir etsek, bu sapar jem bolup seýir edeliň. Gyzlar jany-til bilen:

– Hoş bolgaý! — diýdiler. Ondan soň Mahym gyz doganlaryna:

15 – Bagy-Ryzwana we Fyrat derýasyna tomaşa etmäge gideýliň — diýip, bir kenizinden hat iberdi. Özi hem säher turup, hammama girip, tawus guş dek tellerini her ýana pytradyp, zerrin lybaslaryny geýip, syýa sürmelerini gözüne tartyp, zülplerini gözleriniň üstüne goýberip, özüne araýys²⁴¹ berip, doganlary bilen бага seýil etmäge gider boldy. Gören adamlar akyl –huşla-ryny ýitirip, haýran galar erdiler. Baga bir
20 çadyr iberdiler we atalarynyň gowy bir gaýygyny bagyň gyrasyna getirdiler.

Olar bag içine girip, tomaşa kylyp ýörer erdiler. Bagyň ýanyndan Fyrat derýasy geçer erdi. Bular Fyrat derýasyna gaýyk bilen bardylar. Mahym gyzyň gözi derýanyň şemalynda erdi. Binägä daşdan bir gara göründi, özi altyn, kümüş dek şöhle salyp gelir erdi. Mahym ýagşy paýhas kylsa, sandyga meñzeýir. Ol siňlilerine:

25 – Ýokardan bir zat akyp gelir. Eger şol sandyk bolsa, içi meniňki, daşy siziňki — diýdi. Siňlileri kabul kyldylar. Görseler, akyp gelýän sandyk eken. Mahym jan:

– Guwwaslara²⁴² aýdyň, sandygy çykarsynlar! — diýdi. Guwwaslar:

– Dakar ýaly bir arkan gerek — diýdiler.

Arkan tapylmady. Emma Gülragnanyň kyrk gulaç saçy bar erdi. Bu saçy gören
30 adam haýran galar erdi, saç tarlary örän näzik bolsa hem, gaty berk erdi, her ýandan on kişi dartsa hem üzülmez erdi. Sandygy Gülragnanyň saçyna dakyp, derýanyň gyrasyna çykardylar. Görseler, sandyk mum bilen pugtalan, daşyna köp saýkal²⁴³ edilen.

Mahym gyz siňlilerine:

— Eger wadada wepa bolsa, sandygyň agzyny açarmyz — diýdi.

35 Doganlary:

— İçinde älemge barabar zat bolsa hem, seniňki bolsun — diýdiler. Mahym gyz hasyr-husur sandygyň agzyny açdy. Görse, sandygyň içinde bir gözel ýigit ýatypdyr, ne jany bar, ne demi. Mahym pikir kylsa, şol düşünde gören oglany, iki jahan matlaby eken. Mahymyň yşky göterilip, bir ah urup, beýhuş bolup ýykyldy. Ahyna dünýä ýüzi,
40 duman boldy, aý-günüň şöhlesi bildirmedi. Bir zamandan soň kenizler, Mahymyň ýüzüne gülap sepip, ony huşuna getirdiler, jahan ýüzi hem ýagtyldy. Şähri jan:

—Eý Mahym jan, saňa ne boldy? — diýdi. Onda Mahym zar-zar ýyglap:

—Eý doganym, sen bu işden asla bihabar eken sen. Bu ýigidi düşümde görüp erdim. Ol wagtdap bäre mende sabyr-karar ýokdur. Bu meniň başymy tükenmez gowga
45 salan ýigitdir — diýdi. Kenizleri:

—Eý Mahym jan, bu ýigitden habar al, heläk bolmasyn — diýdiler.
Ondan soň derhal Tahyr begiň ýüzüne güllep sepip, huşuna getirdiler.
Mahym jan habar sorady, Tahyr beg hem jogap berdi.

M a h y m:

5 Habar ber, ne ýerden düşdüň bu ýaga?
Sözle, janym, kaýsy bagyň güli sen?
Sandyk bilen ne üçin girdiň derýaga?
Sözle, janym, kaýsy bagyň güli sen?

T a h y r:

10 Gül degilem, bilbili men bir bagyň,
Gülden-güle seýran edip gelemen.
Hem ol gülüň dagy, hem seniň dagyň,
Akly-huşum haýran edip gelemen.

M a h y m:

15 Ne çemenden öwsüp gelen şemal sen?
Kaýsy aýdan aýra düşgen helal sen?
Ne şekerden damgan aby-zilal sen?
Sözle, janym, kaýsy bagyň güli sen?

T a h y r:

20 Özüň Tahyr, meniň atamdyr Bahyr,
Agyr bezirgenem, köpdür jowahyr,
Pynhan syrym saňa eýleýin zahyr,
Ol mülkümi weýran edip gelemen...

M a h y m:

25 Bilbil bolsaň, gülgüzaryň ne ýerde?
Göwher bolsaň, hyrydaryň ne ýerde?
Aşyk bolsaň, söwer ýaryň ne ýerde?
Sözle, janym, kaýsy bagyň güli sen?

T a h y r:

30 Gülüň bilbili men, husny-hazyna,
Çykardym köşgüne zinebe-zine,
Bu gün jyda düşdüm, köňlüm kemine
Göz ýaşymny girýan edip gelemen.

M a h y m:

Ýa müjerretmu sen, kethudamy sen?
Ýa bir peri üçin jan pidamu sen?
Ýa galandarmu sen, ýa gedamu sen?
Sözle, janyň, kaýsy bagyň güli sen?

5

T a h y r:

Bir garybam, medetkärim ýok meniň,
Kowum-gardaş, howandarym ýok meniň,
Senden gaýry söwer ýarym ýok meniň,
Hijran günün duman edip gelemen.

10

M a h y m:

Mahym diýer, gara bagtym oýandy,
Döwletniň çyragy golumda ýandy,
Huda bagş eýledi, döwran dolandy,
Meger indi Mahym janyň güli sen.

15

T a h y r:

Mahym jan, eşitgil dogry sözümi,
Mydam maşryk sary dikem gözümü;
Tahyr diýer, mysapyram, özümi
Bäş gün saňa myhman edip gelemen.

20

Elkyssa, bu sözlerini tamam etdiler. Mahym Tahyryň aşyk ekenini aňlady. Ýöne: «Maňa hem donuň bir ýany ýeter» diýip, hoşwagt boldy we sandygy ýany bilen alyp köşgüne geldi. Mahym Tahyryň didaryna muştak bolup, gözünü ýüzünden aýyрмаý oturdy, emma onda hem didaryndan ganmaz erdi.

25

Soň Mahym: «Bu işden atamy hem habardar edeýin, ýurduň eýesidir, binäge köňlüne ýakmaý, meni ýazgaryp, Tahyry hem kowup goýbermesin» diýip, özüniň mürzelerini çagyryp, atasyna bir hat iberdi. Hatyň mazmuny budur:

30

Babamga bir sowalym bar,
Bagş eýlesin babam maňa.
Bir niçe arzy-halym bar,
Bagş eýlesin babam maňa.

35

Bir sandyk geldi derýadan,
Hidýe²⁴⁴ gelipdir Alladan,
Dilegimdir adyl şadan,
Bagş eýlesin babam maňa.

Alma-enarymyz bişdi,

36

Bagban gelip gola düşdi,
Allahym rehnetin saçdy,
Rehim eýlesin babam maňa.

5 Bir sandykdyr, hana laýyk,
Beg bile soltana laýyk,
Berse, Mahym jana* laýyk,
Bagş eýlesin babam maňa.

10 Umydym bar, atam gelse,
Sandykda ne baryn bilse,
Goly bilen her zat bolsa,
Bagş eýlesin babam maňa.

15 Mahym diýer, kылdym yzhar,
Babamga beýle arzym bar,
Dünýäniň maly ne derkar,
Bagş eýlesin babam maňa.

Patyşa haty okap, mazmunyny aňlap, şeýle jogap berdi: «Eý gözümiň röwşeni! Ol sandygyň içinde näme bolsa: eger sandygyň her tagtasy zeberjetden, gulpy altyn-kümüşden bolsa hem, ýüz müň tümenlik mal bolsa hem, eger ol sandygyň içinde dür, jöwher, ýa müşki-hotan we ýa adamzat, perizat, hüýr-gulman nesli bolsa hem, älem-jahana barabar zat bolsa hem saňa bagş eýledim, nesip etsin» diýdi.

Bu hat Mahym jana ýetişdi. Mahym atasyndan gelen haty okap, hoşwagt bolup, köp mallar haýrat eýläp, asmana bakyp, Hudaýa şükür kylyp, atasynyň tarapyna garap, üç ýola tagzym kyldy.

25 Ondan soň Tahyra gymmat baha halatlar geýdirdi, başyna murassyg²⁴⁵ täç, biline altyn kemer baglap, zinet berdi. Emma Tahyryň bu zinetler bilen hoşy bolmaý, Zöhre ýadyna düşüp, gije-gündiz gamgyn bolup, gözlerinden katra-katra ýaş döküp ýörer erdi. Mahym gyz bir söz diýse hem, razylık bilen jogap bermez erdi. Şu halda Bagdat şäherinde niçe ýyl ömür sürdi. Şu ýagdaýda aradan ýedi ýyl geçdi.

30 Bir gün Mahym gyz özüne zibi-zinetler berip, şaýlanyp, Tahyryň ýanyna gelip:
—Eý diriligimniň sermaýasy, eý başymnyň täji, gözümniň röwşeni! Munça ýyldan bäri sabyr, jepaňy çekip geldim. Indi sabyr etmäge takat galmady. Maňa rehim edip, bir nazar salsañ — diýdi. Emma Tahyr bu söze hem jogap bermedi. Kenizler hem jogap almak islediler weli, alyp bilmediler, çünki Tahyr biçäräniň mysapyrlygy zor gelip, gepläp bilmez erdi. Onda kenizler:

35 —Munuň sözlemeý oturmagy razylıgynyň nyşanydyr. Şerigata dogry gelýär — diýip, nika gyýyp, Tahyr bilen Mahym gyzy bir çola ýerde goýup gaýtdylar.

Mahym gyz hoşwagt bolup bir gazal okady;

40 Şükür, Alla, bu gün ýetdim myrada—
Garyp köňlüm bir wysala ýetişdi.
Hijran çekip helal bolan kamatym.

* Gyza.

Ragna²⁴⁶ bolup, now nahala ýetişdi.

5 Ýüzüm Aýa düşdi, gözlerim Güne,
Aýrallyk günlerin salmasyn ýene
Mydam çölde gezen teşne²⁴⁷ leb sona
Bu gün murguzarly²⁴⁸ köle ýetişdi.

Ýüregim gan bolup, gözler ýaş bolup,
Gizlenen syrlarym ile paş bolup,
Gül bilbile, bilbil güle duş bolup,
Ikisi myrada bile ýetişdi.

10 Iki aşyk bir-birine jem bolup,
Saz kimin tartylyp, ziln-bam²⁴⁹ bolup.
Şum rakybyň saba wagty şam bolup,
Göz ýaşy reň tapyp, ala ýetişdi.

15 Tawus jilwe eýläp guba gaz bilen,
Gumrular dem tartyp, hoş owaz bilen,
Bilbil nowa diýdi nagma saz bilen,
Toty güftar eýläp, bala²⁵⁰ ýetişdi.

20 Aşyklyk barçany haýran eýleýir,
Beliýyat²⁵¹ dagyna seýran eýleýir,
Bilin büküp, kalbyn weýran eýleýir,
Yşkyň, ýüki Rüstem Zala ýetişdi.

25 Mahym diýer, söhbet tutdum ýar bilen,
Bilbil hemra boldy lälezar bilen,
Nazarym ýok gardaş-howandar bilen,
Aç gözlerim ýüzi hala ýetişdi.

Elkyssa, Mahym gyz sözünü tamam etdi. Bu gije wysalda boldular, emma Mahym hem Tahyra hiç zat diýmedi, Tahyr hem oňa hiç zat diýmedi. Ikinji gije Mahym jan özüne jilwe berip, perde içinde tawus dek ýaldyrap, niçe ima²⁵² yşaratlar bilen Tahyry özüne maýyl etmekçi boldy. Emma bolmady. Mahym gyzyň yşky örän göterilip, sabry elinden gidip:

30 — Eý Tahyr jan! Owal men seni goldap, derýadan çykardym we çykan ruhuňa täzedem jan getirdim, sen diýip, ar-namysymdan geçdim, her tarapdan duşmanlaryň dili degdi, ile masgara boldum, şazadalardan gelen sawçylaryň hiç birini kabul kylmadan, bir sen diýip, men şahyn-şalygym bilen özümi saňa mynasyp görgenimde, sen, garyp, mysapyr biwatanlygyň bilen näme üçin özüňi maňa mynasyp görmeýärsen? — diýdi. Tahyr biçäre bu sözi eşidip:

35 — Eý Mahym jan! Başym saňa sadaka bolsun. Emma mende bir göwheri-şamçyrag bar erdi, ol göwherden aýrylanym üçin, dünýäni özüme talak kyldym. Ýene ol göwheri görmesem, dünýäniň bütin zibi-zinetlerini özüme halal bilmeýirmen — diýip, bir söz

aýtdy:

5 Mahym jan, arzymny beýan eýläýin,
Bir göwheri-şamçyragdan aýryldym.
Bagy-meýdan içre seýran eýläýin,
Ýar ýurdunda şähr-otagdan aýryldym.

10 Bahar bolsa, gyzył güller açylar,
Müşki-anbar çar tarapa saçylar,
Meýhanada gülgün şerap içiler,
Meý mest olup gezen çagdan aýryldym.

15 Çarwalary sähralarda gezerler,
Gyz, gelin garyşyp, nagma düzerler,
Ýigitleri alma-nardan üzerler,
Eňňurly, injirli bagdan aýryldym.

20 Daglaryna çöker ebri-syýalar,
Jülgesinde gegär dürli giýalar²⁵³,
Kepderi ýaýlagy, belent gaýalar,
Tarlaň mesgen tutan dagdan aýryldym.

25 Tahyr diýr, sygyndym piri-ussada,
Rakybyň elinden gelmişem dada,
Meýlisi muhupbet, golunda bada—
Piýalalar sunan sagdan²⁵⁴ aýryldym.

Tahyr sözüni tamam edip aýtdy:

—Eý Mahym jan! Meniň derdim başymdan agdyk, meniň ähtipeýmanym bir perige baglydyr. Eger mundan artyk azar berseň, men özümni heläk kylmaly bolaryn, çünki
25 Kuranda «wada karyzdarlykdyr» diýip aýdylypdyr — diýip, aralaryna kesgir gylyç goýup ýatdy. Mahym öz-özüne: «Zelesiň ýaryndan gaýtmak hem peýdadyr. Mundan artyk muňa köňlümi bersem, ile betnam bolarmen. Aşyklygymy terk edeýin» diýip, özüne köňüllik berip, bir gazal okady:

30 Köňlüm, saňa arzy-halym söýläýin,
Köňli başga biwepadan dön, köňlüm.
Täleýim ters gelse, bes men, neýlänin,
Ili* başga biwepadan dön, köňlüm.

35 Çyn güli saklasaň, müň ýylda solmaz,
Biwepa jan çekseň, gadyryň bilmez
Belki diýrem — kişi ýary ýar olmaz,
Ýary başga biwepadan dön, köňlüm.

* Köňli.

Ýedi ýyldyr yşk oduna köýersen,
Biwepa ýar üçin gamlar iýersen,
Bigana jahyly neçüýn söýersen,
Ýoly başga biwepadan dön, köňlüm.

5 Ança ýyllar köp jepalar çekersen,
Gözleriňden ganly ýaşlar dökersen,
Agýary²⁵⁵ ýar bilip, janyň ýakarsen,
Jepa çekme, biwepadan dön, köňlüm.

10 Goç ýigitler bir özüne zor eýlär,
Biwepaga köňül berseň, har eýlär,
Aşyk magşugynyň köňlün bir eýlär,
Köňli başga biwepadan dön, köňlüm.

15 Biwepanyň sözi janyňdan öter,
Her biri bir peýkam süňňüňe ýeter,
Biwepa etgeniň ýakaňdan tutar,
Köňli başga biwepadan dön, köňlüm.

20 «Aşyk men» diýip, derdim diýsem her jaýda.
Müňde bir derdi bar** menden zyýada,
«Nämährem» diýip, gylyç goýdy arada,
Ähti ýalan, biwepadan dön, köňlüm.

Mahym diýer, ýar diýp ýandym dowamat²⁵⁶,
Ýar däldir—janyňa bir gelen apat,
Sabyr, pişe kylgyl, eýle kanagat,
Ýary başga biwepadan dön, köňlüm.

25 Mahym sözüni tamam etdi. Tahyr aýtdy:
— Eý Mahym jan! Dogry aýdarsen. Meniň köňlümde ýüz müň gam bar, onuň iň
kiçisi dag ýalydyr. Nesibäm çekip, bu jaýlara gelen bolsam hem, ýene gidermen, çünki
men hem seniň dek bir perizada aşykdyr men. Bu ýerlere gelmek owaldan maňa
kysmat ekeni — diýip, bir muhammes aýdar boldy:

30 Neýleýin, wahasrata, dildarydan aýrylmyşam,
Iki nerkes gözleri hunhorydan aýrylmyşam,
Haznaýy-husnunda iki marydan aýrylmyşam.
Galmyşam gam astyda gamhorydan aýrylmyşam.
Ol kaddy-şemşat, güli-ruhsarydan aýrylmyşam.

35 Husny huýri lagly firdöwsiniň²⁵⁷ şeraby köwseri,
Ýüzi on dört aý kibi, kirpigi enjum²⁵⁸ leşgeri,

** Munuň müň derdi bar.

Neýleýin, aýz başym gowgaga saldy bir peri,
Pikir edip, köňlüm ýykyp, ýşk odun saldy bir şeri,
Ol kaddy-şemşat, güli-ruhsarydan aýrylmyşam.

5   Ataşy ýşk içre köýgen, men kibi awara ýok,
Sözleşem derdimni men, bir aşyky-biçäre ýok,
Mähwüşim dek pany älem içre bir mah-para ýok,
Ýşk era köýgen älemde bir dili set para ýok,
Ol kaddy-şemşat, güli-ruhsarydan aýrylmyşam.

10   Hiç kişi mundag belalarga giriftar olmasyn,
Aýrylyp dildarydan, her dilberge ýar olmasyn,
Aşyky-biçäreler mahrumy-didar olmasyn,
Elmydam ýyglap gezip, ýarym diýip zar olmasyn.
Ol kaddy-şemşat, güli-ruhsarydan aýrylmyşam.

15   Tahyram, janym berip, görsem oşal jananymy,
Ýar ýanynda rakyplar döksün ýere bu ganymy,
Ýedi ýyldyr arzuw eýläp, men eziz myhmanymy,
Ömrümiň baryn gezip, sarp eýlerem bu janymy,
Ol kaddy-şemşat, güli-ruhsarydan aýrylmyşam.

20   Tahyr sözünü tamam etdi. Biraz mahal sözleşmeý ýatdylar. Mahymda hem söz
bolmady, Tahyrda hem. Bir-birlerinden habar almadylar.

Şu boluşda birnäçe wagt gezdiler. Mahym gyzda sabyr-takat galmaý, gün-günden
derdi-artyp, ýüzleri zagpyran dek saralýr erdi. Tahyra söz diýmäge hem namys edip,
iş i aglamak erdi.

25   Tahyr beg gündizler kararsyz, gijeler ukusyz, Zöhräniň hyýaly ýadyna düşüp, ýşky
gün-günden ýokary göterilip, hiç ýerde aram-karary bolmaý, mydama Tatar ýoluna
garap gezer erdi.

Bir gije säher wagty günbatardan gündogara tarap şemal öwüdi. Tahyr täzededen
täret kylyp, iki rekagat namaz okap, şemaldan Zöhre jana salam iberip, bir söz aýtdy:

30   Eý saba²⁵⁹, zarym meniň arz ile jananymga aýt,
Kanda görseň, ýalbaryp jismim ýakan janymga aýt,
Şamy-owkatym sypatyn mahy-tabanymga aýt,
Kamatymnyň hamlygyn²⁶⁰ serwi-huramanymga aýt,
Leblerimniň, teşneligni aby-haýwanymga²⁶¹ aýt.

35   Zöhre janymga habar ber, kaddymyň nun bolganyn,
Aýrallyk aklym alyp, diwana-mežnun bolganyn,
Çeşmi girýan, bagry birýan, köňli gamgyn bolganyn,
Kämi²⁶² talh-u, bada zähr-u eşki-reňgin²⁶³ bolganyn,
Lagly, reňgin, labzy şirin, şowhy mestanymga aýt.

«Halyňa ýar aglaýyp, agýar olanlar güldi» diýp,

Sorsaň ahwalym saba: «Ýaryň näçüýn aýryldy?» diýp,
«Apeti janyň gelip, rahat neçüýn kem kyldy?» diýp,
«Şami-hijran rozygäriň beýle neçüýn kyldy?» diýp,
Sorma menden, köňli otlug zary-hyjranymg aýt.

5 Delmürrip, her ýany gözläp, arzuwy-ýar olmasyn.
Zöhre janymg salam: agýara dildar olmasyn.
Ýykdyryp sabryň binasyn, beýle bidar olmasyn.
Elmydam ýarym diýip, aglap gezip, zar olmasyn.
Yşkyň ody köýdüren ol çeşmi-girýanymg aýt.

10 Kasyda²⁸⁴ bergil habar göz ýaşı girýandyr—diýip,
Sen periniň hijriden haly perişandyr—diýip,
Dertlk men sorgul dowamat näme dermandyr—diýip,
Tahyryň meý ornuga içdigi gandyr—diýip,
Zöhre atly mahy-peýker, ähdi ýalganymg aýt.

15 Elkyssa, Tahyr sözüni tamam etdi. Şemal bir sagatda Bagdatdan Tatara baryp, agaçlara degdi. Zöhräniň, serwi diýen bir agajy bar erdi. Ol özge agaçlardan beýik erdi. Şemal serwä baryp ýetişdi. Ondan bir zaryn owaz peýda boldy. Zöhre gyz köşgünde uklap ýatan ýerinden tisginip oýandy we: «Eý Hudaýa, bu owazdan Tahyrymyň ysy gelyär, ýa Tahyryň özi geldimi, ýa-da ondan bir habar geldimi?» diýip duran
20 wagtynda, serwüden şu gazal peýda boldy:

Elkyssa, Tahyr sözüni tamam etdi. Şemal bir sagatda Bagdatdan Tatara baryp, agaçlara degdi. Zöhräniň, serwi diýen bir agajy bar erdi. Ol özge agaçlardan beýik erdi. Şemal serwä baryp ýetişdi. Ondan bir zaryn owaz peýda boldy. Zöhre gyz köşgünde uklap ýatan ýerinden tisginip oýandy we: «Eý hudaýa, bu owazdan Tahyrymyň ysy gelyär, ýa
25 Tahyryň özi geldimi, ýa-da ondan bir habar geldimi?» diýip duran wagtynda, serwüden şu gazal peýda boldy:

30 Tahyryň seýr etmiş pany jahany,
Sen dek gözel hiç görmedim illerde.
Köňlümiň aramy, menzil-mekany,
Bilbiliň saýramaz özge güllerde.

Il husnuňa dahyl, görmäge zar men,
Yşkynda biçäre, köýüňde bar men,
Tä ölinçäm, seniň ýoluň garar men,
Röwşen kimin gözüm galdy ýollarda.

35 Hanjaryň janynda, oklaryň tende,
Gamzaň oky ýeldir, kast eder günde,
Suratyň göremde, hyýalyň mende,
Ýüzüň ýüregimde, sözüň dillerde.

Ne melek sen, beşer diýrler soýuňa,

Gözüm takat bermez baksam roýuňa.
Kadyr Alla zynat bermiş boýuňa,
Hiç tapmadym sen dek sagy-sollarda.

5 Mis özün zam²⁶⁵ etmiş simi-zer bilen,
Muş²⁶⁶ barabar bolmuş murgy-per²⁶⁷ bilei,
Zöhre hemra bolmuş bir şikar bilen,
Enwer dür içinde, göwher güllerde.

10 Säher seýle çykça, ger degse ýeller,
Ogşaşar her ýana, getirse tiller,
Zerefşan gulkaklar, syýa käkiller,
Çözseň—ýere düşer, örseň—billerde!

15 Ak jeren dek bolup, her ýan bakarsen,
Anbar, eňşan zülpüň ýüze dökersen,
Seýle çykçaň, ak jeren dek bökersen,
Jeren hem sen kimin bökmez çöllerde.

Bir sowal getirmiş sabanyň bady,
Göndermiş magşuga—Zöhredir ady,
Gözlerinde ýaşı, bagrynda ody,
Sargydyň-sabadan, sözi ýellerde.

20 Arzuw eýläp, ýete bilmen jaýyňa, J
Janym pida bolsun häki-paýyňa²⁶⁸,
Yrakdan guwanar husny-roýuňa,
Tahyr sowal etmiş zebun²⁶⁹ hallarda.

25 Bu sözden soň, Zöhre haýran-serasyma bolup, näme ederini bilmedi.
Zöhräniň, kyrk kenizi bar erdi, olary çagyrdy, gören-eşidenini beýan edip, bir
gazal aýtdy:

30 Gyzlar, gulak goýun, üşbu sözüme,
Bir owaz eşitdim säher çagynda;
Ýa Tahyrym gelmiş, ilmez gözüme,
Ýa saba sözlemiş serwi bagynda.

Umyt edip gezdim kadyr Alladan,
Isteýip tapmadym gedadan, şadan,
Habaryň göndermiş bady-sabadan,
Özi seýran etmiş hijran dagynda.

35 Ýarym munda gelmez, dolanmaz döwran,
Ýar menden aýrylyp, gör kaýda myhman,
Ýar onda, men munda galdym sergerdan,

Gözüm ýaşda, lebim zähr aýagynda²⁷⁰.

Elip katdym döndi, bir now nahala,
Ne jogap berermen gelen şemala?
Miwe, alma-narym gelmiş kemala,
5 Ýarym gelip gonsun* gül pudagynda!

Zöhre diýer, akar gözümden ýaşym,
Atam-enem ýokdur, gamdyr ýoldaşym,
Birazman sözleşsem, gelse syrdaşym,
Armanym ýok, ölsem ýar gujagynda.

10 Elkyssa, Zöhre sözüni tamam etdi. Şol wagt agaçlardan ýene hem zaryn owaz peýda boldy:

Kasydam Bagdat şährinden
Men bu Tatara gelmişem;
Iki gözeliň mährinden
15 Ah bilen zara gelmişem.

Tahyr diýip, zar aglaýan,
Jiger-bagryny daglaýan,
Tow berip, zülpün ýaglaýan,
Zülpleri tara gelmişem.

20 Gara gözden akar ýaşı,
Erider dag bilen daşy,
Ol Zöhre gyzyň syrdaşy,
Aşyky zara gelmişem.

Saba her dillerde sözlär,
25 Çyn aşyknyň, ýolun yzlar,
Tahyr Zöhre jany gözlär,
Men bir biçäre gelmişem.

Elkyssa, kenizler bu sözi eşidip, biraz sukut boldular. Gülkamar:
—Eý Zöhre jan, biz bu owazyň nämedigini aňlap bilmedik, akylmyz ýetişmedi,
30 daň atandan soň, görüp bilmesek—diýdi. Emma Zöhräniň oturyp-turup takaty bolmady.
Biraz mahal geçenden soň, daň horazy gygyrdy. Gülkamar:

—Eý Zöhre jan! ýörün, bag seýline gideliň, belki ol owazdan bir nyşan taparmyz—
diýip, Zöhräniň golundan tutup, bir ebýat aýtdy:

35 Säher wagty** subhy-saba dem boldy,
Gel, Zöhre jan, bag seýline gideli!

* Tirsin.

** Niçe wagtlar.

Gaýgyly köňlüme ýüz elem boldy,
Gel, Zöhre jan, bag seýline gideli!

5 Bag içinde ne sedadyr, ne sazdyr,
Bile bilmen, saña ne gys, ne ýazdyr,
Ne mejhul²⁷² peýgamdyr, niçik beýazdyr,
Gel, Zöhre jan, bag seýline gideli!

10 Şemala saz olmuş serwi pudagy,
Gyzlaryň janynda goýdy bu dagy,
Baryp agtaraly bagy-çarbagy,
Gel, Zöhre jan, bag seýline gideli!

Seýr edeli Tahyr gezen jaýyny,
Nakgaşy-manzarlar²⁷³, gül saraýyny,
Gaýtarmagyl Gülkamaryň raýyny,
Gel, Zöhre jan, bag seýline gidelp!

15 Gülkamar sözüni tamam etdi. Turup baga seýle gitdiler. Olar bagy ertirden-
agşama-çenli aýlansalar hem hiç zat görmediler. Onda Zöhre jan gözi ýaşly, gamgyn
bolup, bir söz aýtdy:

20 Höwesim ýok, söwer ýarym bolmasa,
Niçik takat kylam ulug illerde.
Bag eýesi—bilbil zarym bolmasa,
Köňlüm takat bermez täze güllerde.

25 Elmydam gül yüzün görmäge zar men,
Ýagşydan aýrylyp, ýamanga ýar men,
Gitmäge ejiz men, köp bikarar men,
Köňlüm arzuwynda, gözüm ýollarda.

Kaýsy bir ataşda ýüregin daglap,
Kaýsy peri bilen köňlüni çaglap,
Ýaryndan aýrylyp, gör kanda aglap,
Kaýsy sähralarda, kaýsy çöllerde.

30 Hanjary janynda, oklary tende,
Hijri öldürmäne kast eder günde,
Suraty gözümde, hyýaly mende,
Ýüzi ýüregimde, sözi dillerde.

35 Zöhre diýer, ýarym göçdi ýurdundan,
Gözlerimge sürtsen paýy-gerdinden²⁷⁴,
Süteýedi köp Babahanyn, derdinden
Tahyrym gelmedi aýda, ýyllarda.

- Elkyssa, Zöhre jan bu sözüni tamam edip, beýhuş bolup ýykyldy. Kenizleri onuň goltugyna girip, göterip köşge çykardylar. Zöhre bir gije-gündizde özüne gelip, şeýle güýçli aglady ki, onuň sesinden yns we jyns lertzana geldiler... Kenizleri gelip:
- 5 — Eý Zöhre jan! Beýle bikarar bolma. Sen bikarar bolsaň, biz hem bikarar bolarmyz. Dünýäni sabyr etmek bilen alarsen—diýip, maslahat berdiler. Emma Zöhräniň gözleri girýan, jigeri birýan, ýanyp, köýüp, gije ukudan, gündiz rahatlykdan galyp, ata-enäni unudyp, jahanyň zowkundan geçip, dünýä ýüzüne çykmaý, bir hüjrede öli dek bolup ýatar erdi. Onuň ýüzi zagpyran dek saralyp, ölüm kararına ýetdi.
- 10 Zöhräniň enesi gyzyny örän ýagşy görer erdi. Zöhräniň bitakat bolanyny eşidip, ony görmäge geldi. Görse, Zöhre edil öli dek bolup ýatypdyr. Muny görüp, saçyny ýaýyp aglap, Hudaýtagalaga mynajat etdi: «Eý päk-ä perwer-digär-ä! Meniň bu ýalňyz çagama özüň rehim et! Tahyry getirseň, Zöhre jan hoşwagt bolsa, men hem hoşwagt bolsam» diýip aglady. Şol wagt Gülzada keniz
- 15 telip görse, enesi Zöhräniň başyny dyzynyň üstüne alyp oturypdyr. Gülzada:
— Eý ene, Zöhräniň öler wagty ýetipdir. Indi ne çäräň bolsa göreber! — diýdi.
Enesi pakyr ne ederini bilmeý, şahyň ýanyna ylgady. Gelip, gyzynyň halyny habar berdi:
— Eý şa! Gyzyňy Tahyrdan aýyrdyň, Zöhre ölere ýakyn ýetipdir, yşk oňa sütem
- 20 edipdir. Indi näme pikiriň bolsa ýagdaýyňy gör! — diýdi.
Şa bu habary eşidip, karary gaçyp:
— Zöhre jany getiriň! Men hem bir göreýin—diýdi.
Onda enesi Zehre janyň ýanyna gelip:
— Eý balam, ataň seni görmek isleyär, baraly — diýdi. Zöhre:
— Eý ene, men atamyň ýanyna barmasmen, ýüzüni hem görmesmen! Meniň atam, enem, dogan-garyndaşym ýokdur! Olar menden geçendirler, men hem olardan bizardyrmen. Meniň Tahyrdan özge hemdemim ýok. Eger Allatagala bir wagt Tahyry maňa miýesser etse, bu garyplyk başymdan geçer. Bolmasa, garyplykda ölsem, men hem bir Allatagalanyň gazap eden bendesidirmen... Men Tahyr bilen dowzah içinde
- 30 otursam hem, bu köşgi-eýwan içinde oturanymdan ýagşy görermen. Tahyryň gaşynda ölsem, armanym ýok. Bar, şaga aýt, meni öldürsin, meni yşk odunyň içinde goýandan, öldürenini ýagşy görermen. Eger öldürse, şa üçin köp haýyr-sogap ýazylyr. Bu hili edip goýanyna razy dældirmen. Men atamyň ýanyna barmasmen! — diýip zar-zar aglap, bir ebýat okady:
- 35 Men hergiz barmanam atam ýanyna,
Barsaň, atamga diý: öldürsin meni!
Otlar saldy aşyklarnyň janyna,
Barsaň, atamga diý: öldürsin meni!
- 40 Ne atam bar, ne enem bar jahanda,
Ýakyn-gardaş, ne howandar bar mende,
Barabilmen atam kanda, men kanda,
Barsaň, atamga diý: öldürsin meni!
- Tutam ýakasyndan magşar günü men,

Aýyrdy Tahyrdan, köp naryza men,
Bu dertden gutulsam, ölse, razy men,
Barsaň, atamga diý: öldürsin meni!

5 Ozal başda neçüýn geldim jahana,
Bu yşkyň derdinden boldum diwana,
Geçdim hemmesinden, boldum bigana,
Barsaň, atamga diý: öldürsin meni!

10 Ýar diýip, barçadan agýar olup men,
Atam gazabyna duçar olup men,
Tahyrdan başgadan bizar olup men,
Barsaň, atamga diý: öldürsin meni!

15 Çykman melamatdan, namys-arym ýok,
Aglamakdan gaýry kesbi-kärim ýok,
Yşk ýükün çekmäge ygtyýarym ýok,
Barsaň, atamga diý: öldürsin meni!

Zöhre diýr, Tahyrsyz ömür sürmenem,
Öter men dünýäden, bir dem durmanam,
Ölinçäm, atamyň yüzün görmenem.
Barsaň, atamga diý: öldürsin meni!

20 Zöhre sözüni tamam etdi. Enesi baryp, gyzynyň habaryny şaga aýtdy. Onda patyşa: «Gyzym kemala gelipdir» diýip güman etdi we oňa «mynasyp» bir adam gözläp, pikir derýasyna gark boldy.

25 Patyşanyň bir dogany bar erdi, adyna şazada Ermanus diýer erdiler. Onuň Garabatyr diýen bir ogly bar erdi. Ol uruşmaga gaty ökde erdi we bütin goşunlaryň ygtyýary şonuň elinde erdi.

Patyşa gyzyny şu Garabatyra meýil edip, wezir-wüzera, erkan-döwletini çagyryp, Garabatyry hem çagyryp:

30 — Mende bir gül kemala gelipdir. Ony dogan oglam Garabatyra bermek isleýärim — diýdi. Ol wagt wezir-wüzeralar Garabatyra: «Gutly bolsun!» diýdiler. Soňra hazynadan Garabatyra giýewilik halatlar bagyşlady we kazyny getirip, güwäler häzirläp, Zöhre jany Garabatyra nikalap berdi. Garabatyr şahyň gyzyny alan adam bolup, murtuny towlap, özünde bar hazynany çykaryp, şäherleri çyragan edip, ähli erkan-döwletine halat berip, köp pakyr we pukaralara gyzyl bagyşlady. On baş gije-gündiz toý-tomaşa berdi. Soň gije Garabatyr Zöhre gyzyň, köşgüne baryp, gol gowşuryp, oňa
35 salam berdi we atasynyň Zöhräni oňa bagyşlanyny aýan etdi. Bu söze Zöhre gyzyň, bagry ýanyp, Garabatyra gahar bilen aýtdy:

40 — Eý Garabatyr! Göwheri itiň boýnuna daksan, göwher hem aglar, it hem. Sen kim, men kim? Ikimiziň ortamyzda sulh berip, nika baglan nähili akmak eken! Göýä zagpyrany eşegiň aldyna döken ýaly bolur. Bar, ýok bol! Gözüme görünme! — diýip, bir ebyat aýtdy:

Gitgil mundan, Garaçomak!
Men seniň ýaryň degilem.
Saňa «berdim» diýgen akmak,
Men seniň ýaryň degilem.

5 Bir garga sen har içinde,
Aşyk bolan zar içinde,
Seýr eder gülzar içinde,
Söwer gülzaryň degilem.

10 Bir aşyk biçäre bolsaň,
Men diýip awara bolsaň,
Eger göwher para bolsan,
Men hyrdaryň, degilem.

15 Bu gün atama agýar men,
Her zulmuň içinde bar men,
Tahyr diýp hassa-bimar men,
Seniň, bimaryň degilem.

20 Atam zulm etdi başyňa,
Rehm etmedn göz ýaşyňa,
Dilberim geler gaşyňa,
Seniň dildaryň degilem.

Meniň aşyklygym hakdyr,
Dahyl eýlegen akmakdyr,
Mende bir maksadyň ýokdur,
Hiç kylar käriň degilem.

25 Pida bolman pidalygňa,
Höwesim köp jydalygňa,
Zöhre diýer, gedalygňa,
Men sebäpkäriň degilem.

30 Elkysa, Zöhre jan sözüni tamam etdi. Garabatyr söz gatyp bilmedi, el hem urup bilmedi we masgara bolup, öýüne gaýtdy. Ondan soň Zöhre jan ýakasyny ýyrtyp: «Eý bar Hudaýa! Ýa bu amanady al, ýa Tahyrdan derek ber! Seniň Tahyry getirmäge we Garaçomagy öldürmäge gudratyň ýetmeýärimi?» diýip, zar-zar aglap, beýhuş bolup ýykyldy. Bir zamandan son, huşuna gelip, Gülzada kenize:

35 — Dünýäniň, zynaty, döwleti maňa gerek imes, sen bulary köçä çykaryp, pakyr-pukaralara sarp et — diýip, hazynanyň, açaryny berdi.

Zöhräniň aglamakdan başga işi ýok erdi. Ol Tahyry ýatlap, mejnuny-diwana bolup, ahy-perýat edip ýörer erdi. «Eý Tahyr jan, sen gaýry bilen mübtela bolduň, ýa bir bela duş bolduň, meni ýat etmediň, könlümi abat etmediň. Men ýesiri haýranyň bolup galdym, yşkynda diwana boldum. Gör, sen kaýsy periler bilen döwran sürersen, kaýsy

baglarga seýr edersen? Men sensiz ejiz galyp, saralyp soldum, ölmäge ýakynlaşdym. Seniň bilen süren döwranlarym ýat boldy, soltanetler berbat boldy, dostlar talh, şekerler zäher, ýarlar agýar boldy, gözlerim ýoluňda intizar boldy... Ýaryndan aýrylan bir binewa, gülüstandan aýrylan bir bady-saba men. Sensiz bu köşkler, bu baglar, saraýlar
5 gözüme dowzahdan hem ýaman görner. Seniň wysalyňa ýetmek barmukan?» diýip, Zöhre gyz zar-zar aglap, ýene bir gazal aýtdy:

Senden aýry men ýesiri derdi-hijran galmyşam,
Ölmeýin galdym bu gün, halymga haýran galmyşam.

10 Barçalar aşrat donuda gezdiler seýran era,
Neýleýin, zulmat era men zary-girýan galmyşam.

Ýarym agýar ile bezm eýlär ki döwran bagyda,
Men bu gün hary-mugylan²⁷⁵ içre seýran galmyşam.

Telbe könlüm köp hewes eýlär oşol dildaryny,
Däli sergerdan bolup, serkeşte ynsan galmyşam.

15 Patyşahy-husn idim, tagtym era soltan idim,
Tagty-täjim sil apardy, munda myhman galmyşam.

Bilbilim uçdy bu gün, azm etdi hijran bagyna,
Men hazanly gülşen içre bagry birýan* galmyşam.

20 Ýar agýar ile ýar oldy ki, ýaryn terk edip,
Men ki terk eýleý diýsem, neýleý ki, bijan galmyşam.

Zöhre diýr, ýar-bilbilim uçdy hazanga bagydan,
Ataşy-hijran elinde eýläp efgan galmyşam.

Elkyssa, Zöhre sözüni tamam etdi. Kenizleri munuň aglamagyna takat getirip bilmeý, ýygnanyşyp: «Bir saz-söhbet edeliň, belki, Zöhre gyzyň, köňli açylgaý» diýip,
25 maslahat edişdiler we Zöhräniň ýanyna gelip:

— Sen nalyşyňy goýsaň we bize rugsat berseň, biz saz-söhbete başlasak — diýip ýalbardylar. Zöhre gyz rugsat berdi. Kenizler saz-söhbet, uly mejlis etdiler. Zöhräniň şähdi açylyp, uka gitdi. Ol wagt kenizler oturyp, maslahat etdiler. «Zöhräniň abat-sag wagtynda halat-serpaýlaryny alyp, tagamyny iýip, başyna beýle iş düşen wagty bolsa
30 çäresini tapmasak, nan ýagysy boldugymyzdyr» diýişdiler, Ol wagt Göwher:

—Eger Tahyry getirmesek, Zöhräniň başga çäresi ýokdur — diýdi. Onda beýleki kenizler:

— Sen hemmämiziň serkerdämizsen. Bu işiň, çäresini sen taparsen — diýdiler. Göwher:

35 — Men bu işiň çäresini taparmen. Ertir turup, Zöhräniň hazynasyndan zer alyp, galandar eşiğine girip, şäherme-şäher gezip, Tahyry gözläp, tapyp getirermen.

* Beýtil ahzan.

Eter tapmasam, özüm hem gaýdyp gelmezmen. Enşaalla, taparmen — diýdi.

Göwher on dört ýaşly, täze kemala gelen, uzyn boýly, gözel gyz erdi. Ol eline aýna alyp, ýüzüni görende: «Men on tördi gijäniň aýy bilen barabardyrmen» diýip, pikir eder erdi.

5 Kenizler:

— Eý Göwher, sen bu maslahaty makul gören bolsaň, Zöhräni oýadaly — diýdiler.

Göwher:

— Men başymy Zöhräge sadaka edermen — diýeninden soň, Zöhräni oýatdylar. Zöhre aglap turdy. Gyzlar eden maslahatlaryny oňa beýan etdiler. Zöhre gyz begenjine hem oturyp, hem turup, Göwheriň boýnundan gujaklap:

10 — Saňa ýol gutly bolsun! Tahyr jany görseň, meniň ahwalymy birin-birin aýt. Eger diri bolsa — janyny, öli bolsa—teninden bir nyşana getirersen we aýdar-sen: «Aşyk bolan adam zulum görmelidir, bag içinde alma-narym kemala gelipdir, Garaçomak her gün gelip, alma-narymdan ýoljak bolup, ýüz-müň gaýgy-pikirde goýadyr. Men bagymyň, derwezesine garawul goýup, mydar
15 edermen. Şanyň zulумы agyr gelip, Garaçomak maňa zalym goluny ýetirjek bolsa, özümü öldürermen diýip gorkarmen. Tahyr beýle hyýanata galmasyn!» — diýip aglady.

Göwher gyz:

20 — Eger Tahyry getirmesem, namart boldugym — diýip äht etdi.

Şondan soň Göwheri ibermek üçin, ýol esbabyny tutup, oňa galandar eşigini geýdirip, bir horjun tylla bilen ýelmaýa mündürüp, Zöhre gyz kenizleri bilen ugradyp, Tahyry berk sargap, bir ebýat aýtdy.

25 Göwher jan, sen gitseň ýaryň soragna,
Barsaň, ýaryň aman bardy – diýgeýsen.
Seni diýip, otlar düşüp ýüregne,
Bagryn bölüp, göweün ýardy—diýgeýsen.

30 Ýar diýip aglady niçe eýýamy,
Dilinde ýar bilen okan kelamy,
Kasytdan gönderdi saňa salamy,
Özün daga-daşa urdy—diýgeýsen.

35 Kähi telbe kimin delmürüp durup,
Kähi ýetimler dek boýnuny burup,
Kähi hastalar dek reňgi sargaryp,
Uzadyp ýanymdan ýördi — diýgeýsen.

Rakyplar ot saldy şirin janyna,
Duşman hoşwaqt bolup, sygmaz donuna,
Wysal isläp Zöhre janyn, ýanyna
Çomak maýyl bolup bardy—diýgeýsen.

40 Aşyk bolan şirin jandan geçmezmi?
Janan söýen ýar lebinden içmezmi?

Gorkarmy ölümden, ýaryn guçmazmy?
Zarlanyp, zynharlap sardy—diýgeýsen.

5 Diýenim aýt, bawar etsin sözüme,
Gara bolsun Babahanyň ýüzüne!
Şa gazap eýleýip ýeke gyzyna,
Ol Garaçomaga berdi—diýgeýsen.

10 Barsaň Tahyra diý: tizden-tiz gelsin!
Wagtymyň teňligin sözümden bilsin,
Täleýi ters gelse, Zöhre neýlesin,
Pelek onuň bagtyn ýordy*—diýgeýsen.

Elkyssa, Zöhre gyz sözünü tamam etdi. Göwher jany ýelmaýa mündürüp, jylawyny eline alyp, bagdan daşary çykdylar. Ýene bir düýäni hem zer-zerbapdan, lagly-jöwherden ýükläp: «Her ýerde pakyr-pukara, ýetim-ýesirler bolsa, bu zatlary Tahyr janyň başyna sadaka üçin sarp edersen. Belki, sadakanyň güýjünden Tahyrym tapylsyn...» diýip,
15 Zöhre aglap, Göwhere tabşyrdy. Soňra:

— Kaýsy şähre barsaň, hökümdarlar bilen tanyş bolgun, olar her ýerden habarly bolarlar we başyňa iş düşse, asan açylar. Eger Tahyryň özüni görseň ýa habar eşiteseň, aýt: «Tizden-tiz gelsin!»—diýip, Göwheri şäherden ýarym mezil ugradyp barar erdi.

20 Şol eýýamda Wahyt diýen bir galandar bar erdi. Ol Şähri jan atly gyza aşyk bolup, onuň hasretinden köýüp, mest bolup, şäherme-şäher, çölme-çöl sorag salyp gezer erdi. Şu galandar bulara duçar boldy. Ol aýtdy:

— Eý Zöhre jan, seýil mübärekg bolsun! Sen bu ýerlere ne sebäpden geldiň?

Zöhre gyz jogap bermey, onuň duşundap geçip gideberdi. Onda Wahyt ýene Zöhräniň önüne geçip, baş egip, salam berdi we:

25 — Eý aşyklaryň patyşasy! Syryňy maňa aýt! — diýip aglaberdi.

Zöhre gyz aýak saklai:

— Eý diwana, bu ýyl ýedi ýyldyr, maňa rehim edip, bu zeýilli habar gatan adam görmedim. Sen nähili beýle rehimli-şepagatly adam, menden habar alarsen? — diýdi.

30 Wahyt:

—«Zer gadyrny zergär biler» diýipdirler. Eger sen maňa habaryňy aýt-masaň, özümni heläk edermen! — diýip, Wahyt galandar galman gideberdi. Onda Zöhre gözüni ýaşa dolduryp:

35 — Eý galandar! Sen hem meniň üçin mähnet çekme, her näme çeksem, özüm çekeýin, emma habar sorasaň, habarymy aýdaýyn — diýip, zar-zar aglap, bir gazal aýtdy:

40 Wahyt, menden habar sorsaň,
Bir ýar üçin sergerdan mem.
Käşki ýardan habar berseň,
Dildar üçin sergerdan men.

* Bozdy.

Sargaryp soldy gül ýüzüm,
Zäher boldy şirin sözüň,
Tahyr gitdi, galdym özüň,
Azar üçin sergerdan men.

5 Görsem ýaryň katdy-boýun,
Hak miýesser kylsa roýun,
Gam alypdyr kalbym öýün,
Gamhor üçin sergerdan men.

10 Weýran bolsun täji-tagtym,
Ýar diýip ýüregim ýakdym,
Ukudan oýanmaz bagtym,
Bimar üçin sergerdan men.

15 Baglarda sowsan-sünbülem,
Ter gunça dek täze gülem,
Gülden aýrylan bilbilem,
Gülzar üçin sergerdan men,

20 Ýedi ýyl derýada akan,
Şum täleýi aýra çeken,
Zöhre diýip bagryn ýakan,
Ol nar üçin sergerdan men.

Geldi aýralyk leşgeri,
Men neýläýin simi-zeri,
Ýara gönderýän Göwheri,
Ol ýar üçin sergerdan mep.

25 Siz aýyp etmäň Zöhräni,
Gözleýirmen Tahyr jany,
Neýlerem ýagty jahany,
Didar üçin sergerdan men.

Zöhre sözünü tamam etdi. Wahyt:

30 — Eý Zöhre jan! Biraz sabyr et, saňa bir arzym bar, isleseň aýdaýyn! — diýdi.

Zöhre:

— Bolýar, aýt! — diýdi.

Wahyt:

35 — Göwher jan bir gymmatbaha daşdyr, oňa hemme adam hyrydardyr. Göwheriň daşyny her zatdan bezeseň hem, içinden mälüm bolar. Eger-de siz Göwheri galandar geýimine salyp, uzak ýollara ugratsaňyz, ýoldaky garakçylar muny tutarlar. Elbetde, Göwher her kimiň goluna düşse, boýnuna tumar edip dakynar, seniň hyzmatyň hem jaýyna düşmez. Eger kabul etseň, Göwheriň hyzmatyny men bitiremen. Meniň özüň owganly, Käbil şäherinden. Men hem Tahyr ýaly bir galandarmen. Men Bagdatda Şähri

jan diýen gyza aşyk. Elbetde, galandar halyny galandar biler. Men bir erkek adam, maňa hiç kim el we til ýetirip bilmez. Seniň bu işiňi men bitirermen, menden başga kişi bitirip bilmez. Göwher jan baglara seýil edip ýörmäni biler — diýdi. Onda Zöhre:

5 — Men bir täleýi pes adam. Sen hem wada berip, ýene bir şäherde bir gyza duşup, meni ýadyňdan çykararsen diýip gorkarmen — diýdi.

Wahyt:

—Eý Zöhre jan, ikimiziň aramyzda Hudaýtagalanyn uly adyndan äht bolsun, men Tahyry tapyp, saňa gönderýänçäm, aram almazmen — diýdi.

10 Bu söz Zöhrä we Göwhere makul göründi. Olar maslahatlaşyp, Göwheri gaýtaryp, Wahydy ibermekçi boldular.

Zöhre Wahyda bihet gyzyllar berip, ýelmaýany hem tabşyryp:

15 —Eý Wahyt, şerigatda şerim ýok: meniň alma-narym kemala gelipdir, muňa Garaçomak hyrydar bolup, her gün gelir, emma bir telbis²⁷⁶ bilen saklarmen, miwe bişip ötüşe, tilki, şagal zaýa eder, ýarym tizden-tiz gelsin — diýip, Wahyda ak pata berip, aglap bir ebýat aýtdy:

20 Wahyt, gider bolsaň mundan,
Janym söýen jany getir,
Derdim zyýada gün-günden,
Şirin janym çykar tenden,
Pinhan syrym ýokdur senden,
Sen hem el göterme menden.
Maňa dost bolmaz her kandan.
Geler wagtyň çyksa çenden,
El götärmen bu watandan.
25 Öldüm aýrallyk derdinden,
Derdime dermany getir.

30 Meniň üçin ýanyp-köýen,
Gulpagyn her ýana ýaýan,
«Çyn hakykat dost men» diýen,
Yşkyň seriştesin iýen,
Her kime bir syryn diýen,
Ýüregimde daglar goýan,
Gaşymda zer-zerbap geýen,
Rakyp didaryndan doýan,
35 Ýanar oduma suw guýan,
Ýalançyda könlüm söýen,
Oýan, gara bagtym, oýan!
Tükenmez döwrany getir.

40 Göwnüm talwas eder ýary,
Möwç urar yşkyň bazary,
Kemal tapmyş²⁷⁷ alma-nary,
Bilbilim ýok, kylsa zary;
Görünse, ýarşş didary,

Didarynyň hyrydary,
Sadaka dünýäniň bary.
Inçedir gulpagnyň, tary,
Aşkyň, ýok namys-ary,
5 Bu gün ýedi ýyldan bäri,
Kärim ýaryň ahy-zary,
Ol çeşmi-girýany getir.

Gam derýasyna gark olan,
Şa janyňa gazap kylan,
10 Söwer ýaryndan aýrylan,
Mejnun dek diwana bolan,
Leýli kimin bagryn tilen,
Yşkyň tygyn jana çalan,
Gül meňzi sargaryp solan,
15 Deregin bilmez hiç gelen,
Aşraty ýok biziň, bilen,
Bilmen tirikmu ýa ölen,
Biziň, bilen wada kylan
Ol ähti ýalgany getir.

Ýarym onda, akly haýran,
Gözlerim ýolunda girýan,
Pelekden çäki-griban,
Ýüregim gan, bagrym birýan,
25 Baglarym galdy biseýran.
Ýarym kanda çeker arman,
Aşyklardan ötdi döwrän,
Kararym ýok ýüzüň görmän,
Tapmaýyp derdime derman,
Ýakdy meni rozy-hijran
30 Zöhre diýer, men sergerdan,
Biakyl, nadany getir.

Zöhre sözüni tamam etdi. Wahyt:

— Eý Zöhre jan, Tahyry nähili nyşanlar bilen tanarmen? — diýdi, Onda Zöhre:

— Her şähre we gala barsaň, dat edip, «yşkyň elinden meniň ýaly köýen barmu?»
35 diýip gygyrsaň, seniň ahy-nalaňy eşitse, Tahyr bir salym hem durup bilmez. Özi orta
boýly, galam gaşly, zerefşan kākilli, yşk oduna köýen zyba ýigitdir — diýdi. Wahyt
galandar pata alyp, atyny goýup, ýelmaýa mündi we kerwene goşulyp, nirede sen
derýanyň aýagy diýip, ýola rowana boldy.

Wahyt bir niçe mezil ýol ýöräp, dag söküp, çöl kesip, ahyr bir uly şähre ýetişdi.

40 Bu Bagdat şaheri erdi. Wahyt bu şaheriň içine girip, köçelerine, metjit-medreselerine
aýlanyp, sorag edip:

«Bu şäherde meniň dek yşka köýen däli-diwana barmu?» diýip, gygyrar erdi.
Emma hiç-kimden ses çykmaz erdi.

Wahyt bu şäherden özüne ýoldaş tapmaý şäherden çykyp, sähralara ugrady. Ýolda bir uly bagyň gyrasynda oturyp: «Eý halk, meniň dek yşk ýolunda awara bolan barmu?» diýip gygyrdy. Bu çarbagda bir näçe sahyplar, şa ogly şazadalar, beg ogly begzadalar seýil edip ýörer erdiler. Bularyň içinde bir zyba ýigide Tahyra Wahydyň gözi düşüp:

5 – Dost, yşkyň elinden meniň, deý bagry köýen barmudyr? — diýip gygyrdy. Bu söz ýigidiň gulagyna hoş geldi. Ol:

—Eý ýigitler! Siz bir salym aýak saklap duruň, men ol adamyň bir habaryny alaýyn — diýip ugrap, şu muhammesi aýtdy:

10 Dilber-a, ýadyň bilen synamga gam kân oldy, gel!
Hasretinden bozulyp, halym perişan oldy, gel!
Jemg olup gam leşgeri, dil içre myhman oldy, gel!
Sen sebäpli zary köňlüm şähri weýran oldy, gel!
Lahta-lahta tyg-hižrinden jigerim gan oldy, gel!

15 Her güle seýr eýlemen, rugsary-bagyň bolmasa,
Kim erer hemdem maňa? Hijrany dagyň-bolmasa
Şeb²⁷⁸ erer gündizlerim, husny-çyragyň bolmasa,
Istemen gandu-hesel, şirin dodagyň bolmasa,
Nezdi-köňlüm²⁷⁹ dähri bagy, bagy-yhsan oldy, gel!

20 Serwi kat, rugsary-hoş, simin beden²⁸⁰, gül ýüzli ýar,
Isteýip bezmi-wysalyň, derde galdym bişumar.
Asmanyň enweri sen, ýer yüzünde lälezar,
Elmydam waslyň diläp, ten içre köňlüm bikarar,
Ýar diýip, agýardan mahrumy-döwran oldy, gel!

25 Gaşlaryň ýaý, kirpigiň ok, muztaryp²⁸¹ janymga ot.
Ger meni katl eýlese, oldur bu janymga kerat.
Lebleriniň şerbetin datgan tapar daýym haýat.
Aşygyn magşuk eger öldürse, bolgaý ruhy şat.
Rehim kyl, ýetgir maňa, suraty bijan oldy, gel!

30 Näzeninim seýre çykmyş, waspyny eýleý beýan.
Patyşahy-husn erer, bişekki müslimdir aýan.
Käkili serw üzre janymga belaýy-nägehan.
Tuby boýlug, mähweşim bolgaç nazarymdan nyhan.
Her tarap boý çekmedi serwi hyraman oldy, gel!

35 Tahyr-a, ýat eýlerem şamu-säher ol mähweşi,
Aýra saldy Zöhre jandan bu pelekniň gerdişi,
Isterem dildardan müžde²⁸² getirse bir kişi,
Hižriden Kaknus kibi synamga salyp ataşy,
Üşbu halymny görüp, käpir musulman oldy, gel!

Tahyr sözüni tamam etdi. Wahyt bu yşk eserli ýigidiň Tahyr ekenini bilip, mesti-

mestana bolup, Tahyryň gaşyna baryp, şu gazaly aýtdy:

Dostlar-a, rozy-ezel köňlüm era ja kyldy yşk,
Günde ýüz mähnet bilen başymny gowga kyldy yşk.

5 Telbe itler deý gezermen çar tarapga delmürip,
Naidy²⁸³ ýemrüm hasylyn bir demde ýagma²⁸⁴ kyldy yşk.

Gamly bagrymny kebab etdi, salyp synamga dag,
Leblerimni teşne, göz ýaşymny derýa kyldy yşk.

10 Aglaýyp, şu gözlerimden eşk döküldi, neýleýin!
Gözlerimni kör edip, köňlümni bina²⁸⁵ kyldy yşk.

Günde ýüz katla ölermen, kim ýene ýüz direlip,
Mahramy-möwt²⁸⁶ olmuşam, mahrumy-dünýä kyldy yşk.

Hijri wadysyda²⁸⁷ sergerdan gezermen, beçeler,
Başymga daş ýagdyryp, älemde riswa kyldy yşk.

15 Ýardan çekdim aýak, bir dem parahat bolgaly,
Köňlüm içre ja olup, ýaryn temenna kyldy yşk.

Bir perige beg bolup, geldim ki Tatar şähriden,
Ýar köýünde bes ony mejnuny-şeyda kyldy yşk.

Wahyt aýdar, wahydam, yşk ýoluda merdana bol.
Aşrat öýün bent edip, mähnet derin wa²⁸⁹ kyldy yşk.

20 Wahyt sözüni tamam etdi. Şol wagt Tahyr gelip, Wahytdan habar sorady, ol hem jogap berdi:

T a h y r:

25 Habar bergil, Wahyt, kandan gelersen?
Nä sebäpden düşdüň biziň bu jaýa?
Her dem alganyňda, ýüz ah urarsen,
Ahyň oka menzär, kamatyň — ýaýa.

W a h y t:

30 Keşť eýleýip çykdy Tatar ýurdundan,
Özüm kibi sergerdany gözlärmen.
Eý şazada, sorsaň mepiň derdimden,
Derdim çohdur, bir dermany gözlärmen.

T a h y r:

5 Tatar diýp sözlegen diliňden dönem,
Senden zyýadarak sergerdan menem,
Elmydam bir gyzyň yşkynda ýanam,
Saçy gijä meňzär, ýüzleri — aýa.

B a h y t:

10 Çarh urup gezermen sagy-sollarda,
Zöhre göndermişdir, gözi ýollarda,
Tapmasam, durmanam ulug illerde,
Jismin alyp giden jany gözlärmen.

T a h y r:

15 Wahyt, neçüýn köp ah çekip sözlärsen?
Bir pinhan syryň bar, menden gizlärsen,
Kaýsy bagyň bagbanyny gözlärsen?
Rastyň diýgil, bende bolsaň Hudaýa.

W a h y t:

20 Bir peri gönderdi, özi ol jaýda,
Hijran zährin ýutar, golunda bada,
Şahyň gazabyndan däli derýada
Akyp giden binyşany gözlärmen.

T a h y r:

25 Bilbiller saýraýyr ýaryň bagynda,
Gyzlar seýran edip gezen çagynda,
Niçik galandar sen ýar soragynda?
Otlar saldyň kalbym içre saraýa.

W a h y t:

30 Getir diýip, meni tizden gönderdi,
Aýagymdan öpüp, ança ýalbardy,
Oňa sen ýar degil, wagtyň hoş erdi,
Yşka köýen natuwany gözlärmen.

T a h y r:

Tahyr diýer, gelmegeýdim jahana,
Zöhräniň derdinden boldum diwana,

Bu gün bolar maña ahyrzamana,
Ger ýetmesem onuň kibi hubroýa.

W a h y t:

5 Wahyt diýer, başym saldym meýdana,
Kerbela kelbi^{29a} deý gezdim her ýana,
Şähri gyza aşyk bolup gaýbana,
Açylmagan ter gunçany gözlärmen.

Elkyssa, Tahyr: «Bu hem meniň kimin bagryny yşka ýakan galandar eken.
Emma galandar halky ýalançy bolar. Ýalan sözläp, meni öňküden hem beter diwana
10 eýlemesin. Ol Zöhräni görüpmi, görmänmi, bileýin» diýip düýäniň owsaryndan iki eli
bilen towlap tutup:

— Eý aşyklaryň şahyn-şahy! Owal Hudaýyň, soňra hazret pygamber resulyllanyň
haky üçin rastyňny aýt, meniň yşk hijranynda köýen bagrymy ýene ýakma! — dişýip
aglap, bir ebýat aýtdy, galandar hem jogap berdi:

15 T a h y r:

Wahyt, tizden habar ber sowalymnyň jogabyn,
Habar ber, näzli ýarym sen niçik halda gördüs?
Özümge ýoldaş etdim ýaryň salgan azabyn,
Itlerge şam kylarmen köýen bagrym kebabyn,
20 Habar ber, näzli ýarym sen niçik halda gördüň?

W a h y t:

Saňa jogap eýleýin ýaryň kylgan sowalyn,
Mydam ýar diýp aglaýyr, men şeýle halda gördüm.
Nerkes kimin gözünden akdyryp eşki-alyn²⁹¹,
25 Hijran şebinde istär ýaryň şemgi-jemalyn,
Gije-gündiz aglaýyr, men beýle halda gördüm.

T a h y r:

Mähweşim soragynda dagy-daşy gezermen,
Aý-gün kibi sergerdan, köýünde derbedermen,
30 Kaknus kimin ot çeýnäp, ataşga seýr edermen.
Bu gün bu halda, erte gör ne hala ýetermen.
Habar ber, näzli ýarym sen niçik halda gördüň?

W a h y t:

Köşgün, üstünde bidar²⁹² çekdigi ahy-zardyr,
35 Sabryň öýün syndyryp, elmydam bikarardyr,
Göz ýaşynyň reňkinden gül ýüzi lälezardyr,
Tagty özüne zyndan, jahan gözüne dardyr,

Men seniň názli ýaryň men beýle halda gördüm.

T a h y r:

5 Gül ýüzüni görmesem her hepdede, her aýda,
Bu köňlüm takat bermez matamhana²⁹³ saraýda,
Dönmek bolmaz ýolundan, çyksa janym şu köýde,
Görmesem Zöhre janym, durabilmen bu jaýda.
Habar ber, názli ýarym sen niçik halda gördüň?

W a h y t:

10 Şahyň gyzy şazada, köýünde bir garypdyr,
Hijriňde zagpyran dek gül ýüzi sargarypdyr,
Ejiz jana agyr yük—yşk içre kim görüpdür,
«Maksada ýetmedim»... diýip, tört ýana telmurypdyr,
Men senin, názli ýaryň men beýle halda gördüm.

T a h y r:

15 Jananyma jan çekip, şirin janym berermen.
Ýanynda görsem agýar, özüm oda urarmen.
Ýalňyz başym ýolunda, hyzmat eýläp durarmen...
Çyn aşyky-didar men, ýar jamalyn görermen.
Sen meniň názli ýarym sen niçik halda gördüň?

20 W a h y t:

Gpje-gündiz uky ýok, köşgüň üstünde bidar,
Sütem okun atarlar daşynda jemgy agýar,
Ýar salamyn ýetirdim, gaşynda kyldym yzhar,
Lal olupdyr dilleri, sözlemez toty-guftar,
25 Gam gijede gark olmuş, men beýle halda gördüm.

T a h y r:

30 Bilmedim, ýar lebinden kaýsy teşne ganypdyr.
Bilbil uçup ýurdundan, zaglar gelip gonupdyr,
Ahym çykar asmana, bagrymda ot ýanypdyr...
Ýedi aşyk ötüpdür, kim men dek örtenipdir.
Tahyr diýr, Zöhre janym sen niçik halda gördüň?

W a h y t:

Gyzlar içinde serhoş, ajap serwi-hyraman,
Hasretinden köp aglar gül ýüzli mahy-taban.

Istihanyň²⁹⁴ kül etmiş aýralyk ruzy-hijran
Könlünde ýüz mün arman, gözleri huny-girýan.
Wahyt diýr, Zöhre janyň men beýle halda gördüm.

Wahyt bilen Tahyr sözlerini tamam etdiler. Wahyt:

5 — Eý ýigit, Tahyr sen bolsaň, men Tatar welaýatyndan saňa gelen sawçy, Tatar
gyzларыnyň şahyn-şahy Zöhre janyň, ýüregi gan, jigeri birýan, didesi girýan, akyly
haýran, baglary biseýran, aşyfta²⁹⁵ döwran, orny özüne zyndan, işi efgan, duşmanlar
şadyýan, köňli elemde²⁹⁶, gözi nemde, hatyry gamda, jany sütemde, dünýäden geçip, gije-
gündiz seniň, ýoluňa garap, seni arzuw edip duradyr. Garaçomak ony almak üçin Zöhre
10 gyzyň üstüne günde baş wagt gelip gidýär, emma Zöhre gyz ýalbaryp we mekir-hileler
edip, mydar edýär. Ol Tatar welaýatynda bir mysapyr dek bolup oturadyr. Eger gider
bolsaň, tiz şaýyňy tut. Eger gitmeseň, maňa rugsat ber, men seniň habaryňy tizden-tiz
eltermen —diýdi. Tahyr munuň Zöhre tarapyndan gönderilen adam bolanyny bilip,
turup, gujaklaşyp görüşdi we:

15 — Zöhräni öz gözüň bilen gördüňmi? Sözünü gulagyň
bilen eşitdiňmi? — diýip sorady.

Wahyt:

— Beli, özüni hem gördüm, sözünü hem eşitdim. Seniň üçin bar derdini mälim etdi.
Ine şu salam haty hem saňa gönderdi – diýip, bir haty çykaryp berdi.

20 Tahyr haty owal gözüne sürtüp, soňra açyp okady. Hatyň mazmuny şeýle erdi:
«Owala bismilla-errahman-yrrahym we soňra Muhammet-mustapa alaýhyssalama
sena we drut²⁹⁷. Men yşk oduna köýen Zöhre garyp tarapyndap aly jenap Tahyr janyňa,
päki-damanyňa²⁹⁸, hesretli serwi hyramanyňa, muhupbet mahytabanyňa!

Arzým şudur: hudaýym siz jenap alyny hemme bela-beterlerden aman saklap,
25 bir-birimize mydamlyk gowuşmagy miýesser etsin. Siz, men ejizi hesret dagynda we
aýralyk zulumynyň içinde taşlap gitdiňiz. Siz gideliňiz bári, her günüm ýyla dönüp,
ahy-zarymdan Babahan amana geldi we «gyzym kemala gelipdir» diýen pikire düşüp,
meni goşun başy Garabatyra nikalap bermekçi boldy. Men hem bu sözi eşidip, özümi
üç ýola hanjara goýbermek isledim. Emma kenizlerim aňlap, meni goýmadylar. Bir
30 gün Garabatyr meniň bagymda hylwata girmek isledi. Men Garabatyry urup,
kowduryp goýberdim. Garabatyr ýene hem meniň göwnümi tapmak isläp gelip durur
welin, men kä hile bilen, kä gahar bilen kowup goýberermen. Ýene bir gün şanyň gazaby
bilen Garanyň pikiri bir bolup, menin, işim harap bolarmyka diýip gorkarmen. Oňa görä,
şu hat ýetişen zaman ýa menden bizarlyk hatyny berip goýber, ýa-da bu бага gelip
35 eýelik et. Kişi aşyklykda jebir-sütemi çeker. Bir sapar şanyň gazabyny gördüm diýip,
munça kemala gelen bagy eýesiz goýmagaýlar. Söz gutardy, Hudaý salamat
saklasyn!»

Tahyr haty okap, beýhuş bolup ýykyldy. Soňra huşuna gelip: «Zöhräni gören
gözleriňden aýlanaýyn!» diýip, galandaryň aýagyna ýykyldy. Tahyryň ýüregine ot
40 düşüp, oturanyna-turanyna göz ilmez erdi, göýä aýnanyň ýalkymy dek her ýana ýügrer
erdi.

Soň Tahyr maslahatlaşyp, Wahydy mysapyrlaryň düşýän kerwensaraýyna eltdi.
Wahydy şonda düşürüp, oňa gul kimin hyzmat edip, naharlap:

45 — Eý şahy-galandar! Sen bu ýerde az garaşyp otur. Men hem bu şäherde bu köşgüň
eýesine myhman. Baryp, rugsat alyp geleýin – diýdi.

Tahyr Adyl şanyň ýanyna baryp, baş egip salam berdi. Patyşa salamyny alyp, oturmaga ýer görkezdi. Tahyr:

— Eý keremli şahym, kyblagähim, Süleýman soltanet, Iskender şewket! Jenap alyňyza iki keleme arzym bar — diýip, bir ebýat aýtdy:

5   Zöhre janym maňa salam göndermiş,
Şahym, maňa rugsat berer günüňdir.
Köşgünde aglaýyp, bikarar ermiş,
Şahym, maňa rugsat berer günüňdir.

10   Mysapyram bu Bagdadyň şährinde,
Dowamat köýermen yşkyň bahrynda,
Gözüm ganda, lebim hijran zährinde,
Bu gün maňa rugsat berer günüňdir.

15   Ýarym onda aglar, maňa «gelsin» diýp,
«Gelip, dal gerdene golun salsyn» diýp,
«Ýa-ha Zehre jandan jyda bolsun» diýp,
Bu gün maňa rugsat berer günüňdir.

20   Meni köp zarlamyş näzenin dilber,
Onuň yhlasyna köýermen egser²⁹⁹,
Didaryn dilärmen tä ruzy-magşar,
Maňa bu gün rugsat berer günüňdir.

Bir kasyt getirmiş ýaryň peýamyn,
Göz ýaşyndan ýazmyş ýarym salamyn,
Ýat etmiş sapakdaş okan kalamyn,
Tahyr diýer, rugsat berer günüňdir.

25   Tahyr sözüni tamam etdi, şahyň aýagyna ýykylyp aglady. Beýleki oturan adamlar hem aglaşdylar jaýlary göýä ýashana döndi. Şanyň hem köňli bozulyp:

— Owaldan seniň bilen aşna bolmasak, ýagşy bolar erdi... «Aşna bolmak asan, aýrylyşmak müşgül» diýipdirler. Ol nakyl çyn ekeni — diýdi.

Patyşa ýene bir zaman pikire gidip:

30   — Eý Tahyr jan, bu hyýaldan el göter, isleseň, patyşalygymy we gyzymy hem bereýin — diýdi.

Tahyr:

— Eger rugsat bermeseňiz, hökman heläk bolarmen — diýdi.

Patyşa:

35   — Tahyr, başyňy göter. Her ýana gitseň hem, babaň rugsat berer — diýip, bir ebýat aýtdy:

Şa rugsat bermez diýp, hazar eýleme*,
Gider bolsaň, uzak ýollar seniňdir.
Emma özge jaýdan güzer eýleme,

* Gamgyn bolmagyl

Şahyň mülki, ulus-iller seniňdir.

5 Şemal öwser pasly-bahar çagynda,
Giýa gögär, duman olar dagynda,
Seýran etseň şähri-Bagdat bagynda,
Ter açylan täze güller seniňdir.

Begler bilen meýlis gursaň, meý içseň,
Bagdada bil baglap, özgeden geçseň,
Sag-sola pytradyp, her ýana saçsaň,
Şahyň hazynasy, pullar seniňdir.

10 Gadryň bilen jaýda gezseň hem geçseň,
Döwlet berar etmez, her ýana göçseň,
Dal bedewler munüp, hur gyzlar guçsaň,
Uzyn boýly, inçe biller seniňdir.

15 Adyl şa diýr, meniň gadrym bilmezsен,
Günde ýüz ýalbarsam, pendim almazsen,
Ölersen, ýitirsen, gaýdyp gelmezsен,
Gözleriňde ganly syllar* seniňdir.

Patyşa sözüni tamam edip:

20 — Eý Tahyr jan, menden saňa rugsatdyr! Emma ýedi ýyldan bäri ene hökmünde seni
bakyp bejeren Hanymdan rugsat al we köp wagt saňa hemra bolan Mahym gyzyň
özünden hem rugsat algyn, indi bize seni görmek ýa bardyr, ýa ýokdur, bizden razy bol!
— diýdi.

Tahyr pakyr hoşwagt bolup, Hanym bilen Mahym gyzyň ýanyna baryp, gol
gowşuryp, rugsat diläp, bir ebýat aýtdy:

25 Janym enem, rugsat bergil ogluňa,
Keşť eýlesin şähri-Tatar ýurduna!
Muhubbet şerbetin alyp goluňa,
Dowa eýle, men garybyň derdine!

30 Söwdüğim gamgyndyr Tatar ilinde,
Arzuwym köňlünde, adym tilinde,
Bir telbe nadanam yşkyň ýolunda,
Sygynmyşam erenleriň merdine.

35 Zöhre jan sallansa, men nazar salsam,
Armanym köp galar, görmeýen ölsem,
Zöhräniň aldynda set para bolsam,
Menem tutam tenim tygy gerdine.

---

* Yaşlar.

Kül bolsun, sowrulsyn suratym, janym,
Bilmesin bir kimse namu-nyşanym,
Dilberim gaşynda dökülsin ganym,
Etlerim şam bolsun ýaryň gurduna.

5 Tahyr diýer, rähm eýlegil bu hala,
Teşne guly gönder bahry-wysala³⁰⁰
Dilim nowa tartar ýüzde müň nala,
Gulak sal, köklümiň ahy-serdine.

10 Elkyssa, Tahyr beg sözüni tamam etdi. Ondan soň Mahymyň enesi Hanymyň Tahyryň
bu aýdanyna gahary gelip, şu sözi diýdi. Mahym jan hem Tahyr jan oňa jogap berdiler.

H a n y m:

15 «Gider meň» diýp, bizden rugsat dilersenň,
Bil baglaýyp, Zöhre gyzyň ýoluna.
Bagty gara natuwany neýlärsen?
Rehm etmezmiň Mahym janyň halyna!

M a h y m:

20 Tahyrymga beýle sözler diýmegil,
Barsyn, gelsin ol maksatly jaýyna,
Köýen men bolaýyn, ol bir köýmesin,*
Men bu gün batmyşam gamyň laýyna.

T a h y r:

25 Zöhre jananymdyr, Mahym gyz—janym
Aglama, Mahym jan, gitsem, gelermen.
Niçik terk edermen sen mähribanym,
Aglama, Mahym jan, gitsem, gelermen.

H a n y m:

30 Janyn gurban etdi Mahym jan saňa,
Hiç perwa kylmadyň sen ondan ýaňa,
Agzyndan ot çykar, gulak tut muňa,
Nazar eýle gözden akan sylyna!

Mahym:

35 Geçmişem dünýäde sim ile zerden,
Ýaşym akdyrarmen bu çeşmi-terden,
Zöhre diýp, Tahyrym gitseň bu ýerden,
Bakmazmen dünýäniň günü-aýyna.

* Ýanan men bolaýyn, Zöhre ýanmasyn.

T a h y r:

5 Başyma düşüpdür aýralyk günü,
Saňa pida kyldym jan bile teni.
Razy bol, Babahan öldürse meni,
Aglama, Mahym jan, gitsem, gelermen.

H a n y m:

10 Mahym saňa boldy derýada rähber³⁰¹
Sandykdan çykardy, geldi diýp dilber,
Bagrynda dag goýduň tä ruzy-magşar,
Pehm etmedi sen mekkaryň alyna.

M a h y m:

15 Sandykdan çykardym — maňa «ýar» diýdi,
Ýene sordum — «gaýry ýarym bar» diýdi,
«Tatar gyzlaryna gözüm zar» diýdi,
Ol gün talaň düşdi köňlüm öýüne.

T a h y r:

20 Biri tawus, biri köňül sonasy,
Ýakdy meni iki gyzyň nalasy.
Rugsat bersin Mahym janyň enesi,
Aglama, söwdüгим, gitsem, gelermen!

H a n y m:

25 Mahym bilen baş gün oýnap gülmediň,
Iltifat³⁰² göz bilen nazar salmadyň,
Saňa köňül berdi, könlün almadyň,
Neçün geldiň şähri-Bagdat iline?

M a h y m:

30 Gül yüzün görmäge köňlüm höwesdir,
Biwepaga jan çekmeklik hebesdir³⁰³,
Zöhre döwran sürse, bizlere besdir,
Bir baş gün guwandyk kaddy-boýuna.

T a h y r:

Waý, gamzaň öldürdi, beýle söz gurma,

Tyg bile öldürgil, söz bile urma.
Náz bile ýandyрма, gaşlaryň burma,
Názlim, gamgyn bolma, gitsem, gelermen!

H a n y m:

5 Hanym diýer, rugsat bereýin, balam,
Ahyndan örtenir bu külli älem,
Mahym bilen aglap, men munda galam,
Haçan seýr edersen Bagdat gülüne?

M a h y m:

10 Mahym diýer, elip kaddym бүкүldi,
Rakyp sazy şadyýana kakylды,
Ýoluň garap, gözüm nury dökүldi,
Owal neçün düşdүň yşkyň ýoluna.

T a h y r:

15 Tahyr diýer, söydüm iki perini,
Tatarda—Zöhre jan, Bagdatda—seni,
Özüň köp ýyglaýyp, ýyglatma meni,
Rugsat ber, Mahym jan, gitsem, gelermen!

Elkyssa, bu sözler tamam boldy. Hanym:

20 — Eý Tahyr jan! Kanda bolsaň, aman bol! Menden saňa rugsatdyr. Ýöne sen meni uly derde goýduň. Gyzym senden jepa gördi, emma wepa görmedi — diýdi. Ondä Mahym jan:

— Eý ene, Tahyryma beýle sözler diýme. Tahyrym garypdyr. Garybyň könli näzik bolar. Men munuň jepasyny hem wepa ornunda görermen. Men ömrümi Tahyr diýip geçirmeli boldum. Men munda ençe wagt didar wysalyňa gowuşdym. Indi bolsa men didaryň hijrany bolmaly, çünki rahat azapdan soňradyr — diýdi. Şol wagt Tahyr çisdi-çäbik ýerinden turup, Mahym gyza mähriban suratda gulluk etdi. Şondan son, Mahym derhal hazyna girip, Tahyra şahana lybaslar getirip geýdirdi we başyna murassyg täç, üstüne döwlet çetrini³⁰⁴ saýa etdi, egnine şa gylyjyny dakyp, köp bezeg berdi. Şol halda Mahym gyzyň nazary Tahyra düşüp, beýhuş bolup ýykyldy. Kenizler gülap sepdiler. Mahym bir sagatdan soň, huşuna gelip:

— Eý nury-didäm! Seni ýene bu zibi-zinet bilen görmek bolarmy? — diýip aglady.

35 Hazynada gadym-eýýamdan bäri bir guşak bar erdi. Ol guşagy Süleýmanyň aýaly Bulkys jyn patyşalaryna höküm edip dokudyp erdi. Ol guşak tilsimlidi, ony bir adam biline baglap, ýüz ýyl syýahat etse hem hiç ýadamaz erdi we mydama ýigrimi baş ýaşynda dek bolar erdi. Ol guşagy Adyl şa özüniň ogly bolmany üçin, kiçi gyzy Mahym jana sylag berip erdi. Mahym jan guşagy hazynadan çykaryp, Tahyryň biline baglady we boýnuna goluny salyp, köp aglady.

Tahyryň elinde Zöhräniň ady ýazylan bir ýüzük bar erdi. Ol ýüzügi Tahyr derýa

taşlanjak bolanda, Zöhre oňa ýadygärlik üçin berip erdi.

Mahym gyz:

— Eý Tahyr jan, şu ýüzük senden we Zöhreden maňa ýadygärlik galsyn. Her wagt köňlüm seni höwes edende, bu ýüzügi görsem, seni gören dek bolup, köňlüm teselli tapar — diýdi. Tahyr kabul etdi. Ondan soň Mahym gyz Tahyra hazynadan bir horjun tylla getirip, ony bir ýelmaýa mündürüp, bir jylawynda özi, bir jylawynda enesi, ýanlarynda kyrk kenizi bilen ýöräp:

— Eý Tahyr jan! Eziz ömrümi seniň üçin berbat etdim. Şanyň gyzy — şazadany görüp, onuň bilen aýşy-aşrat sürseň, munda men biçäreni hem unutmaga-gyl...— diýip aglady. Enesi hem aglady, halklar hem aglaşdylar.

Tahyra rugsat berdiler. Mahym aýralyk oduna köýüp, zar-zar aglap, bir gazal aýtdy:

Eý Tahyrym, gitseň Tatar ýurduna,
Bar, Tahyrym, sag bar, aman gelgeýsen!
Dowa eýle men garybyň derdine,
Jan Tahyrym, sag bar, aman gelgeýsen!

Mundan gitseň, uzak ýollara düşüp,
Ençe-ençe belent daglardan aşyp,
Zähre jana sag-salamat gowuşyp,
Bar, Tahyrym, sag bar, aman gelgeýsen!

Pyrkatdan soldurma güli-ruhsaryň,
Pirler medet bersin, hak bolsun ýaryň,
Ýene tizden nesip etsin didaryň,
Bar, Tahyr jan, sag bar, aman gelgeýsen!

Ötdi wysal, geldi aýralyk güni,
Köňlümiň hoşlugy, gözüm röwşeni,
Ýagty dünýäm güman ederdim seni,
Tahyr janym, sag bar, aman gelgeýsen!

Gulak salyp, eşit meniň bu sözüň,
Özgäni gözleşem, kör bolsun gözüm,
Mydam seniň sary bolar gül ýüzüm,
Bar, Tahyrym, sag bar, aman gelgeýsen!

Men niçik çekermen bu ýowuz derdi,
Bu gün haram boldy Bagdadyň ýurdy,
Mahym jan gaşynda rugsatyň berdi,
Bar, Tahyrym, sag bar, aman gelgeýsen!

Mahym sözüni tamam etdi, ýelmaýany jylawlap, aglap baryr erdi. Tahyr Mahymyň ýanynda bolsa—Zöhräniň aýralygy, Zöhräniň ýanyna barsa—Mahymyň aýralygy, ikisi hem ýowuz dert boldy. Ol näme ederini bilmeý, ikisiniň arasynda aljyrap, haýran-serasyma bolup, Zöhre tarapyna bir gözläp, Mahym tarapyna bir gözläp, ýüregine ot

düşüp, aýralyk jebrinden bagry köýüp, akyl-huşuny ýitirdi. Mahym jan hem gözünde ýaş, bagrynda daş, ýüreginde arman: «Yüzlerçe derdime derman sen idiň. Senden niçik geçermen» diýip aglaýyr erdi.

Tahyryň gözi Mahyma düşüp, oňa teselli berip, bir söz diýdi:

- 5   Tatarda Zöhre jan, Bagdatda—Mahym,
Gözlerimniň agy-garasy gyzlar.
Daglary ýandyrar bu çeken ahym,
Bitmez synalarmyň ýarasy gyzlar.
- 10   Zöhre diýp ýüzlensem men bagry birýan,
Mahym janym aglar ýüregi girýan,
Iki gyzyň arasynda sergerdan,
Ýakdy meni yşkyň höwesi gyzlar.
- 15   Biri tarlan kibi bakar her ýana,
Biri zülpün darar, golunda şana³⁰⁵,
Ikisi duş-duşdan ot saldy jana,
Ýakdy meni yşkyň söwdasy gyzlar.
- 20   Biri gözün güldir, biri gaş kakar,
Birisi gulgagyn gerdene döker,
Biri suw sepelär, birisi ýakar,
Janymnyň apaty, belasy gyzlar.
- 25   Mahym jan dolan aý, şölesin salar,
Zöhre jan aşyknyň köhlüni alar,
Birine ýüzlensem, birisi galar,
Jismimde janymyň galasy gyzlar.
- 30   Biri—Aý, biri—Gün, ýetebilmesmen,
Ikewin bir golda tutabilmesmen,
Şeker leblerinden ýutabilmesmen,
Mysaly kölleriniň sonasy gyzlar*.
- 35   Hiç kimse köýmesin köýen oduma,
Arzymny aýdarmen perizadyma,
Ruzy-şeb dowamat düşer ýadyma,
Tahyryň diliniň, senasy gyzlar.

Elkyssa, Tahyr sözüni tamam etdi. Uly-kiçi jem bolup, şäherden daşary çykdylar. Barýarkalar, Tahyryň yşky mest bolup hem aýralyk derdinden ejizläp, beýhuş bolup ýykyldy. Şol wagt Adyl şaga: «Tahyr gidip baradyr. Mahym gyz ýelmaýanyň, jylawyny tutup, aglap baradyr» diýen habar ýetişdi. Patyşa bu habary eşidip, wezirleri we erkan-döwleti bilen gelip, Tahyryň başyny dyzynyň üstüne alyp:

* Kölleriniň ýaşylbaş sonasy gyzlar.

— Eý Tahyr beg! Bu gün bizden aýrylyp, Tatara gitmek isleýirsen, emma sen bizin ýüregimizde jaý alypsen, mal-mülk, şan-şöwket, at-esbap, gül-sünbül, toty guşlar gerek bolsa we inçe bil, badam gabak, pisse dahan, mürçe miýan gerek bolsa — hemmesi bizde tapylar. Mahym jany munça har-zarlyk bile, ataşy-hijrana ýakma! —
5 diýip, köp töwella etdi.

Onda Tahyr:

— Patyşahym! Döwletiň kem bolmasyn! Meniň sizden hiç bir ýetmez zadym ýokdur — diýip, bir muhammes aýtdy:

10 Simi-zer derkar imesdir, simi-rugsarym gerek,
Toty guşny neýleýin, ol toty guftarym gerek,
Gül gerekmesdir maňa, gülçähre gülzarym gerek,
Sünbülü ursun hazan, sünbül kibi tarym gerek,
Yşk era Mejnun bolup men, Leyli deý ýarym gerek.

15 Mahymym Bagy-Eremdir, men-Eremniň bilbili,
Zöhre jan şahy-jahandyr, men ki şanyň bir guly,
Iki dilberniň belasyn kysmat etmiş owwaly,
Biri naýnyň şekeridir, biri jennetniň güli,
Aýy-ruhsarym bile hurşydy-didarym gerek.

20 Aldy aklym bir periweş ol mahy-şirin zyban,
Ýagşylardan ýagşy sen-sen, men—ýamanlardan ýaman,
Galmyşam haýrany-haýran, pyrkat içre köydi jan,
Munda söýsem Mahymy, ol ýerde aglar Zöhre jan,
Yşkyň söwdasyn salan gyzykly bazarym gerek.

25 Sagynyp gulman kibi her bakysy janym alan,
Gülşen içre bellidir, seýr eýlese gyzlar bilen,
Zülpleriniň zineti müşk birle anbardan bolan,
Gözleýip iba bilen, synamga ýüz otlar salan,
Iki nerkes gözleri, nâz birle bimarym gerek.

30 Tahyr aýdar, arzuw eýlärmen oşol dildarymy,
Zöhre atly mahy-peýker, gözleri hunhorymy,
Bu ýalan dünýä gerekmez, görmesem ol ýarymy,
Men niçik terk eýleýin Mahym—güli ruhsarymy,
Munda—Mahym, onda—Zöhre zülpi-şamarym gerek.

35 Tahyr sözüni tamam etdi. Patyşa Tahyra rugsat berdi. Şäheriň jemi adamlary
Tahyry ýola salyp gaýtdylar. Tahyry dost-ýarlary ugradyp barar erdiler. Bular bir
niçe ýol ýöräp, Gün ýaşan wagtlary «Aýralyk» diýen köşge ýetişdiler. Bu gije bu
ýerde boldular.

Daň atdy.

Mahym jan:

40 — Tahyr begi getýriň. Bir didaryn göreýin — diýip, kenizleriniň birini iberdi.

Kenizi bu habary Tahyra ýetişdirdi.

Tahyr şahana geýimlerini geýip, zerefşan käkilerini arkasyna taşlap, zerrin gupaklaryny çekgesinden goýberip, Mahym janyň ýanyna bardy. Mahymyň gözi Tahyra düşüp, bir söz diýdi:

5   Gel, Tahyrym, bir dem görem jemalyň,
Seniň didaryňa muştak olupmen.
Ýetdi aýralygyň, ötdi wysalyň,
Seniň didaryňa muştak olupmen.

10   Ýykylysyn, ýumrulsyn bu pelek naşat,
Ot alsyn, tutaşsyn, ýedi semawat³⁰⁶,
Gulak goý, gaşyňda kylaýyn perýat,
Seniň didaryňa muştak olupmen.

15   Tillerim şeýdadyr, köňlüm höwesdir,
Ystyhanym naýdyr, ahym nepesdir,
Saňa Zöhre men dek muştak imesdir,
Seniň didaryňa muştak olupmen.

20   Eý Tahyrym, bu gün gitseň gaşymdan,
Bilmen, ne gowgalar öter başymdan,
Gara daşlar lagla döner ýaşymdan,
Seniň didaryňa muştak olupmen.

                    Mahym gyz diýr, maňa bu jan gerekmez,
Bu soltanet, tagty-rowan gerekmez,
Maňa sen gereksen, jahan gerekmez,
Seniň didaryňa muştak olupmen.

25   Elkyssa, Mahym jan sözüni tamam etdi. Soňra «Aýralyk» köşgünden gündogar tarapa ugradylar. Bir niçe ýol ýöräp, Kenar şäherine baryp düşdüler.

                    Daň atdy, Tahyr:

                    — Eý Mahym jan! «Uzadandan ýoldaş bolmaz», saňa-welaýat, maňa ýol mübärek bolsun! — diýip, rugsat diläp, bir ebýat aýtdy:

30   Rugsat berseň, Mahym janym,
Ýetişsem şähri — Tatara.
Ýürekde galmaz armanym,
Goşulsam Zöhre dildara.

35   Kamatym ýaý dek, egildim,
Meger yşk astynda galdym,
Mejnun dek sargaryp soldum,
Ýete bilmeý Leyli ýara.

Ýüregim köýdi yşkynda,
Könlüm rakybyň reşkinde³⁰⁷
Zöhräm aglaýyr köşkinde,
Bu derde tapmaýan çäre.

5 Aýryldym galam gaşymdan,
Şöhle salan kuýaşymdap,
Bir katra ganly ýaşymdan
Lagla döner seňgi-hara³⁰⁸.

10 Zöhrämiň didaryn görsem.
Baryp baglaryna girsem,
Dürli miwesinden tirsem,
Golum ýetse alma-nara.

15 Mahym jam, söýmüşem seni,
Solmasyn husnuň gülşeni,
Hyrdarsen, algyl meni —
Özümi saldym bazara.

20 Zülpleriň meňzär sünbüle,
Hoş geldiňiz gyzlar bile,
Sen gaýtgyl, güle-güle,
Tahyr galsyn derde-zara.

Tahyr sözüni tamam etdi we iki syýyny biline çalyp, dutaryny boýnundan asyp, zar-zar aglap, aýagyny üzeňňä basyp, ýelmaýa mündi. Soňra Mahymyň ýüzüne garap:

25 —Eý Mahym jan! Masa rugsat edip, ak pata ber! — diýip, goluny göterdi. Emma Mahymdan pata bolmady.

Ol:

—Eý Tahyrym, sen meni öldürip gitgil! — diýdi.

Şol wagt Mahymyň enekesi aýtdy:

30 —Eý Mahym jan! Senden başga ýedi aşyk geçipdir, hemmesi myrada ýetmändirler. Sen hem hakyky aşyksen diýip, umyt edermen. Tahyra ak pata ber, belki, maksadyna ýetip, soňra Allatagala saňa hem miýesser eder, Tahyr seni naryza edip, gidip bilmez—diýdi. Mahym nan ah urup, beýhuş boldy. Bir azdan soň huşuna gelip:

35 — Eý gözümniň röwşeni! Ýüzüme bir rehim bilen nazar et, belki, ýüregimiň ody teselli tapar we menden rugsat bolar — diýdi.

Tahyr beg gözünü ýaşa dolduryp, ýelmaýadan özüni oklady. Mahym jan bilen gujaklaşyp, özlerinden gidip ýykyldylar. Kenizler üstlerine çadyr dikdiler. Ruhlary çykdymyka diýşip, ýas tutup oturdylar.

Bir gije-gündizden soň huşlaryna geldiler.

40 Mahym gyz Tahyryň boýnuňy gujaklap, bir söz aýtdy:

Biliň baglap düşsen, uzak ýollara,
Ýol başynda galan ýaryň unutma!
Seýran etseň sowsan-sünbül güllere,
Yşka köýen nowbaharyň unutma!

5 Buýy-bet³⁰⁹ goşmagyl müşski-anbara,
Mugylan sepmeçil bostanly ýere,
Gözüň düşse menden özge dilbere,
Dal kamatly bu dildaryň unutma!

10 Sen gitseň, galaram men munda aglap,
Aýrallyk oduna bagrymy daglap,
Gaýry bir dilbere köňlüni baglap,
Köňli saňa bagly ýaryň unutma!

15 Häkisterem, aşyk boldy göwhere,
Yşkyň tygy saldy synamga ýara,
Ýusup kimin özüň saldyň bazara,
Züleýha dek hyrydaryň unutma!

20 Mejnun kimin bolduň däli-diwana,
Men Leýlimen, başym saldym meýdana,
Zöhre bilen meşgul bolsaň döwrana,
Mahym atly intizaryň unutma!

25 Mahym gyz sözünü tamam etdi we Tahyra rugsat berdi. Tahyr ýola rowana boldy. Onuň ýüzi aňryk dönende, Mahymyň tenine bir titreme düşdi. Mahym aýnanyň eksi dek her ýana tovlanar erdi, oturyp turanyna göz ýetişmez erdi, köp bitakat boldy we ýüzünü ýyrtyp, zülpüni perişan edip, saçyny ýaýyp, reňki zagpyran dek bolup, ýakasyny çäk edip, aýrallyk sebäpli bagry köýüp, haly zebun bolup, özünden gidip ýykyldy. Şol wagt Tahyr yzyny garady. Görse, Mahym gyz bitakat bolup, topraga agnap ýatypdyr... Ol dolanyp, başujuna gelip, Mahymyň, başyny dyzynyň üstüne alyp, köňüllik berip, bir muhammes okady:

30 Neçüýn ola sen gamgyn, bir turpa jenan sen-sen,
Baglarda açylgan gül hem serwi-rowan sen-sen,
Gün gözgüsinden³¹⁰ röwşen, bir göwheri-kän sen-sen,
Dilmurgyny³¹¹ saýt etgen³¹², saýýady-zaman sen-sen
Aklymy eda³¹³ kylgan, bir apaty-jan sen-sen.

35 Köýünde kuýun³¹⁴ dek men, gam deştide³¹⁵ sergerdan,
Kim görse jemalyňny, elbetde, bolar haýran,
Gül yşkynda bilbilniň işi ki erer efgan,
Wasl içre köýer jany, ýadyga düşse hijran,
Bilbil perini gyrgan, gül-gunça dahan sen-sen.

5 Husnuň zyýat ermiş*, bag içre gyzyň gülden,
Owazy hoş elfazyň⁸¹⁶ ýegdir maňa bilbilden,
Zülpüňni görüp köňlüm, rem³¹⁷ eýledi sünbülden;
Arzuwy-wysal eýläp, waspyň ýazaram tilden,
Hoşgähi köňüllernin, hem şowhy-zyban sen-sen.

10 Matluby-köňül³¹⁸ sen-sen, gaýryga nazarym ýok,
Yşkynda kadam goýdum, köýünde güzarym ýok,
Her mehweşiň waspyny destanda ýazarym ýok,
Gel öltüru, gel tirtgüz, jan senden azarym ýok,
Çoh murdany tirtgüzen ruh bagsy nyşan sen-sen.

15 Kalbymda mekanyňdyr, köňlümde diğer bolmaz,
Janymny talap kylaň, jismimde habar bolmaz,
Budur pelekniň işi, gül bolsa semer³¹⁹ bolmaz,
Bu pany jahan içre sen deý ki meger bolmaz,
Gulmany-behişt olsa, köňlümge güman sen-sen.

20 Gitsem ki gelermen tiz, Mahym maňa zardyr diýp,
Öpsem ki ýañakyňdan, ter alma enardyr diýp,
Halyňa nazar kyldym, hup nagşy nigardyr diýp,
Her kişi ki bäs etse, sen deý gözel bardyr diýp,
Ol misli sadap ermiş, bir dürri-merjan sen-sen:

25 Şamu-säher oýgansam, köňlümde seniň yadyň,
Özgäge düşüp yşkyň, galdy maňa perýadyň,
Synamda eda bolmaz her günde ýakan oduň,
Neýleý ki wysal ylmyn, ders etmedi ustadyň,
Tahyr begni öltürgen ak gollary gan sen-sen.

Tahyr sözüni tamam etdi. Mahym jan aýtdy:
— Eý Tahyr jan! Maňa sen gerek, seniň saglygyn gerek. Tä seni görýänçäm, bu
dünyä maňa zyndandyr... — diýip, köp aglady. Mahym ahyry:
—Tahyr jan! Saňa ýol gutly bolsun, maňa—ýurt! — diýip, Tahyra rugsat berip, bir
30 gazal aýtdy:

Tahyrym, gitseň yraga,
Gutly bolsun ýollar saňa!
Kaýdan salarmen soraga,
Pida eýläp janlar sasa.

35 Işim şum aýralyk boldy,
Dostlar aglap, duşman güldi,
Bağdat ili munda galdy,
Höwes eýläp güller saňa.

* Erer ahsen.

Mydam sen diýp gezermen,
Suratyň dilde ýazarmen,
Piýalada gant ezermen,
Şähdi-şeker, ballar saňa.

5 Aşyk gol boýna salsyn diýp,
Myradyn hasyl kysyn diýp,
Baga seýrana gelsin diýp,
Höwes eýläär güller saňa.

10 Duşman köpdür sag-soluňda,
Kär etmesin bu halyňda,
Mydam gözlerim ýoluňda,
Dileg eýläär tiller saňa.

15 Anda agladyp Zöhräni,
Munda goýup Mahym jany,
Mejnunyň gezen meýdany
Rehm eýlesin çöller saňa!

Elkyssa, Mahym jap sözünü tamam etdi. Tahyr ýelmaýa münüp,
Allaýarlaşyp:

20 — Eý Mahym jan! Bu gün aýralyk güntüdir. Ýene görüşmek bolarmyka? — diýip, bir
gazal aýtdy:

Gidermen Tatar iline,
Begler, hanlar, hoş gal indi!
Baş gonmuşam ýar ýoluna,
Dost-ýaranlar, hoş gal indi!

25 Ýedi ýyl bakdyň, bejerdiň,
Süýt ornuna şeker berdiň,
Çyn mähribanym sen erdiň,
Janym enem, hoş gal indi!

30 Yşk ýolunda köpdür ahym,
Gözlerim — iki güwähim,
Gadrym bilen gözel şahym,
Adyl babam, hoş gal indi!

35 Men gidermen Zöhre ýara,
Neýleýin, boldum biçäre,
Gözi ýaş, bagry ýüz para,
Mahym gülüm, hoş gal indi!

Sizler siz baglaryň güli,
Uçdy içinden bilbili,
Bu gün öwürdi hijran ýeli,
Kyrk kenizler, hoş gal indi!

5 Mahym janym, bir arzym bar,
Menden başga bolma dildar,
Bu sözümi tutgul zynhar,
Söwer ýarym, hoş gal indi!

10 Tahyr diýer, dönmen senden,
Sen hem el göterme menden,
Habarym geler kyrk günden,
Halaýyklar, hoş gal indi!

Elkyssa, Tahyr sözüni tamam etdi. Soňra ýola rowana boldy. Özgesi bu ýerde galdy, emma Mahym jan Tahyry ugradyp, onuň bilen bir niçe ýol ýöredi.

15 Tahyr Mahym gyza garap; «Gal, janym!» diýip, bir gazal aýtdy;

Gider boldum Zöhre gyzyň gaşyna,
Güler ýüzli Mahym janym, gal indi!
Başymny goýmuşam mähnet daşyna,
Şirin sözli, zülpi tarym, gal indi!

20 Gara gözli, galam gaşly nigarym,
Baharym, bostanym, gülüm, gülzarym,
Sensiziň hiç ýerde ýetmez kararym,
Jellat gözli now baharym, gal indi!

25 Şemsi-kamar ýüzli, gaşy helalym,
Men saňa aşyk men—özüne mälüm,
Mejnun men yşkynda, Leyli mysalym,
Gyzyl gülüm, alma-narym, gal indi!

30 Boýnuň burup, melul* bolma, Mahym jan?
Şirin janym saňa eýläýin gurban,
Tiz gelermen, saňa dolanar döwran,
Toty suhan³²⁰ hoş guftarym, gal indi!

35 Aşyk menem, yşkym ile äşgäre,
Yşk tygyndan ýüreklerim ýüz para,
Aýrallyk derdine tapmadym çäre,
Eşit meniň ahy-zarym, gal indi!

Tahyr diýer, mydam aglap ötermen,

* Melul.

Zöhräiñ hijrinde ganlar ýutarmen,
Rugsat berseñ, soñra Tatar gidermen,
Husny-genjim, zülpi tarym, gal indi!

5 Elkyssa, Tahyr sözüni tamam etdi. Mahym gyz aglap, Tahyra berk ýapyşdy:
—Men hem seniñ bilen bile gidermen — diýip, bir söz aýtdy:

Sen-sen köňlümiñ hoşgähi,
Galmanam, senden galmanam.
Şeýda köňlüm seýilgähi,
Galmanam, senden galmaýaam.

10 Bagrym ýakdy yşkyň derdi,
Söýmüşem seniñ dek merdi,
Harap bolsun Bagdat ýurdy,
Galmanam, senden galmanam.

15 Men hem barsam Zöhre jana,
Isterem bolsam hemhana³²¹,
Goýmagyl meni armana,
Galmanam, senden galmanam.

20 Maña zyndandyr bu jahan,
Sensiz maña bolmaz döwran.
Ýakar her dem ruzy-hijran.
Galmanam, senden galmanam.

25 Mahym diýer, ýandym bu gün,
Synamdadyr dagy-dügün,
Örtär hijran bogun-bogun,
Galmanam, senden galmamam.

Elkyssa, Mahym sözüni tamam etdi. Şol wagt bularyň yzlarynda bir gert peýda boldy, Mahym, şanyň atlysy bolsa gerek – bizi alyp giderler diýip, güman etdi we Tahyra:

30 — Indi näme pikýriñ, bolsa, ýagdaýyny gör!—diýdi.
Tahyr ugramakçy boldy. Mahym gyz ýene berk ýapyşyp, bir gazal aýtdy:

Tahyr jan, kanda bararsen?
Rehm etmeýip men biçärä.
Zöhräniñ ýüzün görersen,
Tiz ýetişgil bu diýara³²².

35 Her kim sana könül baglar,
Aýralyk jigeriñ daglar,
Tatarda Zöhre jan aglar,

Bagdatda—Mahym biçäre.

5 Jaýyň bar göz garasynda,
Goluň göwher parasynda,
Iki gyzyň arasynda
Sen hem bolmagyl awara.

Yşk oduna ýana-ýana,
Rehmiň gelmezmi bu jana?
Duşman bolup Babahana,
Nägä çekilmegil dara!

10 Mahym diýr, gezem bagyňda,
Keşt eýleşem otagyňda,
Gelmeseň, geler çagynda,
Özüm kylar men ýüz para.

Ondan soň Mahym jan aglaý-aglaý rugsat berdi we Tahyr bilen hoşlaşyp galdy.
15 Tahyr beg Tatar gitdi, Mahym jan Bagdada gaýtdy.

Tahyr ýelmaýany münüp, kä uçup, kä gonup barar erdi; ýol kaýsy, yz kaýsy bilmez erdi. Binäge sag tarapdan bir ak sakgal kişi peýda bolup, Tahyra salam berdi, Tahyr hem salamyny aldy. Aman-saglyk soraşanlaryndan son, ol kişi aýtdy:

— Eý köşegim, kandan gelip, kanda bararsen?

20 Tahyr:

— Bagdatdan gelip, Tatara bararmen. Zöhre janyň aşyky men — diýdi.

Ol kişi:

— Eý balam, ýoluňy bilmeýirsen. Bu baryan ýoluň tersdir, muňa Ruhy-pyrak diýerler, bu ýol Adem şäherine barar, oňa giden adam kyýamata çenli hem wysala ýetmez. Bäre gel, men seni dogry ýola salaýyn—diýip, gün ýaşynça ýoldaş bolup ýöredi. Aşam boldy, ýyldyzlar çykdy. Ol ak sakgal baba aýtdy:

— Eý oglum! «Ugradandan ýoldaş bolmaz, ýolda goşulan ýolda galar» diýen bir nakyl bardyr, ine şu ýyldyzy belle: muňa Demirgazyk ýyldyzy diýerler, giden tarapyň gündogar bolsa, bu ýyldyzy çep tarapyňa alyp gidiber. Ol daga Wasyl dagy diýerler, ol daga bolsa Hijran dagy diýerler. Sen ol Wasyl dagyna git. Bara-bara bir 30 çeşmä ýetişersen. Oňa Sagyra çeşmesi diýerler. Ondan düýäni ýakarsen, özün hem içersen, mes bolarsen, owal dokuz aýda barsaň, indi dokuz günde bararsen, yşkyň zyýada bolsun! — diýip, ak pata berip, gözünden gaýyp boldy.

Tahyr begiň Zöhre gyz ýadyna düşüp, gözünde ýaş, bagrynda daş, mesti-haýran 35 bolup: «Hi, maňa Zöhre jan miýesser bolarmyka ýa-da ýedi ýyldan bäri meni unudyp, başga birine köňül berdimikä?» diýip, sazyny eline alyp, ýelmaýanyň üstünde üzeňňä galyp, bir söz aýtdy:

40 Pyrkat eýýamynda, yşkyň bahrynda,
Wysala göz tutdum, döwran ýetişmez.
Yşkdan mün elem bar, köňlüm şährinde,
Dilberden birine derman ýetişmez.

Sözüň eda bolmaz sözlemek bilen,
Yşkyň pinhan bolmaz gizlemek bilen,
Gözüm gana doldy gözlemek bilen,
Indi gözlemäge perman ýetişmez.

5 Tä ölinçäm menden çykamaz hyýalyň.
Dürdäne dişleriň, şeker zulalyň,
Janymda jaý tutdy suratyň, halyň,
Jan bitakat boldy, janan ýetişmez.

10 Lebiňe leb goýup, sorsam lebiňden,
Ýazdyryp düwmäni, tirsem gülüňden
Boýnuňa gol salyp, näzik biliňden
Guçanyň janypa arman ýetişmez.

15 Tahyry köydürdi görkäne-ýüzler,
Saňa gurban bolsun gelinler, gyzlar,
Mübärek jemalyň görmäge gözler,
Waspyň sözlemäge zyban³²³ ýetişmez.

Tahyr sözünü tamam etdi. Ol bu barşyna çeşmeýi Sagyra ýetişdi. Ol çeşmeden duýesini suwa ýakdy, özi hem içip, mest boldy we ýelmaýanyň syrtyňa bir taýak urup, ýola rowama boldy. Gonanyny gol bildi, geçenini ýol.

20 Şol eýýamda kyrk sany garakçy bar erdi. Olar ýol urup ýören garakçylar erdi. Şu garakçylar adam suratly bir zadyň ýol bilen gelýänini görüp, ýakyn geldiler. Emma sagdygyny, diwanadygyny bilmediler. Olaryň her kaýsy ýoluň bir ýanyndan çykyp, at saldylar. Tahyr orta düşdi. Garakçylar Tahyry tutup:

25 — Eý ýigit, kandan gelip, kanda bararsen? Kaýsy halkdan bolarsen? — diýdiler.

Tahyr:

30 — Men tatarly, Babahan atly patyşaňyň Zöhre diýen gyzyna aşyk boldum. Babahan maňa duşmanlyk edip, meni sandyga salyp, Fyrat derýasyna taşlady. Sandyk üç aý diýende, Bagdat şäherinden çykdy. Bagdat patyşasy Adyl şanyň gyzy Mahym maňa ýedi ýyllap garaşyk etdi. Ine men ýedi ýyldan beri şanyň gaçgagy bolup, Bagdatda gezip ýörkäm, ýarymyň gelsin diýen habaryny eşidip, Bagdatdan Tatara barşym — diýdi.

Tahyryň bu sözüne garakçylaryň hemmesi ynandy, emma içlerinde biri — şekgak ynanman:

35 —Hany, yşkyň odundan bir nyşan görkez!—diýdi.

Tahyr:

40 —Nyşan görer bolsaň bäri gel!—diýdi. Şekgak³²⁴ ileri süýşdi. Tahyr Zöhre jany ýadyna düşürüp, kükregine urup, ah tartdy — Tahyryň agzyndan ot çykyp, garakçynyň ýüzüne ýapşydy. Garakçynyň ýüzi, sakgaly tamam köýdi. Garakçylar haýran-serasyma bolup:

—Eý Tahyr! Sen hak aşyk ekensen. Bu batyrlaryň şanyňa bir söz aýt, seni azat

edeli — diýdiler. Şol wagt Tahyr eline sazyny alyp, öz sergerdanlygyndan bir efsana okady:

5 Bahadyrlar, meni ýollaň* ýoluma,
Arzym budur, söwer ýara ýetişsem,
Aşyk menem, rehm eýläňiz halyma,
Mysapyram, bir diýara ýetişsem.

10 Ýar didaryn istäp, galmyşam derde,
Merdana aşykmen, duşmuşam**merde,
Ýedi ýyl bolupdyr wadaly ýerde,
Zöhräm bilen bir ykrara ýetişsem.

15 Bir garybam aýralygyň dagynda,
Sergerdan gezermen ýar soragynda,
Bilbil erdim bir dilberniň bagynda,
Höwesim köp ol gülzara ýetişsem.

Kyrk böri siz, ady äleme dolan,
Niçe duşmanlary derbe-der kylan,
Zöhre jan diýp, söweş etsem şa bilen,
Häzir boluň, oşol käre ýetişsem.

20 Tahyr diýer, pida kyldym bu jany,
Başym bolsun Zöhre janyň gurbany,
Dünýä gelen çeker çoh-çoh armany,
Armanym ýok, ol nigara ýetişsem.

Tahyr sözuni tamam etdi.

25 Garakçylaryň başlygyna Moýsepit serdar diýer erdiler. Ol batyrlykda müň adama, şejagat³²⁵ babynda Rüsteme barabar erdi, asyl nesli hem Rüstem öwladyn-dan erdi. Bir keren Rüstem Şähri-Jürjany³²⁶ alanda, onuň häkimi gyzyny Rüsteme berip, ondan hem şu Moýsepit serdar emele gelip erdi we häli hem Jürjan häkimine boýun egmän, kyrk atly bolup, dagda-çölde gezer erdi. Moýsepit:

30 — Eý Tahyr jan, men seniň hak aşyk ekeniňi bildim. Sen owal Hudaýy, ikinjiden, Zöhräni söýýän eken sen. Biz hem owal Hudaýy, ondan soňra Hudaýy söýeni söýermiz. Bizdan saňa zyýan ýokdur. Alla ýaryň bolsun! Her ýerde başyňa iş düşse, enşaalla, häzir bolarmen—diýip, rugsat berdi. Tahyr beg baş egip, bulardan gitjek ýoluny sorap, ýola rowana boldy.

35 Tahyr garakçylardan gutulanyna hoşwagt bolup, sagyna-soluna garap barar erdi. Birdenkä önünden ýene bir gara peýda boldy. Yakyn gelip görse, bular hem bir hudabizar garakçylar ekeni... Bular at saldylar. Tahyr gaçmady. Olar gelip, Tahyry taladylar, Tahyryň egnindäki dokuz gat donuny aldylar. Garakçylar Tahyryň zer-zerbapdan tikilen

* Goýuň.

**Gelmişem.

bu lybaslaryny, jemyg ýerine tylla suwy berlen, biline dökülip duran käkillerini we egnine düşüp duran gulgaklaryny — şeýle bir zyba ýigidi görüp, haýran galdylar. Olar:

—Eý ýigit! Kaýdan gelip, kaý ýerge bararsen? Kaýsy jemagatdan bolarsen, kaýsy bagyň güli, kaýsy bilbiliň çemeni sen, şamu sen, şazadamu sen, ýa aşyky-zarmu sen? Habar ber! — diýdiler. Onda Tahyr:

— Men aşyky zardyrmen. Biziň halkymyzyň habary saz bilen bolar — diýip, bir efsana okady:

10 Ýakdy meni yşk ataşy,
Könlüm perişandyr meniň,
Derdimi soramaz bir kişi,
Enduhy-gamdyr ýoldaşy,
Waý, Zöhre janyň göz ýaşy
Gowgaýa saldy bu başy,
15 Görsem ýene ol mähweşi,
Göz röwşeni, könlüm hoşy,
Tatar uçar kalbym guşy,
Istâp mesahyp³²⁷ ýoldaşy,
Gözler döküp gülgün ýaşy,
Bagrym dolý gandyr meniň.

20 Serwi kaddu, simin beden,
Oldur meni mejnun eden,
Sorsaň, ki ahwalymny sen,
Bir dilberniň köýünde men,
Her bakysy — ýüz müň tümen,
25 Koýnunda bostanu-çemen.
Katg-taryk³²⁸, rahy zen.
Boýnumga baglap sen kemen,
Ykbalym keç, bagtym ýaman,
Ornum ki zyndandyr meniň.

30 Her aşyk istär ýaryny,
Bilbil söýer gülzaryny,
Arzuw kylyp didaryny,
Görsem oşol dildaryny,
Berse jahanyň baryny,
35 Bermen saçnyň bir taryny,
Daýym çekermen zaryny,
Rahat bilip azaryny,
Koýnunda tirsem naryny,
Derdimge dermandyr meniň.

40 Aglap zebun halymga, waý.
Diýdiň ki ýaryň, waspyn aý,
Kaddy elipdir, gaşy ýaý,

Enwer ýüzi on tördi aý,
Weýrana bolsun bu saraý,
Ýa reb, niçik jaý bu jaý?
Neýleý, meni kadyr Hudaý,
5 Kyldy meni ýardan jidaý,
Çün kyldygym janym pidaý
Bir mahy-tabandyr meniň.

Aýtaý sözümen, mübtela,
Ýar ýolunda boldum geda,
10 Derdim meniň bolmaz eda,
Hijran meni kyldy jyda,
Men eýlerem janym pida,
Dilberge bolsam kethuda,
Tatar bakyp, kysam neda³²⁹,
15 Ýetmezmi, begler, bu seda?
Rehm etmese kadyr Huda,
Işim ki efgandyr meniň.

Geldim ki Bagdat şährinden,
Bahyr—atam, Tahyr—özüm,
20 Aşygy goýmaň ýolundan,
Zöhräni görsün bu gözüm,
Bolsam bu zyndan içre men,
Tatar sarydyr bu ýüzüm,
Geliň, begler, azat ediň,
25 Arzym size, budur sözümen,
Malym, başym, janym, tenim
Zöhräge gurbandyr meniň.

Tahyr sözüni tamam edip:

—Eý ýigitler, men bir aşyky-zarmen, Tatar da bir jenana giriftarmen. Öz janymny
30 ölümge howala kylyp bararmen. Maňa ýol beriň — diýdi.

Atlylaryň serdaryna Kamarylzaman diýer erdiler. Özi Moýsepit serdaryň ýegeni
erdi. Bir söz üstünde Moýsepit serdardan kinedar bolup, atly ýygnap, öz başyna ondan
aýry gezer erdi. Kamarylzamanyň Tahyra rehmi gelip, alan zatlaryny gaýtaryp berdi:

— Eý Tahyr jan! Men saňa kyýamatlyk dogan. Ne ýerde başyňa iş düşse,
35 enşaalla, ýetişermen. Eger Tatar şahy saňa gyzyny bermese, şäherini başyna zyndan
edip, gyzyny saňa alyp berermen, häkimligi nökerime berermen! — diýip, bir ebyat
aýtdy

Yşkyň söwdasyna salypsen başyň,
40 Bar, gardaşym, seni azat eýledim!
Kanda barsaň, Huda bolsun ýoldaşyň,
Bar, gardaşym, seni azat eýledim!

Ýüzüň sargarmasyn, reňgiň solmasym,
Dostlaryň şat bolup, dusman gülmesin,
Bizden peýda bolsun, zeled bolmasyn,
Bar, gardaşym, seni azat eýledim.

5 Hak yşkyna düşen äriň-äri sen,
Sähranyň börüsi, dagyň şiri sen,
Sen hem aw istegen kyrkyň biri sen,
Bar, gardaşym, seni azat eýledim!

10 Kyrk ýigitdir bir-birinden zyýada,
Jümläni goldagan begu-begzada,
Hak bersin myradyň iki dünýäde,
Bar, gardaşym, seni azat eýledim!

15 Kamar diýer, seni azat eýlärmän,
Kyrkyň dogany sen, bir janu-bir ten,
Meni kyýamatlyk dogan diýgeý sen,
Bar, gardaşym, seni azat eýledim!

20 Elkyssa, Kamarylzaman sözüni tamam etdi. Soň barça uly-kiçi allayarlaşyp
ugratdylar. Tahyr beg ýelmaýa münüp, ýola rowana boldy, Görer bolsaň, yşkyň ataşy
galyp gelip, Zöhräniň şowkunda örtenip, kä beýhuş bolup, kä huşuna gelip, kä uçup, kä
ýörip, Hudaýdan Zöhräniň wysalyny istäp: «Eý bar Hudaýa! Meni bu gije Zöhre janyň
köşküne ýetirsen!» diýip, bir muhammes aýtdy:

25 Ýokdan bar etgen Alla, saldyň meni bu hala,
Bir dilberniň köyünde, çekdim pyganu-nala,
Medet istäp özüňden, girmişem men bu ýola,
Jepa çekip, jan berip, ýetsem ol now nahala,
Asy ajyz* guluň men, ýetgir meni wysala!

30 Ýşk mülküniň şahy men, gaşymda mähremim ýok,
Srym diýip sözleşsem, dildary-dilberim ýok,
Ýar jemalyn bir görüp, ölse zerre gamym ýok,
Sen-sen puşdy-penahym, bir gaýry-hemdemim ýok,
Ýaryň ugrun gararmen, bakmazmen özge ýola**.

35 Elip kibi kamatym hijran şebinde ýaýdyr,
Ýarsyz her gijäm—bir ýyl, her günlerim bir aýdyr,
Pany dünýä daşymda matamhana saraýdyr,
Rakyp-ýaryň, gaşynda, menzilgähim bu jaýdyr,
Haýsy agýara sunar gola alyp pyýala.

* Asy japy.

** Sagy-sola.

5 Hijran dagyndan aşyp, söwer ýara ýetişsem,
Semender³³⁰ deý sargaryp, öz-özümden tutaşsam,
Halyl kimin önünde ýertensem, oda düşsem,
Otlar maňa gülzardyr, Zöhre jana gowuşsam,
Bilbil kimnn köşkünde kylyp pyganu-nala.

10 Gyzyl güli dost bilip, bilbil işi pygandyr,
Balu³³¹ perin gyrdyryp, mydam bagrynda gandyr,
Yşk ýoluna düşmedik bu zulmatdan amandyr,
Tahyr bir ýar yşkynda çyn ryswaýy-jahandyr,
Hiç bir kimse düşmesin meniň dek bu hyýala.

Tahyr sözüni tamam etdi, ýelmaýasy tiz-tiz sürüp barar erdi.

15 Ol Zöhräniň yşky bilen şu gije dokuz mezil ýol ýöredi. Binäge ýoluň önüni bir gara dag aldy, Tahyr haýran bolup, oýan-buýan gitdi, emma hiç bir ýerden ýol tapman, ýene aýlanyp, ýol başyna geldi we naçar bolup, nä ederin bilmeý aglady. Soňra: «Bu dagda ölmek maňa owaldan kysmat eken... «Garyp ölse, gamhor ýok» diýip eşidip erdim, ol nakyl çyn ekeni» diýip, daga ýüzlenip: «Eý seňgihara garadag, men saňa näme etdim? Men bir biçäre aşyk, haly perişan, didesi girýan, meniň halyma rehim edip, maňa ýol ber!» diýdi. Emma dagdan ses çykmary. Oňda Tahyr gamgyn bolup, bir gazal aýtdy:

20 Kylgyl meniň ýolum rowan,
Çar pasly baharly daglar.
Senden karar tapar jahan,
Mydam bir kararly daglar.

25 Hakdyr seni belent kylan,
Hemdem bolgul pestler bilen,
Bahar eýýamy mest bolan,
Çisginli, jybarly daglar.

30 Men—gedalaryň gedasy,
Janym Zöhräniň, pidasy,
Aşyklaryň yktydasy,
Üsti belent garly daglar

Gaýalary gyzyl gülli,
Gülleri şeýda bilbilli,
Dereleri däli silli,
Ümürli, gubarly daglar.

35 Gaplaň gürlär gaýasynda,
Jeren gezer paýasynda,
Barça haýwan saýasynda,
Mesgenli, mydarly daglar.

Boz laçyn uçar serinde,
Gözi bürgüdiň perinde,
Julgesinde, kemerinde,
Aždarly, şamarly daglar.

5 Asmandan aşypdyr başyň,
Ýer götermez agyr daşyň,
Eňňur, injir degre-daşyň,
Almaly, enarly daglar.

10 Senden geçdi niçe merdan,
Göreňleriň akly haýran,
Saňa çykyp kylsa seýran,
Neşeli, humarly daglar.

15 Aýraklar gezer daşynda,
Umgalary güneşinde,
Çeşmeleriň gözbaşynda,
Arçaly, çynarly daglar.

20 Pähm eýle gudrat leşgeri,
Hak etdi³³² asmany, ýeri,
Ýedi gat ýeriň leňneri,
Dünýäge derkarly daglar,

Ýüzleri ýaşyl hynaly,
Ser belent, ala synaly,
Tahyrdan köňli kineli,
Aşyklardan arly daglar.

25 Tahyr sözüni tamam etdi, emma dagdan ýene ses çykmady. Tahyr beg: «Men muny taryp etdim, emma owaz bolmady. Bu bir mahluk, bazybandyr³³³. Muňa ýalbaryp hem göreýin» diýip, täzeden täret kylyp, iki rekagat namaz okap, kyblasyna garap, bir söz diýdi:

30 Maňa ýol bergil seriňden,
Ýa hajary³³⁴ seňgi-hara.
Saňa diýr men bu syrymdan
Sen derdime eýle çäre.

35 Owal Allanyň hakyndan,
Pygamberiň hormatyndan,
Umyt etseň rähmetiňden,
Goýma meni beýle zara.

Saňa diýdim üşbu günde,
Ýolum alyp, kylma bende,
Ýar onda aglar, men munda,
Meni ýetir näzli ýara.

5 Eşit meniň ahy-zarym,
Köňlümden gitsin gubarym,
Saňa berdim ygtyýarym,
Goýma meni intizara.

10 Habarym ýok ýoldaşymdan,
Gark olupmen göz ýaşymdan,
Yşkyň derýasy başymdan,
Aşym gitdi bara-bara.

15 Yşk derýasy joşar serde,
Çäre tapmanam bu derde,
Bir göwherem garyp ýerde,
Ýetebilmen hyrydara.

20 Ýol berse daglar başyndan,
Tahyr begiň göz ýaşyndan,
Zöhre gyzyň nalyşyndan
Bolsa daglar para-para.

Tahyr sözüni tamam etdi. Görer bolsaň, Allanyň gudratyndan, Resulyň şepagatyndan, Tahyr begiň ahy-hesretinden, Zöhräniň nalyşyndan, iki aşygyň yşky--muhupbetinden, bir owaz çykdy, göýä kyýamat gopan dek boldy — dag para-para bolup, her kaýsy birýana dagap ýol açyldy. Tahyr begiň, endamy lerzan urup, beýhuş bolup
25 ýykyldy. Soň huşuna gelip, dagyň, ýarylanyna hoş-wagt bolup, ýol gaýgydan azat bolup, dagdan sag-salamat ötdi. Dag zynda galdy. Tahyr beg Hudatagalany ýat edip, ýelmaýanyň otuny hem üstünde berip: «Sen meni gaty sürýär diýip kine etme, syrymy özün bilersen» diýip, tiz-tiz sürüp barar erdi. Şu gidişde Zöhre ýadyna düşüp,
30 wagtda, daň atyp, jahan ýagtyldy. Ol Tatar ýoluna göz dikse, daşdan bir gara görüni, ýagşy paýhas etse — Tatar welaýaty eken. Tahyr şadyýan bolup, eline sazyny alyp, ýelmaýanyň üstünde bir gazal aýtdy:

35 Şükür indi, ýar mekany görüni,
Gözüm düşdi ýarym ýören ýerlere.
Ýaryň bagy, gülüstany görüni,
Gözüm düşdi sonam duran ýerlere.

Babahan jebrinden nalalar çekip,
Gara gözden ýaşyn dür kimin döküp,
Ýaryndan aýrylyp, her ýana bakyp,

Gözüm düşdi sonam gezen ýerlere.

5 Bilbil pygan eder güller başynda,
Sýýa karkarasy tiller başynda,
Ýaşylbaş sonaly köller başynda,
Gözüm düşdi sonam gezen ýerlere.

Köşküde «ýar!» diýip, zaryn aglagan,
Yşk oduna jiger-bagryn daglagan,
Şu sebäpli pelek bagtyn baglagan,
Gözüm düşdi ýarym duran ýerlere.

10 Duşmanlar daşynda çarh urup her ýan,
Rakypdar gaşynda didesi³³⁵ girýan,
Ýüreginde ýüz dag, köňlünde arman,
Gözüm düşdi sonam duran ýerlere.

15 Bagrym set paradyr tygy-tiz bilen.
Nazarym ýok gaýry gelin, gyz bilen,
Bagyna keşt edip kyrk keniz bilen,
Gözüm düşdi ýarym duran ýerlere.

20 Ýar onda mysapyr, men ýara bende,
Gözlerim kör bolsun hijran şebinde,
Tahyry uzadyp derýa lebinde,
Gözüm düşdi ýarym duran ýerlere.

Tahyr sözüni tamam etdi we ýelmaýany haýdap, kä huşunda, kä beýhuş bolup, Ferhdad diýen şähre ýetişdi. Bu şäher perileriň çarbagy erdi, onuň ortasyndan ýol öter erdi. Tahyr geçip barganda, gözüne bir surat görüldi. Onuň ýüzi nykaply erdi, emma nykabyň aşagyndan äleme şöhle salar erdi. Tahyr beg onuň niçik surat ekenini bilmeý, haýran-serasyma bolup, bir ah urdy we suratyň, ýanyna gelip: «Hudaýyň hak hormatyna, ýüzüňi az-kem görkez!» diýdi. Surat nykabyňyň bir tarapyňy göterdi. Tahyr ony görüp, beýhuş bolup ýykyldy. Bir zamandan son, huşuna gelip:

30 — Eý peri-peýker! Ol ruhy Muhammet Murtapa üçin, maňa özüňi äşgäre et —
diýip, bir ebýat aýtdy;

Niçik zat sen, akyl-huşum alypsen,
Göwhermu sen, ýa dürmu sen, näme sen?
Şöhle salyp, älem üzre dolupsen,
Kuýaşmu sen, kamarmu sen, näme sen?

35 Bag içinde bilbilmu sen, gülmu sen?
Ýa bilbide ogşaş şirin tilmu sen?
Heselmu sen, ýa gantmu sen, balmu sel?
Şirinmu sen, şekeru sen, näme sen?

Müjgäniň hanjary bagrym dilipdir,
Ol nykapdan ýüzüň, şöhle salypdyr,
Telbe köňlüm görüp, maýyl bolupdyr,
Dildarmu sen, dilbermu sen, näme sen?

5 Aşyklar aýdarlar, gaşyň helaldyr,
Men waspyň diýmäge tillerim laldyr,
Häzirdir görünmez niçik jemaldyr,
Perimu sen, peýkermu sen, näme sen?

10 Ak ýüzüne nukta hallar gelişer,
Jan, til-kalbym seni görmek dileşer,
Ýüzüňe gözleşem, gözüm gamaşar,
Hurşytmu sen, enwermu sen, näme sen?

15 Seni istäp serim saldym söwdaýa,
Ne bolgaý saçlaryň eýleşen saýa?
Koýnuň buýy³³⁶ behişt, girsem ol jaýa,
Ýa müşkmu sen, anbarmu sen, näme sen?

20 Seýr edip gezerdim gülde, çemende,
Meniň janym zerdap boldy bu tende,
Tahyr beg Zöhräge hem saňa bende,
Barçalardan bähtermu sen, näme sen?

Tahyr sözüni tamam etdi:

— Eý jan, perimu sen, periştemu sen ýa adamzatmu sen? Bir didaryňy göreýin, çünki «ýagşyny görmek parzdyr» diýipdirler — diýdi. Onda surat:

25 — Eý aşyklaryň patşasy! Meniň didarymy görüp bilmezsen: görseň, Zöhräni ýadyňdan çykararsen, enşaalla bir-birimizi jennetde görerimiz. Biz hurlar taýpasyndandyrys. Men hurlaryn. şasy, adyma Hurlukga diýerler. Erte guşluk galanda, Zöhre gyza ýetersen — diýip, pata berdi.

30 Tahyr ýola rowana boldy. Ýolda bir köne harabalygyň üstünden geldi. Ol harabanyň çep tarapyndan ýüzünde dowzah ody görnüp duran bir ak sakgal adam çykyp, Tahyra salam bordi. Tahyr salamypy aldy. Ak sakgal adam:

— Eý balam, kaýdap gelip, kanda bararsen? — diýdi.

Tahyr:

35 — Bagdatdan gelip, Tatara bararmen. Özüm Tatar welaýatynyň adamy. Tatarda bir gyza griftardyrmen. Onuň adyna Zöhre diýerler. Onuň husny-ruhsaryna muşdakdyrmen. Ýedi ýyldan bəri Bagdatda gezer erdim, indi umyt bilen Zöhräniň hyzmatyna bararmen — diýdi. Ak sakgal bu sözi eşidip aglaberdi. Tahyr haýran bolup:

— Ýa reb, bu niçik syr boldy? Eý baba, ne üçin aglaýyrsyz? Tiz habar beriň, ýüregim ýaryldy... — diýdi.

Ak sakgal:

40 — Sen hak aşyk ekensen. Emma seniň zähmetiň köydi. Meniň adyma

Mollamelgun — Şeýhi — Alaýhyllagna hem diýerler. Öten agşam Zöhräni Garabatyra nika etmek üçin meni istediler. Men baryp, Zöhräni Garabatyra nika kylyp gaýtdym. Eger sen barsañ, Zöhre saña ýol bermez, özüni nähak ölüme alyp baryrsen, belki, şu wagt hem Garabatyr bilen Zöhre hylwata meşgul bolsalar gerek... Häli hem wagtydyr — gelen zyň, bilen gaýt, balam, puşman edersen! — diýdi.

Onda Tahyr:

— Seniň, adyň Mollamelgun bolsa, seniň bu sözüň, bilen gaýtmasmen! Baryp görermen, eger Zöhreden beýle iş çyksa, ýüzümi bosagasyna sürtüp gaýdarmen... — diýdi.

Onda Mollamelgun.

— Eýle bolsa, maňa bir gazal aýt. Men hem seniň sözüni eşidip galaýyn — diýdi.

Tahyr:

— Indi mende gazal hem galmady, gözel hem galmady... — diýip, ýola rowana boldy. Mollamelgun:

— Eý balam, entek dur, bir ak pata bereýin — diýdi.

Tahyr:

— Seniň habaryň beýle şum, pataň gör maňa ne azap görkezer? Özün hem gura, pataň hem gurasyn! Men senden bizar! — diýip gidiberdi.

Tahyr beg:

— Wahasrata, munça ýyllap çeken azabyma we gören horlugyma wepa görmedim... — diýip, haly perişan, jigeri birýan, gözleri girýan, akyly haýran, ýüreginde ataşysuzan, ýüz nala, efgan bolup, bir söz diýdi:

25 Mydam arzuw eýläp güli-ruhsaryň,
Mübärek jemalyň görebilmedim.
Açylan bagynda alma-enaryň,
Keşt edip gülleriň tirebilmedim.

30 Aşyk doýmaz öz ýarynyň ýüzünden,
Käşki baryp habar alsam özünden,
Rakybyň elinden, ilin sözünden
Bir dem nazarynda durabilmedim.

35 Sen gezersen gözellere şa bolup,
Men gezermen elip katdym ýaý bolup,
Zöhräniň waslyndan hantama bolup,
Mahym jana* gönül berebilmedim.

Gül ýüzüň görmesem, eziz jan köýer,
Seniň hesretiňden boldum derbe-der,
Indi barsam, duşman görer, il duýar,
Zowky-sapalaryň sürebilmedim.

40 Tahyr diýer, aşnalarym ýat oldy,

* Gaýry ýara:

Dostlar gamgyn bolup, duşman şat oldy,
Kimse bilmez, jiger bagrym ot aldy,
Dowam hyzmatyňda durabilmedim.

5 Tahyr biçäre Zöhreden bu işi tama etmeý, köp aglady. Soňra ýelmaýany
haýdadyp, bidir gitdi. Ýelmaýa aç bolup otlamaga ýüz ursa: «Eý janawar, men seni
otlamaga goýsam, talapdan galarmen. Sen biraz mütdet kanagat et, Zöhräniň gaşyna
salamat ýetişsem, seni köp bakarmen, saňa ýorunja hem berermen, baglaryň güllerinden
hem berermen, miwelerinden hem berermen» diýip, oňa arzy-halyn sözläp, şähere bardy
10 we derwezeden girdi. Görse, özi bilen mekdepde sapakdaş bolup okan bir ýigit durupdyr.
Tahyr beg onuň bilen salamlaşyp, soňra Zöhräni sorap, bir söz diýdi, ol ýigit hem jogap
berdi.

T a h y r:

15 Beg ogly, habar ber bize;
Zöhre gyz kandadyr, kanda?
Mejnun bolup çykdyň düze,
Zöhre gyz kandadyr, kanda?

Ý i g i t:

20 Habar alsañ, wezir ogly.
Zöhre jan bagdadyr, bagda.
Peri sypat, hur synaly,
Zöhre gyz bagdadyr, bagda..

T a h y r:

25 Pyrkatyndan jepa çekip,
Gözümden ganly ýaş döküp,
Görebilmen, her ýan bakyp,
Zöhre jan kandadyr, kanda?

Ý i g i t:

30 Seýr etmäge бага girdi,
Kyrk kenizler bile ýördi,
Ýürekde derdi sen erdi,
Zöhre gyz bagdadyr, bagda.

T a h y r:

35 Mollamelgun owal günü,
Çoh habardar etdi meni,
Garaçomak almyş ony,

Zöhre jan kandadyr, kanda?

Ý i g i t:

5 Bakjasy günde talaňdyr,
Bilbil pyganda galandyr,
Aglama, ol söz ýalandyr,
Zöhre gyz bagdadyr, bagda.

T a h y r:

10 Gözümi gırlp eýlegen,
Aklymy haýran eýlegen,
Gara bagrym gan eýlegen
Zöhre jan kandadyr, kanda?

Ý i g i t:

15 Tahyr diýip, köýer jany,
Bu şähriň, eziz myhmany,
Kyrk kenizleriň soltany
Zöhre gyz bagdadyr, bagda.

T a h y r:

20 Terk etdim dünýäniň baryn,
Dünýäge bermen bir taryn,
Köýdüm, görmeýin didaryn,
Zöhre jan kandadyr, kanda?

Ý i g i t:

25 Ýar diýip aklyn çaşyryp,
Derdini ilden ýaşyryp,
Aglar, ýüregne daş urup,
Zöhre gyz bagdadyr, bagda.

T a h y r:

30 Başgaň oduna ýanmasmen,
Ölsem ýolundan dönmesmen,
Rastyň diýgil, ynanmasmen!
Zöhre jan kandadyr, kanda?

Ý i g i t:

Seýr eder säher çagynda,
Gyzyl güller gujagynda,
Aglar aýrallyk dagynda,
Zöhre gyz bagdadyr, bagda.

5

T a h y r:

Dokuz aýlyk ýoldan geldim,
Hyzyr bile hemra boldum,
Tahyr diýer, görmän galdym,
Zöhre jan kandadyr, kanda?

10

Ý i g i t:

Beg ogly sözlär hemişe —
Rastymy diýmäýin nişe?
Kylmagyl taýgy-endişe,
Zöhre jan bagdadyr, bagda.

15

Bular sözüni tamam etdiler. Beg ogly:

— Zöhräni şu wagtlar köşgünden taparsen. Säher wagty kenizleri bilen bag seýline gidip erdi, ýañrak gelip, rahata meşgul bolan bolsa gerek — diýip, ýola salyp goýberdi.

20 Tahyr şatlanyp, köşgüň ýanyna baryp, ýelmaýadan düşdi, ýelmaýany çökerip, ýüzünden sypady we öpdi. Soň ýelmaýany şol ýerde goýup, özi köşgüň binasyndan çykyp, harem saraýyna³³⁷ girdi.

Görse, Zöhre jan tagtyň üstünde uklap ýatypdyr — inçe bil, badam gabak, pisse dahan, näzik beden gyz. Tahyr beg Zöhräniň uklap ýatan suratyna haýran galyp, oýadyp bilmän, daşyndan üç ýola perwana dek aýlandy, emma Zöhre oýanmady.

25 Onda Tahyr: «Zöhre jan beýhuş bolup ýatyrmyka, ýa näz edip ýatyrmyka, ýa başga biri bilen bezm edip, bimar bolup ýatyrmyka, ýa bitap bolup ýatyrmyka, ýa menden öýkeläp ýatyrmyka, ýa mendigimi bilmeý ýatyrmyka, ýa Garabatyryn tawuşydyr diýip ýatyrmyka, ýa meniň aýrallygyma çydap bilmeý meý içip, mes bolup ýatyrmyka, ýa döwperi urdumyka, ýa al-arwah, jyn kakdumyka?» diýip, gorkup, ne ederini bilmeý, haýran we serasyma bolup durdy. Zöhräniň, oýan-buýanyna geçip: «Ne üçin 30 oýanmady!» diýip, bir muhammes aýtdy:

Gark olup gaflatda ýatma, näzli dildarym, oýap!
Agzy gunça, dişleri dür, zülpi zunnarym oýan!
Bilbili-zaryň gelipdir, husny ruhsarym, oýan!
Al ýañakda kekili-owsunçy şamarym³³⁸, oýai!
35 Biz gelende elmydam, ukuda bimarym, oýan!

35

Dost sözüge tut gulak, agýary pendin tutmagyl,
Şum rakyp pitnelerini ukudan oýgatmagyl,
Özgelerge til berip, halym perişan etmegil,
Müň tümenlik hatyramny bir deremge satmagyl,
40 Ýüz elemli janymga jebri-sütemkärim, oýan!

40

90

5 Synada hijranyň ody, gelmişem men bu mahal,
Söwdügim, turgul ýeriňden, kylmagyl hergiz haýal,
Patyşa sen, men geda, aşyklygym ruzy-ezel,
Keşt edip älem-jahany, görmedim sen deý gözel,
Ala gözli, şowhy sözli, toty güftarym, oýan!

10 Saçlaryň welleýli³³⁹ ermiş ýüzleriňdir wazzyha³⁴⁰,
Tilleriň ýasyny-taha, iki älemge baha,
Nuktaýy-halyn ýüzüňde misli zeýn-essema³⁴¹,
Dilbera, koýnuň seniň ählen we sählen³⁴² merhaba!
Kamaty zyba tewilen³⁴³ äkei-enwarym, oýan!

15 Zöhre jan, sensiz bu pany dünýä zyndandyr maňa,
Bir mübärek ýüzleriň görsem, ne armandyr maňa!
Bu perişan halymy kim görse, haýrandyr maňa!
Men seniň köýüňde köýsem, günde döwrandyr maňa,
Tahyryň halyn görüp, indi eşit zarym, oýan!

Tahyr beg sözüni tamam etdi. Emma Zöhre munda hem oýanmady. Tahyr: «Bu pahyr beýhuş boldumyka? Ýa-da Garabatyr bilen keýpini kökläp, menden köňlüni üzdümikä?» diýip, eline sazyny alyp: «Ýene bir oýatjak boláýyn, eger bu sapar hem oýanmasa, menden geçdigidir» diýen pikir bilen bir ebýat aýtdy:

20 Ýedi ýyl çekdim pyrkatyň,
Zöhre janym, oýanmazmyň?
Içdim aýralyk şerbetin,
Wysal meýinden ganmazmyň?

25 Belent-belent daglar aşyp,
Ýowuz günlerge ulaşyp,
Bu gün geldim, ýolum düşüp,
Sagdan-sola dolanmazmyň?

30 Dembe-demden geler masy³⁴⁴
Kylgaly myradym hasyl,
Iki aşyk boldy wasyl,
Rahmet meýinden ganmazmyň?

35 Sen diýp Bagdatdan gelermen,
Kä sargaryp, kä solarmen,
Bu gün gelsem, erte ölermen,
Bir gün ömre guwanmazmyň?

Uzakdan geldim ýatmana,
Şirin lebiňden datmana,

Gözüm gyýmaz oýatmana,
Özüň bilip oýanmazmyň?

5 Köýen köp yşkyň derdine,
Kim ýetipdir myradyna?
Tahyryň ýanan oduna,
Zöhre jan, sen hem ýanmazmyň?!

Tahyr sözüni tamam etdi. Zöhre Tahyry Garaçomakmyka diýip güman edip, ýorganyny üstüne çekip, beýlesine agdarylyp ýatyberdi. Tahyryň köňlüne wehim düşüp: «Zöhre maňa biwepa boldy, menden özge ýary bar eken...» diýip, bir söz aýtdy:

10 Gel, Tahyr, sen hem ýüz öwür.
Zöhre ýüzün öwürmişdir.
Ýüz öwürip men telbeden,
Garaga köňül bermişdir.

15 Yrak düşdi wysal ýoly,
Rakyp aldy sagy-soly,
Mydam öwsüp hijran ýeli
Külüm göge sowurmuşdyr.

20 Jeýhun bilen Bagdat baryp,
Ýene gelmişem agtaryp,
Zöhre özgä köňül berip,
Menden özün aýyrmuşdyr.

25 Menin halym harap eýläp,
Özün Garaga ýar eýläp,
Gury jismim kebab eýläp,
Gara bagrym gowurmuşdyr.

Habar berdi Mollamelgun,
Neçüýn gaýtmadym men, mejnun?
Ýüregim — gan, jigerim—hun,
Şirin jandan doýurmuşdyr.

30 Taňry gul, resul ummaty
Çekmesin men deý pyrkaty,
Ozal günde şum kysmaty,
Möwlam bize buýurmuşdyr.

35 Tahyr diýr, geldim gaşyna,
Kelam ýokdur hak işine,
Pelek aşyklar başyna

Mundag gowga* gaýyrmşdyr.

Tahyr sözüni tamam etdi. Ol Zöhreden öýkeledi. Gelenine puşman edip: «Eý Tahyr! Sen Zöhre diýip, Mahym dek yhlasly peri-peýkerden aýryldyň. Belki seni onuň yhlasy urandyr» diýip, dutarynyň taryny gowşadyp: «Nirde sen Bagdat?» diýip, ugrajak boldy.

Zöhre gyz ukusynyň arasynda bir hümrüdi eşidip, gözünü açdy, görse Tahyr durupdyr. Zöhre bilmedi Tahyrmy ýa Tahyryň suratynda arwah-jynmy, ýa düýşmi, hyýalmy? Emma ýagsy nazar salyp garasa, Tahyryň özi... Zöhre ýerinden turup, bir ah urdy we beýhuş bolup ýykyldy. Soň huşuna gelip:

— Waý, meniň Tahyrymmy sen, ýüregimniň armanymy sen, derdimiň dermanymy sen, ýa ruhumyň rowanymy sen? Gitseň, meni öldürip git! — diýip, hem gülüp, hem köýüp, Tahyryň boýnundan ýapşydy. Tahyryň gözi Zöhräniň gül ýüzüne düşüp, beýhuş boldy. Bir zamandan soň huşuna gelip, bir-birleriniň boýunlaryna gol salşyp, lebleri ýañakda goýup, ençeme aglaşdylar. Şol wagt Tahyr Zöhräniň oýanmazlygyna köňli galan dek bolup, kine getirip, şikaýat edip, bir gazal aýtdy, Zöhre hem jogap berdi.

T a h y r:

Dokuz aýlyk ýoldan sen diýp gelmişem,
Oýanmadyň bu efgana, Zöhre jan!
Günde yüz tirilip, yüz müň ölmüşem,
Gelmegeýdim bu jahana, Zöhre jan!

Z ö h r e:

Niçe günler gezdim ýarym geler diýp,
Ýoluň garap, aklym haýran eýledim.
Baglaryma bilbil zarym gonar diýp,
Bu gün güllerime seýran eýledim.

T a h y r:

Oýanmadyň munça belent saz bilen,
Çaýlar oýanmazmy guba gaz bilen?
Ýa gaflatda galdyň, ýa ki näz bilen,
Otlar saldyň şirin jana, Zöhre jan!

Z ö h r e:

Sen maňa diýmegil beýle sözüňni,
Töhmet edip başga tutma özüňni,
Diýdigiň, rast bolsa, görmen ýüzüňni,
Diýgil: kime ähtipeýman eýledim?

* Söwda.

T a h y r:

5 Harabadan çykdy ak sakgal özi,
Garadyr esbaby, syýadyr ýüzi,
Şeýhi-Lagna habar berdi bu sözi,
Gitdi könlüm bet gümäna, Zöhre jan!

Z ö h r e:

10 Şeýhi-Lagna diýrler, şeýtandyr ady
Hakyň melgunydyr ähli öwlady,
Ýalan sözläp, saňa salandyр ody,
Hak edipdir—ornum zyndan eýledim.

T a h y r:

15 Söwdügim, rehim eýle bagry paraýa,
Melhem eýle rakyp goýan ýaraýa,
Seni diýip, gylyç goýdum araýa,
Gözlemedim Mahym gyza, Zöhre jan!

Z ö h r e:

20 Ýedi ýyl bolupdyr gideliň bäri,
Bu köşk içre ýalňyz çekdim azary.*
Janymyň rahaty, tenim mydary,
Suratyň kalbymda myhman eýledim.

T a h y r:

25 Gurban olam ýaryň Zöhre adyndan,
Men garyby çykarmamyş ýadyndan,
Aýralyk derdinden, yşkyň odundan
Kül bolmuşam ýana-ýana, Zöhre jan!

Z ö h r e:

Şum rakyp tagnyndan güle bilmedim,
Atam gazabyndan öle bilmedim,
Zöhre diýr, Tahyrym, bile bilmedim,

---

* Ýedi ýyl bolupdyr gideliň bäri
Bu köşk içre ýalňyz çekdim bu zary...
Janymyň apeti tenim azary
Suratyň kalbymda myhman eýledim
– diýen warianty bar.

Garaçomak diýip güman eýledim.

T a h y r:

5 Tahyr diýer, uzak ýoldan gelmişem,
Özüm yşkyň bazaryna salmyşam,
Bu diýen sözüme toba kylmyşam,
Dolanaly o döwrana, Zöhre jan!

Elkyssa, bular sözlerini tamam etdiler. Zöhre: — Eý Tahyr jan! Bu ýyl gideliň —
ýedi ýyldyr. Seniň hijriňde semender kimin köýüp, gözümden sil dek ýaşymy akdyryp,
haçan meniň nalyşym Hudanyň dergähinde kabul bolarka diýip gezer erdim. Sen gideliň
10 bäri, atam gazabyndan, il melamatyndan, seniň aýralygyňdan mende haby-
rahat³⁴⁵ galmady, ähli dünýäni terk etdim. Hususan, dün ýüregim gysyp, bag seýline
gitdim, onda hem köňlüm açylmaý aňsam gelip, täret kylyp, iki rekagat namaz okap;
kybla garap «seniň didaryňy görmek barmyka?» diýip ýatyrkam gözüm uka gidipdir.
Düşümde seni görüp, hal-ahwal soraşyp oturan wagtynda, seniň owazyňa oýandym we
15 seniň mübärek jemalyňa miýesser boldum. Şükür alhamdylylla, mükedder³⁴⁶ köňlüm
minewwer³⁴⁷ boldy! — diýip, gujagyna gysyp, ýaňagyndan öpdü, gamyň oduna ot saldy.
— Bu gün myradyma ýetdim, indi ölsem-de armanym ýok! Wysaly-myz uzak gider ýaly,
işimizi birneme hufýa³⁴⁸ eýlemek gerek — diýip, bir söz aýtdy:

20 Hoş geldiň, Tahyrym, biziň illere,
Döwletli, döwranly jaýdyr bu jaýlar.
Gel, ikimiz keşt edeli güllere,
Gülşenli, seýranly jaýdyr bu jaýlar.

25 Gapyl bolsaň, şum rakyplar duýarlar,
Baryp, şa babamga syryň aýarlar,
Seni öldürerler, meni goýarlar,
Dostdan köp duşmanly jaýdyr bu jaýlar.

30 Sözüň kabul bolmas şanyň gaşynda,
Gözüm ýaşda, başym mähnet daşynda,
Günde yüz zulum bar mazlum başynda,
Barçalara ganly jaýdyr bu jaýlar.

Ger duýsalar jellatlara buýyrlar,
Aşyklara sütem işler gaýyrlar,
Seni—menden, meni—senden aýyrlar,
Nalyşly, efganly jaýdyr bu jaýlar.

35 Zöhre diýer, saňa syrym aýarmen,
Ýüzüm ýyrtyp, syýa saçym ýaýarmen,
Kaýsy bir derdime ýanyp-köýermen,
Bir zalym soltanly jaýdyr bu jaýlar.

Elkyssa, Zöhre jan sözüni tamam etdi. Tahyr;

— Eý Zöhre jan! Welaýatyňda ne habar bar? — diýip sorady.

— Eý Tahyr jan, şol kene göreň ot almyş Tataryňdyr, köne zalym patyşadyr. Eger birden zalymyň gulagyna habar ýetse, seni öldürüp, meni hem Çomaga nika kylyp berer, habardar bolmak gerek — diýip, bir

5 söz aýtdy:

Tahyrym, maslahat sorsaň,
Saňa, ötgen zaman ýokdur,
Äşgär bolup, munda dursaň,
Öldürerler, güman ýokdur.

10

Şum rakyplar duýar bizi,
Atama diýrler bu sözi,
Kör bolsun duşmanyň gözi,
Aşyklara döwran ýokdur.

15

Terahhym³⁴⁹ ýokdur bu şada,
Zulm eder ýakyna, ýada,
Gaçaly şähri-Bagdada,
Bize munda mekan ýokdur.

20

Pelek saldy ýowuz derde,
Duşdum atam deý namarda,
Ösek, ölermiz bir ýerde,
Indi bize aman ýokdur.

25

Eger duýsalar bu işi,
Dembe-demden geler kişi,
Sen-sen ýagşylardan ýagşy,
Atam kimin ýaman ýokdur.

30

Gel, keş edeli bu бага,
Ýel degmesin şamçyraga,
Töwekgel kylsaň Hudaga,
Ödürse hem zyýan ýokdur.

Zöhre diýr, kim gelse dada,
Deňlik tapmaz bu dünýäde,
Sypahylar — haramzada,
Adalatly soltan ýokdur.

Zöhre sözüni tamam etdi.

35

Tahyr:

—Eý Zöhre jan, men Bagdatdan seniň habaryň bilen geldim. Meni ataň isläp getirmedi. Ataňa rehim gelip, imany täzelenip, rehimdar bolmadygyna akylým ýetedir. Indiki maslahaty özüň bilersen. Git diýseň, gidermen, munda bol diýseň, munda bolarmen. Mübäreke ýüzüňi bir gördüm—armanym ýok. Emma ataň meni öldürer diýip,

ölümünden ätiýaç etmezmen. Seniň gaşyňda öl-sem, zerre armanym ýokdur! — diýdi. Bu sözüň üstünde aňsam boldy. Şol wagt Zöhre jan Tahyra geňeş berip, bir gazal aýtdy:

5   Gel, süreli bu dünýäni,
Bu gije ötmesden burun;
Ýarymyň gelen beýany
Duşmana ýetmesden burun.

10   Rakyp duýsa, atam duýar,
Ýene gazap donun geýer,
Seni öldir, meni goýar,
Bir orun tutmasdan burun.

15   Takdyra dogry duraly,
Yşk ýolunda jan bereli,
Tahyrym, döwran süreli,
Näge daň atmasdan burun.

20   Köňülden çykar bu gamy,
Köp çekme derdi, elemi,
Ganymat bilgil bu demi,
Tä çykyp gitmesden burun.

25   Zöhre diýer, eý dildarym!
Hoş gelipsen, söwer ýarym,
Ter açylgan gülguzarym
Hazana batmasdan burun.

Zöhre sözünü tamam etdi. Ikisi biri-birine goşulyp, gyzyň gül dek çyrmaşyp, gujaklaşyp, öpüşip, döwrana meşgul boldular...

25   Birden daň atdy, adamlar oýandylar, aşyklar ne ederini bilmediler. Emma Zöhre hiç kim duýmanka, Tahyry sandyga salyp, bir hüjräniň içinde gizledi we ýalandan ýaryň ahu-zaryň çekip, hemişekisi ýaly pygan eder erdi. Emma çekýän ahy owalkylar ýaly zarply däl erdi. Göz ýaşyň deregine suw sepip, gözünü gyzardar erdi. Şu röwüşde gijesine Tahyry çykaryp, mejlis gurup, gündizine ah tartyp, ençeme wagt geçirdi.

30   Tahyryň gelmeginiň şatlygy Zöhräniň ýüregine sygmaý, ol bir gün bitap bolup ýykyldy.

35   Zöhräniň bir enesi bar erdi. Ol Zöhrä köp mähriban erdi, Hindistan patyşasynyň gyzy erdi, özi hem tebip erdi. Zöhre: «Eneme özümi görkezeýin» diýip, onuň ýanyna geldi. Enesi görse, Zöhre ýüplük ýaly bolupdyr. Enesi Zöhräniň dem alyş damaryny barlap, bir meýdan ýüzüne bakyp oturyp:

— Eý gyzym! Men sende bir kesel görmedim. Emma sende bir gizlin syr bar, belki hem ol şatlyk syrydyr, meger uly şatlygyň üstünden barypsen! Tahyryň geldimi? — diýdi.

40   Zöhre aglap:

—Eý ene, seniň pähim we idrägiňe kaýyl men! —diýdi.
Enesi kenizleriň her kaýsysyny bir işe buýrup, öýi çolardyp:
—Eý guzým! Rastyňy aýt, men alaç edermen—diýdi.

Zöhre:

5 —Eý ene, menden eşiden sözüňi ile bildirmejegiňe ähtipeýman bagla! — diýdi.
Enesi ähtipeýman baglady. Onda Zöhre pakyr enesine ýüzlenip, zar-zar aglap, bir söz diýdi:

Ýedi ýyldyr, söwer ýardan aýryldym,
Niçe ýyllar arzuw-didar eýledim.
10 Bu gün ýarym geldi, men saňa geldim.
Rakyplardan gorkup, azar eýledim.

Kyblam enem sen-sen puşdy-penahym,
Geldim hyzmatyňa ötgül günähim!
Tahyrym getirdi kadyr Allahym,
15 Mährem enem, saňa yzhar eýledim.

Ene, saňa dogry sözüň sözlärmen,
Ýalandan «ýar!» diýip, ogryn gözlärmen,
Gündiz bolsa, bir hylwatda gizlärmen,
Gijelerde janym nisar³⁵⁰ eýledim.

20 Rakyp duýsa, bizi eder äşgäre,
Atam bilse, bizi eder set para,
Eýäm rehm eýlesin aşyky-zara,
Ýar bilen bir ýerde karar eýledim.

Zöhre diýer, gamgyn köňlüm açyldy,
25 Dürli rahmet çar tarapa saçyldy,
Ýar golundan gülgün şerap içildi,
Hazan köňlüm pasly-bahar eýledim.

Elkyssa, Zöhre sözüni tamam etdi: — Eý ene jan! Iki aşyk seniň hyzmatkäriňdir,
indi bize bir maslahat berseňiz— diýdi. Enesi:

30 — Balam, Tahyryň hoş gelipdir, gözün röwşen bolupdyr, garaňkylykdan ýagtylyga
çykypsen. Sen ony maňa ber. Mem Tahyry hiç kim görmes ýaly ýerde gizläýin — diýip,
bir ebýat aýtdy, Zöhre hem jogap berdi.

E n e s i:

35 Maňa tabşyr, balam, söwer ýaryňny,
Ulus görmez ýerde pinhan eýleýin.
Hak eşitsin nalyşyňny, zaryňny,
Çemen içre ýaryň myhman eýleýin.

Z ö h r e:

Ýarsyz munda meniň bir günüm ötmez,
Ene jan, ýarymy saňa tabşyrdym.
Gündizde gün ötmez, gije daň atmaz,
Ene jan, Tahyrym saňa tabşyrdym.

5

E n e s i:

Gündiz bolsa gül pudaga tabşyrmen,
Bilbilleriň mekanynda ýaşyrmen,
Ağşam ýaryň ýene saňa gowşyrmen,
Ýolun seniň sary rowan eýleýin.

10

Z ö h r e:

Seniň, bu syryňy duşman bilmesin,
Ýene ýardan bizi aýra salmasyn,
Ol sebäpden gül dek reňnim solmasyp,
Ene jan, Tahyrym saňa tabşyrdym.

15

E n e s i:

Aýralyk oduna bagryň daglama*,
Wehm eýleýip, bolmaz işi çaglama,
Zöhre janym, mähribanym, aglama,
Seniň, bu derdiňe derman eýleýin.

20

Z ö h r e:

Häzir bol, syryňy duşman duýmasyn,
Atam duýup, ýene aýra goýmasyn,
Gury jismim zulm oduna köýmesin,
Ene jan, ýarymy saňa tabşyrdym.

25

E n e s i:

Eger ataň duýsa eden işimi,
Seniň üçin gurban kylam başymy,
Dogram-dogram edip eziz läşimi,
Seniň bu derdiňe derman eýleýin.

---

* Aýralyk oduna özlüň çaglama,
Wehm eýleýip, jiger bagrym daglama,
Zöhre janym, mähribanym aglama,
Seniň bu derdiňe derman eýleýin.

– diýen warianty hem bar.

Z ö h r e:

5 Gadrym bilen gadyrdanym sen meniň,
Mährem enem, şirin janym sen meniň,
Zöhre diýer, mähribanym sen meniň,
Ene jan, Tahyrym saňa tabşyrdym!

E n e s i:

10 Garyp eneň saňa rastyn söýlesin,
Aşyklar hakyna gulluk eýlesin,
Seniň maksadyňy hakdan dilesin,
Seniň bu müşgiliň asan eýleýin.

Elkyssa, bular sözlerini tamam etdiler. Zöhre Tahyry enesine tabşyrdy. Enesi Tahyry gündiz gizläp, gije çykaryp, Zöhrä goşurar erdi. Bu rewüşde köp wagtlar geçdi.

15 Zöhräniň enesiniň öýünde bir garry kempir bar erdi, ol munuň hyzmatkäri erdi. Bu syry oňa aýtmaý, gizlin saklar erdiler. Emma ol betbagt bu syrdan habarly erdi. Sandygyň kaýsy ýerde gizlenýänini hem biler erdi.

Garrynyň köňli kineli erdi. Bir gün enesi, Zöhre we kenizleri baga seýle çykdylar. Garry Tahyryň ne ýerdedigini bilip, onuň ýanyna gelip aýtdy:

20 — Eý Tahyr beg, sen meni duşman bildiň, emma men seniň her ne edýän işiňi bilermen. Sen meniň şanyma bir aşykana gazal aýt, ýogsa seniň bu edýän işiňi soltana habar berip, deriňi soýduryp, süňkleriňi bir-bir köýdürdermen.

Tahyr:

— Eý garry betbagt! Altmyş ýaşdan soň seniň gazal nämäňe gerek? Bu şugullygy edip, Alla rahmetinden naumyt bolma! — diýip, bir ebýat aýtdy:

25 Mama, sen gaýtgyl päliňden,
Maňa rehim kylgyl, mama!
Azaşan bolsam ýolumdan,
Dogry ýola salgyl, mama!

30 Rakyba syrym diýmegil,
Aşyklara dag goýmagyl,
«Köýdüremen!» diýp köýmegil,
Alladan utangyl, mama!

35 Görkez aşyklar ýoluny,
Sorgul garyplar halyny,
Köňülden şeýtan pälini
Jähenneme salgyl, mama!

Başıňdan ýaşlyk ötüpdür,
Agzyňdan dişiň gidipdir,

Aşyklar saňa ne edipdir?
Maňa mährem bolgul, mama!

5 Gezgil, mama, öz halyňa,
Islegiň düşer goluňa,
Rehm eýle Tahyr ogluňa,
Meniň pendim algyl, mama!

Elkyssa, Tahyr sözüni tamam etdi. Garry gitdi Tahyr aglap: «Eý bar Hudaýa!
Meni barçadan ejiz ýaratdyň, özümçe bara-ýoga mätäç etdiň, garrysyna, ýigidine, her
kaýsysyna bir söz aýdyp, hile birle mydar edip, günümi geçiremen. Ozal günde başyma
10 yşkyň söwdasyny saldyň. Zöhräniň höwesi bilen tenimde janym galmady, namysym, aрым
hem galmady. Atam-enem, kowum-garyndaşym hem ýok, gije-gündiz gaýgy-gamda
men, bela, gama giriftar men... Eger seniň kasdyň janymda bolsa, bu jany al, jan seniňdir,
ýa-da yşk derdiniň dermanyny ber! Men maksadymy yzarlap, ençe wagtlar gezdim, eger
myradyma ýetmeý ölsen, meniň-köp armamym galar» diýip, Hudaýa mynajat edip, bir
15 gazal aýtdy:

Ýa Ýaradan, sen-sen puşdy-penahym!
Sunguň bilen bu jahana gelmişem.
Bir gysym toprakdan meni ýaratdyň,
Ýokdan bar eýlegen—jana gelmişem.

20 Bir asy guluň men, köpdür günähim,*
Haçan ýara ýeter bu çeken ahym?
Tatarda—Zöhre jan, Bagdatda—Mahym,
Yşkyň şerabyndan gana gelmişem.

25 Sona kölde ýüzer, bilbil—gülünde,
Semender—ataşda, kaknus—külünde,
Dünýä geldim belent yşkyň ýolunda,
Ýerden dogup, bu asmana gelmişem,

30 Ýeke men, ýalňyz men, garyp men, garyp,
Solar boldum ýar hijrinde sargaryp,
Dokuz aýlap, höwesinde ýol ýörip,
Bu gün tagty Süleýmana gelmişem.

35 Tahyr diýr, köydürdi ýaryň ataşy.
Gije-gündiz akar gözümniň ýaşı,
Gara daglar aşyp, çekip käýişi,
Umyt bilen Zöhre jana gelmişem.

Tahyr sözüni tamam etdi. Şol wagt Zöhre gyz onuň ýanyna geldi. Tahyr:
— Bir garry betbagt biziň syrymyzy bilipdir, habardar bolmak gerek! — diýdi.

* Ýazygym geçirgil, keremli şahym!

Zöhre aglap, enesiniň ýanyna bardy, enesi hemme kenizlerini çagyrdy, hemmesi jem bolup, geňeş etdiler. Gülzada aýtdy:

— Eý bibi, geliň, bu garryny öldüreläň. Eger muny öldürmesek, bizi patyşaga aýdar. Ol Tahyry öldürüp, bizi hem ýazgarar...

5 Enesi:

— Eý kenizler! Bu betbagty bildirmep öldüriň! — diýip jogap berdi.

Kenizler dessine garryny çagyryp getirdiler we oňa her kaýsy bir ýumruk urup, orta alyp, depgiläp öldürdiler, meýdini bolsa süýräp gömdüler; garrydan dyndylar. Soňra bir sagat oturdylar. Gülzada özüni orta taşlap:

10 — Eý bibilerim! Biziň işimiz köp gabahat boldy, bir iş edilse, il duýman bolmaz, şu iş öňi-soňy äşgär bolup, barçamyz ölüme gidermiz. Geliň, ölüm gelmezden owal, bir mejlis gurap, il-halaýygy çagyryp, toý-tomaşa edip, Zöhräni Tahyra nikalap bereliň, bulary myrada ýetireliň, bir bezmi-aşrat edeliň! — diýip, geňeş berip, bir gazal aýtdy:

15

Başymyza ölüm gelmezden burun,
Geliň gyzlar, bezmi-döwran edeliň!
Dostlar aglap, duşman gülmezden burun,
Gülşen içre azmy-seýran edeliň!

20

Ençe gezdik Tahyr jany ýaşyryp,
Mert bolalyň yşk köýüne baş urup,
Şu gün barça sazandany ýygşyryp³⁵¹,
Barça halaýygy haýran edeliň!

25

Zibu-zinet berip, göz bilen gaşa,
Azm eýläp çykalyň aýu-kuýaşa,
Husnumyz älemge etsin tomaşa,
Rakypdar gözüni girýap edeliň!

30

Toý tutalyň, görenlere göz edip,
Argamakny³⁵² meýdan üzre uzadyp,
Tagt üstünde örük öýler düzedip,
Gaýgy-gamyň öýün weýran edeliň!

35

Görmesin, kör bolsun rakypnyň gözi,
Babahana habar biýrler bu sözi,
Bir zaman goýmasyn, öldürsin bizi,
Bu ýolda başymyz gurban edeliň!

40

Şemg deý şöhle salyp, keşetsek бага,
Perwanalar köýstün bu şamçyraga,
Aramyza rakyp gelse binägä,
Öldürelä, habsy-zyndan⁸⁵³ edeliň!

Gülzada diýr, söweş günü mert bolup,
Aşyklaryň derdi bize dert bolup,

Duşman galyp gelse³⁵⁴, kowsa ýurt bolup,
Ornumyzy özge mekan edelin!

Bu söz tamam boldy. Soňra şu maslahaty kabul edip, ilata çapar atly gönderip, her ýerde sazandar bolsa ýygnap, bagşylary jem edip, köşgüň üstünde şadyýan kakdyryp, 5 toý-tomaşa berdiler. Zöhre gyza kân-kân gymmat bahaly daşlar dakyp, zibu-zinet urup, ol gadar arawyş berdiler ki, göýä behişt-den bir hür çykan ýaly, köşgüň içine gün dogan dek bolup, mejlisiň içine gelip oturdy. Tahyr hem bir tarapda özüne arawyş berip oturdy. Kenizler saz-söhbet bilen kä Tahyra, kä Zöhrä meý tutup, bu taryka mejlis gurdular ki, ahyr Zöhre otura bilmeý turup: «Tahyr jana öz golum birlen bir meý bereýin!» diýip, 10 baryp, bir lukma özi nuş eýläp, bir lukmany bolsa öz goly bilen Tahyra tutup berdi. Soň Mollanepes ahuny getirip, Zöhre gyzy Tahyra nikalap berdiler.

Bu zowky-tomaşany şa eşidip: «Gyzym Tahyry unutdy, Garabatyra köňlüni berdi» diýip, güman etdi we şükür edip, onuň toýy üçin alty yüz tümen bilen giýewe bir dest şahana lybas iberdi. Olary getirip, Zöhrä berdiler. Zöhre şahana lybasy Tahyra 15 geýdirip, illeri haýran etdi. Patyşa hem: «Meniň gyzymyň arzuwly günüdür. Şäheri çyragban ediň!» diýip höküm berdi. Şäheri çyragban edip, pakyr-pukaralara hazynadan köp-köp haýratlar berdiler. Olar bir-birlerinden bihabar bolup, dokuz gije-gündiz halaýyklara toý berdiler.

Elkyssa, bu gije daň atynça, saz-söhbet edip, her kes öz menziline gitdi. Mollanepes ahun bilen bagban hem jaýlaryna gaýtdylar. Emma bagbanyň betbagtlygy, şugulçylygy 20 göterilip, baryp, patyşanyň weziri Muhammet Ýakup hana bu işi mälüm etdi. Muhammet Ýakup han hem şaga habar berdi. Şa dergazap bolup: «Mollanepes ahun bilen bagbany alyp geliň!» diýdi. Şanyň ýasawullary derhal olary tutup getirdiler. Patyşa gazap tagtyna münüp, goluna aý paltasyny alyp, mollaga gözi düşenden:

25 — Eý molla! Ağşam eden işiň nähili işdir? Tiz habar ber! — diýdi.

Molla pahyryň dili tutulyp, jogap berip bilmedi. Onda köp şumlugy başyndan geçiren şol betbagt bagban derhal ileri durup:

30 — Eý şahi-jahan pena! Adalat saýaňyz raýatlar başyndan egsilmesin! Bir kaşyk ganymy geçip, namaýy agmalymyza ata³⁵⁵ galamyny sürseler³⁵⁶, bu işden men habar berermen. Molla ağşam bardy, ertir gaýtdy, emma men weli dokuz gije-gündiz toý arasynda boldum, eşidenden gören ýagşy biler, habary menden sora — diýip, bagban bir söz aýtdy:

35 Patyşahym, saňa arzym sözläýin,
Zöhre gyzyň haýran boldy köşgünde.
Tahyr gelmiş, bu gün kimden gizläýin,
Hyrydaryn gözi gördi köşgünde.

40 Ýary bilen söhbet tutup Zöhre jan
RakypLAR mekrinden isteýip aman,
Surnay çalyp, nagra kakyp şadyýan,
Dokuz gündür döwran sürdi köşgünde.

Ol gün azat etdi köp bendelerni,
Oýnadyp ortada şermendelerni,

Ýygnaýyp bagşysyn, sazandalarny
Ajap tomaşalar gurdy köşgünde.

5 Gyrmzy geýinmiş kaddy-boýuna,
Zib-ziwer dakynmyş husny-roýuna,
Bu gün talaň salmyş gamyň öýüne,
Gören haýran bolup durdy köşgünde.

10 Bagynda jem bolmuş bir bölek peri,
Söwdüğine roýmal³⁵⁷ atar her birn,
Tahyr—Zöhre jany, Zöhre—Tahyry,
Alma bilen atyp urdy köşgünde.

Pinhan syryn ile aýan eýledi,
Ajap tomaşaly zaman eýledi,
Kimi rakyp diýip, guman eýledi,
Garrysyn, ýigidin gyrdy köşgünde.

15 Bagban diýer, Zöhre jany görsün diýp.
Iki aşyk zowky-sapa sürsün diýp,
Halaýyga toý-tomaşa bersin diýp,
Sizden habar sorap durdy köşgünde.

20 Elkysa, bagban sözüni tamam etdi. Şol wagt Molla ýerinden turup:
— Eý tagsyr-patyşam, nika gyýyp, iki aşygy bir-birine tabşyrmaly diýip, siz
tarapdan bir adam bardy, şu söz bilen hem nika gyýdyk, siziň sözüňizi, Allanyň
parzyny, pygamberiň sünnetini berjaý etdik —diýdi.

Patyşa:

25 — Eý Mollanepes! Siz hem, men hem aldawa düşüpdirmiz. Siziň günähizi ötdüm,
emma aşyklaryň günäsini geçmek bolmaz. Öldürerin! — diýip kasam edip: «Jellat!»
diýip gygyrды. Jellatlar häzir boldular. Patyşa:

— Zöhräniň köşgünde Tahyr barmyş, tutup getiriň, ony öldürmeli! — diýdi.

Patyşanyň ýedi weziri bar erdi. Olar we beg-begzadalar, sypahylar jem bolup,
maslahat edişip, patyşanyň gaşynda özlerini orta taşlap:

30 — Eý şahy älem! Owal bir iş bolmasa ýagşy, binägä bir iş bolandan soňra, ony
üýtgetmek — Hudanyň takdyryny tebdil etmek bolar, bu aşyklaryň günäsini geçiň! —
diýip, patyşaga töwella edip, bir ebýat aýtdylar:

35 Patyşahym, hyzmatyňda aryz bar,
Zöhräni Tahyrdan aýyrma zynhar!
Hak işine bedel etmek ne derkar?
Tahyry Zöhreden aýyrma zynhar!

Her kaýsy bir Bag-Eremniň gülüdir,
Aşyklar Allanyň söwer guludyr,
Seňiň bu işleriň şeýtan pälidir,

Tahyry Zöhreden aýyrma zynhar!

5 Ýaşlygyndan hak işine ugraşan,
Ýetip maksadyna bir-birge duşan,
Iki güldür bir-birine çyrmaşan.
Bulary bir-birden aýyrma zynhar!

Alty aýlap akyp gezdi derýada,
Ýene zulm edersen ondan zyýada,
Hak getiren hem ýetiren myrada,
Tahyry Zöhreden aýyrma zynhar!

10 Gümra bolup, eden ähtiň bozarsen,
Haýyr bolgan işi şerge ýazarsen,
Gyzyň nalyşyna niçik dözersen?
Zöhräni Tahyrdan aýyrma zynhar!

15 Birisin öldürseň, birin goýarsýen,
Bu işiňden köp puşmanlar iýerseň,
Gyzyň özün öldür, soňra duýarsen,
Aşyklary hergiz aýyrma zynhar!

20 Zöhre jan açylgan bir täze güldür,
Tahyr nala kylgan şeýda bilbildir,
Ölüm, pyrkat senden laýyk degildir.
Begler diýr, aşygy aýyrma zynhar!

Elkyssa, begler, sypahylar sözlerini tamam etdiler. Şu söze patyşanyň gahary gelip:

25 —Men sizlerden tedbirini soramasmen! Bu sözleri aýdanyňyz üçin, sizleri hem öldürermen! — diýip, gahar bilen garady ki, begler janlarypdan gorkusyna üç meretebe tagzym edip:

— Biz toba etdik! — diýip, patyşanyň, aýagyňa ýykyldylar. Patyşa bularyň günäsini ötdi. Begler öz başlaryny zordan gutardylar, «ozalda kysmatdyr, takdyra çäre yok...» diýişdiler.

30 Şa gazap bilen ýene jellatlara: «Tahyry tizden-tiz» tutup getiriň!» diýdi.

Ýasawullar derhal baryp, Tahyryň ellerini arkasyna baglap getirdiler. Duşmanlar şat boldular, dostlar gamgyn boldular.

Şa dergazap bolup:

35 —Eý gulam beçe! Sen meniň haremhanama aýagyňy goýup, ölümden, zulumdan we meniň haýbatymdan gorkmadyňmy? Allatagala saňa beýle nowjuwanlygy beripdir, ol now juwanlygyňa haýpyň gelmedimi? Men seniň meýdiňi oda köýdürsem gerek! — diýip, aý paltasyny towlap, gazaba mündi. Tahyr:

— Eý akmak, masgara patyşa! Bu gün—şa sen, erte—geda sen! Men Alladan gorkaram, senden gorkmanam —diýip, bir söz aýtdy:

40

- Ýokdan bar eýlegen kadyr Alladyr,
Alladap gorkaram, senden gorkmanam
Her ne hökm eýlese, hökmi rowadyr,
Alladan gorkaram, senden gorkmanam!
- 5 Hudanyň mülküdir suratym, janym,
Zöhräge gurbandyr jan-u-jahanym,
Bu gün meýdan üzre dökülse ganym,
Alladan gorkaram, senden gorkmanam!
- 10 Bu gün goşulmyşam Zöhre dildara,
Armanym ýok, indi çekilsem dara,
Zöhräniň gaşynda kylsaň set para,
Alladan gorkaram, senden gorkmanam!
- 15 Bende gul sen, «şa men!» diýip gezersen»
Atam bilen kylgan ähtiň bozarsen,
Haýyr bolgan işi şerge ýazarsen,
Alladan gorkaram, senden gorkmanam!
- 20 Dünýä geldim, dogan günüm ölmüşem,
Yşkyň söwdasyna serim salmyşam,
Goç guzy men, gurban üçin gelmişem,
Alladan gorkaram, senden gorkmanam!
- «Öldir men!» diýip, gazap bilen söýlärsen,
Ölümden özüni yrak eýlärsen,
Maksadym ölümdir, gaýry neýlärsen?
Alladan gorkaram, senden gorkmanam!
- 25 Tahyr diýer, sygynmyşam Hudaga,
Yşkyň şunkary men, düşdüm duzaga,
Kaşyk ganym Zöhre jana sadaga,
Alladan gorkaram, senden gorkmanam!
- 30 Tahyryň bu sözüne şanyň gazaby öňküden hem beter gelip:
— Jellatlar! Bu peläketi öldüriň! — diýip gygyrdy. Jellatlar hanjarlaryny ellerine
alyp, ylgaşyp geldiler. Tahyr begi ölüm meýdanyna çykardylar, aşyklaryň nalasşdai Aý-
Gün tutuldy, elem-jahan garaňky boldy.
- Tahyr:
35 — Eý jellatlar, Hudaýyň haky üçin, bir zaman taammyl³⁵⁸ kylyň. Zöhre janyň
didaryny göreýin, oňa bir-iki agyz sözüň bar! — diýdi.
Şol wagt Zöhre jan başyna gara örtüp, ýas geýimini geýip, bozlap ýetişdi we
märekäniň içini ýaryp girip:
— Eý ýüregimniň kuwwaty, gözümniň röwşeni, diriligimiň sermaýasy. Tahyr jan!
Merdana bolgul, bu ýoldan dönmegil, ikimiziň maksadymyz ölümdir! Şükür Allatagala

ikimizi myradymyza ýetirdi. Eý Tahyr jan! Alla ikimizi ýaşlykdan aşyk etdi, mähri muhupbeti köňlümize saldy, indi iki aşygyň öler günüdür... Bu gün sen ölseň, ertir men ölermen! Kyýamat günü Hudaýta-gala kazy bolup, resul allayýssalamyň şepagatçy bolan dergahynda Babahan bilen hasaplaşarmyz!—diýip, bir ebýat aýtdy:

5 Hudadan dilegil maksat-myradyň,
Bu gün myradyňa ýeter günüňdir.
Ölüňi tabşyryp aşyk Perhada,
Aşyklar ýoluny tutar günüňdir.

10 Ölseň bu gün Babahanyň golunda,
Ruhuň seýran eder jennet gülünde,
Ýaryň wysalynda, yşkyň ýolunda
Dünýäni bir pula satar günüňdir.

15 Ýar, meniň ýolumda ger çyksa janyň,
Men sensiz rahatyn sürmen jahanyň,
Dökülse meýdanda gyrgyzy ganyň,
Gan ornuňa şerbet ýutar günüňdir.

20 Biz gideli, munda galsyn Babahan,
Babahana mubah bolsun bu jahan,
Mağşar meýdanynda gurulsa mizan,
Mäkâm ýakasyndan tutar günüňdir.

Keramen-kätibin³⁶ⁿ ýazypdyr bizi,
Oýulsyn, kör bolsun atamnyň gözi,
Ruzy-kyýamatda garadyr ýüzi,
Lagnat daşyn oňa atar güpüňdir.

25 Atamnyň jebrinden derdim set hezar⁸⁸⁰,
Gara ýüz Çomakga kylsa sezewar,
Mazaryň ýanynda ýasarmen mazar,
Owwal nobat seniň, ýeter günüňdir.

30 Zöhre diýr, jellatlar keserler başyň.
Ýokdur mähribanyň, kowmy-gardaşyň.
Ozalda kysmatdyr, çytmagyl gaşyň
Rahmet derýasyna batar günüňdir.

Elkyssa, Zöhre sözün tamam etdi. Tahyr Zöhre janyň bu mürewwetini eşidip:
— Eý näzeninim! Seniň aldyňda ölsem, armanym ýok — diýip, bir gazal aýtdy:

35 Hoş gal indi, Zöhre janym,
Aýra düşdüň, dildar indi.
Behiştim, hurum, ryzwanym,

Hara dönmüş gülzar indi.

5   Ataň gazap donun geýip,
Bizni kylar gözden gaýyp,
Ýüzüň ýyrtyp, saçyň ýaýyp,
Sen çekmegil azar indi.

Tahyryň dara çekiler,
Ýüregiňde ot çakylar,
Meýdanda ganyň döküleri,
Açylar lälezar indi.

10   Maňa gazap kylan şadyr,
Kysmaty kadyr Alladyr,
Gara ýer bir aždahadyr,
Ahyr** ýutar bu mar indi.

15   Nykabyň çekmegil ýüze,
Ýaş getirme gara göze,
Kyýamat gün ikimize
Nesip etsin didar indi.

20   Zöhre jan, eşit nalyşym,
Iki dünýäde ýoldaşym,
Berjaý bergil aby-aşym,
Sen bolgaýsen gamhor indi.

25   Bu meýdanda Tahyr ölse,
Garabatyr häzir bolsa,
Zöhräm bilen oýnap-gülse,
Haçan tapam karar indi?

Tahyr:

— Eý Zöhre jan! Men dünýäde myradyma ýetdim, ölüme gynanmas-men, emma aýralyga köýermen, men ölüp, sen Garabatyryň, saýasynda galsaň, men gabrymda niçik karar taparmen? Eý mähribanym! Ölinçäm dildarlyk kyldyň, ölenimden soň hem gamhorluk edersen, ölsen, meýdimi bejerip, soňra aby-aşymy jaýba-jaý berersen, gabrymyň başynda aýat, hatmy-kuran edip, tekbir edersen, juma agşamy çyra ýakarsen. Eger sen gamhorluk etmeseň, özgeler tamam duşmandyr! Ýene bir sözüň bar: Garabatyra özüňni ýakyn kylmagyl, ondan soňky maslahaty hem özüň, bilersen... — diýdi.

Zöhre:

35   — Tahyr jan, dünýäde maňa hazreti Jirjis pygamberiň gören azabyny berseler-de, bir sagat Garabatyr bilen hemsöhbət bolup gezmesmen! — diýip, bir ebýat aýtdy:

Sen gidersen, Zöhre munda galar diýp,
Onuň üçin gamgyn bolma, Tahyr jan!

* Bizni.

Men gidermen, gaýry munda geler diýp,
Onuň üçin gamgyn bolma, Tahyr jan!

5 Yzda galyp, köňlibaşga berer diýp,
Gezen baglaryma seýran kylar diýp,
Garabatyr bilen oýnap-güler diýp,
Onuň üçin gamgyn bolma, Tahyr jan!

10 Tahyrym diýp, ýanyp-köýüp ötermen,
Pyrkatynda mydam ganlar ýutarmen,
Sensiz, ýarym, bu jahany netermen?
Onuň üçin gamgyn bolma, Tahyr jan!

Men ýetmesem seniň kibi ýaryma,
Hazan degin bu bakjaly naryma,
Şertim budur, tyg sanjylsyn bagryma,
Onuň üçin gamgyn bolma, Tahyr jan!

15 Zöhre diýer, bir ykrarda durarmen,
Senden galyp, kanda döwran süerremen?
Bu gün gitseň, erte men hem bararmen,
Onuň üçin gamgyn bolma, Tahyr jan!

20 Zöhre sözünü tamam etdi. Tahyr beg Zöhräniň könlüni bilip, köp razy bolup:
— Eý Zöhre janym, kyýamata çenli razymen, Alla ýaryň! — diýip, bir ebýat
okady:

25 Men gadam goýarmen ahyret sary,
Näzeninim, Zöhre janym, gal indi.
Rakyplar aýyrdy ýaryndan ýary,
ŞiriN sözli Zöhre janym, gal indi.

Jellatlar gelipdir janym almaga,
Rakyplar gelipdir oýnap-gülmäge,
Men gelmişem bu meýdanda ölmäge,
Sen salamat. Zöhre janym, gal indi.

30 Golunda hanjary jellatlar geldi,
Katyly-hunhorlar³⁶¹ degraımi aldy,
Eziz benim gyrmyzy gana boýaldy,
Aglamagyl, Zöhre janym, gal indi.

35 Wesiýetim, arzym saňa Zöhre jan:
— Gara gözden ýaşyň dökmegil her ýan,
Armanym ýok, bolsam gaşynda gurban,
Gam iýmegil, Zöhre janym, gal indi.

Näzenin ýigitler, deňi-duşlarym,
Ýigitler hemrasy priweşlerim,
Gadyrdan dostlarym, kowmy-hyşlarym,
Aglamagyl, halaýyklar gal indi.

5 Aglama, söwdüгим, döwran günüdir,
Meýdanda aşygyň merdan günüdir,
Bu gün bize aýdy gurban günüdir,
Gamgyn olma, Zähre nanym, gal indi.

10 Ýüzüň ýyrtyp, syýa saçyň ýaýmagyl,
Tahyryň bagrynda daglar goýmagyl,
«Ýarym öldi...» diýip, gamlar ýmegil,
Alla ýaryň, näzeninim, gal indi.

Elkyssa, jellatlar Tahyryň eteginden kesip, gözünü baglap, buryýanyň üstünde oturdyp, şadan rugsat bolarmyka diýip garaşyp durdular. Şol wagt Zöhre gygyryp:
15 — Eý halaýyklar, aşyklara üç gün pursat berilsin—diýdi. Halaýyklaryň hemmesi: «Aşyklara üç gün pursat beriň!» diýip arz etdiler. Şa üç gün pursat berdi we jellatlara: «Tahyry Zöhrä bermeli» diýen habar geldi. Zöhre kenizleri bilen Tahyry köşge alyp gitdi. Iki aşyk bir ýerde karar tapyp, derdi-hal aýdyşdylar.

Dördünji günü Zöhre Tahyra şahana lybaslar geýdirip, başyna täji-murassyg³⁶²
20 goýup, biline zerrin kemer baglap, gupaklaryna tylla şana urup, ýüzlerine gülap sepip, bezäp, meýdana çykardy. Görer bolsaň, iki aşyk ýüzleri aý kimin şöhle salyp, garaňky gijäni minewwer eder erdiler. Gören adamlar haýran bolup, barmaklaryny dişläp durar erdiler. Uly-kiçi halaýyklar: «Ylaha, Tahyra nejat³⁶³ ber!» diýşip, ahy-zarlaşyp durar erdiler. Zöhre pakyr «belki Tahyry bu görk bilen şa öldürmegeý-dä» diýen umydy
25 köňlüne getirer erdi we meýdanda Tahyryň golundan tutup durar erdi. Ol wagt şa jellatlary bilen gelip:

—Öldüriň!—diýip, jellatlara yşarat etdi. Jellatlar gelip, Tahyry Zöhreden alyp, ölüm meýdanyna çykardylar. Zöhre jan oda düşen perwana dek baryp, atasynyň aýagyna ýykylyp ýalbaryp:

30 — Meni öldür, ýarymy azat eýlegil! — diýip – bir gazal aýtdy:

Şa babam, arzymny beýan kylaýyn,
Meni öldür, ýarym azat eýlegil!
Tahyryň başyna gurban bolaýyn,
Öldür meni, ýarym azat eýlegil!

35 Owal başdan Alla ýazypdyr bizi,
Bahyr bilen ykrar etdiň bu sözi,
Ýüzüňi döndergil, duman gün ýüzi,
Meni öldür, ýarym azat eýlegil!

Atama terhos et mähriban enem,

Gije-gündiz yşk odunda örtenem,
Tahyrda ne ýazyk, ýazykly menem,
Meni öldür, ýarym azat eýlegil!

5 Men munda galmanam, özüm bilermen,
Hanjar bilen gara bagrym dilermen,
Tahyry öldürseň, men hem ölermen,
Meni öldür, ýarym azat eýlegil!

10 Bu gün baş goýmuňşam yşkyň ýoluna,
Nazar etmen bu dünýäniň malyna,
Ýardan owal düşem ajal goluna,
Meni öldür, ýarym azat eýlegil!

15 Bagban elin alma-nardan aýyrma,
Bilbil perin gülguzardan aýyrma,
Gazap bilen meni ýardan aýyrma,
Meni öldür, ýarym azat eýlegil!

Meňiň ýarym* Bahyr wezir ogludyr,
Şa zulmundainsynalary daglydyr,
Zöhre bilen bir ykrara baglydyr,
Meni öldür, ýarym azat eýlegil!

20 Elkysa, Zöhre jan sözünü tamam etdi. Tahyr:

— Eý Zöhre jan, namarda boýnuňy burma. Takdyra çäre bolmas — diýdi.
Şol wagt şa jellatlarga göz ümledi. Jellatlar derhal Tahyryň başyny kesdiler.

25 Tahyryň her katra ganyndan «Zöhre» diýip, owaz çykar erdi, soň her katra gany
bir gyzyl gül bolup açyldy, halaýyklar haýran galdylar... Zöhre pakyr görse, iş
bitipdir... Özünü meýdiň üstüne taşlap, beýhuş boldy. Kenizler ikisiniň hem üstüne perde
tutup, il-günden ýaşyrdylar. Soňra ýurt ogly bolup, tabydy göterdiler. Şol wagt Zöhre
özüne gelip:

— Halaýyklar! Gaýra duruň! Namahramsyz! — diýdi we kyrk kenizine
ýüzlenip:

30 — Tahyry göteriň! — diýip, perman etdi. Barça gyzlar aglaşyp perýat edip,
Tahyry göterip, köşge getirdiler. Oňa altyn zerbapdan kepen etdiler, üstüne münň baş ýüz
tümenlik kirmany-şaldan örtük etdiler.
Alty münň tümen harç edip, şäheriň daşynda bir gümmez saldyrdylar. Zöhre hazynanyň
agzyny açyp, kyrk batman altyn, kümüş alyp: «Tä gümmeze barynça, bulary Tahyryň
35 üstünden seç» diýip, Göwheriň eline berdi.

40 Soň şäheriň ähli halky ýygnanyp, ýigrimi altı münň adam bolup, Tahyra jynaza
okadylar. Ondan soň Tahyryň üstünden simu-zer seçdiler. Birnäçe karylar karyçylyk edip,
diwanalar «hu, hak!» diýip, derwüşler zikru-sena aýdyp, şyklar nalyş edip, meddahlar
gazal aýdyp, niçe deň-duş ýigitleri, niçe gelin-gyzlar gabyr başyna bardylar. Tahyryň
üstüne ýüz tümenlik müşki-anbar sepip, ony jaýlap aglaşdylar. Şol märekede Mollanepes

* Tahyr diýrler.

hem bar erdi. Ol:

— Eý halaýyk, gaýtmaň her kim şehidiň geýiminden
ýa onuň üstüne ýapylan zadyndan bir sapak alsa, oňa dowzah ody haramdyr — diýdi.
Tahyryň üstüne ýapylan zatlary ilata paýlap, Zöhre olara jogap berdi, özi kyrk kenizi, üç
5 ýüz kary bilen ol ýerde galdy. Bu gije daň atynça, şol ýerde boldular.

Ondan soň, Zöhre üç gün içinde Tahyryň hemme aş-suwuny berdi, köşgüne gelip,
baglaryny we gaýry köşk esbaplaryny kenizlerine bagmilady. Ondan soň gara çadyryny
başyna bürenip, gara geýnip, Tahyryň gabryna zyýarata gitdi. Munuň göz ýaşyndan
barýan ýoly öl bolar erdi. Şol wagt enesi ýügrüp, zyzyndan ýetip:

10 — Eý balam, öleniň zyzynda ölmek bolmaz. Ölenden peýda ýokdur, öleni ýadyňdan
çykar, dirä hyzmat et, «öli arslandan diri syçan ýagşydyr!». Garabatyr hem öz
öwladyňdyr, oňa köňül ber — diýip, tutup durdy.

Zöhre jan:

15 — Eý ene! Aýagyňy göre sokup oturypsen, beýle sözi aýtmaga niçik agzyň
barýar — diýip, bir ebýat okady:

Ene jan, diýmegil beýle sözüňni,
Bu wadaga wepa kylmasam bolmaz,
Diýgeniň rast bolsa, görmen ýüzüňni,
Gahyryn zyzynda ölmesem bolmaz.

20 Hudaýym eýlese lutfy anaýat³⁶⁴,
Tahyryň ruhuna hatm edip aýat,
Ýarymyň, gabryny eýläp zyýarat,
Ol ýerde läş bolup, galmasam bolmaz.

25 Iidi meniň rehmin gelmez bu jana,
Bu işler bizlere boldy bahana,
Janymy tabşyryp kadyr Subhana,
Jesedim topraga çalmasam bolmaz.

30 Täleýim ters geldi, ykbalym syndy,
Aýalyň sakysy şerabyn sundy³⁶⁵,
Ýaryň humaryndan aýyldym indi*,
Hazan uran gül dek solmasam bolmaz.

35 Zähre diýer, şirin jana dözmesmen,
Öler men, Tahyrdan umyt üzmesmen,
Ýar onda, men munda aglap gezmesmen,
Baryp ýar gabrynda galmasam bolmaz.

Elkyssa, Zöhre sözün tamam etdi. Enesi her çent töwella etdi, töwellasyny almady.
Soňra enesi aýtdy:

— Eý gyzym, eger ýüz gün hem ýalbarsam, meniň diýenimi etmersen, seniň yşkyňa
çäre tapyp bilmedim. Eý guzym! Rastyny sözleşem, seniňki dürsdür, seniň ýoluň hakdyr.

* Ýaryň wysalynda açyldym indi.

Tahyr seniň ýoluňda öldi. Sen hem onuň ýolunda ölseň gerek. Indi özüň bilersen — diýip aglap, öýüne gaýtdy. Zöhre jan hem gabra zyýarata ugrady.

Indi habary Garabatyrdan soraň. Ol bagyň kenarynda bukulyp, Zöhräniň ýoluny saklap durar erdi. Birden Zöhräniň gelenini görüp, ileri ýöredi, emma Zöhre munuň nähili hyýal bilen gelenini bilmedi. Şol wagt Garabatyr Zöhräniň önüne geçip, tagzym-towazyg³⁶⁶ bilen arzy-halyny sözläp, Zöhrä garap, baş keleme söz diýdi:

10 Zöhre jan, arzym bar, nedir günähim,
Hallarymdan habar alsaň, ne boldy?
Maňa rehm eýledi keremli şahym,
Bu halymdan habar alsaň, ne boldy?

Mel seniň, yşkyňda gaýnaşyp daşyp,
Sen gezersen rakyplara baş goşup,
Agýardan aýrylyp, hylwatda duşup,
Ak goluň boýnuma salsaň, ne boldy?

15 Men aşygam seniň kibi jenana,
Günde yüz örtärsen kast edip jana,
Gaşyňdan kowlarsen eýläp bahana,
Ataň beren pendin alsaň, ne boldy?

20 Laçyn dek delmürrip, her ýana bakyp,
Käkiliň şanalap, kaddyňa döküp,
Gyzlara baş bolup, seýrana çykyp,
Gaşymda oýnaýyp gülseň, ne boldy?

25 Tahyryň gitdi diýp, dile getirme,
Hoş günüňi hesret bile ötürme,
Gara geýip, gamgyn bolup oturma,
Garanyň yhlasyn bilseň, ne boldy?

Elkyssa, Garabatyr sözünü tamam edip:

30 —Eý Zöhre jan! Men pakyra hem rähim et, men hem
senden umydygär bolup, gije-gündizi ahy-zar bilen ge-
çirermen — diýdi.

Zöhre munuň durşundan gorkup: «Bu betbagt maňa birden gol ýetirip, biabraý edäýmesin!» diýip, howpa düşüp, Garabatyry gaýtarmak pikiri bilen bolup:

35 —Eý Garabatyr, indi men, seniňki boldum, emma
Tahyr hem meniň ýolumda köp zähmet çeken oglandyr, entek howlukma, onuň aş-
suwuny berip, özümi ýasdan çykarayyn, soňra döwrany seniň bilen süreris, asyl sen
meniň ýakyn garyndaşym ekeniň!? Sen toý enjamyňy tutuber, indi döwrän saňa döndi!?

— diýdi.

Bu söze Garabatyr ynanyp, keýpi kök bolup, baryp Zöhräniň atasyna:

40 — Patyşahy-älem, gyzyňyzyň ozaldan bize köňli bar eken — diýdi. Patyşa hem
hoşwagt boldy.

Zöhre jan Garaçomagy hile bilen sowup, kenizlerine garap, bir söz aýtdy:

5 Gülzada, Göwherim, eşit sözüمنى,
Nalalar çekermen ýaryň ýolunda,
Tahyr üçin berbat kylyp özümni,
Jigerim ýakarmen ýaryň ýolunda.

Aşyklar gyçgyryp, tapmaz haraýyn,
Gitdi ýarym, indi kimden soraýyn?
Bu gün jan öýüni — jismim saraýyn,
Kast edip ýykarmen ýaryň ýolunda.

10 Meger ondan owal alyr janymy,
Kül edermen ýakyp istyhanymy,
Ýar gabryna baryp, gyrmyz ganymy
Suw kimin dökermen ýaryň ýolunda.

15 Atam gowga saldy ejiz başymny,
Sil kimin akdyrды ganly ýaşymny*,
Janym berbat kylyp, eziz läşimni
Itlere çekermen ýaryň ýolunda.

20 Zöhre diýer gara bagtym garardy,
Garabatyr maňa hyrydar erdi,
Tahyr janym meniň üçin jan berdi,
Dünýäden çykarmen onun ýolunda.

Eakysa, Zöhre sözünü tamam edip:

— Eý gyzlar, aglamakdan bir iş bitmez, ýörün Tahyr begiň gabryna zyýarat edeliň
— diýip, kenizleri bilen goşulyp, zyýarata gitdiler. Olar zyýarat edip, gabryň
25 başynda niçe wagt aglaşyp gaýtdylar.

Emma Zöhre gyz ýaglygyny gabryň başynda ýygşyryp gaýtdy. Zöhre janyň işi
aglamak erdi, ýolda hem aglap başlady, emma ýaglygyny alyp, gözüniň ýaşyny
süpüreýin diýse, ýaglygyny tapmady... «Meniň ýaglygym galypdyr...» diýenden soň,
gyzlaryň her kaýsy bir ýana gitdi. Zöhre hem dogry gabra tarap ugrady. Onuň bilinde
30 bir hanjary bar erdi, hanjary sogrup, kelemeýi-şahadaty okap, onuň destesini
aşak edip, tygyny ýokary edip: «Eý Tahyr jan! Maňa ýalan dünýä gerek imes,
seniň didaryň gerek!» diýip, ýüregini hanjaryň üstüne goýberdi — hanjar ýüreginden
girip, arkasyndan çykdy. Gül teni gana boýaldy — jany jennetde Tahyr bege
gowuşdy...

35 Kenizler oýan-buýan gidip, ýaglygy tapman, ýañadan Zöhrä garşy dolandylar.
Görseler, Zöhre gana bulaşyp ýatyr. Gyzlar aglap, onuň ýasyn tutdular we öz birlerini
şaha habarçy gönderdiler. Ol baryp:

— Gyzyň jennete wasyl boldy... — diýip, şaha habar berdi. Patyşa bu habary eşidip,
beýhuş bolup ýykyldy.

40 Patyşa huşuna gelip, turup ugrady, wezirleriň her kaýsy onuň bir goltugyna girip

ugradylar. Ol gün giç boldy, gabryň üstünde köp gowga boldy, halaýyklar: «Aşyklar beýle iş edipdirler» diýip, haýran galdylar we öýke etmän, «berekella!» diýdiler. Zöhräniň jesedini Tahyr begiň ýanynda goýdular. Şol wagt Babahan patyşa geldi. Görse, gyzy gana boýalyp ýatypdyr. Ol uýlugyna üç gezek urup:

5 —Wahasreta we nedamata, beýle iş boljagyn bilmedim — diýip, atyndan agyp düşüp, Zöhräni gujaklap, beýhuş bolup ýykyldy. Ony huşuna getirdiler. Şa bu halda zaryň seza bilen bir ebýat aýtdy:

10 Wahasreta, aýra düşdüm,
Taparmenmi, balam seni,
Neýleýin ýandym, tutaşdym,
Taparmenmi, balam seni.

15 Ynandym rakyp sözüne,
Zar oldum gadam tozuna,
Ýüzüm goýsam gül ýüzüne,
Taparmenmi, balam seni.

Terhos etdi ýakyn-ýadym,
Gurasyn Babahan adym,
Aglatdym ýeke zürýadym,
Taparmenmi, balam seni.

20 Öpup atym aýagyndan,
Sözledi derdi-dagyndan,
Zöhre jan uçdy bagyndan,
Taparmenmi, balam seni.

25 Garalar çekiň yüzüme,
Zulm eýledim öz-özüme,
Jebr etdim ýeke gyzyma,
Taparmenmi, balam seni.

30 Hak aşyk eken, bilmedim,
Rahmet nazaryn salmadym,
Wadaga wepa kylmadym,
Taparmenmi, balam seni.

35 Zöhre jan, kanda sen kanda?
Ataň bolsun saňa bende,
Aglarmen, ömrüm barynda,
Taparmenmi, balam seni.

Töwella etdi delmürrip,
Rähm etmedim bagrym erip,
Indi galmyşam sargaryp,

Taparmenmi, balam seni.

Babahan diýer, sözleşem,
Giden ýoluny gözleşem,
Ýagty jahana yzlasam,
Taparmenmi, balam seni.

5

Babahan sözüni tamam etdi. Şol sagat Zöhräniň enesi saçyny ýaýyp, bagryny paralap, gözünden ýaş akdyryp:

— Wahasreta! Zöhre jandan aýryldym — diýip, Zöhräniň üstüne özüni oklady, gyzyny gujaklap, beýhuş boldy. Bir zamandan soň huşuna gelip, göwsüni göwsüne toýup: «Eý perzendim! Wah, jiger bendim!» diýip, zar-zar aglap, bir ebýat okady:

10

Natuwan perzendim, eziz çyragym,
Arman bilen garyp ölen Zöhre jan!
Rakyplar mekrinden syndy pudagym,
Yşk ýolunda şehit ölen, Zöhre jan!

15

Hanjar bilen gara bagryn çäk edip,
Tamam agzalaryn derdinäk edip,
Yşk ýolunda eziz jismin häk⁸⁶⁷ edip,
Ýarym diýip, garyp ölen, Zöhre jan!

20

Gyzyna kast edip, duşman güldürüp,
Duşmanlar alyna aklyn aldyryp,
Atasy sebäpli özün öldürüp,
Ýarym diýip, garyp ölen, Zöhre jan!

25

Men ataňa aýdar erdim bu derdi,
Aňlamady, özge ýana ýügürdi,
Saňa dözdi, rakyplara dil berdi,
Bir gamhorsyz garyp ölen, Zöhre jan!

30

Ýar diýip dünýäniň zowkundan geçip,
Her kime delmürüp, gözýaşyn seçip,
Tahyr diýip, ahyr gara ýer guçup,
Yşk ýolunda garyp ölen, Zöhre jan!

Patyşadyr pakyrlaryň penasy.
Gyzyna kast etdi, nedir günäsi?
Men hem Zöhre gyzyň garyp enesi,
«Enem!» diýip, garyp ölen, Zöhre jan!

35

Elkyssa, bu sözi tamam edip, «Zöhräniň ornuna men ölsemdi!» diýip, enesi biçäre köp aglady.

Soň patyşa erkan-döwletini ýygnap maslahatlaşyp, Tahyryň gabrynyň ýanynda bir

- gümmez saldyryp, içine kandylar³⁶⁸ asdyryp, karylary gubyryň başynda oturdyp, kuran çykdyrtdy. Zöhräni jaýladylar.
- Indi sözi Garabatyr–leşger başyndan eşidiň. Garabatyr özünde baryny harçlap, dost-ýarlaryndan hem alty müň tümen karz alyp, toý esbabyny tutup erdi. Emma bu habaryn çyn bolanyň eşidip, ýüregine daş urup aglady. Baryp görse, Zöhre bilen Tahyryň her kaýsy bir mazary-şerif bolup ýatypdyr... Her mazaryň üstünden bir gyzyň gül çykyp, ikisi asmana çyrmaşyp gidipdir. Garabatyr muny görüp, özüne hyjalat berip: «Eý Gara! Sen Zöhre bilen Tahyryň bir ýerde gezenini gysganar erdiň, ýene hem bu ikisini bir ýerde gördüň. Bu ikisini bir ýerde göreniňden, öleniň ýagşydyr» diýip, lap urup, Zöhräniň mazarynda hanjar dikip, özüni üç meretebe hanjaryň üstüne oklajak boldy, emma ýüregi gyýmady. Şol ýerde bir ýaşuly adam bar erdi. Ol:
- Eý Garabatyr! Özüňi aşyk hasap eden bolup, bu aşyklara bir sagat rahat gün görkezmediň! Bular bir-birlerine janlaryny pida eýlediler. Berekella! Ja-nyň beýle şirin ekeni! — diýdi.
- Garabatyr bu hyjalatly sözi eşidip, gözüni ýumup, özüni hanjaryň üstüne taşlap jan berdi. Garabatyr ölmezden öň: «Men ölsüm, Tahyr bilen Zöhräniň ara-synda jaýlan» diýip, wesýet edipdir.
- Garany ol iki aşyky-päkleriň gabyrlarynyň arasynda jaýladylar.
- Allanyň gudraty bilen Garanyň mazarynyň üstünden bir it gyzgany çykyp, Zöhre bilen Tahyryň üstlerinden çyňan güllere ýetip, azar berer erdi, gülleriň ýapraklaryny para-para eder erdi.
- Garanyň mazarynyň arada goýulmagyna Zöhräniň ruhy naryza boldy we Zöhre jan Babahanyň gije ýatyrka düşüne girip, oňa ýüzlenip, bu gazaly aýtdy:
- Bizge zalyň, ile mähriban şahym,
Dünýäde zulmuňa duçar eýlediň.
Men saňa ne kyldym, nedir günähim,
Gyzyňy özüňe agýar eýlediň.
- Bu dünýäden ahyretge atyldym,
Pelek bilen mert oýnadym, utuldym,
Begendim, jebriňden gaçdym, gutuldym*,
Ýene bizni munda azar eýlediň.
- Otlar saldyň gabr üstünde saraýa,
Melhem eýle rakyp goýan ýaraýa,
Ol dünýäde Çomak düşdi araýa,
Ýene ara ýerde mazar eýlediň.
- Gahr edip aýyrdyň ýaryndan ýaryn,
Üstümüzde gurduň ölüm bazaryn,
Görkezmediň bir-birewiň didaryn,
Ýene bizi arzuw didar eýlediň.
- Rahmet isläp, öpdüm paýy-gerdiňden.
Akdyryp, kowladyň ýary ýurdundan,
Hiç ýerde dynmadym seniň, derdiňden,

Özüň aşratyňda karar eýlediň.

Onda galdyň aşyklaryň ganyna,
Munda otlar saldyň şirin janyna,
Zöhre diýer, geldim, atam ýanyna,
5 Armanym köp, sözüň yzhar eýlediň.

Patyşa Zöhreden bu sözni eşidip, tisinginip oýandy. Hyzmatkärlerine:

— At häzirläň! — diýip buýurdy. At häzirlendi, patyşa atlanyp, wezirleri bilen gabryň başyna bardy. Görse, Tahyr bilen Zöhräniň her biriniň gabrynyň üstünden bir gül çykyp, asmanda çyrmaşypdyrdar, ker haýsynyň başynda bir bilbil bar. Emma Garaçomagyň gabrynyň üstünden bir it gyzgany gögerip, güllere ýetip, azar beredir, gyzganyň üstünde bolsa bir baýguş perýat urup gygyradyr.

Patyşa bulary görüp, haýran galdy we: «Garaçomagyň, bulara duşman ekenini şu gün bildim!» diýý, derhal onuň mazaryny ýykdyryp, maslygyny süýredip, başga bir meýdanda gömdürdi. Soňra iki uly ýaby we Zöhräniň bagyny aşyklaryň ýoluna wakf etdi. Olaryň gabrylarynyň üstünde alty ýüz kuranhona muwajyp⁵⁶⁹ berip goýdy.

15 Indi habary Mahym gyzdan eşitmek gerek.

Mahym jan bir gije ýatyrka, gözüne bir ruhy-päk görnüp: «Eý Mahym jan! Biziň başymyza uly iş düşendir...» diýdi. Mahym gyz gygyryp oýandy. Munuň owazyna kenizler ýygnanyşyp:

20 — Eý Mahym jan! Näme ahwal gördüň? — diýdiler. Mahym aglap, ýüregini paralap, bir söz diýdi:

Eý mähribanym, ýoldaşym,
Taparmenmi, ýarym, seni?
Gurban kylam malym-başym,
25 Taparmenmi, ýarym, seni?

Yşkynda men boldum garyp,
Hem zagpyran dek sargaryp,
Tün gijelerde agtaryp,
Kandan tapaý, ýarym, seni?

30 Eý näzenin, simin beden,
Jan gitdi, munda galdy ten,
Eý hümmeti-aly kehen,
Kandan tapaý, ýarym, seni?

Her lahza kyldym men höwes,
35 Bolsam ýene bir hemnepes,
Eý kadyry perýadyres,
Kandaý tapaý, ýarym, seni?

Biçäreýi-misgin bolup,
Ýollar başynda delmürüp,
40 Her dem ýürekde ah urup,

Kandan tapaý, ýarym, seni?

5 Bir bilbili-nalaýy-zar,
Ber hajatym, perwerdigär,
Boldum ýoluňda intizar,
Kandan tapaý, ýarym, seni?

Eý şemsi-enwer wezzyha!
Eý hadyýy-nury-heda,
Eý gülşeni-bady-saba,
Kandan tapaý, ýarym, seni?

10 Mahym diýer, eý serwi boý!
Nala kylarmen misli naý³⁷⁰,
Arzuwda, men, husnuň göreý,
Kandan tapaý, ýarym, seni?

15 Elkyssa, Mahym jan sözünü tamam etdi. Gülzada keniz Mahymyň nalyşyna takat
getire bilmeý, bir gazal aýtdy:

Bu gije ne waka geçdi başyňdan?
Habar bergil, Mahym gülüm, ne boldy?
Kyrk keniziň gurban bolsun daşyňdan,
Habar bergil, Mahym gülüm, ne boldy?

20 Älem köýer nalyşyňdan, zaryňdan,
Uçurdyň bilbili gülgüzaryňdan,
Ne habar eşitdiň söwer ýaryňdan?
Habar bergil, Mahym gülüm, ne boldy?

25 Ýa ahwal gördüňmi — Tahyr öldümi?
Ýa sargaryp, gül deý ýüzi soldumy?
Ýa ki ejiz köňlüň menden galdymy?
Habar bergil, Mahym gülüm, ne boldy?

30 Şum aýralyk ýeli her ýan öwsüpdür.
Ýa ki ony gam-gaýgysy basypdyr,
Ahy-nalaň gara bagrym kesipdir,
Habar bergil, Mahym gülüm, ne boldy?

35 Gaýgy-gamdan özüň bizar eýlegil,
Kenizlere gülüp, güftar eýlegil,
Gülzadaga sözüň yzhar eýlegil,
Habar bergil, Mahym gülüm, ne boldy?

Mahym gyz Gülzada jogap berip, bu gazaly aýtdy:

Ýatyrdym, Gülzada, bir ahwal gördüm,
Aşyklar gözüme aýan görüňdi.
Ýaryldy ýüregim, tisingip turdum,
Gözüme bir ruhy-rowan görüňdi.

5 Tahyrym görmüşem säheriň çagy,
Dar astynda gördüm, boýnunda bagy,
«Mahym jan!» diýp aglar, bagrynda dagy,
Aşyklara ahyrzaman görüňdi.

10 Zöhre gyz diýdiler, bir peri-peýker,
Gara geýmiş öz boýuna barabar,
Gezenir bagryna golunda hanjar.
«Tahyr» diýp, gözleri girýan görüňdi.

15 «Tahyr» diýp, aglaşyr ýurt ogly çenden,
Meger Tahyr ölmüş ýa jaýy zyndan,
Jellatlar jem bolup, çarh urar her ýan,
Aşyklar üstünde duman görüňdi.

20 Mahym diýer, Zöhre jany görmüşem,
Perişan halyndan habar sormuşam.
Diýdi; «öz bagryma hanjar urmuşam»,
Ýürekde ot, bagrynda gan görüňdi.

Mahym jan sözüni tamam edip:

— Eý Gülzada žan! Meni birnäçe wagtdan bäri beter gam basýar, düşümde gam
basýar, ruhy-päk görüňdi. Özi zulum astynda, gelip boýnun burup: «Başymyza iş düşdi,
ýetiş!» diýip uklatmady. Men bilmedim, bu Tahyryň ruhumy ýa gaýry bir ruhy-päkmi. Eger
25 aşyklar ölen bolsalar, gabyrlaryna zyýarat kylsam. Eger ölmedik bolsalar, hyzmatlarynda
bolsam — diýdi we hazynada bar puly sandyga salyp: “Bir serdar tapyp, at-ýarag enjam
edip, ýol şaýyny tutuň!” diýip, kenizlerine emr etdi.

Bu habar Mahymyň atasy Adyl şaga ýetişdi. Adyl şa wezirleri bilep atlanyp, Mahymyň
öňüne geçip:

30 — Eý gyzym! Zenan taýpasyna sapaşlyk³⁷¹ nämübärek bolar – diýip, bir söz aýtdy.
Mahym hem jogap berdi:

A d y l ş a:

35 Ölgeniň zyynda ölmek bolarmy?
Mähribanym, söwer guzym, gaýt indi!
Tatar gidip, gaýdyp gelmek bolarmy?
Köňül hoşum, görer gözüm, gaýt indi!

M a h y m:

Adyl babam, maña rugsat bergeý siz,
Baryp Tahyrymny görmesem bolmaz!
Käbäm siz, kyblam siz, bile ýörgeý siz,
Başym ol dükana urmasam bolmaz!

5

A d y l ş a:

Gözüňe görünen ol ruhy-päkdir,
Zöhre jan ýanynda toprakdyr, häkdir,
Ýollar köp yrakdyr, görmeklik ýokdur,
Mahym janym, söwer guzym, gaýt ipdi!

10

M a h y m:

Aýym tutulypdyr, günüm ýaşypdyr,
Aýralyk derdinden aklym çaşypdyr,
Tahyryň başyna ne iş düşüpdür,
Baryp* gullugynda durmasam bolmaz!

15

A d y l ş a:

Tahyr nabut bolmuş şanyň gahrynda,
Aždaryň agzynda, ýylan zährinde,
Saňa hemdem köpdür Bagdat şährinde,
Mähribanym, Mahym janym, gaýt indi!

20

M a h y m:

Beýle sözler gurma, baba, tillerde,
Janym çykyp, läşim galsyn çöllerde,
Süýeklerim nyşan bolsun ýollarda,
Tahyr diýp, bu ýolda ölmesem bolmaz!

25

A d y l ş a:

Ýurduň şahy men, älemge hanem,
Getir men Tahyry, hökmi-rowanem,
Gel, gaýyt ýoluňdan, başyňa dönem!
Görer gözüm, söwer guzym, gaýt indi!

30

M a h y m:

Bagdatda bir kimse eşitmez sözüm,
Ýardan aýry zagpyrandyr gül ýüzüm,
Jesedim kül bolsun, kör bolsun gözüm?
Men hem olar kimin bolmasam bolmaz!

A d y l ş a :

Adyl şa diýr, tutgul meniň sözümni,
Seniň, üçin berbat edem özümni,
Gyzym, Tatar sary tutma ýüzüňni,
5 Ýörgül Bagdat sary, guzym, gaýt indi!

M a h y m :

Mahym diýer, ýar eşitsin nalyşym,
Ýarym ne külpetde, gapyldyr başym,
Görer gözüm, mähribanym, ýoldaşym,
10 Hallaryndan habar almasam bolmaz!

Bular sözlerini tamam etdiler. Şol wagt gündogar tarapdan bir gert³⁷² peýda boldy. Görseler, kerwem eken. Mahym gyz: «Meniň Tahyrymyň tarapyndaň gelyän kerwendir!» diýip baryp, kerweniň önünden çykdy we kerwenbaşa salam berdi. Kerwenbaşy aleýik alyp:

15 — Eý mahy-roý, ne hyzmat bar? — diýdi.
Onda Mahym gyz ýyglap, kerwenbaşydan habar sorap, bir ebýat aýtdy:

Habar ber, kerwenler, kandan gelersiz?
Meni çoh ýerlerden habardar eýle.
Habar sorsam, Tahyrymdan bilersltz,
20 Hazan uran köňlüm lälezar eýle.

Çoh haýran olmuşam bir ýar yşkynda,
Sergerdanam rakyplaryň reşkinde,
Niçik habar bardyr Zöhräm köşkünde?
Maña rast sözleriň ygtybar eýle.

25 Ýarym gitdi, munda galdym sergerdan,
Köňlüm arzuw eýläp, gözlerim girýan,
Şirin janym kylam janyna gurban,
Meniň bu sözlerim ygtybar eýle.

30 Rastyň sözle, habar alsam özüňden,
Aýlanarmen ýarym gören gözüňden!
Ýa hoşnut³⁷³ eýlegil şirin sözüňden,
Ýa ki mundan beter bikarar eýle!

35 Zöhräm diýip gitdi Bagdat ýurdundan,
Gözlerime sürtsem paýy-gerdinden,
Mahym ölse gerek onuň derdinden,
Ýa öldi diýgeý sen, ýa ki bar eýle!

Mahym gyz sözünü tamam etdi. Kerwenbaşy hem Mahym gyza jogap berip, bir

söz aýtdy:

- 5 Bizni sorsaň, şähri-Tatar ýurdundan,
Kerwenleri azmy-seýran eýledi.
Kyrk gün boldy aýralygyň derdinden,
Barçalarnyň aklyn haýran eýledi.
- Zöhre jan diýerler Babahan gyzy,
Perişan käkilli perizat özi,
Zerli zerbap geýgen, dony gyrmyzy,
Görgenlerniň gözün girýan eýledi.
- 10 Zöhre atly näzenin gyz bar idi,
Bahyr ogly Tahyr intizar idi,
Bir-birewniň didaryna zar idi,
Biraz mahal bezmi-döwran eýledi.
- 15 Gazap eýläp, şa Tahyry öldürdi,
Ölmezden öň saňa salam gönderdi,
Ol gün harap boldy Tataryň ýurdy,
Ýurt ogly Tahyr diýp efgan eýledi.
- 20 Dokuz gün Zöhre jan çykdy meýdana,
Jeren kimin çyrlap gitdi her ýana,
«Waý, Tahyr!» diýip, hanjar urdy ol jana,
Ýar ýolunda başyn gurban eýledi.
- 25 Mydam ýyglar, özün ölüme çaglap,
Bir gün jana dözdü, özün pyçaklap,
Şehit öldi, ýar gabryny gujaklap.
Ikewin bir ýerde pinhan eýledi.
- Çoh kerwenbaşyýam, Mähjudyr adym,
Aşyklar maksady — meniň myradym,
Tahyr dirikligi — meniň heýatym³⁷⁴,
«Mahymy görsem!» diýip, arman eýledi.

30 Kerwenbaşy sözünü gutaryp:

- Eý Mahym jan, Tahyr atly bir ýigit bar erdi, atasy weziri-agzam³⁷⁵ erdi. Bu Tahyr Babahan patyşanyň gyzy Zöhre jana aşyk boldy. Zöhre jan hoşroýlyk babatynda älem-jahana barabar erdi. Tahyr Bagdatdan baryp, Zöhre jana gowşup, gezip ýören wagty şugulçylaryň biri Babahana ýamanlapdyr. Babahan Tahyry öldürdi. Zöhre hem Tahyryň gabrynyň üstünde ýüreginden hanjar urup, Tahyr diýip, jan berdi. Halaýyklar bu şum gowgany görüp: «Aşyklar bolmasa, biz hem şäherde durmazmyz, şadan zulüm gelse, welaýat, biz harap bolarmyz!» diýip, her kim bir ýana başyny alyp gaçdy. Bizler hem bu tarapa geldik — diýdi.

Mahym gyz bu habary eşidip, dady-perýat edip, bir söz aýtdy:

5 Ýürekde bar ýüz mün derdim,
Men niçik derman eýläýin!
Taňry işine ten berdim,
Arman—ýüz arman eýläýin!

Men hem dökermen ganymy,
Istän tapmaz nyşanymy,
Ýar üçin şirin janymy
Merdudy-jahan³⁷⁶ eýläýin!

10 Ýetişdi ajal leşgeri,
Men neýläýin simu-zeri,
Synamga urup hanjary,
Gara bagrym gan eýläýin!

15 Barsam ýarym ýatan ýere,
Synamga salarmen ýara,
Goşulyp Zöhre, Tahyra,
Men hem çoh döwran eýläýin!

20 Ýar eşitsin pyganymy,
Terk edem hanymanymy,
Azyz ten, şirin janymny
Ýaryma myhman eýläýin!

25 Mahym diýer, yşk elinde,
Saýraýyrmen ýar gülünde.
Men hem aşyklar ýolunda.
Başymny gurban! eýläýin!

Mahym bu sözüni tamam edip, eline hanjar alyp, özüni öldürjek boldy, emma şol wagt Şähri jan goluny tutdy we Adyl şaga: «Mahym jan özüni öldürjek bolýar, çäre görsün!» diýip, çapar atly gönderdi. Bu habar şaga ýetişdi, Adyl şa gelip:

30 — Eý gyzym! Maksadyňa ýetersen, özüni heläk etme, üç gün garaş leşger ýygnap gidermiz! — diýdi. Mahym nalaç bolup, tahammyl etdi.

Şa: «Her ýerde leşger bolsa, ýygnansyn! » diýip, her tarapa perman etdi, üç günde ol gadar leşger jem boldyki, hasaba gireniň sany togsan iki müňe ýetdi we bakgal-bazazylar³⁷⁷ bilen ýüz mün leşger taýýar boldy. Soň sypahsalar Adyl Ahat jan leşger başy gelip, şaga baş egip salam berdi we:

35 — Şah-a, serwer-a!³⁷⁸ Ylahy döwlet humaýunyňyz³⁷⁹ pukaralar başyndan egsilmesin. Täjdarlygyňyz berkarar bolsun! Bu kemine³⁸⁰ hyzmatkäreňize ne emriňiz bar? — diýdi.

Şa:

— Ertir bilen ýöriş teblini³⁸¹ urup, leşgeri gündogar tarapa rowana edersen! —

diýdi.

Sypahsalar baş egip, yzzat-ekram etdi we leşgeri ýola saldy.

Soň patyşa Mahymyň ýanyna gelip, bilelikde leşgeriň zyzyndan gitdiler. Az pursatda şähri-Jürjana ýetişdiler. Şähri-Jürjanyň walysyna³⁸² Keremhan diýer erdiler.

5 Onuň kyrk mün leşgeri bar erdi, goşun serdarlaryna Moýsepit bilen Kamarylzaman diýer erdiler. Keremhan olaryň birisini sag tarapyna, birisini çep tarapyna wezir edip:

– Adyl şa şähri-Jürjana gelipdir. Bu leşger näme üçindir?—diýip, Moýsepit serdary habar almaga iberdi. Moýsepit serdar Adyl şanyň habarypy Keremhana ýetirdi. Keremhan:

10 – Ol aşyklaryň, ganyny sorap barýan bolsa, sen hem leşgeriňi alyp gidersen! — diýdi.

Moýsepit serdar Adyl şaga habar gönderdi: men hem Tahyr bilen ata-ogul erdim. Bir gün garaşyň, men hem otuz mün leşgerim bilen gidermen diýdi.

15 Adyl şa hoşwagt bolup, bu habary kabul etdi. Moýsepit serdar leşgerlerini ýygnap, bir ebýat okady:

Tahyrym katl olmuş Tatar ilinde,
Ýörüň, begler, söweşmäge gideliň!
Men hem ölsem gerek onuň yolunda,
Ýörüň, begler, söweşmäge gideliň!

20 Ýüz mün leşgerim bar, mertleriň merdi,
Sähranyň* peleňi, daglaryň gurdy,
Meniň kyýamatlyk ol oglum erdi,
Ýörüň, begler, söweşmäge gideliň!

25 Agzy ganly aç gurtlarma buýrarmen,
Babahan başyna ne iş gaýrarmen,
Ata-ogul, ene-gyzdan aýrarmen,
Turuň, begler, söweşmäge gideliň!

30 Gahr edip, ganymdan ganlar dökermen,
Mülkün harap edip, şährin ýykarmen,
Tutup Babahany dara çekermen,
Ýörüň, begler, söweşmäge gideliň!

35 Aşyklara sütem kylmyş Babahan,
Tahyr dnýip, ýyglap ölmüş Zöhre žap,
Öldürmesem, mende galar çoh arman,
Turuň, begler, söweşmäge gideliň!

Babahan Tahyrym çekenmiş dara,
Zöhre jan ýyglaýyp, bolmuş biçäre,
Ol sebäpden bagrym boldy set para,
Ýörüň, begler, söweşmäge gideliň!

Moýsepnt diýr, eger jan bolsa tende,
Kyýamat namysyn goýmazmen onda,
Istäp tapam, eger gaçsa her kanda,
Ýörün, begler, söweşmäge gideliň!

5 Moýsepit serdar bu sözüni aýdyp, Adyl şa bilep goşulyp, ýola rowana boldy. Bular on dokuz gün diýlende, Tatar şäherine ýetişip, Zöhre gyzyň Baga-Meýdan diýen bagynyň daşyny gurşap aldylar. Mahym gyz kenizleri bilen Zöhräniň köşküne çykyp, esbaplaryny düşürtdi we köşküň içini tämizledip, menzil tutdy. Garawullar baryp:

10 – Eý Babahan! Ölüm saňa mübärek bolsun, bir leşger gelipdir—mur-melahda³⁸³ san bar, onda san ýok—diýdiler.

Babahan: «Ilmi, ýa ýagymy, bilip gel diýip, wezirini iberdi. Wezir gelip, Adyl şanyň bargähinde üç ýerde toprak öpüp:

15 — Şah-a! Jenap alyňyza arz bu ki, meni Babahan gönderdi. «Näme hyzmat bar we näme permanlary bolsa, maňa yzhar etsinler, zähmet çekip, bu şähre mübärek ýüzlerini görkezipdirler» — diýip aýtdy.

Adyl şa:

– Eý wezir! Bilgil we äga bolgul: meniň Tahyr atly bir ogullygym bar erdi, ol üç aý mundan owal Tatar şäherine gelip, magşuky Zöhre gyza gowşup erdi, emma Tahyry Babahan öldüripdir, Onuň gany gerek – diýdi. Ol wagt Moýsepit serdar:

20 — Tahyryň ganyny bersin, ýogsa bir sagatda kül-peýekun edermen! — diýdi.

Wezir bu habary Babahana ýetirdi. Babahan:

25 — Kişiniň üstüne bihabar gelmezler. Maňa üç gün möhlet bersin — diýdi we üç günden soň leşgeri bilen uruş meýdanyna çykdy. Iki tarapdan uruş tebli kakylady. Moýsepit serdar leşgerine nyzam berip durar erdi. Babahan hem sap çekip durar erdi. Şol sagat Adyl şa: «Uruş başlamaly!» diýip buýruk berdi we sagy-soluna hereket berdi. Iki leşger bir-birine gatşydy, atyň tozundan asman, zemin tutuldy, pälwanlar aç gurt dek nagra tartyp, bir-birini gyrrar erdiler. Şu röwüşde üç gün uruş boldy: Moýsepit serdar Babahanyň tuguny³⁸⁴ nazarlap baryp, bir gylç urdy — tuguny tugdary bilen bölüp oklady. Babahanyň leşgeri tuglarynyň sernigun bolany³⁸⁵ görüp, gaçmaga 30 ýüz urdy. Babahan karar berip duruzjak boldy. Şol wagt Moýsepit serdar ýetip, Babahanyň üstüne kement oklap, ony at üstünden zor bilen ýere düşürdi we süýräp, rowana boldy.

Ol sagat hazreti Isa alaýyssalam we hazreti Hyzyr alaýyssalam ikisi Zöhre-Tahyryň mazaryna garap:

35 «Eý köşeklerim! Bu gün siziň toý-tomaşalaryňyzdyr, turuňlar!» diýip, gaýyp boldular.

Aşyklaryň jesetlerine jan gelenden soň, olar jeňe garap durar erdiler. Ol wagt Moýsepit serdar Babahany kement bilen Adyl şanyň huzuryna alyp bardy.

Adyl şa:

40 – Bu peläketi aşyklaryň ýanyna alyp baryň! Olar günasini geçseler geçsinler. Bolmasa, öldüreris — diýdi.

Moýsepit serdar Babahanyň kellesine gamçylap, süýräp, Zöhre janyň ýanyna alyp bardy. Babahan Zöhre jana ýalbaryp, bir söz diýdi:

45 Kaýyl men taňry işine,
Geldim, Zöhre janym saňa!

Şum pelekniň gerdişine,
Geldim, Zöhre janym saňa!

5 Garybam, bagrym paradyr,
Synamda ýüz-müň ýaradyr,
Arzym köp, ýüzüm garadyr,
Geldim, Zöhre janym saňa!

10 Aşyklara sütem kyldym,
Humaý bagtym ýere çaldym,
Günäkärem, bu gün bildim,
Geldim, Zöhre janym saňa!

Bahyr ogly wezirzada,
Gahr etdim, akdy derýada,
Sen öldür, berme jellada,
Geldim, Zöhre janym, saňa!

15 Moýsepit diýer, bir serdar,
Men bolmuşam oňa duçar,
Kylar janym tenden bizar,
Geldim, Zöhre janym saňa!

20 Tygy-katyllar bilinde,
Jellatlary sag-solunda,
Goýma Moýsepit golunda,
Geldim, Zöhre janym, saňa!

25 Babahan diýr, owal şaýem,
Bu gün aldyňda gedaýem,
Täji-tagtymdan jydaýem,
Geldim, Zöhre janym saňa!

Babahan sözüni tamam etdi. Zöhre jan atasyndan gören jebri-zulumlaryny ýadyna düşürip, atasyna garap bu sözi aýtdy:

30 Şahlygyňda niçe işler gaýyrdyň
Ne gün saldyň aşyklaryň başyna?!
Ýarym—menden, meni—ýardan aýyrdyň,
Rehm etmediň gözden akan ýaşyna!

35 Ýurt şahy idiň, men şahyň gyzy,
Ýalňyz perzendiňdim, neýlediň bizi?
Ýaradan kazydyr, haklady özi,
Seni rowa gördi saňsar daşyna.

Gözde ýaşym misli derýa eýlediň,
Asy bolduň özüň, gümra eýlediň,
Kanda gaýgy bolsa, hemra eýlediň,
Şum Garaçomagyň köňül hoşuna.

5 Meni goýduň, rakyplara ýar olduň,
Aşyklar ganyna sebäpkär olduň,
Bu gun ýowuz derde griftar olduň,
Kaýyl bolgul eýäm salan işine.

10 Bu gün bilgir bolduň, ol gün aam erdiň,
Indi düşdüň otga, owal ham erdiň,
Ýüzün görmek şumdur sendek namardyň,
Gözün köwläp, demir kakyň dişine.

15 Zöhre diýer, şa eşitsin bu sözum,
Bu sebäpden zagpyrandyr gül ýüzüm.
Tenden başyn alyň, görmesin gözüm*,
Baryň eltiň Adyl şanyň gaşyna!

Elkyssa, Zöhre sözünü tamam etdi. Moýsepit serdar ýene süýrärp, Adyl şanyň gaşyna eltip:

— Eý şahym! Zöhre jan ölüme buýurdy — diýdi.
20 Adyl şa jellada emr etdi. Babahany öldürmekçi boldular. Babahan toprak öpüp:
– Eý Adyl şahym! Size bir arzym bar: Zöhre jan arzymy kabul etmedi, Tahyr bege arzy-halymy aýdaýyn! – diýdi.
Adyl şa rugsat berdi. Babahan Tahyr begiň ýanyna baryp, arz edip, zar-zar aglap, bir söz diýdi:

25 Tahyr guzym, eşit, saňa arzym bar,
Bendi men, başymny azat eýlegil.
Başyň aldym—başym bermek karzym bar,
Ötgül günähimni, azat eýlegil!

30 Mert ogly sen, mertden bolan merdana,
Kasasym³⁸⁶ diýip, tolganmagyl her ýana.
Deň bolmagyl meniň, kibi nadana,
Bendi men, başymny azat eýlegil!

35 Aşyklara her çent bolsam günäkär,
Ýamanlyk kylana ýagşylyk derkär,
Ötgül günähimni, öldürtme zynhar,
Gel, oglum, sen meni azat eýlegil!

Boýnumda* bent bolmuş melamat daşy,
Ýakdy meni aşyklaryň gözýaşy,

Beýle boldy şum pelegiň gerdişi,
Ötgül günähimni, azat eýlegil!

5 Zöhre öten günni saldy ýadyna,
Meni ýakar ol sütemniň oduna,
Rowa görme meni ajal badyna,
Gel, oglum, sen meni azat eýlegil!

10 Zöhre janym maýyl ermiş bu gana,
Jellat hanjaryny çekip her ýana,
Bir lahzada talaň salar bu jana,
Sen meniň başymny azat eýlegil!

Aýagyňa başyn goýup Babahan,
Gaşynda arz edip, ýyglaýyp çendan,
Toba kyldym, öten işe Tahyr jan**,
Gel, guzym, sen meni azat eýlsgil!

15 Babahan bu sözüni tamam edip, Tahyryň aýagyna başyny goýup, köp
aglady. Munuň nalyşyna Tahyryň reh-mi gelip, Babahanyň başyny toprakdan
göterip, bir ebýat aýtdy:

20 Şa, başysny göter ýerden,
Gel, Zöhre jana gideli!
Zülpi sünbül, dony zerden,
Zer-zerefşana gideli!

25 Sen sebäpli zähmet çeken,
Tahyrym diýp bagryn ýakan,
Gözünden ganly ýaş döken,
Ol çeşmi-girýana gideli!

Ak ýüzüne zülpüň döken,
Jeren kimin oýnap böken,
Zar aglaýyp köşge çykan,
Ol bagry gana gideli!

30 Üşbu ýalan dünýä pany,
Hiç kimge bermez wepany,
Sürmäge zowky-sapany,
Ýör, Zöhre jana gideli!

35 Hazan uran gül dek solan,
Ýanyp, bişip, kebab bolan,
Yşk hanjaryn jana salan,
Ýör, Zöhre jana gideli!

Ýara gurban bu şirin jan,
Sen köp çekme ahy-efgan,
Tahyr aýdar, eý Babahan,
Ýör, Zöhre jana gideli!

5 Elkyssa, Tahyr beg bu sözüni tamam etdi we Babahany Zöhre gyzyň ýanyna alyp berdy. Tahyr:

—Eý Zöhre jan! Gel, ataňyň günäsini öteli! — diýdi.

Onda Zöhre jan:

– Sen ötseň, men hem ötermen – diýdi. Babahanyň günäsini ötdüler. Ondaň soň Adyl şa Mahym jany hem Tahyra nikalap berdi. Aşyklar myradyna ýetdiler.

10 Soň Adyl şa Babahany ýene öz welaýatyna soltan edip, özi welaýatyna — Bagdada gaýdar boldy.

Mahym:

15 —Eý kyblagähim, men bu welaýatda galmaly boldum, alla işidir — diýip, bir ebýat aýtdy:

Gider bolsaň öz ýurduňa
Razy bolup gaýdyň, baba.
Tebdil³⁸⁷ ýok taňrym derdine,
Sag-salamat gaýdyň, baba.

20 Men galyrmen Tahyr bile,
Hoş wagt boluň güle-güle,
Ähli Bagdat ulus ile
Bizden salam aýdyň, baba,

25 Tahyrsyz maňa ýok rahat,
Aýralyga kyl kanagat,
Aman bargaý siz salamat,
Alla ýaryň, gaýdyň, baba.

30 Bizi ýazmyş möwlam kadyr,
Baş penahym erer Tahyr,
Biz tarapdan bolmaň dilgir,
Hoşnut bolup gaýdyň, baba.

35 Eşidiň ahy-zarymyz,
Siz erersiz gamhorymyz,
Bagdatdaky dost-ýarymyz
Razy bolsun, aýdyň, baba.

Kysmat boldy Mahym jana,
Seýran eder Bagy-Meýdana,
Mähribanym enem jana
Bizden salam aýdyň, baba.

Elkyssa, Mahym jan sözüni tamam etdi, ondan soñ Adyl şa düýelerine dünýä malyny ýükläp, welaýatyna rowana boldy.
Zöhre jan, Mahym jan, Tahyr jan maksat-myratlaryna ýetdiler.

5

Soňy.

10

15

20

25

SÖZLÜK

Lirika

1. Beste – bagly.
2. Husn – görk, görmek.
3. Umydy-wasyl - gowuşmak umydy.
4. Pyrkat – aýralyk.
5. Perwana – kebelek.
6. Nahany syr – gizlin syr.
7. Dahan – agyz.
8. Zyban – dil.
9. Mar – ýylan.
10. Suhanwer – dilewar.
11. aýnal-baky suwy – dirilik suwy.
12. Zenehdan – eňek, alkym.
13. Ataşy-suzan – ýandyryjy-ýakyjy ot.
14. Pynhan – gizlin.
15. Leb – dodak.
16. Jenneti-ryzwan – jennetiň sakçysy.
17. Mahy-taban – dolan aý.
18. Webal – günä (zyýan).
19. Mim – M harpy.
20. Lam-elipla – L harpy.
21. Bi – B harpy.
22. Dal – D harpy.
23. Elipkad – dik boý elip – A harpy.
24. Ham – çyg, bu ýerde egri, bükülen.
25. Ruhsar – ýüz.
26. Müşerref – duçar, sezewar.
27. Berpa – deň, bäsleşmek (aýak üstünde).
28. Isim – aat.
29. Set – ýüz.
30. Hyrka-puşeş – derwüş eşiği.
31. Roý – ýüz.
32. Çeşm – göz.
33. Jahan ragnasy – dünýä güli (Ragna – gül ady).
34. Selasyl – zynjyrlar.
35. Istihan – süňk.
36. Tuby – fantastik owadan agaç.
37. Çeşmi-hunhor – ganhor göz.
38. Mahy-münewwer – dolan aý, şöhleli aý.
39. Manendi – misli.
40. Dest – el, gol.
41. Muş – syçan.
42. Káp – K harpy.
43. Ri - R harpy.
44. Nun - N harpy.
45. Ti - T harpy.
46. Jim - J harpy.
47. Dal - D harpy.
48. Heft – ýedi.
49. Gabgab – alkym.
50. Medhul – girmek.
51. Mahrumy-didar – didardan mahrum.
52. Gähreba – gymmat baha daşyň ady.
53. Kaba – geýim, eşik ady.
54. Sad – S harpy.
55. Lam – L harpy.
56. Taý – T harpy.
57. Lahza – az salym, göz-açyp ýumynça.
58. Näwük – peýkamyň uýy.
59. Mesti – lafý el – kärsiz.
60. Buhyl – geçmek.
61. Apytap – Gün.

62. Wahşyýy-gazal – wagşy jeren, çöl maraly.
63. Ruhsar – ýüz.
64. Dowamat – zygiderli, hemişe.
65. Majera – galmagal, gykylyk.
66. Welleyli – garaňky gije.
67. Wazzyha – gündiz, ýagtylyk.
68. Gaýyn – G harpy.
69. Möwzun – deň.
70. Fyzun – artyk.
71. Dadgah – arz soralyan jaý.
72. Tebessim – gülmek, ýylgyrmak.
73. Lutf – rehim-şepagat, mylaýymlyk.
74. Raş – Rüstemiň atynyň ady.
75. Subhy-şam – gije-gündiz.
76. Beýaz – ak.
77. Dilnewaz – göwüntapyjy, dildar.
78. Paýendaz – aýak astyna atylyan düşek.
79. Darel-aman – saglyk öýi.
80. Gaşy-eswet – gaty gara.
81. Dam – wagşy, haýwan.
82. Saýt etmek – aw etmek.
83. Merkebi-ataş – ot aty.
84. Reftar – gylyk-häsiýet, aragatnaşyk, boluş.
85. Serferaz – başy dik.
86. Ülkeýi agzam – uly ülke, uly ýurt.
87. Dergahyňa – gapyňa, arz jaýyňa.
- “Zöhre-Tahyr” dessany**
88. Delalat – çäre, delil.
89. Ymarat eýlemek – abat etmek.
90. Sahawat – sahylyk, ýagsylyk, bagyşlamak.
91. Hemaýat – kömek.
92. Minewwer – ýagty.
93. Pahry-jahan – dünýä guwanjy.
94. Serwer – başlyk.
95. Şepagat – bu ýerde rehim manysynda.
96. Anaýat – kömek etmek, bagyş etmek.
97. Heftten, sähten, çilten – toslanyp tapylan öwlüýäleriň atlary.
98. Mynajat – dileg, ýalbarmak.
99. Enwer – ýagty, aý manysynda.
100. Bada – çakyr.
101. Berhak – dogry, çyn.
102. Serwi – agaç ady.
103. Aftap – Gün.
104. Engam – halat, sowgat, serpaý.
105. Pelekýat ylmy – astronomiýa.
106. Ulama – alym manysynda.
107. Yhsan – bagyşlanan zat, haýr.
108. Mah – Aý.
109. Mutrup – bazygär – sazanda.
110. Maýyl – arzuwly, höwesli.
111. Husn – görk, görmegeýlik, owadanlyk.
112. Kap – mifiki dagyň ady.
113. Magrup we maşryk – günbatar we gündogar.
114. Zemin – ýer.
115. Hemsöhbet – söhbetdeş, gürrüňdeş.
116. Taglym – tälim, okuw, ylym, öwrediş.
117. Lerze – titreme.
118. Intizar – kän garaşmak.
119. Hemsyrdaş – syrdaş, pikirdeş, jora.
120. Şähdi-şeker – süýji, lezzetli.
121. Dilreba – göwün alan.
122. Rast kamaty – dogry, uzyn

- boýly.
123. Elwan – dürli.
124. Nazargähi – göz dikýän ýeri.
125. Now juwan – ýaş gyzlar, ýigitler.
126. Usýan – ziýan, zeled.
127. Syrry-pinhan – gizlin syr.
128. Hijran şebinde – aýralyk gijesinde.
129. Lybas – geým, eginbaş.
130. Zibi-ziwer – bezeg.
131. Dildar – ýürek alan, söýgüli.
132. Defg etmek – dep etmek, gaýtarmak.
133. Sünbül – gülüň ady.
134. Rişte – sapak, ýüp.
135. Dest – el, gol.
136. Syna – döş, göwüs.
137. Şamar – ýylanlaryň şahy.
138. Jilwe – şowhunly görnüş.
139. Eltaf – rehimlilik, göwündeşlik.
140. Nary – daş, uzak.
141. Hunhor – ganhor.
142. Nukta – nokat.
143. Saky – şerap beriji, käse aýlandyrjy.
144. Ruhsar – ýüz.
145. Şems – Gün.
146. Ziba – owadan, görmegeý.
147. Wysal – ýetişmek.
148. Hümmet – gaýrat.
149. Süýi – tarap, ýan.
150. Lajerem – alaçsyz, järesiz.
151. Gaflat – habarsyz.
152. Pygan – agy.
153. Neferler – adamlar.
154. Tenizar – hor beden.
155. Kuýun – tüweleý.
156. Şan – daş-töwerek, şöhrat.
157. Medetkär – kömekçi.
158. Ataşy-suzan – ýakyjy ot.
159. Griftar – duçar bolmak, bagly, bendiwan.
160. Rakyp – duşman.
161. Melamat – käýinç, dawa.
162. Deşwar – kyn.
163. Jerahat – ýara.
164. Har – tiken.
165. Didar – ýüz.
166. Nerkes – gül ady.
167. Şebnem – gije çygy.
168. Kad – boý.
169. Lajywert – gök reňk (asman reňki).
170. Gülgün – gül reňk.
171. Aşygana – aşyga laýyk halda.
172. Zahyr – äşgär, açyk.
173. Berk – ýaprak.
174. Handan – şadyýan, gülüp duran.
175. Huram – sallanyp ýöriş.
176. Adem – ýokluk.
177. Şyrap – çaltlyk.
178. Suratyndan – çaltlygyndan.
179. Müztarap – ezýetde, bikarar.
180. Zerefşan – altyn saçyp duran.
181. Ismi – ady.
182. Dana – bilimli.
183. Wasp – taryp.
184. Sur-surat – keşp manysynda.
185. Derhal – şol halda, şol wagt.
186. Sapar etmek – syýahat etmek, aýry ýurda gitmek.
187. Ebri nowbahar – ýaz paslynyň buludy.
188. Zagu-zagan – zakyja garga.
189. Jirjis – öldürilen mifiki pygamberiň ady.
190. Yrak – daş, uzak.
191. Ag (ak) – tor.

192. Taammyl kylmak – sabyr etmek, garaşmak.
193. Tekýegähi – arka daýanjy, söýegi diýmek.
194. Bipaýan – tükeniksiz.
195. Lahza – bir dem, bir salym.
196. Hoşnut – şat, hoşwagt.
197. Mahzen – hazyna.
198. S e t p a r a – ýüz bölek.
199. Erkany-döwlet – patyşanyň wezir-wekilleri.
200. Taň – geň.
201. Bahr- deňiz.
202. Müneçjim – astrolog, ýyldyzdan pal atýan adam.
203. Periweş – söýgüli ýar.
204. Elem – dert, azap, gaýgy.
205. Näwügi-müjgänleriň – kirpikleriň oky.
206. Zähri-katyl – öldüriji awy.
207. Muştak – arzuwly.
208. Leýlu-nahar – gije we gündiz.
209. Diwanawar – däli ýaly.
210. Bişumar – sansyz.
211. Şermysar – masgara.
212. Sud – peýda, haýyr.
213. Nukra – kümüş.
214. Hyjap – perde, utanç.
215. Webal – günä.
216. Huma (humaý) – mifiki bir guşuň ady.
217. Saýat – awçy, mergen.
218. Mahy-sal – aý, ýyl.
219. Girýan – aglaýan.
220. Terhos – towakga, haýyş.
221. Wuhuş – wagşylar.
222. Tuýurlar – guşlar.
223. Har (haar) – tiken.
224. Riz-riz – dilkaw.
225. Mahlukat – mahluklar, ýaradylan zatlar.
226. Aşýa – höwürtege.
227. Suýy-asman – asmana tarap.
228. Halawut – howsala.
229. Iltap – ýagşylyk.
230. Häki-zemin – ýeriň topragy.
231. Nowşirwan – gadym Eýran şasynyň ady.
232. Hatam Taý – rowaýata görä, VI asyrlarda araplaryň arasynda ýaşap geçen jomart adam.
233. Bahry-laçyn, bahry-baz – algyr (aw) guşlaryň ady.
234. Intifasy – haýyr, peýda manysynda.
235. Dowa – derman.
236. Ibtida – başlangyç.
237. Maşryk – gündogar.
238. Sary – tarap.
239. Roý – ýüz.
240. Çisti-çäbik – hasyr-husur, çalt.
241. Araýyş – bezeg.
242. Guwwaslar – suwda ýüzýänler, suwda çümýänler.
243. Saýkal – ýaldyradylan.
244. Hidýe – sowgat.
245. Murassyg – bezegli.
246. Ragna – gözel, owadan.
247. Teşne – suwsan, tebsirän.
248. Murguzar – çemenli ýer.
249. Zili-bam (ziru-bem) – dutar ýada taryň aşak-ýokary ýa inçe-ýogyn sesleri.
250. Bal – ganat.
251. Beliýat – kynçylyklar.
252. Ima –üm.
253. Giýa – ot, ösümlik.
254. Sag – saky (şerap beriji).
255. Agýar – gaýry, keseki.
256. Dowamat – dowamly, mydama.

257. Ferdöws – jennet.
258. Enjum – ýyldyzlar (enjüm leşgeri – ýyldyzlar ýaly sansyz goşun diýmekdir).
259. Saba – mylaýym, ösýän ýel.
260. Ham – bükük.
261. Aby-haýwan – dirilik suwy.
262. Käm – arzuw, maksat.
263. Reňgin – reňkli.
264. Kasyd – habar getiren.
265. Zam – artdyrma, goşma.
266. Muş – syçan.
267. Murgy-per – ýelekli guş.
268. Häkin-paý – aýak tozy.
269. Zebun – hor, ejiz.
270. Aýak – şerap käsesi.
271. Sukut – dym-dyrs.
272. Mejhul – nämälim.
273. Nakgaşy-manzar – seredilýän nagyşlar.
274. Paýy-gerdinden – aýagynyň tozundan.
275. Hary-mugylan – ymgyr çölde gögerýän ýandak.
276. Telbis – bahana.
277. Kemal tapmyş – ýetişipdir.
278. Şeb – gije.
279. Nezdî-köňlüm – göwnümde.
280. Simin beden – kümüş beden.
281. Muztaryp – azaply, görgüli.
282. Mužde – buşluk.
283. Nakd – nagt (nakdy ömür – ömrüň bar-ýogy).
284. Ýagma – talaň.
285. Bina – görýän, görgür.
286. Möwt – ölüm.
287. Wady – çöl.
288. Temenna – istemek, haýyş.
289. Mähnetderin wakyldy – mähnet işigini açdy.
290. Kerbela kelbi – kerbela iti.
291. Eşki-al – ganly ýaş.
292. Bidar – oýa.
293. Matamhana – ýas jaýy.
294. Istihan – süňk.
295. Aşyfta – yşk ýolunda akylyny ýitiren.
296. Elem – azap, gaýgy.
297. Drut – salam.
298. Päki-daman – namysly.
299. Egser – köp, ýerde hemişe manysynda.
300. Bahry-wysal – ýara ýetişiş derýasy.
301. Rähber – galdaýjy, ýol görkeziji.
302. Iltifat – ýagşylyk, güler ýüz bilen garamak.
303. Hebes – netijesiz, biderek.
304. Çetir – saýaban.
305. Şana – darak.
306. Sebgy-semawat – ýedi gat asman.
307. Reşk – gysganma, husytlyk.
308. Seňgi-hara – daş.
309. Buýy-bet – erbet ys.
310. Gözgi – aýna.
311. Dilmurgy – ýürek guşy.
312. Saýt etmek – awlamak.
313. Eda kylmak – gutarmak.
314. Kuýun – tüweleý.
315. Deşt – çöl, sähra.
316. Elfaz – labzyň jemi.
317. Rem eýlemek – ürkmek, gaçmak.
318. matluby-köňňül – göwün matlaby, islegi.
319. Semer – miwe, tohum.
320. Toty suhan – toty sözli, toty dilli.
321. Hemhana – bir ýerde ýaşayan.

322. Diýar – ülke, ýurt.
 323. Zyban – dil.
 324. Şekgak – şek getiriji.
 325. Şejagat – edermenlik.
 326. Şähri Jürjan – Küm methowuz şäheriniň (Häzirki Eýranda) ýanyndaky gadym Gürgen şäheri.
 327. Mesahyp – gürründeş, ýürekdeş.
 328. Katg-taryk, razyzen (rahzen) – ýol kesen, ýol uran garakçy.
 329. Neda – ses, gykylyk.
 330. Semender – öz-özünü otlaýjy legendar guş.
 331. Bal (baal) – ganat.
 332. Halk etdi – ýaratdy, döretdi.
 333. Bizyban – dilsiz.
 334. Hajar – daş.
 335. Dide – göz.
 336. Koýnuň buýy – gujagyň ysy.
 337. Harem saraýy – aýallaryň ýaşayan, bolýan jaýy.
 338. Şamar – ýylan şasy.
 339. Welleýli – gije.
 340. Wazzyha – açyk, ýagty gün.
 341. Zeýn-essema – asmanyň bezegi.
 342. Ehlen we sählen – hoş geldiňiz.
 343. Tewilen – uzynlykda.
 344. Masyly – patyşanyň ýasawuly.
 345. Haby-rahmat – rahatlyk ukusy.
 346. Mükedder – gamly, gaýgyly.
 347. Minewwer – ýagty.
 348. Hufýa – gizlin, ýaşyryn.
 349. Terrahym – rehim.
 350. Nisar – gurban ýetmek, pida bolmak.
 351. Ýygşyryp – ýygnap manasynda.
352. Argamak – dag keyigi, bu ýerde bedew at manasynda.
 353. Habsy-zyndan – tussag etmek.
 354. Galyp gelse – üstün çyksa.
 355. Ata – bagyşlama.
 356. Sürseler – «eden işimiň ýazygyny» diýen manyda.
 357. Roýmal – ýaglyk.
 358. Tammyl kylmak – sabyr etmek, garaşmak.
 359. Keramin-kätibin – ýazgyt, takdyr manasynda.